

4977
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ 395 Μ.Χ. (Θεοδοσίος)

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1453

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΑΤΗ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Α. ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΣΠΥΡΟΥ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ 395 Μ. Χ.

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ

ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Γ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΑΤΗ

Σπύρος Ι. Παπασπύρου

Ζωγράφος

Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Α. Α. ΠΑΠΑΣΠΥΡΟΥ

ΕΝ ΟΔΩ ΛΕΚΑ ΣΤΟΔΙ ΣΙΜΟΠΟΥΛΟΥ

1917

18944.

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρεi ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφήν
μου καὶ ἔμπροσθεν τὸ σῆμά μου, τὴν Κλειῶ κρατοῦσαν εἰς
χεῖρας τὸ βιβλίον τῆς ἱστορίας.

Μ. Βραχίδης

Ζήτημα Α'.

χρησολογία τῶν δυναστῶν τοῦ Μ. Κλειῶ
περὶ ἱστανῶν. Ἐξιδρομὶ τῶν Βασιλέων
Μ. Γ. 1000. Ἰστανῶν.

Β. — Δυναστεία τῶν ἱστανῶν
Μονοτυπία τῶν βασιλέων,
Ἐξιδρομὶ τῶν βασιλέων
ἱστανῶν ἐκδοθέντων τῶν βασιλέων.

Σπύρος Ι. Παπασπύρου

Ζωγράφος

Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΗ

ΑΠΟ ΤΟΥ 395 Μ.Χ. ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΩΝ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ
ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΑΠΟ ΤΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
ΥΠΟ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΘΕΟΔΟΣΙΟΥ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

§ 1. Τὸ βυζαντιανὸν κράτος.

Τὸ ἀνατολικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος, τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου γενομένης διαιρέσεως τῆς ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὠνομάσθη καὶ βυζαντιανὸν ἐκ τῆς πρωτεύουσας αὐτοῦ, τοῦ ἀρχαίου Βυζαντίου.

Ἡ σύστασις τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἥτοι ἀπὸ τῆς μεταθέσεως τῆς αὐτοκρατορικῆς ἑδρας εἰς τὸ Βυζάντιον (330). Ἀλλ' ἡ ὑπαρξις αὐτοῦ ὡς ἰδίου καὶ αὐτοτελοῦς κράτους χρονολογεῖται ἀφ' ὅτου ἀπεχωρίσθη ὀριστικῶς ἀπὸ τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἥτοι ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἐν ἔτει 395. Τὸ βυζαντιανὸν κράτος ὑπὸ ἐθνικὴν ἔποψιν ἦτο κράτος ἑλληνικόν, διότι πᾶσαι αἱ χῶραι αἱ συνιστῶσαι αὐτὸ ἦσαν ἑλληνικαὶ ἢ ἐξηλληνισμένα καὶ ἡ λαλουμένη γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνική. Ἀλλ' ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν τὸ ἑλληνικὸν κράτος τῆς Ἀνατολῆς ἦτο κράτος ῥωμαϊκόν, διότι καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐτοῦ θεσμοὶ ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ῥωμαϊκοὶ καὶ ὁ στρατιωτικὸς ὄργανισμὸς ἦτο ῥωμαϊκὸς καὶ ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ λατινική. Ἀλλὰ κατὰ μικρὸν τὸ κράτος τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν

κατέστη ἀγκραιφνῶς ἑλληνικόν· τοῦτο δὲ ἔγινε κατὰ τὸν ἕκτον μετὰ Χριστὸν αἰῶνα.

Τὸ βυζαντιακὸν κράτος περιελάμβανε τὰς ἐξῆς χώρας· ἐν Εὐρώπῃ τὴν Ἰλλυρίαν, τὴν Ἑλλάδα, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, τὰς πρὸς νότον τοῦ Δουνάβεως χώρας, προσέει δὲ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὴν Κρήτην· ἐν Ἀσίᾳ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ τὴν Συρίαν μέχρι τοῦ Εὐφράτου, καὶ ἐν Ἀφρικῇ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Κυρηναϊκὴν.

§ 2. Ἀρκαάδιος (395—408).

Πρῶτος αὐτοκράτωρ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ὑπῆρξεν ὁ Ἀρκαάδιος, ὁ πρεσβύτερος τῶν δύο υἱῶν Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Ὁ Ἀρκαάδιος ἀνέβη τὸν θρόνον δεκαοκταετῆς τὴν ἡλικίαν· ἀνίκανος δὲ ὢν περὶ τὸ κυβερνᾶν καὶ ἐστερωμένος θειλήσεως καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του διηγουμένητο ὑπὸ φαύλων καὶ ἀσυνειδήτων συμβούλων, τοῦ Γαλάτου Ῥουφίνου κατ' ἀρχάς, ἔπειτα τοῦ Εὐτροπίου καὶ τελευταῖον τοῦ Γότθου Γαῖνᾶ, οἵτινες ἔγιναν πρόξενοι μεγάλων συμφορῶν εἰς τὸ κράτος.

Οἱ Βησιγότθοι, οἵτινες διὰ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς συνέσεως τοῦ Θεοδοσίου εἶχον εἰρηνεύσει, ἐπαναστάτησαν κατὰ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἀρκαδίου καὶ ἀνακηρύξαντες ἀρχηγὸν τὸ μόλις εἰκοσαετῇ ἀλλὰ γενναῖον Ἀλαρίχον ἐληλάτησαν φρικωδῶς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν· ἔπειτα δὲ εἰσέβαλον καὶ εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα· τὰς χώρας καὶ τὰς πόλεις αὐτῆς κατέστρεφον, τοὺς ἄνδρας ἔσφαζον, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδιά ἀγελήδον ἡχμαλώτιζον. Τὰς Ἀθήνας μόνον δὲν ἔβλαψαν, ἀρκεσθέντος τοῦ Ἀλαρίχου νὰ λάβῃ μεγάλην ποσότητα λύτρων.

Οἱ Βησιγότθοι ἦσαν χριστιανοὶ Ἀρειανοί· ἀγρόμενοι δὲ ὑπὸ φατατικῶν ἱερέων Ἀρειανῶν ἐπέφερον τρομερὰς καταστροφὰς καὶ εἰς τὰ μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης. Ἐν Ἐλευσίνι συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν τοῦ μεγάλου ναοῦ τῆς Δήμητρος, φονεύσαντες καὶ τὸν τελευταῖον ἱεροφάντην τῶν Ἐλευσινίων μυστηρίων. Ὡσαύτως κατέστρεψαν τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ὀλυμπίᾳ ἱερῶν.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ ἑλεεινὴ αὐλὴ τοῦ Ἀρκαδίου οὐδὲν μέρος ἔλαβε πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιδρομέων, ὁ γενναῖος Στελίων, ἐπίτροπος τοῦ ἐν τῇ Δύσει αὐτοκράτορος Ὀνωρίου, μαθὼν τὰς ἐν Ἑλλάδι τρομερὰς καταστροφάς, ἦλθεν αὐτόκλητος μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως εἰς τὴν Πελοπόννησον· προσβαλὼν δὲ τὸν Ἀλάριχον παρὰ τὸ ὄρος Φολόην, εἰς τὰ μεθόρια τῆς Ἡλίδος καὶ τῆς Ἀρκαδίας, ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπήλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βησιγόιτων. Ὁ Ἀλάριχος φεύγων διέβη διὰ τοῦ Ῥίου εἰς Αἰτωλίαν καὶ ἐκεῖθεν ἦλθεν εἰς Ἡπειρον. Καὶ ὁ μὲν Στελίων ἐπανήλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν· ἀλλ' οἱ σύμβουλοι τοῦ Ἀρκαδίου, ἵνα ἐξευμενίσωσι τὸν Ἀλάριχον, ἔπεισαν τὸν αὐτοκράτορα νὰ διορίσῃ αὐτὸν διοικητὴν τοῦ Ἰλλυρικοῦ, ἥτοι πασῶν τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικῶν χωρῶν πλὴν τῆς Θράκης καὶ τῆς κάτω Μοισίας.

Ἐπὶ Ἀρκαδίου ἤκμασεν ὁ μέγιστος ῥήτωρ τῆς Ἑκκλησίας Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Χρυσόστομος ἦτο ἀνὴρ αὐστηροτάτων ἡθῶν. Στηλιτεύσας ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος μετ' ἀτρομῆτου παρορησίας τὴν διαφθορὰν τῶν πλουσίων, τὴν κακοήθειαν τοῦ κλήρου καὶ τὴν ἀκολασίαν τῆς αὐτῆς διήγειρε καθ' ἑαυτοῦ τὸ σφοδρὸν μῖσος πάντων τῶν ὑπ' αὐτοῦ διὰ τοῦ κηρύγματος μαστιγωθέντων καὶ μάλιστα τῆς αὐτοκρατορίας Εὐδοξίας. Διὰ τοῦτο δις ἐξεθρονίσθη καὶ ἐξωρίσθη, ἀπέθανε δὲ ἐν τῇ ἐξορίᾳ, ἐν Κομάνοις τοῦ Πόντου.

~~§~~ § 3. Θεοδόσιος ὁ Μικρὸς (408—450). +

Τὸν Ἀρκαδίον ἀποθανόντα διεδέχθη εἰς τὸν θρόνον ὁ ὀκταετὴς υἱὸς αὐτοῦ Θεοδόσιος Β', ὁ ἐπικαλούμενος Μικρὸς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν πάππον του Θεοδόσιον τὸν Μέγαν.

Ὁ Θεοδόσιος Β' κατ' ἀρχὰς ἐπειροπενέτο ὑπὸ τοῦ χρηστοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς Ἀνθεμίου, ἔπειτα δὲ ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς του Πουλχερίας. Ἡ Πουλχερία εἶχε πολλὴν δεξιότητα περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν πολιτικῶν πραγμάτων· διὰ τοῦτο καὶ διε ὁ Θεοδόσιος ἔγινεν ἐνῆλικος, ἐξηκολούθει αὐτὴ νὰ διοικῇ τὸ κράτος. Τῇ συστάσει τῆς Πουλχερίας ὁ Θεοδόσιος ἔλαβε σύζυγον τὴν σοφὴν θυγατέρα τοῦ

Ἀθηναίου φιλοσόφου Λεοντίου Ἀθηναΐδα, ἥτις βαπτισθεῖσα ὠνομάσθη Εὐδοκία.

Διὰ τῆς Εὐδοκίας ἤρχισε νὰ ἐξελληνίζεται ἡ αὐτὴ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Εὐδοκία εἰσήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοὺς ἑλληνικοὺς τρόπους καὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἥτις ἔκτοτε ἤρχισε νὰ λαμβάνη ἐπίσημόν τινα θέσιν ἐν τῷ κράτει. Ἡ Εὐδοκία συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἰδρυσθῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πανδιδασκτήριον ἥτοι Πανεπιστήμιον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδιδάσκετο ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ λατινικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ἐπιστήμη τοῦ δικαίου.

Ἐπὶ Θεοδοσίου Β' πόλεμός τις κηρυχθεὶς κατὰ τῆς Περσίας ἐπεραιώθη νικηφόρος τῷ 423. Τότε δὲ συνετελέσθη καὶ ἡ εἰρηνικὴ διανομὴ τῆς Ἀρμενίας μεταξὺ Περσῶν καὶ Ἑλλήνων, καὶ τὸ μὲν ἀνατολικὸν μέρος ἔλαβον οἱ Πέρσαι, τὸ δὲ δυτικὸν προσηγορήθη εἰς τὸ βυζαντιακὸν κράτος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ Ἀρμένιος Μεσροβ ἐπενόησε τὴν ἀρμενικὴν γραφὴν καὶ μετέφρασεν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς τὰ ἱερὰ βιβλία εἰς τὴν ἀρμενικὴν.

Ἐπὶ Θεοδοσίου Β' συνετάχθη καὶ ἐδημοσιεύθη ὁ καλούμενος Θεοδοσιακὸς κῶδιξ, ὅστις περιελάμβανε πάντας τοὺς νόμους καὶ τὰ διατάγματα τὰ ἐκδοθέντα ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Πρὸς τοῦτοις ἐπὶ Θεοδοσίου Β' ὑδρύνθη ὁ περίβολος τοῦ Βυζαντίου καὶ ὠκοδομήθησαν τὰ περίφημα τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἅτινα ἐπισκευαζόμενα κατὰ καιροὺς ὑπερήρπισαν αὐτὴν μέχρι τῆς ἀλώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐπὶ Θεοδοσίου Β' συνεκλήθη ἐν Ἐφέσῳ τῷ 431 ἡ τρίτη οἰκουμένη συνόδος, ἥτις κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως Νεστορίου, ὅστις ἠρνεῖτο τὴν θεϊαν φύσιν τοῦ Χριστοῦ καὶ ὠνόμαζε τὴν Θεοτόκον Χριστοτόκον. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Β' τὸ βυζαντιακὸν κράτος ὑπέστη μεγάλην ταπείνωσιν ἐκ τῆς καταστρεπτικωτάτης ἐπιδρομῆς τοῦ ἡγεμόνος τῶν Οὐγγων Ἀτίλα.

§ 4. Τὸ κράτος τῶν Οὐγγων.

Οἱ Οὔγγοι ἦσαν μογγολικῆς καταγωγῆς, βαρβαρώτατοι δὲ καὶ

εἰδεχθέσονται τὴν ὄψιν. Ἀναχωρήσαντες ἐκ τῶν ἀχανῶν πεδιάδων τῆς βορείου Ἀσίας, ὅπου ἐκπαλαί ἐπλανῶντο, καὶ διαπεράσαντες τὸν Βόλγαν τῷ 374 εἰσέπεσον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ἐν-σπείραντες πανταχοῦ τὸν φόβον καὶ τὸν τρόμον, κατέλαβον δὲ πά-σας τὰς χώρας τὰς κειμένας μεταξὺ τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Βόλγα καὶ τοῦ Δουνάβεως. Ἦσαν διηρημέ-νοι εἰς διαφοροὺς φυλὰς ὑπὸ ἰδίους φυλάρχους· ἀλλὰ περὶ τὰς ἀρ-χὰς τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος φύλαρχός τις, Ῥουγίλας ἢ Ῥούας καλούμενος, ἤνωσε πάσας τὰς ἐν ταῖς εἰρημέναις χώραις φυλὰς εἰς ἓν κράτος ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥουγίλα (433) παρέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀτίλας, ἀνὴρ διαβόητος ἐπὶ τόλμῃ, πλεονεξίᾳ καὶ κατακτητικῇ ὁρμῇ. Ὁ Ἀτίλας ἐθεώρει ἑαυ-τὸν ὡς ὑπὸ τοῦ θεοῦ προωρισμένον νὰ ἄρξῃ ὅλον τοῦ κόσμου, ἐπωνόμαζε δὲ ἑαυτὸν μ α σ τ ι γ α τ ο ὕ θ ε ο ὕ ἐναντίον τῶν λαῶν καὶ ἔλεγε· ὅτι δὲν θὰ βλαστήσῃ χλόη ἐκεῖ ὅπου θὰ πατήσῃ ὁ ἵππος του.

Ὁ Ἀτίλας ἐξέτεινε τὸ κράτος του μέχρι τοῦ Ῥήνου καὶ τοῦ Ἀδρίας, ὑποτάξας ἐν Εὐρώπῃ πάντας τοὺς σλανῆκους λαοὺς καὶ τοὺς πλείστους τῶν γερμανικῶν. Ὁ Ἀτίλας ἐπεχείρησε πολυεῖς ἐπιδρομὰς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἠγάγασε δ' ἐπὶ τέλους τὸν Θεοδόσιον Β' νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην ὑπὸ τοὺς ὅρους α') νὰ καταβάλῃ ἑφ' ἄπαξ εἰς τὸν Ἀτίλαν ὡς πο-λεμικὴν ἀποζημίωσιν μέγα χρηματικὸν ποσόν, β') νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς Οὐννους ἐτήσιον φόρον, καὶ γ') νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτοὺς τὸ ἥμισυ τῆς σημερινῆς Βουλγαρίας καὶ μέρος τῆς Σερβίας.

Ὁ Ἀτίλας κατέστη ὁ τρόμος τῶν λαῶν. Πάντες οἱ ἡγεμόνες τῶν ὑποτεταγμένων εἰς αὐτὸν σλανῆκων καὶ γερμανικῶν λαῶν ἐμά-χοντο ὑπὸ τὴν σημαίαν του ὡς ἀπλοῖ ὀπλαρχηγοί, καὶ ὡς δορυφόροι περιέβαλλον ἐν ταπεινώσει τὸν θρόνον του.

§ 5. Πουλχερία καὶ Μαρκιανός.

Μετὰ τὸν Θεοδόσιον Β', ἀποθανόντα ἄτεκνον, ἐβασίλευσεν ἐν ἰδίῳ ὀνόματι ἡ περίφημος ἀδελφὴ του Πουλχερία, ἥτις ὑπανδρευ-

θεῖσα τὸν γηραιὸν στρατηγὸν καὶ συγκληρικὸν Μαρκιανὸν προσέλαβεν αὐτὸν ὡς συνάρχοντα. Ὁ Μαρκιανὸς ἐδεύχθη ἄξιος τῆς ἐκλογῆς τῆς Πουλχερίας, διότι ἐσωτερικῶς μὲν διώκησε τὸ κράτος μετὰ πολλῆς συνέσεως, ἐξωτερικῶς δὲ ἐπολιτεύθη λίαν εὐτόλμως πρὸς τὸν Ἀτίλαν. Ὅτε οἱ πρέσβεις τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου καταστροφῆς ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἵνα ζητήσωσι τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐτησίου φόρου, ὁ Μαρκιανὸς ἀπήντησεν ὅτι χρυσὸν ἔχει μόνον διὰ τοὺς φίλους, διὰ δὲ τοὺς ἐχθροὺς ἔχει σίδηρον. Ὁ ἡγεμὼν τῶν Οὐννων κατ' ἀρχὰς ἐξεμάνη διὰ τὴν ἀγέρωχον ἀπάντησιν τοῦ Μαρκιανοῦ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡτοιμάζετο νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Δύσεως, ἀφῆκεν ἀνεόκλητον τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τῆς Πουλχερίας καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ συνεκροτήθη ἐν Χαλκηδόνι ἡ τετάρτη οἰκουμένη ὁ σύνοδος, ἥτις κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς, παραδεχομένου μίαν φύσιν ἐν τῷ Χριστῷ. Ἡ σύνοδος ἐδογματίσεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶνε Θεάνθρωπος ἔχων δύο φύσεις, θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην, ἀσυγχύτως ἡνωμένας. Ἀλλ' οἱ μονοφυσῖται καὶ μετὰ τὴν ἀπόφασιν τῆς συνόδου ἐπέμενον εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν καὶ συχνὰ προεκάλουν ξριδας ταρατιούσας τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους.

Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Μαρκιανοῦ ἐδόθη εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων ἡ προοωνυμία πατριάρχου.

§ 6. Τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ἐπὶ Ὀνωρίου. — Ἡ μεγάλη μετανάστευσις τῶν ἐθνῶν ἐπεκτετινομένη καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Μετὰ τὸν θάνατον Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἔγινεν αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως ὁ νεώτερος τῶν δύο υἱῶν αὐτοῦ Ὀνώριος, ὅστις ἀνήλικος ὢν ἐπετροπεύετο ὑπὸ τοῦ Βανδήλου Στελίχωνος. Εἶχε δὲ τὴν ἑδραν τοῦ Ὀνώριος ἐν Παβέννῃ.

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Βησιγόθων Ἀλάριχος διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀρκαδίου διοικητῆς τοῦ Ἰλλυρικοῦ εἰσέβαλεν ἐν ἔτει 400 εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ἐδήλον καὶ διήρπαξε τὰς χώρας αὐτῆς. Ὁ

γενναῖος ἐπίτροπος τοῦ Ὀνωρίου Στελίων καλέσας τοὺς ἐν Γαλα-
τία, Ἰσπανία καὶ Βρετανία ῥωμαῖκούς λεγεῶνας ἀντεπεξῆλθε κατὰ
τοῦ Ἀλαρίχου καὶ νικήσας αὐτὸν ἠνάγκασε ν' ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς
Ἰταλίας. Καὶ ἡ μὲν Ἰταλία ἐσώθη ἐπὶ μικρόν· ἀλλὰ τὸ γεγονός
τοῦτο τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ἀλαρίχου εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπήνεγκε μεγάλας
μεταβολὰς ἐν τῇ Δύσει.

Ἀπὸ αἰώνων διάφοροι γερμανικοὶ λαοὶ ἔκαμνον ἐπιδρομὰς εἰς
τὰς δυτικὰς χώρας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, ἀλλὰ δὲν ἐγκαθίσταντο
ἐν αὐταῖς. Μετὰ τὰς λεηλασίας καὶ τὰς παροδικὰς καταστροφὰς ἐπέ-
στρεφον εἰς τὰ ἴδια. Ὅτε δ' ὁμως ὁ Στελίων ἐκάλεσε τοὺς πέραν
τῶν Ἀλπεων ἐν Γαλατία, Ἰσπανία καὶ Βρετανία ῥωμαῖκούς λεγεῶ-
νας πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ Ἀλαρίχου, ὅλον τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ
ῥωμαϊκοῦ κράτους ἔμεινεν ἀνυπεράσπιστον εἰς τὴν διάκρισιν τῶν
βαρβάρων.

Οἱ Οὐννοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην καὶ ἐκτεί-
ναντες τὰς ἐπιδρομὰς των μέχρι τῆς Βαλτικῆς ἠνάγκασαν πολλοὺς
τῶν ἐν τῇ σημερινῇ μέσῃ Ἀσίᾳ κατοικούντων σλαβικῶν λαῶν νὰ εἰσ-
βάλωσιν εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας καὶ ὠδήσωσι δυτικώτερον καὶ
νοτιώτερον πολλοὺς γερμανικοὺς λαούς. Ἀλλὰ μόλις ἀνεχώρησεν
ὁ Ἀλάριχος ἐκ τῆς Ἰταλίας, σμήνος ἀνάμικτον γερμανικῶν λαῶν,
Σουήβων, Βανδάλων, Ἀλανῶν καὶ Βουργουνδίων, εἰσέλασαν εἰς τὴν
ἄνω Ἰταλίαν (405). Ἀλλ' ὁ Στελίων ἐγκλείσας τὰ βαρβαρικά
ταῦτα σίφη εἰς τὰ ἐν Τυρρηνίᾳ στενὰ τῶν Φαισουλῶν κατέστρεψε
τὸ πλεῖστον μέρος αὐτῶν, τὰ δὲ λείψανα ἠνάγκασε νὰ τραπῶσι πρὸς
τὴν Γαλατίαν, τὴν ὅποιαν καὶ ἐλεηλάτησαν. Ἐνταῦθα ἔμειναν οἱ
Βουργουνδιοὶ καὶ ἵδρυσαν ἴδιον κράτος μετὰ τοῦ Ῥοδανοῦ ποτα-
μοῦ καὶ τοῦ ὅρους Ἰόρα. Οἱ δὲ Σουήβοι, Ἀλανοὶ καὶ Βανδῆλοι δια-
βάντες τὰ Πυρρηναῖα εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐλεηλάτησαν αὐτὴν
φρικτικῶς καὶ κατόπιν ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ. Ταυτοχρόνως καὶ οἱ
Ἀλαμαννοὶ κατέλαβον τὸ πλεῖστον μέρος τῆς σημερινῆς Ἑλβετίας
καὶ τὴν Ἀλσατίαν, καὶ οἱ Φράγκοι ἐγκατεστάθησαν ὀριστικῶς ἐν τῇ
παρορρηνίᾳ Γαλατίας.

Οἱ κελτικοὶ λαοὶ τῆς Βρετανίας μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τῶν λεγεώ-

νων μὴ δυνάμενοι ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν κατοίκων τῆς Σκωτίας ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀγγλοσάξωνων, οἵτινες κατόικουν περὶ τῆς ἐκβολᾶς τοῦ Ἀλβίου καὶ ἦσαν τολμηροὶ πειραταί. Οἱ Ἀγγλοσάξονες διαπεραιωθέντες εἰς τὴν Βρετανίαν ἐξεδίωξαν μὲν ἐξ αὐτῆς τοὺς Σκώτους, κατέλαβον δ' ὅμως αὐτοὶ τὴν χώραν καὶ ἐξωλόθρευσαν διὰ μαχαίρας μέγα μέρος τῶν προσκαλεσάντων αὐτοὺς Βρεττανῶν. Τινὲς τῶν Βρεττανῶν ἐσώθησαν ἀποσυρθέντες εἰς τὰς ἀπροσίτους ὄρεινὰς χώρας τῆς Οὐαλλίας καὶ Κορνουαλλίας· πολλοὶ δὲ ὡσαύτως ἐσώθησαν καταφυγόντες εἰς τὴν Γαλιαν καὶ ἐγκατασταθέντες ἐν τῇ ἀπ' αὐτῶν κληθεῖσῃ *Brétagne*.

Τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πέμπτου αἰῶνος μ. Χ. τὸ ὥωμαϊκὸν κράτος τῆς Δύσεως περιωρίσθη ἐν μόνῃ σχεδὸν τῇ Ἰταλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία ὑπέκυψεν εἰς νέαν βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν. Ὁ ἀσθενὴς τὸ πνεῦμα Ὀνώριος πεισθεὶς εἰς τὰς διαβολὰς τῶν περὶ αὐτὸν ἐφόνευσσε τὸν Στελίχωνα. Ἀλλὰ τότε ὁ Ἀλάριχος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ διηυθύνθη κατὰ τῆς Ρώμης. Ἡ ἄλλοτε κοσμοκράτειρα, ἣτις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀνρίβα δὲν εἶχεν ἴδει ἐχθρὸν πρὸ τῶν πυλῶν της, ἐπολιορκήθη στενῶς ὑπὸ τοῦ Ἀλαρίχου. Οἱ κάτοικοι τῆς Ρώμης μόλις κατώρθωσαν διὰ χρημάτων καὶ δι' ἄλλων πολυτίμων δώρων νὰ πείσωσι τὸν Ἀλάριχον νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέλθῃ. Ἀλλ' ἀπιστοίαι τινὲς τῶν περὶ τὸν Ὀνώριον ἠνάγκασαν τὸν Ἀλάριχον νὰ εἰσβάλῃ καὶ ἐκ τρίτου εἰς τὴν Ἰταλίαν. κυριεύσας δὲ τὴν Ρώμην (409) παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τριήμερον διαρπαγὴν καὶ λεηλασίαν. Ἐκ Ρώμης ἀπῆλθεν ὁ Ἀλάριχος εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν λεηλατῶν καὶ κατυστρέφων πάσας τὰς καθ' ὁδὸν χώρας. Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπέθανεν ἐν ἡλικίᾳ 34 ἐτῶν.

Ὁ γυναικάδελφος καὶ διάδοχος τοῦ Ἀλαρίχου Ἀτάουλφος εἰργνεύσας πρὸς τὸν Ὀνώριον ὠδήγησε τοὺς Βησιγόθους εἰς τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν ἵδρυσε βησιγοθικὸν κράτος μετὰ πρωτεύουσαν τὴν Τωλῶσαν. Ἐκεῖθεν οἱ Βησιγόθοι ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις των καὶ πέραν τῶν Πυρηναίων ἐν Ἰσπανίᾳ, ἔνθα περιορίσθησαν ἐν τέλει. Ἐν τῷ μέσῳ τῆς δεινῆς ταύτης θυνέλλης τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐτελεύτησεν ὁ Ὀνώριος.

§ 7. Τὸ δυτικὸν ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τοῦ θανάτου
τοῦ Ὀνωρίου μέχρι τοῦ 476.

Τὸν Ὀνώριον διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς του Οὐαλεντιανὸς Γ', ὅστις ἐξαετῆς ὢν τὴν ἡλικίαν ἐπειροπεύετο ὑπὸ τῆς μητρὸς του Πλακιδίας, ἀδελφῆς τοῦ Ὀνωρίου. Ἡ Πλακιδία ἀνέθηκε τὴν ὑπεριάτην πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν Ἀέτιον. Διὰ τῶν διαβολῶν τοῦ Ἀετίου ὁ διοικητὴς τῆς Ἀφρικῆς Βονιφάτιος περιέπεσεν εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς Πλακιδίας, δι' ὃ καὶ ἐστασίασε κατ' αὐτῆς καὶ ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τοὺς ἐν Ἰσπανίᾳ Βανδήλους. Οἱ Βανδήλοι, πολεμούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Βησιγόθων, ἐδέχθησαν τὴν πρόσκλησιν τοῦ Βονιφατίου καὶ ὑπὸ τὸν ὠμὸν αὐτῶν ἡγεμόνα Γιζέριχον διεπεραιώθησαν εἰς Ἀφρικὴν τῷ 429. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ βοηθήσωσι τὸν Βονιφάτιον κατέλαβον τὴν Μαυριτανίαν καὶ πάσας τὰς ἐν Ἀφρικῇ ῥωμαϊκὰς χώρας καὶ ἔδρυσαν ἐν αὐτῇ κράτος πειρατικὸν μὲ πρωτεύουσαν τὴν ἐπὶ Αὐγούστου κτισθεῖσαν νέαν Καρχηδόνα.

Μετά τινα χρόνον ὁ ἡγεμὼν τῶν Οὐννων Ἀττίλας ἐξήγησεν εἰς γάμον τὴν ἀδελφὴν τοῦ Οὐαλεντιανοῦ Γ' Ὀνωρίαν καὶ ὡς προῖκα τὸ ἥμισυ τοῦ ὑπὸ τὸν Οὐαλεντιανὸν ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἀλλ' ἡ αἰτησίς του ἀπερρίφθη ἀκριβῶς καθ' ὃν χρόνον καὶ ὁ Μαρκιανὸς ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἠγωνήθη νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἐτήσιον φόρον. Ὁ Ἀττίλας ἐξεμάνη ἐναντίον ἀμφοτέρων τῶν αυτοκρατόρων. Τέλος ἔκρινε προτιμότερον νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Δύσεως. Ὅθεν τῷ 450 μετὰ ἐπτακοσίων χιλιάδων μαχητῶν, ἐν οἷς πλὴν τῶν Οὐννων ἦσαν καὶ πολλοὶ Σλαῦοι καὶ γερμανικοὶ λαοί, ἐξώρμησεν ἐκ τῆς Παννονίας (σημερινῆς Οὐγγαρίας) καὶ διὰ τῆς Γερμανίας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλατίαν ἐπιφέρων πανταχοῦ φοβερὰς καταστροφάς.

Ὁ Ἀέτιος κατορθώσας νὰ ἐνώσῃ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς ἐν Γαλατίᾳ Βησιγόθους καὶ Βουργουνδίους, τοὺς ἐν Ἰσπανίᾳ Ἀλανοὺς καὶ Σουήβους καὶ τοὺς ἰθαγενεῖς γαλατικοὺς λαοὺς ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Ἀττίλα. Ἡ συνάντησις ἐγένετο εἰς τὰ Καταλανικὰ πεδία τῆς Γαλατίας, σήμερον Châlon sur Marne. Ἐνταῦθα οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ συνεκρότησαν φονικωτάτην μάχην

διαρκέσασαν μέχρι βαθείας νικτός (451). Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Ἀτίλας ἐνικήθη καὶ ἀπώλεσε πολλὰς χιλιάδας τῶν μαχητῶν του.

Μετὰ τὴν ἥτταν ὁ Ἀτίλας ἐπέστρεψεν εἰς Παννονίαν· πνέων δὲ μένεα εἰσέβαλε τὸ ἐπόμενον ἔτος εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ τοσοούτου πλήθους βαρβάρων, ὥστε ὁ Ἀέτιος δὲν ἐτόλμησε ν' ἀνιπαρταχθῇ ἐκ τοῦ συσιάδην. Ὁ Ἀτίλας κατέστρεψε πάσας τὰς πόλεις μέχρι τοῦ Πάδου, ἐν αἷς καὶ τὴν Ἀκυληΐαν. Οἱ κάτοικοι τῶν καταστραφεισῶν πόλεων καὶ ιδίως τῆς Ἀκυληΐας κατέφυγον εἰς τὰ κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πάδου κείμενα νησιῖδια, ἐκ τῆς οἰκήσεως δὲ τούτων παρήχθη ὕστερον ἡ περιφέρμος καταστᾶσα νησιωτικὴ πόλις Ἐνεΐα.

Ὁ Ἀτίλας προχωρήσας ἔφθασεν εἰς τὰ προύθυρα τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ δὲν προσέβαλεν αὐτήν. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ πάπας Λέων Α' προσελθὼν παρὰ τῷ Ἀτίλᾳ ὡς ἀρχηγὸς πρεσβείας κατώρθωσε διὰ δεήσεων καὶ δώρων νὰ πείσῃ αὐτὸν νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Μόλις ὁ Ἀτίλας ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια ἀπέθανε κατὰ τὴν ἰδίαν νύκτα καθ' ἣν ἐτέλεσε τοὺς γάμους του μετὰ ὥραίας Γερμανίδος. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀτίλα διελύθη τὸ μέγα οὐννικὸν κράτος ἕνεκα τῶν ἐρίδων, αἷινες ἀνεφύησαν μεταξὺ τῶν υἱῶν αὐτοῦ.

Ὁ Οὐαλεντιανὸς Γ' δι' ἐπιβουλῆς τοῦ συγκλητικῷ Πειρωνίου Μαξίμου ἐφόρνευσε τὸν Ἀέτιον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐφρονεύθη καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ Μαξίμου, ὅστις ἀνηγόρευσε ἐαυτὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Μάξιμος ἠνάγκασε τὴν χήραν τοῦ Οὐαλεντιανοῦ Γ' Εὐδοξίαν, θυγατέρα τοῦ Θεοδοσίου Β' καὶ τῆς Εὐδοκίας, νὰ τὸν ὑπανδρευθῇ· ἀλλ' αὕτη πνέουσα ἐκδίκησιν πρὸς τὸν φονέα τοῦ ἀνδρός τῆς ἐκάλεσεν εἰς βοήθειάν τῆς ἐξ Ἀφρικῆς τὸν ἡγεμόνα τῶν Βανδάλων Γιζέριχον. Τότε ὁ φοβερὸς Γιζέριχος διαπεραιωθείς μετὰ τῶν σιτιφῶν του εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐκυρίευσεν τὴν Ῥώμην καὶ παρέδωκεν αὐτήν εἰς πολυήμερον καταστροφὴν καὶ λεηλασίαν· ἔπειτα δὲ ἐπέστρεψεν εἰς Ἀφρικὴν κομίζων μεθ' ἑαυτοῦ ἀπείρους θησαυροὺς καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, ἐν οἷς καὶ τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν μετὰ τῶν δύο θυγατέρων τῆς. Μετὰ τοσαύτης δὲ βαρβαρότητος οἱ Βανδῆλοι κατέστρεφον ἐν Ῥώμῃ τὰ ὥραϊα τῆς τέχνης ἔργα, ὥστε ἔκτοτε ἔλαβε τὴν ἀρχὴν τῆς ἡ λέξις βανδαλισμός, δηλοῦσα πρᾶξιν

βάρβαρον καὶ ἰδίως καταστρεπικὴν τῶν ἔργων τοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Μάξιμος φεύγων ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν ἰδίων του στρατιωτῶν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξίμου δὲκτὼ αὐτοκράτορες διεδέχθησαν ταχέως ἀλλήλους ἐν τῷ ῥωμαϊκῷ κράτει, ὅπερ εἶχεν ἤδη περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν Ἱταλίαν. Τούτων οἱ ἐξ πρῶτοι ἐξηγοῦντο καθ' ὁλοκληρίαν ἐκ τοῦ Γότθου Ρικιμίρου, ἀρχηγοῦ τῶν ἐν τῇ ῥωμαϊκῇ ἐπιηρεσίᾳ μισθοφορικῶν στρατευμάτων. Οὗτος τοὺς ἀνηγόρευε καὶ οὗτος τοὺς καθήρει, εἰς πᾶσαν δὲ μεταβολὴν ἐξήτει τυπικῶς καὶ τὴν συναίνεσιν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρικιμίρου παρουσιάσθη ἕτερος κύριος τῶν πραγμάτων, ὁ Ὁδοάκρος, ἀρχηγὸς γερμανικῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων. Ὁ Ὁδοάκρος ἐξεθρόνισε τῷ 476 τὸν τελευταῖον αὐτοκράτορα Ῥωμύλον, τὸν ἐμπαικτικῶς κληθέντα Αὐγουστύλον, καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἱταλίας.

Ὁ Ὁδοάκρος ἐκυβέρνησεν τὴν Ἱταλίαν ὡς στρατιωτικὸς διοικητής, ὡς τοιοῦτος δὲ ἀνεγνωρίσθη, κατ' αἴτησίν του, καὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς Ζήνωνος. Τὴν ἄλλην διοίκησιν ὁ Ὁδοάκρος κατέλειπεν εἰς τὰς καθεστηκυίας ῥωμαϊκὰς ἀρχάς. Μετὰ δέκα τρία ἔτη ἦτοι τῷ 489 κατέλυσε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὁδοάκρου ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀστρογόθων Θεωδέριχος καὶ ἔδρυσεν ἐν Ἱταλίᾳ τὸ ὀστρογοθικὸν κράτος. Ἀλλ' ὅπως ὁ Ὁδοάκρος οὕτω καὶ ὁ Θεωδέριχος ἀνεγνώρισε τὴν ἐπὶ τῆς Ἱταλίας κυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς.

Διὰ τῶν γεγονότων τούτων δὲν ἐπῆλθε καμμία σπουδαία μεταβολὴ ἐν τῇ Δύσει οὔτε τὸ λεγόμενον τέλος τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Κατ' οὐσίαν ἐκτὸς μὲν τῆς Ἱταλίας τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος εἶχε καταλυθῇ πρὸ τοῦ 476, ἐν δὲ τῇ Ἱταλίᾳ ἀνεγνωρίζετο ἡ νόμιμος κυριαρχία τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ἀνατολῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ ἔτους τούτου ἔπαισε πλέον ἢ Ῥώμη καὶ ἐν γένει ἡ Ἱταλία καὶ εἶνε ἔδρα αὐτοκράτορος εἴτε Ῥωμαίου εἴτε βαρβάρου, διὰ τοῦτο τὸ 476 ἐθεωρήθη ὡς τὸ τέλος τοῦ δυτικοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους καὶ τὸ ἔτος τοῦτο γενικῶς θεωρεῖται ὡς τὸ τέλος τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ ἀρχὴ τῆς μεσαιωνικῆς.

§ 8. Λέων Α' (457—473). — Λέων Β'. — Ζήνων (474—491).

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Μαρκιανοῦ κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ ἐκ Θράκης χιλιάρχος Λέων τῇ βοηθείᾳ τοῦ πανισχύρου Ἀσπαρος, Ἀλανοῦ τὸ γένος καὶ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκ βαρβάρων ἀποτελουμένης φρουρᾶς. Ὁ Λέων ἐοιτέφθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἐκτοτε δὲ ἡ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κύρωσις ἐθεωρεῖτο ἀπαραίτητος.

Ὁ Λέων ἦτο συνετὸς καὶ δραστήριος. Ὡς τοιοῦτος δὲν ἠδύνετο νὰ ὑποφέρει τὴν κηδεμονίαν, ἣν ἠθέλε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς αὐτὸν ὁ δημιουργὸς τῆς τύχης του Ἀσπαρ. Ἵνα λοιπὸν ἀπαλλαγῇ τῆς στρατοκρατίας τῶν ξένων, συνεκρότησεν ἰθαγενῇ στρατὸν ἐκ τῶν Ἰσαύρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ διώρισεν ἀρχηγὸν αὐτοῦ τὸν ἐξ Ἰσαυρίας Ζήωνα, εἰς τὸν ὅποιον ἔδωκε σύζυγον τὴν θυγατέρα του Ἀριάδνην.

Ὁ Λέων ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τοῦ ἐν Ἀφρικῇ πειρατικοῦ κράτους τῶν Βανδήλων, οἵτινες ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλ' ἡ ὑπερπόντιος αὕτη ἐκστρατεία ἀπέτυχεν οἰκτρῶς. Οἱ Βανδήλοι ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Γιζέριχον ἐπετέθησαν μετὰ πυρπολικῶν καὶ κατέστρεψαν τὸ πλεῖστον τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου, ἀποτελουμένου ἐκ χιλιῶν πλοίων μετὰ ἑκατὸν χιλιάδων μαχητῶν. Ὁ ἀνίκανος ναύαχος Βασίλειος, γυναικάδελφος τοῦ Λέοντος Α', μόλις ἐσώθη. Συναίτιος τῆς ἀποτυχίας ἐθεωρήθη καὶ ὁ Ἀσπαρ, ὅστις μετέσχε τῆς ἐκστρατείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Λέοντος.

Ἀποθανὼν ὁ Λέων Α' κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον ἔγγονόν του Λέοντα Β', υἱὸν τοῦ Ζήωνος καὶ τῆς Ἀριάδνης. Ὁ Λέων Β' προσέλαβεν ὥς συνάρχοντα τὸν πατέρα του. Ἀποθανόντος δὲ τοῦ παιδὸς Λέοντος μετὰ δέκα μῆνας ἔμεινεν ὁ Ζήων μόνος κύριος τοῦ κράτους.

Ἡ βασιλεία τοῦ Ζήωνος ὑπῆρξε πλήρης ἐσωτερικῶν ταραχῶν πρὸ πάντων ἕνεκα τῶν ἐκ τῆς αἰρέσεως τῶν μονοφυσιτῶν προερχομένων ἐρίδων. Ὁ Ζήων θέλων νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο διὰ βασιλικῶν διατάγματος νὰ λύσῃ θρη-

σκευτικά καὶ δογματικά ζητήματα. Ὄθεν ἐξέδωκε τῷ 482 τὸ περιφημον Ἐνωτικόν, διάταξιν μέλλουσαν νὰ ἐνώσῃ τὰς διασταμένους μερίδας. Ἀλλ' ἡ ἀπόπειρα αὕτη τοῦ Ζήνωνος ἀπέτυχε κυρίως ἔνεκα τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, οἵτινες διὰ λόγους ιδιοτελεῖς δὲν ἔπαυον ὑποθάλλοντες τὴν διαίρεσιν. Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες καὶ ταραχαὶ ἐξηκολούθησαν καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν τοῦ Ζήνωνος.

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ζήνωνος οἱ Ὀστρογότθοι ἀπαλλαγέντες τοῦ ζυγοῦ τῶν Οὐννων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀιτίλα ἐπέδραμον τὰς βορείους ἐπαρχίας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ὁ Ζήνων θέλων ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς Ὀστρογότθους ἐπέτρεψεν εἰς τὸν βασιλεῆ αὐτῶν Θεοδέριχον νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀφαιρέσῃ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ὀδοκάρου. Τοῦτο καὶ ἔγινε (ιδ. σελ. 13).

§ 9. Ἀναστάσιος Α' ὁ Δίκουρος (491—518).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ζήνωνος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς προστασίας τῆς χήρας Ἀριάδνης ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ ἐκ Αυραχίου ἀδελφὸς ἀξιοματικὸς Ἀναστάσιος, ὁ ἐπικαλούμενος Δίκουρος ὡς ἔχων τὸν ἑνα ὀφθαλμὸν μέλαινα καὶ τὸν ἕτερον γλαυκόν. Μετὰ τὴν ἀναγόρευσίν του ὁ Ἀναστάσιος συνεζεύχθη τὴν Ἀριάδνην.

Ὁ Ἀναστάσιος ἐκέκτητο ἡγεμονικὰς ἀρετάς. Ἐπ' αὐτοῦ ἐνεφανίσθησαν νέοι βάρβαροι, οἱ Βούλγαροι. Ἐθνολογικῶς οἱ Βούλγαροι ἦσαν τουρκικῆς ἢ τουρκικῆς καταγωγῆς, περὶ δὲ τὰ μέσα τοῦ πέμπτου αἰῶνος προχωρήσαντες ἀπὸ τῶν ἔνδον τῆς Ἀσίας ἔφθασαν εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἀνείστερον χώρας τῆς σημερινῆς νοτιοδυτικῆς Ἀσίας. Ἐκεῖθεν ἐπὶ Ζήνωνος ἀκόμη ἐπεχείρησαν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἀναστασίου αἱ βουλγαρικαὶ αὗται ἐπιδρομαὶ ἐξετάθησαν μέχρι τῶν προθύρων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Ἀναστάσιος, ἵνα προφυλάξῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῆς ἀμέσου προσβολῆς τῶν Βουλγάρων, ἔκτισε τὸ μέγα ἢ Ἀναστασιανὸν τεῖχος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τῶν παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον Λέρκων μέχρι τῆς παρὰ τὴν Προποντίδα Σηλυβρίας. Καὶ ἀπὸ ἀνατολῶν οἱ Πέρσαι ἤρχισαν αὖθις ν' ἀπειλῶσι τὸ βυζαντιακὸν κράτος. Ὁ Ἀναστάσιος πρὸς ἄμυναν κατὰ

τῶν Περωσῶν ἔκτισεν ἐν Μεσοποταμίᾳ φρουρίον, μεταβαλὼν τὸ χω-
ρίον Δάρα εἰς ὄχυράν καὶ εὐρεῖαν πόλιν, ἣτις ἐκλήθη ἀπ' αὐτοῦ
Ἀναστασιούπολις.

Ἡ ἐσωτερικὴ διοίκησις τοῦ Ἀναστασίου ὑπῆρξεν ἐν συνόλῳ
ἀγνή καὶ πατρικὴ. Ἐξέδωκεν οὗτος πολλὰ ὠφέλιμα διατάγματα.
Κατήργησε διὰ νόμου τὴν ἀγορὰν τῶν ἀρχῶν, ἣτις διενηργεῖτο μέ-
χρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰσάγουσα εἰς τὴν διοίκησιν τὴν κατάχρησιν
καὶ τὰς παταπίσεις. Ὁσαύτως κατήργησε διὰ νόμου τὸν λεγόμενον
χ ρ υ σ ά ρ γ υ ρ ο ν, τὸν ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου εἰσαχθέντα.
Ἦτο δὲ ὁ χρυσάργυρος καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα φόρος ἐπὶ τοῦ εἰσο-
δήματος, τοῦ ὁποίου δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οὐδ' αὐταὶ αἱ πτω-
χότεραι τάξεις.

§ 10. Ἰουστίνος Β' (518—527).

Ὁ Ἰουστίνος κατήγετο ἐκ τῆς Ἰλλυρικῆς Δαρδανίας. Κατ'
ἀρχὰς ἦτο ποιμὴν, ἔπειτα δὲ ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατε-
τάχθη εἰς τὴν βασιλικὴν φρουράν· διακριθεὶς δ' ἐν πολέμοις προήχθη
μέχρι τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς καὶ τέλος μετὰ τὸν θάνα-
τον τοῦ Ἀναστασίου κατέλαβεν εὐχερῶς τὸν θρόνον γενόμενος ἀρχη-
γέτης νέας δυναστείας. Ὁ Ἰουστίνος ἦτο ἀπαίδευτος καὶ ὅλως ἀναλ-
φάβητος, ὑπέγραφε δὲ τὰ διατάγματα διὰ μηχανῆς· ἐκυβέρνησε δ'
ὅμως δεξιῶς ἔχων συμβούλους τὸν χρηστὸν ὑπουργόν του Πρόκλον
καὶ τὸν νεαρὸν ἀνεψιὸν του Ἰουστινιανόν. Ἐβελτίωσε τὰ τοῦ στρατοῦ
καὶ διὰ τῆς φειδωλῆς διαχειρίσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους
ἀπεταμίευσεν πολλὰ χρήματα· οὕτω δὲ διηυκόλυνε τὴν μεγαλεπήβολον
καὶ πολυέξοδον βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τὸν ὁποῖον ὀλίγους μῆ-
νας πρὸ τοῦ θανάτου εἶχε προσλάβει ὡς συμβασιλεῖα.

§ 11. Ἰουστινιανὸς Α' (527—565).

Ἡ βασιλεία τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἀποτελεῖ μίαν τῶν λαμπροτάτων
περιόδων τῆς ἱστορίας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς
ἐγεννήθη ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Δαρδανίᾳ, ἐλθὼν δὲ νεαρὸς εἰς Κωνσταντι-
νούπολιν ἔλαβεν ἐξαίρετον καὶ ποικίλην παιδείαν τῇ φρονίδι τοῦ

θείου του Ἰουστίνου. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἦτο μεγάλωνος καὶ μεγαλήβολος, διέκρινε δὲ αὐτὸν ἀκάθεκτος ἰάσις πρὸς τὸ μεγαλουργεῖν καὶ θαυμαστὴ δεξιότης περὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν συμβούλων του.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐλάμπρυνε τὴν βασιλείαν του διὰ μεγάλων πολεμικῶν καὶ εἰρηρικῶν ἔργων, εἶχε δὲ συνεργάτας εἰς τοῦτο ἄνδρας ἐπιφανεσιτάτους, τοὺς δύο μεγάλους στρατηγούς Βελισάριον καὶ Ναρσῆν, τὸν διαπρεπέστατον νομομαθῆ Τριβωνιανὸν καὶ τοὺς μεγαλοφυεῖς ἀρχιτέκτονας Ἀνθέμιον καὶ Ἰσιδώρον. Μέγα δὲ ὄνομα ἀπέκτησεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα.

Ἡ Θεοδώρα κατήγετο ἐξ εὐτελεσιτάτου γένους. Ἦτο ὀρθοτογίς, ἡθικῶς δὲ καὶ κοινωνικῶς ὄχι ἀνεπίληπτος· διεκρίνετο δ' ὅμως ἐπὶ εὐφυΐᾳ, ἐπὶ δυνάμει πνεύματος καὶ θελήσεως καὶ ἐπὶ χάριτι. Γενομένη σύζυγος τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ ἀνυψωθείσα εἰς τὸν περιλάμπρον θρόνον τοῦ Βυζαντίου ἐξηγενερίσθη ἡθικῶς καὶ ὑπῆρξε σύμβουλος καὶ συνεργάτις πιστὴ τοῦ μεγάλου βασιλέως. Ἡ ἐπιρροή καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς Θεοδώρας ἐπὶ τὸν Ἰουστινιανὸν ἦτο τοιαύτη, ὥστε δὲν δύναται νὰ νοηθῇ ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἄνευ τῆς Θεοδώρας. Ἡ μεγάλη ἀξία τῆς Θεοδώρας κατεδείχθη ἀμέσως ἐν τῇ καλουμένῃ Στάσει τοῦ Νίκα.

Στάσις τοῦ Νίκα.— Ἐν τῷ Ἰπποδρόμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεγωνίζοντο πάντοτε δύο ἀντίζηλοι φατρίαι, οἱ Πράσινοι καὶ οἱ Βένετοι ἦτοι κυανοῖ, ὀνομασθέντες οὕτω ἐκ τοῦ χρώματος τῆς στολῆς τῶν ἀρματηλατῶν. Εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν δύο τούτων φατριῶν ἐλάμβανον μέρος καὶ οἱ θεαταί, συμπαθοῦντες οἱ μὲν ὑπὲρ ταύτης, οἱ δὲ ὑπὲρ ἐκείνης τῆς φατρίας. Ἡ διχόνοια καὶ ἡ ἀντιζηλία οὖν τῷ χρόνῳ μετεβίβάσθη καὶ εἰς τὰς σχέσεις τοῦ καθημερινοῦ βίου, ὥστε αἱ δύο φατρίαι τοῦ Ἰπποδρόμου κατήντησαν πολιτικὰ κόμματα καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν εἶχον μεγάλην πολιτικὴν δύναμιν.

Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ αἱ δύο αὗται φατρίαι συνεκρούσθησαν (332). Ὅτε δὲ ἡ κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ διαλύσῃ τοὺς συγκρουσθέντας, αἱ δύο φατρίαι ἠνώθησαν καὶ προέβησαν εἰς σφοδρὴν στάσιν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ στασιασταί, μεθ' ὧν ἠνώθη καὶ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων τῆς πόλεως, διασκορπισθέντες εἰς τὴν πόλιν ἐπυρ-
Ἱστορία Βυζαντικῇ Ν. Βραχνοῦ

πόλησαν διάφορα μέρη αὐτῆς καὶ ἰδίως δημόσια κτίρια, ἐν οἷς καὶ τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀνεγείρει ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, καὶ ἐπλήρωσαν τὴν πόλιν σφαγῶν. Ὁ κίνδυνος ἦτο μέγιστος διὰ τὴν βασιλείαν. Οἱ στασιασταὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἀναστασίου Ὑπάτιον. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπώλεσε τὸ θάρος του καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ ἐκ τῆς πρωτευούσης. Ἡ περὶ φυγῆς ἀπόφασις ἐλήφθη ἐν συμβουλίᾳ τῶν ὑπουργῶν συγκροτηθέντι ἐν τοῖς ἀνακτόροις. Ἀλλ' ἡ τολμηρὰ Θεοδώρα ἀντετάχθη εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς φυγῆς καὶ μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ὠμίλησε πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν εἰποῦσα ἐν τέλει «ὁ κυβερνήσας τὸν κόσμον δύναται νὰ δεχθῇ τὸν θάνατον ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν φυγὴν. Καλὸν ἐντάφιον εἶναι ἡ βασιλεία». Οἱ λόγοι τῆς Θεοδώρας ἐνεποίησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. Ἀντὶ τῆς φυγῆς λοιπὸν ἀπεφασίσθη ἡ ἄμυνα μέχρις ἐσχάτων καὶ ὁ Ἰουστινιανὸς ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τὸν στρατηγὸν Βελισάριον νὰ καταστείλῃ τὴν στάσιν, διὰ παντὸς μέσου. Ὁ Βελισάριος, ἂφ' οὗ κατὰ πρῶτον ἀνεπitéρωσε τὸ φρόνημα τῆς ἀμφιταλαντευομένης βασιλικῆς φρουρᾶς, ἐπέπεσεν ἔπειτα κατὰ τῶν στασιαστῶν, συνηθροισμένων ἐν τῷ Ἱπποδρόμῳ, καὶ ἐπὶ νενεκεν εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφὴν. Τριάκοντα χιλιάδες λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, μετὰξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἀνακηρυχθεὶς αὐτοκράτωρ Ὑπάτιος. Τοιοῦτοτρόπως ἡ πρωτεύουσα ἀπηλλάγη τοῦ μεγάλου τούτου κινδύνου. Ἡ στάσις αὕτη ὠνομάσθη Στάσις τοῦ Νίκα ἐκ τοῦ συνθήματος τῶν στασιαστῶν Νίκα.

Πρῶτος περσικὸς πόλεμος. — Ἡδη πρὸ τῆς στάσεως τοῦ Νίκα οἱ Πέρσαι εἰσέβαλον εἰς τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεμφε κατ' αὐτῶν τὸν Βελισάριον· μετὰ πολλὰς δὲ ἐκατέρωθεν νίκας καὶ ἀποτυχίας ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης Α' ἠναγκάσθη νὰ συντομολογήσῃ εἰρήνην, δι' ἧς ἐξησφαλίσθησαν τὰ ὅρια τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους πρὸς ἀνατολὰς.

Βανδηλικὸς πόλεμος. — Ἀφ' οὗ ὁ Ἰουστινιανὸς κατέβαλε τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, ἐπεχείρησε τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἀρχαίου ῥωμαϊκοῦ κράτους. Καὶ πρῶτον ἀπέστειλε κατὰ τῶν ἐν Ἀφρικῇ Βανδάλων τὸν Βελισάριον μετὰ 15,000 ἀνδρῶν καὶ 600

πλοίων πολεμικῶν καὶ φορηγῶν. Ὁ Βελισάριος βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἀφρικανῶν, οἵτινες ἐμίσουν τοὺς Βανδήλους, κατετρόπωσε τὸν ἡγεμόνα τῶν Βανδήλων Γελίμερον καὶ κατέλυσε δριστικῶς τὸ βανδηλικὸν κράτος (534). Πᾶσαι αἱ ἐν Ἀφρικῇ κτήσεις τῶν Βανδήλων περιήλθον εἰς τὸ βυζαντιακὸν κράτος· ὁ Βελισάριος ἐπανακάμψας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Γελίμερον αἰχμάλωτον.

Ὁ σ τ ρ ο τ ῖ κ ὁ ς π ὁ λ ε μ ο ς. — Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐν Ἀφρικῇ βανδηλικοῦ κράτους ὁ Βελισάριος ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ Ὀστρογόθων· ἐκυρίευσεν πρῶτον τὴν Σικελίαν, ἔπειτα δὲ τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Ῥώμην. Ὁ βασιλεὺς τῶν Ὀστρογόθων Οὐτίγισ συναθροίσας νέας δυνάμεις ἐνεκλείσθη εἰς τὴν Ῥαβένναν· ἀλλ' ὁ Βελισάριος πόλιορκῆσας τὴν Ῥαβένναν ἐκυρίευσεν αὐτὴν καὶ ἡχμαλώτισε καὶ τὸν Οὐτίγιν. Οἱ Ὀστρογόθοι θαυμάζοντες τὸν Βελισάριον προσήνεγκαν εἰς αὐτὸν τὴν βασιλείαν· ἀλλ' ὁ Βελισάριος ἀπέκρουσεν αὐτήν. Ἐν τούτοις διαβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχθρῶν του οὐ δῆθεν διενεοῖτο νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸ στέμμα τῆς Ἰταλίας, ἀνεκλήθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐξ Ἰταλίας, ἵν' ἀποσταλῇ κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ Βελισάριος ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν κατέθηκε πρὸ τοῦ θρόνου τοὺς βασιλικούς θησαυροὺς τῆς Ἰταλίας καὶ παρέδωκε τὸν Οὐτίγιν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐπιφανεῖς Γόθους αἰχμαλώτους, μεθ' ὃ ἀπῆλθε κατὰ τῶν Περσῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ὀστρογόθοι ὠφελοῦμενοι ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Βελισαρίου ἀνεκήρυξαν βασιλέα τὸν Τωτίλαν καὶ ἀνέκτησαν τὸ μέγιστον μέρος τῆς Ἰταλίας. Τότε ὁ Ἰουστινιανὸς ἀνακαλέσας ἐξ Ἀνατολῆς τὸν Βελισάριον ἀπέστειλεν αὐτὸν ἐκ νέου εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλ' ἐκ δυοπιστίας δὲν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐπαρκεῖς δυνάμεις. Ὁ Βελισάριος ζητήσας ἐπανειλημμένως ἐπικουρίας καὶ μὴ λαβὼν δὲν ἠδυνήθη νὰ καταβάλλῃ ὁλοσχερῶς τοὺς Ὀστρογόθους· δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε τότε κατὰ τῶν Ὀστρογόθων τὸν ἑτερον ἐπιφανῆ στρατηγὸν Ναρσῆν μετ' ἀξιολόγων δυνάμεων. Ὁ Ναρσῆς ἐντὸς ὀλίγου ἀνέκτησε τὴν

Ἰταλίαν, ἥτις προσηγορήθη εἰς τὸ βυζαντιανὸν κράτος ὡς ἐξάρχια. Πρῶτος ἑξαρχος αὐτῆς διωρίσθη ὁ Ναρσῆς.

Δεῦτερος περσικὸς πόλεμος.— Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης Α΄ ὠφελούμενος ἐκ τῶν ἐν Ἰταλίᾳ περισπασμῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, παρακινούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ὀσιρογόθων διέλυσε τὴν πρὸς τὸν Ἰουστινιανὸν εἰρήνην καὶ ἐπανέλαβε τὰς ἐχθροπραξίας, ἀλλ' ἐπελθὼν κατ' αὐτοῦ ὁ Βελισάριος τὸν ἠνάγκασε νὰ υποχωρήσῃ πέραν τοῦ Τύγρητος. Ἀλλ' ὅτε ὁ ἥρως ἐκείνος ἀνακληθεὶς ἐστάλη καὶ αὐθις εἰς Ἰταλίαν, οἱ Πέρσαι ἐπανέλαβον τὸν πόλεμον ἀλλὰ κυρίως νῦν ἐν τῇ παρὰ τὸν Πόντιον Λαζικῇ. Μετὰ εἰκοσαετῇ ἀμφίρροπον ἀγῶνα συνωμολογήθη πεντηκονταετὴς συνθήκη, δι' ἧς ἐξησφαλίσθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ κτησὶς τῆς Λαζικῆς καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς κατὰ τὸν Πόντιον ἐμπορίας.

Νομοθεσία.— Ἐκ τῶν ἔργων τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶνε ἡ ὑπ' αὐτοῦ γενομένη συστηματικὴ συλλογὴ καὶ κατάταξις τῶν ῥωμαϊκῶν νόμων, ἐξ ἧς ἀπηργίσθη τὸ Ἰουστινιανέιον δίκαιον, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἡ ἐπισημὴ τοῦ δικαίου. Τὴν μεγάλην ταύτην ἐργασίαν συνετέλεσε πολυμελὲς ἐπιτροπεία νομομαθῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Τριβωνιανοῦ. Ἀπετελέσθη δὲ ἡ Ἰουστινιανέιος νομοθεσία ἐκ τοῦ Κώδικος, τοῦ Πανδέκτου, τῶν Εἰσηγησέων καὶ τῶν Νεαρῶν (νέων νόμων). Τὸ νομοθετικὸν ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὠνομάσθη βραδύτερον *Corpus juris*, ἐγράφη δὲ λατινιστί, πλὴν τῶν Νεαρῶν, αἵτινες σχεδὸν πᾶσαι ἐγράφησαν ἑλληνιστί. Τὸ Ἰουστινιανέιον δίκαιον παρέλαβον πᾶσαι σχεδὸν αἱ νεώτεραι εὐρωπαϊκαὶ χῶραι καὶ κατέστησαν αὐτὸ βάσιν τῆς ἐπισημῆς τοῦ δικαίου.

Κτίσματα.— Ἄλλο σπουδαῖον ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶνε καὶ τὰ γενόμενα ἐπ' αὐτοῦ κτίσματα καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ καὶ ἐν ταῖς διαφόροις ἐπαρχίαις τοῦ κράτους, οἷον τείχη πόλεων, φρούρια πολυπληθῆ κατὰ μῆκος τοῦ Δουνάβεως καὶ ἀλλαχοῦ, αἵτινα ὅμως βραδύτερον, ὥς φαίνεται, παρημελήθησαν, προσέτι δὲ δημόσια κτίρια. Τὸ κάλλιστον δὲ ὅλων τῶν κτισμάτων τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶνε ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, συνήθως λε-

γόμενος ναὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας, ὅστις ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν μεγαλοφυῶν ἀρχιτεκτόνων Ἀνθεμίου καὶ Ἰσιδώρου εἰς τὸ μέρος ὅπου ὑπῆρχεν ὁ κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα πυρποληθεὶς δμῶνυμος ναός.

Ἐν τῇ οἰκοδομῇ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐλύθη καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κατασκευῆς θόλων ἢ τρούλων στηριζομένων ἐπὶ τόξων. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ ἦτοι ὁ θόλος καὶ τὰ ἡμιθόλια καὶ οἱ τοῖχοι κατὰ μῆκος ἐκοσμοῦντο διὰ μεγάλων πολυχρῶμων ψηφιδωτῶν εἰκότων, αἵτινες σήμερον εἶνε ἐπικεχρισμένοι δι' ἀσβέστου. Ἡ Ἀγία Σοφία ἢ ἡ Μεγάλη Ἑκκλησία, ὡς ὠνομάσθη εὐλόγως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, δὲν εἶχε μόνον μοναδικήν καλλιτεχνικὴν ἀξίαν οὔτε σπουδαιότητα ἀπλῶς θρησκευτικὴν, ἀλλ' εἶχε καὶ καθολικὴν ἱστορικὴν σπουδαιότητα ἐν τῷ ὅλῳ βίῳ τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἐν αὐτῇ οἱ αὐτοκράτορες προσετύχοντο εἰς τὸν θεὸν ἐν κατανύξει, ὅτ' ἔμελλον νὰ ἐπιχειρήσωσιν ἐκστρατείας· εἰς αὐτὴν οἱ αὐτοκράτορες, ὅτ' ἐπανήρχοντο νικηταί, μετέβαινον ἐν θριάμβῳ ἵνα ψάλλωσι τὸν νικητήριον ὕμνον πρὸς τὸν θεόν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγία Σοφία, καὶ ἀφ' οὗ περιήλθεν εἰς ἀλλοθρήσκους καὶ ἀλλογενεῖς κατακτητὰς καὶ μετεβλήθη εἰς μωαμεθανικὸν τέμενος, τζαμίον, δὲν ἔπαυσε ν' ἀποτελῇ τὸ ἰδεῶδες σύμβολον τοῦ ἐθνικοῦ μεγαλείου τῶν Ἑλλήνων καὶ εἶνε συνδεδεμένη μὲ τὰς ἐλπίδας καὶ μὲ τὰ ὄνειρα αὐτῶν περὶ τῆς πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως.

Ἐμπόριον—βιομηχανία. — Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπροσάταεσε πολὺν τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Ἐπ' αὐτοῦ εἰσῆχθη εἰς τὸ κράτος ἡ καλλιέργεια τῆς μετάξης. Λέγεται ὅτι δύο Ἑλληνες μοναχοὶ μεταβάντες εἰς Κίναν κατώρθωσαν νὰ φέρωσιν ἐκεῖθεν ἐντὸς ῥάβδων ἐκ καλάμου σπόρον μεταξοσκώληκος, διότι ἡ ἐξαγωγή τοῦ προϊόντος τούτου ἦτο αὐστηρῶς ἀπηγορευμένη ἐν Κίνᾳ. Ἡ διὰ τῆς σηροτροφίας δοθεῖσα ὥθησις εἰς τὴν μεταξοουργίαν ἤνοιξε νέους πόρους εἰς τὴν βυζαντιανὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἡ μέταξα ἐκαλλιεργεῖτο πρὸ πάντων ἐν τῇ κυρίῳ Ἑλλάδι καὶ ἐκ ταύτης μετεδόθη κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Διοίκησις. — Ἑκκλησία. — Πρὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ

διοικητικὸν σύστημα ἦτο μᾶλλον ἀποκεντρωτικόν, ἀλλ' ὁ Ἰουστινιανὸς κατέστησεν αὐτὸ μᾶλλον συγκεντρωτικόν, συγκεντρῶσας εἰς χεῖρας τοῦ πᾶσαν τὴν διοίκησιν. Πρὸς τῇ πολιτικῇ δὲ ἐνότητι ἠθέλησεν ὁ Ἰουστινιανὸς νὰ ἐπιφέρει καὶ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα. Ἵνα λοιπὸν διαλύσῃ τὰς ἐκ τῆς αἰρέσεως τῶν μονοφυσιτῶν ὑφισταμένας ἔριδας, συνεκάλεσεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν πέμπτην οἰκουμένην σύνοδον (553). Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς συνόδου ταύτης δὲν κατωρθώθη ἡ συμφιλίωσις ὀρθοδόξων καὶ μονοφυσιτῶν, διότι εἰς τὸν μονοφυσισμὸν ἀνῆκον κατὰ τὸ πλεῖστον ξένοι λαοί, οἵτινες ὑπὸ τὸ ἔνδυμα καὶ τὸ πρόσχημα τῆς θρησκείας κατεπολέμουν τὸ ὀρθόδοξον κράτος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Τὴν ἔνδοξον βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐπισκιάζει ἡ καταφορά αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς. Τὴν ἐν Ἀθήναις φιλοσοφικὴν σχολὴν ἔκλεισεν ὁ Ἰουστινιανὸς ὡς ἀντιχριστιανικὴν, τοιοῦτοτρόπως δ' ἐξέλιπε καὶ τὸ τελευταῖον γνῶρισμα τῆς ἀρχαίας δόξης τῶν Ἀθηνῶν, οἱ τελευταῖοι δὲ καθηγηταὶ τῆς σχολῆς ἠναγκάσθησαν νὰ φύγωσιν εἰς τὴν Περσίαν.

§ 12. Ἰουστίνος Β' (565—578).

Τὸν Ἰουστινιανὸν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὸς τοῦ Ἰουστίνου. Ἐπ' αὐτοῦ οἱ Λογγοβάρδοι, ἔθνος γερμανικόν, ἀφ' οὗ ἀπεδεκάτισαν τοὺς ἐν Δακίᾳ (σημερινῇ Ῥωμανίᾳ) κατοικοῦντας Γήπαιδας, γερμανικὸν ἐπίσης ἔθνος, ἔπειτα κατῆλθον καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, κατέλαβον δὲ αὐτὴν καὶ ἴδρυσαν ἐν αὐτῇ λογγοβαρδικὸν κράτος μὲ πρωτεύουσάν τὴν Πανίαν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐνεφανίσθησαν πέραν τοῦ Δουνάβεως καὶ ἄλλοι βάρβαροι, οἱ Ἀβαροι, περὶ τῶν ὁποίων θὰ εἰπώμεν πλείονα κατωτέρω. Οἱ Ἀβαροι ἤρχισαν νὰ κάμνωσιν ἐπιδρομὰς εἰς τὸ βυζαντινικὸν κράτος. Ὡσαύτως καὶ οἱ Πέρσαι ἐπανελάβον τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ὁ Ἰουστίνος Β' στενοχωρούμενος ἐκ τῆς δυσκόλου καταστάσεως τῶν πραγμάτων προσέλαβεν ὡς συνάροντα κατὰ τὰ τελευταῖα τέσσαρα ἔτη τὸν ἀρχηγὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς Τιβέριον, ἀναδείξας αὐτὸν καίσαρα.

§ 13. Τιβέριος (578—582). — Μαυρίκιος (582—602). —
 'Επιδρομαὶ Ἀβάρων καὶ Σλαύων. — Θεωρία τοῦ
 Φαλμεράνερ περὶ ἐκλαύτισμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

Ἀποθανόντος τοῦ Ἰουστίνου Β' τῷ 578 ἀνέλαβε τὴν ὅλην ἀρχὴν ὁ συνάρχων αὐτοῦ Τιβέριος. Ὁ Τιβέριος ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν μετὰ μείζονος θώμης καὶ ἐνεργείας. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατός, οὐκ ἥγαιτο ὁ γενναῖος καὶ χρηστὸς στρατηγὸς Μαυρίκιος, κατέλαβε τὴν Περσαρμενίαν καὶ προεχώρησε θριαμβευτικῶς μέχρι Κτησιφώντος, πρωτεύουσας τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντος τοῦ Τιβερίου ἀνεκρηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ γενναῖος Μαυρίκιος, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Τιβερίου.

Αἱ ἐπανειλημμέναι ἦναι τῶν Περσῶν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ προεκάλεσαν ἐσωτερικὴν ἐπανάστασιν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Ὁρμίσδας ἐξεθρονίσθη καὶ ἐφονεύθη, κατέλαβε δὲ τὸν θρόνον ὁ στρατηγὸς Βαραράμ. Ὁ υἱὸς τοῦ Ὁρμίσδα Χοσρόης κατέφυγεν εἰς τὸ βυζαντιανὸν ἔδαφος καὶ ἐξήγησε παρὰ τοῦ Μαυρικίου νὰ τὸν ἀποκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του, ὑπισχνόμενος ἀντὶ τούτου νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὴν Περσαρμενίαν καὶ τὰ ἀνατολικά τῆς Μεσοποταμίας. Ὁ Μαυρίκιος μεγαλοψύχως φερόμενος διέταξε τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν νὰ βοηθήσῃ τὸν Χοσρόην. Τῇ βοηθείᾳ λοιπὸν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων ὁ Χοσρόης Β' κατέλαβε τὸν πατρικὸν θρόνον, ἐξετέλεσε δὲ τὰς πρὸς τὸν Μαυρίκιον ὑποσχέσεις του καὶ διετέλεσε φίλος ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Μαυρίκιον μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἐν Εὐρώπῃ τὸ βυζαντιανὸν κράτος ὑφίστατο ἤδη ἀπὸ βορρᾶ συχνotiέρας τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Ἀβάρων καὶ τῶν Σλαύων. Οἱ Ἀβάροι, ιαταρικῆς καταγωγῆς, κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνος εἰσῆλσαν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰς πέρας τοῦ Δουνάβεως χώρας· ὑποιάξαντες δὲ τοὺς ἐν ταῖς χώραις ταύταις κατοικοῦντας διαφόρους σλαβικοὺς λαοὺς ἵδρυσαν βαρβαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ Βορροθένους (σημερινοῦ Δνειστέρου) μέχρι τῶν περὶ

τὴν σημερινὴν Βιέννην χωρῶν. Τοῦ ἀβαρικοῦ τούτου κράτους ὁ ἡγεμὼν ἔφερε τὸ ὄνομα *X a γ ᾱ ν ο ς*.

Οἱ Ἄβαροι μετὰ τῶν ποικίλων εἰς αὐτοὺς ὑποτεταγμένων φυλῶν ἤρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐν μιᾷ δὲ τούτων, τῇ γενομένῃ τῷ 589, οἱ Ἄβαροι καὶ οἱ Σλαῦοι φαίνεται ὅτι προυχώρησαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ἐπιδρομὴ αὕτη ἦτο ὅλως παροδική. Ἐν τούτοις ὁ μισέλλην Γερμανὸς ἱστοριογράφος Φαλμεράϋερ, παρανοήσας τὸ πρᾶγμα, ἐν μέρει δὲ καὶ αὐτοβούλως διαστρέψας αὐτό, ἐξήνεγκε τὴν πολυθρόνητον θεωρίαν ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο, 589, ἡ Πελοπόννησος κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Σλαύων καὶ ἀπεσπάρθη ἀπὸ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους, ἀπετέλεσε δὲ ἀβαροσλαβικὸν κράτος, τὸ τὸ ὁποῖον διετηρήθη 218 ἔτη. Μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τοῦ ἐν Ἑλλάδι ἀβαροσλαβικοῦ κράτους, γενομένην τῷ 807, οἱ βάρβαροι ἐκεῖνοι προσελθόντες εἰς τὸν χριστιανισμόν σὺν τῇ νέᾳ θρησκείᾳ ἔμαθον καὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὅποιαν ἐλάλουν ἔκτοτε, καὶ ἔγιναν Ἑλληγες. Τὸ συμπέρασμα λοιπὸν τοῦ μισέλληρος Γερμανοῦ ἱστοριογράφου εἶνε ὅτι οἱ σημερινοὶ Ἕλληγες τῆς κυρίως Ἑλλάδος καὶ μάλιστα τῆς Πελοποννήσου εἶνε ἀπόγονοι τῶν Ἀβάρων καὶ Σλαύων.

Ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Φαλμεράϋερ ἐπολεμήθη καὶ ἀνιέρθη ἐπιστημονικῶς ὥς πλημμελεστάτη ὑπὸ πλείστων σοφῶν τῆς Εὐρώπης. Οἱ σοφοὶ οὗτοι δι' ἐρευνῶν ἱστορικῶν, γλωσσικῶν καὶ ἐθνογραφικῶν ἀπέδειξαν ὅτι ἐκ τῆς προκειμένης ἐπιδρομῆς τῶν Ἀβάρων καὶ Σλαύων εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐδεμία σπουδαία μεταβολὴ ἢ ἀλλοίωσις ἐθνογραφικὴ ἐπῆλθεν ἐν αὐτῇ. Τοῦναντίον οἱ ὀλίγοι Ἀβαροσλαῖοι οἱ ἐναπομείναντες ἐν Ἑλλάδι καὶ εἰς τὰ ὄρεινά αὐτῆς μέρος ἐγκατασταθέντες ἀπερροφήθησαν σὺν τῷ χρόνῳ ὑπὸ τοῦ πυκνοτάτου ἐλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ συνεχωνεύθησαν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδὲν ἄλλο ἔχνος τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν κατέλιπον εἰ μὴ ὀλίγα ὀνόματα τόπων.

Ὁ Μαυρίκιος μετὰ τὴν εἰρήνην πρὸς τοὺς Πέρσας (542) συνεκέντρωσε τὰς δυνάμεις του παρὰ τὸν Δούναβιν καὶ ἀπώθησε τοὺς Ἀβάρους καὶ Σλαῦους πέραν τοῦ ποταμοῦ τούτου. Ἄλλ' ἕνεκα

τῆς μεγάλης αὐστηρότητος καὶ διότι ἠρνήθη νὰ καταβάλῃ τὰ ζητηθέντα λύτρα πρὸς ἀπελευθέρωσιν δωδεκαχιλίων ἀνδρῶν, αἰχμαλωτισθέντων ὑπὸ τοῦ Χαγάνου, ἐστασίασεν ὁ στρατὸς καὶ ἀνεκήρυξεν ἄλλον αὐτοκράτορα, ἐκατόνταρχόν τινα ὀνόματι Φωκᾶν. Ὁ Μαυρίκιος συλληφθεὶς ἐφονεύθη μεθ' ὀλοκλήρου τῆς οἰκογενείας του.

Ἐπὶ Μαυρικίου ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ὁ ἐπιλεγόμενος Νηστευτὴς ἔλαβε πρῶτος αὐτὸς τὴν τιμητικὴν προσωνυμίαν οἰκομενικός. Ἐκτοτε δὲ παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τῶν παπῶν οἱ πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως φέρουσι μέχρι νῦν τὴν τιμητικὴν ταύτην προσωνυμίαν.

§ 14. Φωκᾶς (602—610).

Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Φωκᾶ τὸ βυζαντικὸν κράτος ἔπαθε τὰ πάνδεινα. Οἱ Ἀβάροι καὶ οἱ Σλαῦοι ἐδήουν τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβειος ἐπαρχίας τοῦ κράτους, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης Β', ἐπὶ τῇ προφάσει διτι ἤθελε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατον τοῦ φίλου καὶ εὐεργέτου του Μαυρικίου, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἐν βραχεὶ χρόνῳ κατέλαβεν αὐτήν, ἔπειτα δὲ εἰσώρμησεν εἰς τὴν Συρίαν. Ὁ Φωκᾶς ἀπεδείχθη ἀνίκανος ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς ἐξωτερικοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξ αἰτίας του ἐξετέθη τὸ κράτος. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρωτευούσῃ διέπραττε φόνους κατὰ τῶν ἐπισημοτέρων στρατηγῶν καὶ πολιτῶν. Τότε οἱ συνεισώτες ἄνδρες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγραψαν πρὸς τὸν ἑξαρχον τῆς Ἀφρικῆς καὶ ὀνομαστὸν στρατηγὸν Ἡράκλειον τὸν ἐκ Καππαδοκίας ἵνα ἔλθῃ καὶ σῶσῃ τὸ κράτος. Καὶ αὐτὸς μὲν ὁ ἑξαρχος, γέρονς ἤδη ὢν, δὲν ἤλθεν, ἀπέστειλε δὲ μετὰ στρατοῦ καὶ στόλου τὸν δμῶνυμον υἱόν του. Ὅτε οὗτος ἐφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ λαὸς ἐξηγγέρθη κατὰ τοῦ Φωκᾶ καὶ συλλαβὼν αὐτὸν προσήγαγεν εἰς τὸν Ἡράκλειον. Ὁ Ἡράκλειος παρέδωκε τὸν μισητὸν τύραννον εἰς τὴν μαρτίαν τοῦ ὄχλου, ὅστις τὸν ἐθανάτωσε. Τὴν ὑστεραίαν ὁ Ἡράκλειος ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ

§ 15. Ἡράκλειος (610 — 641).

Ὁ Ἡράκλειος ὑπῆρξεν εἰς τῶν ἐνδοξοτέρων καὶ μεγαλοφρεσέ-
ρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ὅτε ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, τὸ
κράτος εὗρίσκετο ἐν τελείᾳ ἡθικῇ καὶ ὁλικῇ παραλυσίᾳ. Ἐν Εὐρώπῃ
οἱ Ἀβάροι ἐπέτρεχον τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως χώρας. Ἐν Ἀσίᾳ
οἱ Πέρσαι ὑπὸ τὸν βασιλέα αὐτῶν Χοσρόην Β' ἐκυρίευσαν ἤδη τὴν
Ἀσσυρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Συρίαν. Ἐκ
Συρίας εἰσῆλσαν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ ἐδήλωσαν αὐτὴν φορικωδῶς,
ἐκυρίευσαν δὲ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ (615) καὶ ἔσφαξαν τοὺς πλείστους
τῶν Χριστιανῶν κατοίκων, τοὺς δὲ λοιποὺς ἀπήγαγον εἰς αἰχμαλωσίαν.
Ὁ ναὸς τοῦ Παναγίου Τάφου ἐπυρπολήθη, τὰ ἱερὰ κειμήλια ἐλα-
φουργαγῇθησαν, καὶ αὐτὸ τὸ Τίμιον Εὐλὸν τοῦ Σταυροῦ ἀπήχθη
εἰς Κτησιφῶντα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (616) οἱ Πέρσαι κατέλαβον καὶ
τὴν Αἴγυπτον· ἄλλη δὲ περσικὴ σιρατιά ἐκκινήσασα ἐκ Καππαδο-
κίας εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, διήλσεν αὐτὴν ὁλόκληρον
καταστρέφουσα τὸ πᾶν καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Χαλκηδόνος, ἀντικρὺ
τῆς Κωνσταντινουπόλεως (617).

Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει πραγμάτων ὁ Ἡράκλειος ἐζήτησε νὰ
εἰρηνεύσῃ πρὸς τοὺς Πέρσας, ἀλλ' ὁ ὑπερόπτης Χοσρόης Β' ἐδέχθη
μεθ' ὕβρεων τοὺς πρέσβεις τοῦ Ἡρακλείου, αὐτὸς δ' ἐπὶ μικροῦ διὰ
τῶν σιρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἑλληνος αὐτοκράτορος Μαυρικίου
ἀποκατασταθεὶς εἰς τὸν θρόνον τῶν πατέρων του, ἀπήτησε δὲ ὡς
ὁρον εἰρήνης ἵνα ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ λαὸς του ἀρνηθῶσι τὸν Χρι-
στὸν καὶ προσκυνήσωσι τὸ πῦρ καὶ τὸν ἥλιον. Ὁ Ἡράκλειος τότε
ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Κατὰ συμβουλὴν τοῦ
ἐλευθερόφρονος καὶ φιλοπάτριδος πατριάρχου Σεργίου ἔλαβε τὰ χρή-
ματα καὶ τὰ ἀργυρὰ καὶ χρυσὰ σκευὴ τῶν ναῶν, τὰ ὅποια μετε-
ποίησεν εἰς νομίσματα, καὶ μάλιστα τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἀγίας Σο-
φίας, ἔχων κατὰ νοῦν ν' ἀποδώσῃ ἐν τῷ μέλλοντι πλείονα εἰς τὴν
Ἐκκλησίαν, καὶ δι' αὐτῶν παρεσκεύασε σιρατὸν μεταχειρισθεὶς πρὸς

τοῦτο καθαρῶς ἑλληνικὰ στοιχεῖα. Ἐδωκε δὲ εἰς τὴν ὅλην ἐκστρατείαν χαρακτηριστὰ σταυροφορίας κατὰ τῶν ἀπίστων τῶν ληστευσάντων τὸ Τίμιον Ἔθλον τοῦ Σταυροῦ. Ἀλλὰ πρὶν ἐπέλθῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ νῶτά του ἀπὸ τῶν Ἀβάρων. Συνωμολόγησε λοιπὸν πρὸς τὸν Χαγᾶνον ἀνεκτὴν πωρ, εἰρήνην. Ἰνα δὲ ἐξασθενίσῃ τὴν δύναμιν τῶν Ἀβάρων, ἐδέχθη εἰς τὸ κράτος του σλαβικά φύλα, τοὺς Σέρβλους, προγόνους τῶν σημερινῶν Σέρβων, καὶ τοὺς Χρωβάτας, προγόνους τῶν σημερινῶν Κροατῶν, καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς πρὸς κατοικίαν τὴν Αἰλματίαν, τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν ἄνω Μοισίαν, σημερινὴν Σερβίαν.

Ἀπερχόμενος κατὰ τῶν πολεμίων ὁ Ἡράκλειος (622) μετέβη πρῶτον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ πεσὼν προηγῆς πρὸ τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ προσηυχήθη· ἔπειτα ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς συγκινήσεως ἐπορεύθη εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐπεβιβάσθη μετὰ τοῦ σιρρατοῦ του εἰς τὰ πλοῖα. Ἀλλὰ δὲν ἔκρινε καλὸν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῶν ἀπέναντι, ἐν Χαλκηδόνι, ἐστρατοπεδευμένων Περσῶν. Τὸ τοιοῦτον ἀπῆιτι σιρρατὸν μέγαν καὶ ἰσχυρόν. Ἀλλ' ἐπλευσεν εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀπεβιβάσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Κιλικίας· ἤρχισε δὲ ἀμέσως τὰς ἐπιθέσεις κατὰ τῶν περσικῶν φρουρῶν καὶ διὰ μικρῶν μαχῶν διήλθε πᾶσαν σχεδὸν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Ἀρμενίας. Οἱ ἐν Χαλκηδόνι Πέρσαι, βλέποντες διὸ ἡπειλοῦντο τὰ νῶτά των, ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Ἡρακλείου. Ὁ Ἡράκλειος παρέσυρε τοὺς πολεμίους εἰς ἐπίκαιρον θέσιν, ὅχι μακρὰν τῶν ἀρμενικῶν συνόρων, ἐκεῖ δὲ συνάψας μάχην (Ἰανουάριον 623) ἐνίκησεν αὐτοὺς ὁλοσχερῶς. Ἀποτέλεσμα τῆς ἡττης ταύτης τῶν Περσῶν ἦτο ἡ παντελὴς ὑπ' αὐτῶν ἐκκένωσις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ νικηφόρος σιρρατιὰ ἔμεινεν εἰς τὸν Πόντον ἵνα διέλθῃ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ χειμῶνος, ὁ δὲ Ἡράκλειος ἐπὶ νῆλθε διὰ θαλάσσης εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ὁυθμίσῃ τὰς ἐκ νέου διαταραχθείσας πρὸς τὸν Χαγᾶνον τῶν Ἀβάρων σχέσεις καὶ δυνηθῇ νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡσυχος τὸν πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμον.

Μετὰ βραχεῖαν διαμονὴν ἐν τῇ πρωτευούσῃ ὁ Ἡράκλειος ἐπιχειρεῖ δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Περσῶν. Πλεύσας εἰς Τραπε-

ζοῦνντα συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὴν στρατιάν του καὶ διὰ τῆς Λαζικῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν, τὴν ὁποίαν προσεῖλκυσε εἰς ἑαυτόν· ἔπειτα δὲ εἰσβάλλει εἰς τὴν Περσίαν καὶ ἀναγκάζει τὸν Χοσρόην ἐσπευσμένως νὰ φύγῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ κράτους του. Ὁ Ἡράκλειος προχωρήσας ἐκπορθεῖ πόλεις καὶ ἐκδικούμενος ὅσας ὕβρεις καὶ καταστροφὰς εἶχον διαπράξει οἱ Πέρσαι κατὰ τοῦ χριστιανικοῦ θρησκευάματος ἐν ταῖς ἑλληνικαῖς χώραις ἀνέτρεψε ναοὺς τῶν περσικῶν θεῶν, κατέστρεψε τὴν πατρίδα τοῦ Ζωροάστρου, ἰδρυτοῦ τῆς περσικῆς θρησκείας, ἔσβεσε τὸ πῦρ τῶν μάγων καὶ παρέδωκεν εἰς τὰς φλόγας τὰ ἀγάλματα τοῦ Χοσρόου. Ὁ Χοσρόης τότε θέλων νὰ φέρῃ ἀντιπεραπισμὸν ἐν Εὐρώπῃ ἐζήτησε διὰ πρεσβείας τὴν σύμπραξιν τῶν Ἀβάρων.

Ὁ Χαγᾶνος διαρρήξας τὴν πρὸς τὸν Ἡράκλειον εἰρήνην συνεμάχησε μετὰ τοῦ Χοσρόου καὶ ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾧ νέα μεγάλη περσικὴ στρατιὰ εἰσβαλοῦσα εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὠδεύε πρὸς τὴν Χαλκηδόνα. Ὁ Ἡράκλειος ἔχων πεποίθησιν εἰς τὸν πατριάρχη Σέργιον καὶ τὸν πρωθυπουργόν του Βῶνον, εἰς τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν ἀπουσίαν του εἶχεν ἀναθέσει τὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν ἄμυναν, δὲν ἑταράχθη ἐκ τοῦ μεγάλου τούτου κινδύνου, ἠρκέσθη δὲ νὰ πέμψῃ εἰς βοήθειαν τῆς πρωτευούσης τὸν στόλον καὶ δώδεκα χιλιάδας θωρακοφόρους.

Ὁ Χαγᾶνος μετὰ μεγάλου βαρβαρικοῦ στρατοῦ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἰούλιον τοῦ 626 καὶ προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ἀναρρήματα δὲ σλαβικὰ μονόξυλα ἔμελλον νὰ διαβιβάσωσιν εἰς τὸ ἀβαρικὸν στρατόπεδον τοὺς περὶ τὴν Χαλκηδόνα κατασκηνωμένους Πέρσας. Ὁ Βῶνος ἔκρινε καλὸν νὰ ἔλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Χαγᾶνον· ἀλλ' οὗτος ὑπέδεχθη τοὺς πρέσβεις τῶν Βυζαντινῶν μετὰ πολλῆς ὑπεροψίας καὶ μεθ' ὕβρεων, ἐμήνυσε δὲ εἰς τοὺς πολιορκουμένους νὰ παραδώσωσι τὴν πόλιν εἰς αὐτόν καὶ τοὺς συμμάχους του Πέρσας καὶ ν' ἀπέλθωσι φέροντες ἕκαστος μίαν ἐνδυμασίαν καὶ μιᾷς ἡμέρας τροφήν. Ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι, ἂφ' οὗ προσῆλθον εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν, ἀπεφάσισαν νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρως

ἐσχάτων τὴν πόλιν. Μάτην ὁ Χαγᾶνος ἐπιχειρεῖ διαφόρους ἐφόδους κατὰ τῆς πόλεως. Πᾶσαι ἀποτυγχάνουσι πρὸ τῆς γενναιότητος τῶν ἀμυνομένων· προσέει δὲ καὶ τὰ σλανῖκα ἀκάτεια τὰ ἐπιχειρήσαντα νὰ διαβιβάσωσι τοὺς Πέρσας εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀκτὴν τοῦ Βοσπόρου κατεβυθίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ὁ Χαγᾶνος γίνεται ἔξω φρενῶν ἐκ τῆς ἀποτυχίας, μετὰ πολλὰς δὲ ἀπειλὰς λύει τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέρχεται.

Ἡ πλεισις τῶν Βυζαντινῶν ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν ταύτην εἰς τὴν μητέρα τοῦ Σωτήρος. Διὰ τοῦτο τὴν ἰδίαν νύκτα, καθ' ἣν ἡλευθερώθη ἡ πόλις ἀπὸ τῆς ἀβαρικῆς πολιορκίας, ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως συνῆλθεν εἰς τὸν ἐν Βλαχέρναις ναὸν τῆς πολιούχου Παναγίας καὶ ἐν ἱερᾷ παννυχίδι ἔψαλεν ὄρθιος τὸν καλούμενον Ἀκάθιστον Ὑμνον. Διὰ τοῦ ὕμνου τούτου ὁ λαὸς τῆς βασιλευούσης ἐξέφραξε τὴν αἰδίδιον εὐγνωμοσύνην τοῦ πρὸς τὴν ὑπέρμαχον στρατηγὸν Θεοτόκον, δι' ἧς ἐγείρονται τὸ ὄπα καὶ δι' ἧς ἐχθροὶ καταπίπτουσιν. Ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, ὅστις καὶ Χαιρετισμοὶ λέγεται, ψάλλεται, μέχρι σήμερον ὁλόκληρος τὴν Παρασκευὴν τῆς πέμπτης ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Ἀβαροὶ ἀπεχώρουν ἄπρακτοι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἡράκλειος κατεγίνετο εἰς τὸ νὰ ἐκπορθήσῃ ὅσα ἀκόμῃ φρούρια κατείχοντο ὑπὸ τῶν Περσῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ διὰ νὰ ἔχη ἡσφαλισμένα τὰ νῶτα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (627) ἐπεχείρησε τὴν τελευταίαν ἀθάνατον αὐτοῦ ἐκστρατείαν εἰς τὸ περσικὸν κράτος· προχωρήσας εἰς τὰ ἐνδότατα τοῦ περσικοῦ κράτους ἐκυρίευσεν πολλὰς πόλεις, ἐν αἷς καὶ τὴν Δασταγάρτην, ἣν ὁ Χοσρόης προετίμα ὡς πρωτεύουσαν καὶ αὐτῆς τῆς Κιθιοφώνιος καὶ ἐν ἣ ὁ Ἡράκλειος εὗρεν ἀπείρους θησαυρούς. Ἐν δὲ τῇ παρὰ τὴν Νινευὶ χώρᾳ, ὅχι μακρὰν τῶν ἀρχαίων Γαυγαμήλων, συνεκρότησε τὴν τελευταίαν μεγάλην μάχην, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατειρόπωσεν ὁλοσχερῶς τοὺς Πέρσας καὶ ἔθηκε τέρας εἰς τὸν μακρότατον (εἰκοσιπενταετῆ) καὶ καινοτομικώτατον τοῦτον πόλεμον. Οἱ Πέρσαι καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγῶνος ἐπαναστάτησαν κατὰ τοῦ Χοσρόου καὶ ἐκήρυξαν βασιλέα τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σιρόην. Ὁ Χοσρόης συνελήφθη καὶ ἐφρονεύθη,

ὁ δὲ Σιρόης συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν Ἡράκλειον (628) ἀποδώσας τὰς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του καταληφθείσας χώρας καὶ τὸν Τίμιον Σταυρόν. Ὁ Ἡράκλειος ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὴν εἰρήνην δι' ἀγγέλματος μακροῦ, τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη ἀπὸ τοῦ Ἀμβωνος τῆς Ἀγίας Σοφίας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς (15 Μαΐου 628). "Οἱ δὲ μετ' ὀλίγον ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, σύμπας ὁ λαὸς τῆς πρωτευούσης μετὰ τοῦ πατριάρχου προϋπλήνθησαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ἀκτῆς τοῦ Βοσπόρου. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (629) ὁ Ἡράκλειος ἐπορεύθη εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος φέρων ἐπ' ὤμου τὸν Τίμιον Σταυρόν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ τῇ 14 Σεπτεμβρίου. Τὴν ἡμέραν ταύτην ἐορτάζει κατ' ἔτος ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν.

Μετά τινα ἔτη ἀνεφάνη ἐκ νότου νέος ἐχθρὸς φοβερώτατος καὶ δορυμνηκώτατος, οἱ Ἀραβες, οὔτινες διὰ τῆς παντελοῦς καταστροφῆς τοῦ περσικοῦ κράτους καὶ διὰ τῆς ἀκρωτηριάσεως τοῦ βυζαντιακοῦ ἔμελλον νὰ ἰδρῦσων νέον κράτος, ὅπερ ἐδέσποσε τοῦ πλείστου μέτοῦ κόσμου. Ὁ Ἡράκλειος ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν νέων τούτων ἐχθρῶν, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς. Ἐπ' αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλείου αἱ πλείσται τῶν ἀνακτηθεισῶν χωρῶν κατεκτήθησαν αὐθις ὑπὸ τῶν Ἀράβων. Ὁ Ἡράκλειος ἀπέθανε τῷ 641.

§ 16. Ἀραβες.—Μωάμεθ.—Ἰσλαμισμός.

Οἱ Ἀράβες, λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων καίκοιεν τὴν καλουμένην Ἀραβικὴν χερσόνησον, ἐθεώρουν δὲ ὡς γενάρχη των τὸν Ἰσμαήλ, υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἀραρ, ἐξ οὗ καὶ Ἰσμηλίται καὶ Ἀραρηνοὶ καλοῦνται.

Οἱ Ἀραβες ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἀβραάμ τὴν κτίσιν τοῦ ἐν Μένκαραοῦ τῆς Καάβας, ὅσις θεωρεῖται τὸ κυριώτατον ἐθνικὸν ἱερὸν τῶν Ἀράβων. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν αὐτοῦ, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦτο ἐντειχιζόμενος ὁ ἱερὸς λίθος, τὸ ὁποῖον ἐκόμισεν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὡς δῶρον εἰς τὸν Ἀβραάμ.

Ἡ θρησκεία τῶν Ἀράβων κατ' ἀρχὰς δὲν διέφερεν οὐσιωδῶς τῆς πίστεως τοῦ Ἀβραάμ. Ἀλλὰ οὖν τῷ χρόνῳ παρεξεστράπη εἰς

πολυθείαν καὶ κτισματολατρίαν. Οἱ Ἀραβες ἀπέκτησαν ἱστορικὴν σπουδαιότητα κατὰ τὸν ἑβδομον μ. Χ. αἰῶνα, ὅτε ἐνεφανίσθη ὡς προφήτης ὁ Μωάμεθ καὶ ἐκήρυξε τὴν νέαν αὐτοῦ θρησκείαν.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη ἐν Μέκκα τῷ 571. Κατ' ἀρχάς ἦτο ὁδηγὸς καμήλων καὶ ἔκαμε πολλὰ ταξείδια ἰδίῳ· εἰς τὴν Συρίαν. Ἐν Συρίᾳ συνεδέθη μετὰ τινος Χριστιανοῦ μοναχοῦ καὶ μετὰ τινος Ἰουδαίου ὁραββίνου, παρ' αὐτῶν δ' ἐγνώρισε τὴν Ἀγίαν Γραφήν, ἥτοι τὴν Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην. Λαβὼν δὲ σύζυγον πλουσίαν τινὰ χήραν, ὀνόματι Χαδισδᾶν, ἐπεδόθη ἔκτοτε εἰς θρησκευτικὰς μελέτας. Ἡ Ἀραβία ἦτο παραδεδομένη εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ὁ Μωάμεθ, εἰς τὸν ὅποιον εἶχε κάμει μεγάλην ἐντύπωσιν τὸ μεγαλεῖον τοῦ χριστιανικοῦ καὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ δόγματος περὶ τῆς ἐνότητος τοῦ θεοῦ, ἀπεφάσισε νὰ θραύσῃ τὰ εἰδωλα τῆς πατρίδος του καὶ νὰ ὁδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἀληθινὴν λατρείαν τοῦ Ἀβραάμ, ἥτοι εἰς τὴν πίστιν εἰς ἓνα θεόν. Διὰ νὰ δώσῃ δὲ μεγαλύτερον κύρος εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἰσχυρίσθη ὅτι ἐλάμβανε τὰς διαταγὰς τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ.

Ἐν ἔτει 611 ἀπεκάλυψε τὸ νέον δόγμα του εἰς τὴν σύζυγόν του, εἰς τὸν ἐξάδελφόν του Ἀλὴν καὶ εἰς τὸν φίλον του καὶ κατόπιν ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου πενθερόν του Ἀβού-Βεκίρ, οἵτινες καὶ ἐπίστυσαν εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ὅτε ὁ Μωάμεθ δημοσίᾳ ἐκήρυξεν ἑαυτὸν ὡς προφήτην καὶ ἐζήτησε νὰ διαδώσῃ τὸ θρησκευμὰ του, ἐχλευάσθη ὑπὸ τῶν Μεκκανῶν καὶ κατεδιώχθη, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ μετὰ τῶν ὀλίγων ὁπαδῶν του ἐκ τῆς Μέκκας, κατέφυγε δὲ εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Ἀραβίας, τὴν Μεδινάν. Ἡ φυγὴ αὕτη, ἥτις συνέβη τῷ 622, ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν Ἀράβων Χέδσορ ἢ Ἐγίρα, ὡς μετεσχηματίσθη ἡ λέξις εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, εἶνε δὲ ἡ ἀρχὴ τῆς χρονολογίας τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐκ τῆς Μεδινᾶς ὁ Μωάμεθ ἐπεχείρησε διὰ τῆς σπάθης τὴν διάδοσιν τοῦ νέου δόγματος καθ' ὅλην τὴν Ἀραβίαν. Ἀφ' οὗ δὲ συνεκέντρισε περὶ ἑαυτὸν ἱκανὰς δυνάμεις, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Μέκκας καὶ ἐκυρίευσεν αὐτὴν τῷ 630. Τότε ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων τῶν Ἀράβων ὡς προφήτης.

Ὁ Ἰσλαμισμός. — Ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ ὀνομάζεται

ισλάμ ἦτοι ἀφοσίωσις εἰς τὸν θεόν, οἱ δὲ ὁπαδοὶ αὐτοῦ λέγονται Μου-
λίμ ἢ Μουσουλμᾶνοι ἦτοι ἀφωσιωμένοι εἰς τὸν θεόν.

Τὸ ἱερὸν βιβλίον τὸ περιέχον τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ λέ-
γεται Κοράνιον· εἶνε τοῦτο συλλογὴ τῶν ῥητῶν τοῦ Μωάμεθ
ἄνευ συστήματός τινος καὶ ἄνευ χρονολογικῆς τάξεως. Τὸ δογματικὸν
μέρος τοῦ Κορανίου στηρίζεται εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς μόνου θεοῦ. Πε-
ριλαμβάνεται δὲ τὸ περὶ ἐνότητος τοῦ θεοῦ δόγμα εἰς μίαν καὶ μόνην
ῥῆσιν, ἣς ἀπέβη τὸ σύμβολον τοῦ Ἰσλαμισμού. «Εἷς καὶ μόνος
θεὸς ὑπάρχει καὶ προφήτης αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ». Ὁ μόνος οὗτος θεὸς
εἶνε ὁ ἀποκαλυφθεὶς εἰς τοὺς ἀνθρώπους διὰ σειρᾶς προφητῶν, οἶον
τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Δαυὶδ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πάντων
δὲ τούτων τῶν προφητῶν τελευταῖος καὶ μέγιστος εἶνε ὁ Μωάμεθ.
Πᾶς, ὅστις δὲν παραδέχεται τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μωάμεθ, εἶνε ἐχθρὸς
τοῦ θεοῦ καὶ ὡς τοιοῦτος πρέπει νὰ πολεμῇται πάσῃ δυνάμει ὑπὸ
τῶν ὁπαδῶν τῆς ἀληθοῦς πίστεως, ἦτοι τῶν Μωαμεθανῶν.

Τὸ Κοράνιον παραδέχεται τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἐκ
νεκρῶν ἀνάστασιν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Προσέει δ' ἐπι-
βάλλει εἰς πάντα πιστὸν τὰ ἐξῆς τέσσαρα θρησκευτικὰ καθήκοντα· α')
τὴν προσευχήν, ἣτις πρέπει νὰ ἐπαναλαμβάνηται πεντάκις τῆς ἡμέ-
ρας μετὰ προηγούμενον καθαρισμόν χειρῶν καὶ ποδῶν· β') τὴν νη-
στείαν ἀπὸ πρωῒας μέχρις ἑσπέρας καθ' ὅλον τὸν μῆνα Ῥαμαζάν·
γ') τὴν ἐλεημοσύνην· καὶ δ') τὴν ἀποδημίαν εἰς Μέκκαν ἅπαξ τοῦλάχιστον
ἐν τῷ βίῳ. Ἐπιτρέπει δὲ τὴν πολυγαμίαν καὶ καθιεροῖ τὸ
πεπρωμένον.

§ 17. Ἐξάπλωσις τῆς μωαμεθανικῆς θρησκείας εἰς
τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Μωάμεθ διὰ τοῦ λόγου καὶ διὰ τοῦ ἔξους ἰδρύσας κράτος
θρησκευτικὸν ἅμα καὶ πολιτικόν, διότι τοιαύτη ἦτο τότε ἡ κοινωνικὴ
καὶ πνευματικὴ κατάστασις τῶν Ἀράβων, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ
διακριθῇ ἡ θρησκευτικὴ πολιτεία ἀπὸ τῆς κυρίως πολιτείας. Ὁ ἄρ-
χωντες τοῦ κράτους τούτου ὠνομάσθησα χαλίφαι ἦτοι διάδοχοι
ὡς διαδεχθέντες τὸν Μωάμεθ ὅχι ὡς προφήτην, διότι κατὰ τὴν πί-

σιν τῶν Μωαμεθανῶν ὁ Μωάμεθ ἦτο ὁ τελευταῖος τῶν προφητῶν, ἀλλ' ὥς ἄρχοντα τοῦ διὰ τῆς θρησκείας ἰδρυθέντος ἀραβικοῦ κράτους.

Πρῶτος χαλίφης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωάμεθ ἀνεκηρύχθη ὁ γηραιὸς Ἀβού Βεκίρ, πενθερὸς τοῦ Μωάμεθ ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου του Αἰσᾶς. Ὁ Ἀβού Βεκίρ συνέλεξε τὰς ἑως τότε διὰ ζωσσης φερομένας ἀποκαλύψεις καὶ διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπετελέσθη τὸ Κοράνιον. Ἐπειτα δ' ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀπίστων, ἦτοι κατὰ τοῦ περσικοῦ καὶ κατὰ τοῦ βυζαντικοῦ κράτους, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀρχίσει ὁ Μωάμεθ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀποθανόντος τοῦ Ἀβού Βεκίρ ἐξελέχθη χαλίφης ὁ Ὁμάρ (634—644), ὁ ἐπιφανέστερος πάντων τῶν χαλιφῶν καὶ ὁ ἀληθὴς ἰδρυτὴς τοῦ μεγάλου ἀραβικοῦ κράτους.

Ὁ Ὁμάρ ἐξέπεμψε δύο μεγάλας στρατιάς, τὴν μὲν ὑπὸ τὸν Καλὲδ ἐναντίον τοῦ βυζαντιανοῦ κράτους, τὴν δὲ ὑπὸ τὸν Σαῖδ ἐναντίον τοῦ περσικοῦ κράτους τῶν Σασανιδῶν.

Ὁ Καλὲδ διελάσας ἄνευ ἀντιστάσεως ἅπασαν τὴν Παλαιστίνην ἐπῆλθε κατὰ τῆς ἐν τῇ Κοίλῃ Συρίᾳ ὀχυρᾶς καὶ ὀνομαστῆς Δαμασκοῦ. Ὁ ἐν τῇ Συρίᾳ ἀκόμη εὐρισκόμενος Ἡράκλειος ἐπεμψε κατὰ τοῦ Καλὲδ δύο στρατιάς, ἀλλ' ἀμφότεραι ἐνίκηθησαν καὶ ἡ Δαμασκὸς μετὰ ἐξάμηνον πολιορκίαν ἐκυριεύθη (634). Μέχρι δὲ τοῦ 439 πᾶσαι αἱ μεγάλαι καὶ περιφημοὶ πόλεις Ἀντιόχεια, Βηρυτός, Ἐμεσσα καὶ Ἱερουσαλὴμ περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν πιστῶν τοῦ Ἰσλάμ. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἀραβες ἐν διαστήματι ἐννέα ἐτῶν κατέκτησαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ ἐξηφάνισαν ταχέως τοῦ ἐν αὐταῖς ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἀκμάζοντα ἑλληνικὸν πολιτισμὸν.

Ἐκ παραλλήλου ὁ στρατηγὸς Σαῖδ νικήσας ὀλοσχερῶς τοὺς Πέρσας κατέλυσεν τὸ περσικὸν κράτος καὶ ἐπέβαλε τὸν μωαμεθανισμόν εἰς πάσας τὰς περσικὰς χώρας.

Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Συρίας ἐπῆλθεν ἡ κατάκτησις τῆς Αἰγύπτου. Ὁ στρατηγὸς Ἀμοῦ μετὰ μικροῦ στρατοῦ ἐν διαστήματι ὀλίγων μηνῶν κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ πᾶσαν σχεδὸν τὴν Αἴγυπτον, ἀφ' οὗ ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὰ στρατεύματα τοῦ Ἡρακλείου καὶ

Ἱστορία Βυζαντιανῆ Ν. Βραχνῶ

κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν ἀκρόπολιν τῆς Μέμφιδος. Παρὰ τὰ ἐρείπια αὐτῆς ἐν ἣ θέσει κατὰ τὴν μάχην ἦτο ἐστρατοπεδευμένος ὁ ἀραβικὸς στρατός, ὁ Ἀμρουῦ ἔκτισε νέαν πόλιν, τὴν ὁποίαν πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης ὠνόμασε Καχιδά ἦτοι Νικόπολιν καὶ ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ ἀνεπύχθη εἰς μεγάλην πόλιν καὶ κατέστη πρωτεύουσα τῆς ἀραβοκρατουμένης Αἰγύπτου ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάιρον. Τελευταία ἔπεσεν ἡ ἑλληνικωτάτη μεγαλόπολις Ἀλεξάνδρεια (643) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου.

Εἰς τὴν εὐχερῇ κατάλυσιν τῆς ἐν Αἰγύπτῳ ἑλληνικῆς ἐξουσίας συνετέλεσαν πολλὴ καὶ οἱ χριστιανοὶ Κόπται. Οἱ Κόπται οὗτοι, ὄντες μονοφυσῖται, ἐμίσουν τοὺς ὀρθοδόξους Ἕλληνας· ἐνεκα δὲ τούτου παρεῖχον πᾶσαν συνδρομὴν εἰς τοὺς Ἀραβας. Πολλοὶ τῶν Κοπτῶν προσῆλθον ἐκουσίως εἰς τὸν ἰσλαμισμόν καὶ τούτων τῶν ἀρνησιθρήσκων ἀπόγονοι εἶνε οἱ σημερινοὶ Φελλάχοι τῆς Αἰγύπτου. Οἱ Ἀραβες ἐξήλειψαν καὶ ἐν Αἰγύπτῳ τὸν ἀκμάζοντα ἀκόμη ἑλληνικὸν πολιισμόν.

Ὁ Ὁμάρ ὠργάνωσε πολιτικῶς τὸ ἀραβικὸν κράτος καὶ εἰσήγαγε παρὰ τοῖς Μωαμεθανοῖς τὴν ἀπὸ τῆς Ἑβραίας χρονολογίαν. Τῷ 644 ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος Πέροου καθ' ἣν ὥραν προσηύχετο ἐν τῷ τζαμίῳ τῆς Μεδινᾶς.

Τὸν Ὁμάρ διεδέχθη ὁ Ὁσμάν (644—655). Ἐπ' αὐτοῦ ἐξηκολούθησαν αἱ ἀραβικαὶ κατακτήσεις ἐν τῇ μέσῃ Ἀσίᾳ καὶ ἐν τοῖς βορείοις παραλίαις τῆς Ἀφρικῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς χαλιφείας τοῦ Ὁσμάν ἐξεργάγησαν ἐσωτερικαὶ στάσεις ἐν τῷ ἀραβικῷ κράτει, αἵτινες ἐπὶ μακρὸν ἀνέστειλαν τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τῶν Ἀράβων. Ὁ Ὁσμάν ἐφορεύθη καὶ μετὰ τοῦτον ἔλαβε τὴν χαλιφεῖαν ὁ Ἀλῆς, ἐξάδελφος τοῦ Προφῆτου καὶ σύζυγος τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Φατιμές. Κατὰ τοῦ Ἀλῆ ἐπαναστάτησεν ὁ διοικητὴς τῆς Συρίας Μωαβιᾶς, ἐξάδελφος τοῦ δολοφονηθέντος χαλίφου Ὁσμάν καὶ ἐκ τοῦ γένους τοῦ Οὐμμεῖα. Μετὰ ἐξαετῆς δ' ἐμφυλίους αἱματηροῦς ἀγῶνας ὁ Μωαβιᾶς ἐδολοφόνησε διὰ τινος φανατικοῦ τὸν Ἀλῆν καὶ ἔλαβεν αὐτὸς τὴν χαλιφεῖαν (661), γενόμενος ἀρχηγέτης τῆς δυναστείας τῶν Οὐμμεῖαδῶν.

§ 18. Δυναστεία τῶν Οὐμμεϊάδων.

Ὁ Μωαβιάς μετέθηκε τὴν πρωτεύουσάν τοῦ ἀραβικοῦ κράτους ἐκ τῆς Μεδινᾶς εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας καὶ κατέστησε τὴν χαλιφεῖαν κληρονομικὴν, ἐν ᾗ τέως ἦτο αἰρετὴ. Ἐπὶ τοῦ Μωαβιά ἐπολορκήθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Ἀράβων ἀνεπιτυχῶς καθ' ὃν χρόνον ἐβασίλευεν ἐν αὐτῇ ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Πωγωνᾶτος, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωαβιά οἱ πολυπληθεῖς ὁπαδοὶ τοῦ Ἀλῆ ἠθέλησαν νὰ δώσωσι τὸν χαλιφικὸν θρόνον εἰς τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἀλῆ. Ἐκ τούτου ἐξεργάγη ἐμφύλιος πόλεμος, καθ' ὃν ἀμφότεροι οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀλῆ ἐφονεύθησαν. Ὁ φόνος τῶν δύο τούτων ἐγγόνων τοῦ Προφήτου διήρесе σύμπαντα τὸν μωαμεθανικὸν κόσμον εἰς δύο ἀδιαλλάκτους πρὸς ἀλλήλας μερίδας. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ οἴκου τοῦ Ἀλῆ ἢ τῶν Φατιμιδῶν, καλουμένων οὕτως ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Προφήτου, ἀπεκήρυξαν ὅλους τοὺς πρὸ τοῦ Ἀλῆ χαλίφας ὡς παρανόμως καταλαβόντας τὴν χαλιφεῖαν, ἀνεγνώριζον δὲ ὡς νόμιμον χαλίφην μόνον τὸν Ἀλῆν. Οἱ ἀναγνώριζοντες τοὺς πρὸ τοῦ Ἀλῆ χαλίφας ὀνομάζονται Σ ο υ ν ν ῖ τ α ι, διότι πρὸς τῷ Κορανίῳ παραδέχονται καὶ τὴν Σοῦνναν ἥτοι τὰ ἀποφθέγματα καὶ λόγια τὰ ἀποδιδόμενα εἰς τὸν Μωάμεθ κατὰ τὴν παράδοσιν. Οἱ δὲ ὁπαδοὶ τῶν Φατιμιδῶν ἐκτὸς τοῦ Κορανίου οὐδὲν ἄλλο παραδέχονται ὡς προερχόμενον ἐκ τοῦ Προφήτου, καὶ οἱ τοιοῦτοι ὀνομάζονται Σ ε ῖ τ α ι ἥτοι ὁπαδοὶ (τοῦ Ἀλῆ).

Ἡ θρησκευτικὴ διάσπασις τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου δὲν ἀνέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσω κατακτητικὴν πορείαν τῶν Ἀράβων. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μωαβιά οἱ Ἀραβες συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς βορείου Ἀφρικῆς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ. Τῷ δὲ 711 ὁ στρατηγὸς Ταρῆκ διεπεραιωθεὶς μετὰ μεγάλης δυνάμεως τὸν Ἡράκλειον πορθὸν εἰσήλασεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κατέλυσε τὸ ἐνταῦθα χριστιανικὸν κράτος τῶν Βησιγόθων. Ὁ Ἡράκλειος πορθμὸς τότε ὠνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ταρῆκ Δ ζ ε π ἐ λ — Τα ρ ῆ κ ἥτοι ὄρος τοῦ Ταρῆκ, ὅπερ ὄνομα ἔπειτα οἱ Εὐρωπαῖοι

παρέφθειραν εἰς *Gibraltar*. Τῷ 717 οἱ Ἀραβες ἐπολιόρκησαν ἐδευτέρου τὴν Κωνσταντινούπολιν, βασιλεύοντος ἐν αὐτῇ τοῦ Λέοντος Γ', ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀνεπιτυχῶς. Ὀλίγα ἔτη βραδύτερον οἱ Ἀραβες ἐκ τῆς Ἰσπανίας διαβάαντες τὰ Πυρρηναῖα εἰσέλασαν εἰς τὴν Γαλατίαν διανοοῦμενοι νὰ κατακτιήσωσι καὶ αὐτήν. Ἀλλ' ὅπως οἱ Ἕλληνες ἐν τῇ Ἀνατολῇ, οὕτω καὶ οἱ χριστιανοὶ Φράγκοι ἐν τῇ Δύσει ἀνέκοψαν τὴν ὁρμὴν τῶν Ἀράβων ἀποκρούσαντες αὐτοὺς πέραν τῶν Πυρρηναίων. Ἐκτοτε τὸ ἀραβικὸν κράτος ἀπέβαλε τὴν δξύτητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπικίνδυνον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς κατακτητικὴν ὁρμὴν του.

Τὸ ἀραβικὸν κράτος ἐπὶ τῶν Οὐμμειάδων κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ὀγδόου αἰῶνος ἔλαβε τὴν μεγίστην ἑκτασιν, ἑκτεινόμενον πρὸς δυσμὰς μέχρι τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῶν Πυρρηναίων, πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Κανκάσου καὶ τῆς Κασπίας.

Ἡ δυναστεία τῶν Οὐμμειάδων ἀντειράπη τῷ 750 ὑπὸ τοῦ Ἀβούλ-Ἀββά, ὅστις κατήγετο ἐκ υἱοῦ συγγενοῦς τοῦ Μωάμεθ. Ὁ Ἀβούλ-Ἀββάς ἀνεκηρύχθη χαλίφης, γενόμενος ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς πεσοῦσης δυναστείας κατεδιώχθησαν ἀπηνῶς. Ἐνενήκοντα Οὐμμειάδαι προσεκλήθησαν εἰς συμπόσιον ἐν Δαμασκῷ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς συμφιλίωσης. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῆς εὐθυμίας ἐσφάγησαν ἅπαντες προδοτικῶς, εἰς δὲ μόνος κατώρθωσε νὰ σωθῇ, ὁ νεαρὸς Ἀβδουραχμάν. Φυγὼν οὗτος κρυφίως ἐκ Συρίας εἰς Αἴγυπτον καὶ διελθὼν τὰς ἀχαρεῖς ἐκτάσεις τῆς βορείου Ἀφρικῆς ἀγνώριστος ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκεῖ δὲ οἱ πολυπληθεῖς ὁπαδοὶ τοῦ οἴκου του ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς χαλίφην. Τοιοῦτοτρόπως τὸ χαλιφικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο, τὸ ἐν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Ἀφρικῇ ὑπὸ τοὺς Ἀββασίδας, καὶ τὸ ἄλλο ἐν Ἰσπανίᾳ ὑπὸ τοὺς Οὐμμειάδας.

§ 19. Δυναστεία τῶν Ἀββασιδῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Οἱ Ἀββασίδαι μετέθεσαν τὴν ἔδραν τῆς χαλιφείας ἐκ Δαμασκοῦ, εἰς τὴν ἐπὶ τῷ Τίγρει βαβυλωνιακὴν πόλιν Βαγδάτιον, ἣν ἡθροῦσαν καὶ ἐκαλλώπισαν. Ὀνομαστότατος τῶν ἐν Βαγδατίῳ ἀρξάντων

χαλιφῶν εἶνε ὁ Ἀρούν· Ἐλ-Ραοῖδ (785—812). Ὁ Ἀρούν· Ἐλ-Ραοῖδ ὑπῆρξεν ὁ πολυῦμνητος ἥρωες τῶν ἐν τῇ Χαλιμᾷ περιεχομένων ἀραβικῶν μυθνεμάτων. Διεξήγαγεν οὗτος εὐτυχεῖς πολέμους κατὰ τὴν Βυζαντινῶν καὶ ὑπέβαλεν εἰς φορολογία τὸν αὐτοκράτορα Νικηφόρον Α΄. Ὁ Ἀρούν διεφθμίσθη καὶ διὰ τὴν αὐστηρότητα αὐτοῦ περὶ τὴν ἀποιομὴν τῆς δικαιοσύνης. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ προήχθησαν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπισοιτήματα καὶ τὸ Βαγδάτιον κατέστη πόλις μεγάλη καὶ ἀνθηροτάτη.

Τὸν Ἀρούν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μαρμούν (812—833). Οὗτος ἰδρυσεν πάμπολα σχολεῖα καὶ βιβλιοθήκας καὶ ἀκαδήμειαν ἐν Βαγδατίῳ, ἡμεῖβε δὲ ἀδρῶς τοὺς λόγιους ἄνδρας καὶ οὕτω προήγαγε τὸν ἀραβικὸν πολιτισμὸν εἰς τὸν ὑψιστον βαθμόν. Πλείστοι συγγραφεῖς Ἕλληνες μετεφράσθησαν ἐπ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀραβικὴν, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης κατέστη ἀγαπητότατος εἰς τοὺς Ἀράβας. Λέγεται μάλιστα οὗτος ὁ Μαρμούν ἐν τινὶ συνθήκῃ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου Θεόφιλον ὡς κυριώτατον ὅρον τῆς εἰρήνης προέτεινε τὴν παράδοσιν ἑκατοντάδων τινῶν χειρογράφων τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ ἄλλων Ἑλλήνων συγγραφέων.

Τὸν Μαρμούν διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μοτασσέμ (833—842), ὁ τελευταῖος τῶν μεγάλων χαλιφῶν τοῦ οἴκου τῶν Ἀββασιδῶν. Μετὰ τοῦτον ἤρχισεν ἡ παρακμὴ τῆς δυναστείας τῶν Ἀββασιδῶν καὶ ἐν γένει τοῦ ἀραβικοῦ κράτους καὶ τῆς ἀραβικῆς φυλῆς ἐν Ἀσίᾳ.

§ 20. Τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ κράτος τῶν Οὐμμεϊαδῶν χαλιφῶν.

Ὁ ἐκ τῆς σφαγῆς τοῦ οἴκου τῶν Οὐμμεϊαδῶν περισωθεὶς Ἀβδουραχμάν ἰδρυσεν, ὡς προείπομεν, χαλιφικὸν κράτος ἐν Ἰσπανίᾳ τῷ 756 μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κορδύβην. Τὸ κράτος τοῦτο ἐφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἐπὶ τῶν χαλιφῶν Ἀβδουραχμάν Γ' (912—961) καὶ Χακῆμ Β' (961—976). Ἐπὶ τοῦ Χακῆμ Β' ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, ἡ ἐμπορία, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ ποίησις καὶ ἐκ τῶν ἐπιστημῶν κατ' ἐξοχὴν τὰ μαθηματικά, ἡ ἀστρονομία, ἡ χημεία καὶ ἡ ἱατρικὴ ἤκμασαν θαυμασίως. Ὁ Χακῆμ Β' διὰ τεραστίων δαπανῶν κατήρτισεν ἐν Κορδύβῃ βιβλιοθήκην μοναδικὴν ἐν τῷ τότε κόσμῳ ὅχι

μόνον διὰ τὸ πλῆθος τῶν βιβλίων (ἑξακοσίων χιλιάδων τόμων ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ σπάνιον καὶ πολύτιμον αὐτῶν. Μετὰ τὸν Χακῆμ I τὸ ἐν Ἰσπανίᾳ ἀραβικὸν κράτος ἤρχισε νὰ παρακαμάξη, κατὰ δὲ τέλος τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος κατελύθη ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ Φερίδανδου τοῦ Καθολικοῦ καὶ τῆς Ἰσραβέλλας.

§ 21. **Κωνσταντῖνος Γ'** (641). — Κώνστας (641—668).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλείου ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος Γ', τρεῖς μόνον μῆνας βασιλεύσας. Τοῦτον διεδέχθη ὁ ἑνδεκαετὴς υἱὸς του Κώνστας Β'. Ἐπὶ τούτοι οἱ Ἀραβες ἐξέτειναν τὰς κατακτήσεις των εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν ἐληλάτησαν τὴν Κύπρον καὶ κατέλαβον τὴν Ρόδον, συντρίψαντες καὶ τὸ περιώνυμον ἄγαλμα τοῦ Ἡλίου, ἥτοι τὸν Κολοσσόν, ὅστις ἄλλοτε ἐκόσμει τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος, ἀλλὰ πρὸ καιροῦ εἶχε καταπέσει ὑπὸ σεισμοῦ. Ἐκτοτε οἱ Ἀραβες περιῆλθον εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Ἐκ τούτου ὀφειλούμενος ὁ Κώνστας, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐνηλικιωθῇ, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Ἰταλίαν, ἐπιθυμῶν ν' ἀνακόψῃ τὴν ὁρμὴν τῶν Λογγοβάρδων. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 662 ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου διεχέμασεν. Ἡ πολύμηνος ἐν Ἀθήναις διατριβὴ τοῦ Κωνσταντῖος εἶνε ἀξιοσημείωτος, διότι μαρτυρεῖ διὰ αἱ Ἀθῆνας ἤκμαζον ἱκανῶς, ἐν ᾧ κατὰ τὴν θεωρίαν τοῦ Φαλμεράεϋς ἦσαν κατεστραμμέναι ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ ἐρημοί. Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Κώνστας μετέβη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐκ ταύτης ἔπειτα εἰς τὴν Σικελίαν. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἤδρευεν ἐν Συρακούσαις ἐδολοφονήθη ὑπὸ συνωμοτῶν, οἵτινες ἀνεκέρυσαν αὐτοκράτορι ἓνα ἐξ ἐαυτῶν ὀνόματι Μαζίζιον, Ἀρμένιον τὸ γένος (668).

§ 22. **Κωνσταντῖνος Δ'** ὁ Πωγωνᾶτος (668—685).

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Κωνσταντῖος Β' διηύθυνε τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς ὁ υἱὸς αὐτοῦ Κωνσταντῖνος. Νῦν καταλαβὼν τὴν ὅλην ὁρχὴν ὁ Κωνσταντῖνος Δ' ἔσπευσεν εἰς Ἰταλίαν, ἵνα τιμωρήσῃ τοὺς φονεῖς τοῦ πατρὸς του. Καταβαλὼν δὲ τάχιστα τὴν ἀνταρσίαν καὶ ἀποκεφαλίσας τὸν Μαζίζιον ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου

ὁ λαὸς τὸν ἐχαιρέτισε διὰ τῆς προσωνομίας *Πωγωνᾶτος*, διότι ἀναχωρήσας ἀγένειος ἐπέστρεψε φέρων πώγωνα.

Βασιλεύοντος τοῦ *Πωγωνάτου*, ὁ χαλίφης *Μωαβιάς* συνέλαβε τὸ μεγαλουργὸν σχέδιον τῆς ὀλοσχεροῦς καταλύσεως τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ὅθεν τῷ 672 ἀπέστειλε μέγαν στόλον κατὰ τῆς *Κωνσταντινουπόλεως* καὶ ἐπολιορκήσεν αὐτήν. Ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἐπὶ ἔτη (672—679) καὶ διεξήγετο κυρίως κατὰ θάλασσαν· ἀλλ' ἐκ διαλειμμάτων ἐγίνοντο καὶ ἀποβάσεις στρατευμάτων καὶ προσβολαὶ τῆς πόλεως ἀπὸ ξηρᾶς. Ἡ πολιορκία ἤρchiζε τὸν Ἀπρίλιον καὶ διήρκει μέχρι τοῦ Σεπτεμβρίου, μεθ' ὃ οἱ πολιορκούμενοι ἀπεσύροντο εἰς *Κύζικον*, ὅπου παρεχέμαζον.

Οἱ πολιορκούμενοι ἀντέταξαν κραταιὰν ἄμυναν. Τέλος κατὰ τὸ ἔβδομον ἔτος ἡδυνήθησαν νὰ καταστρέψωσι τὸν ἐχθρικὸν στόλον διὰ τοῦ καλουμένου ὁ γ ρ ο ὦ π υ ρ ό ς, ὅπερ εἶχεν ἐφεύρει κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔκτου αἰῶνος ὁ Ἀθηναῖος χημικὸς *Πρόκλος*, ἐτελειοποίησε δὲ αὐτὸ νῦν ὁ ἐκ *Συρίας* μηχανικὸς *Καλλίνικος*. Βεβαιοῦσιν ὅτι τὸ ὕγρον πῦρ ἔκαιε καὶ ἐν τῷ ὕδατι, ἐβάλλετο δὲ πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν καὶ κατέστρεφε τὰ πάντα. Ἡ σύστασις του οὐδέποτε ἐγνώσθη ἀκριβῶς, διότι οἱ *Βυζαντινοὶ* εἰήρησαν μυστικὴν τὴν παρασκευὴν αὐτοῦ.

Οἱ Ἀραβες ὑποστάντες μεγίστας ζημίας ἡναγκάσθησαν ν' ἀπέλθωσιν. Ἀλλὰ τὰ λείψανα τοῦ στόλου παραπλέοντα τὰ παράλια τῆς *Παμφυλίας* κατεστράφησαν καθ' ὀλοκληρίαν ὑπὸ δεινῆς τρικυμίας. Οἱ *Βυζαντινοὶ* ἀναθαρσύναντες ἐτράπησαν ἀπὸ τῆς ἀμύνης εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ ἐπεχείρησαν ἀποβάσεις εἰς τὴν *Συρίαν* καὶ τὴν *Φοινίκην*. Τότε ὁ χαλίφης *Μωαβιάς* ἡναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν *Πωγωνάτον* εἰρήνην, δι' ἧς ὑπεχρεοῦτο νὰ πληρώνῃ ἐτήσιον φόρον.

Οἱ ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείου ἐν ταῖς βορειοτέrais ἐπαρχίαις τοῦ κράτους ἐγκατεστημένοι *Σλαῦοι* ἤρchiσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ καταβαίνωσι νοτιώτερον πρὸς τὴν Ἡπειρον, τὴν *Μακεδονίαν*, τὴν *Θεσσαλίαν* καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα. Καθ' ὃν δὲ χρόνον οἱ Ἀραβες ἐπολιορκούν τὴν *Κωνσταντινουπόλιν*, καὶ ἡ *Θεσσαλονίκη* ἐπολιορκήθη ὑπὸ τῶν ἐν *Μακεδονίᾳ* ἐγκατεστημένων *Σλαύων*, μεθ' ὃν

συνέπραττον καὶ ἝΑβαιοι καὶ Βούλγαροι. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἰωάννου Β' ἀπέκρουσαν τὰς ἐπιθέσεις τῶν πολιορκητῶν, ἡ δὲ πίσυς τῶν Θεσσαλονικέων ἀπέδωκε τὴν σωτηρίαν τῶν εἰς θαῦμα τοῦ πολιοῦχου Ἀγίου Δημητρίου.

Οἱ Βούλγαροι (ἴδε σ. 15) περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔκτου αἰῶνος ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Ἀβάρους, ἀλλὰ τῷ 635 ἐπανεσιτάτησαν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Κουβράτ καὶ ἀπεινάξαν τὸν ἀβαρικὸν ζυγόν. Κατόπιν ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ Κουβράτ Ἀσπαρούχ διαπεράσαντες τὸν Δούναβιν κατέλαβον πᾶσαν τὴν μεταξὺ Δουνάβεως, Αἴμου, Εὐξεινίου Πόντου καὶ Σερβίας χώραν (τὴν ἀρχαίαν κάτω Μοισίαν) καὶ ὑπέταξαν τοὺς ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς τὴν χώραν ταύτην μεταναστεύσαντας καὶ ἐγκατασταθέντας σλαβικούς λαούς, τοὺς λεγόμενους Σκλαβηνοὺς. Ὁ Πωγωνᾶτος ἐξ ἀδυναμίας παρεχώρησεν εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ κατὰ τύπους τὴν χώραν, τῆς ὁποίας ἦσαν ἤδη πράγματι κύριοι. Ἐνόμιζε δ' ἄλλως ὁ Πωγωνᾶτος διὰ τῆς παραχωρήσεως ταύτης θὰ εἶχε τοὺς Βουλγάρους φίλους καὶ φραγμὸν κατὰ τῶν Ἀβάρων, τῶν ὁποίων ἦσαν ἐχθροὶ οἱ Βούλγαροι. Ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ὁ Ἀσπαρούχ ἵδρυσε τὸ πρῶτον βουλγαρικὸν βασίλειον, τοῦ ὁποίου πρωτεύουσα καὶ ἀρχὰς ἦτο ἡ Βάρνα, ἔπειτα δὲ ἡ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κτισθεῖσα Πρεσθλαῦα.

Οἱ Βούλγαροι, οἵτινες ἦσαν Τοῦρκοι τὴν καταγωγὴν, ἀναμιχθέντες μετὰ τῶν εἰς αὐτοὺς ὑποταχθέντων Σλαύων παρέλαβον παρ' αὐτῶν πολλὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, κατ' ὀλίγον δὲ καὶ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν, ἀποβαλόντες τὴν πάτριον, καὶ μετὰ αἰῶνας παντελῶς ἐξεσλυνύθησαν. Βραδύτερον οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν ἐν τῷ δημοσίῳ κυρίως βίῳ καὶ ἐν τῇ πολιτικῇ αὐτῶν ἀναπτύξει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, παρ' ὧν ἔλαβον καὶ τὸν χριστιανισμόν.

Ἐπὶ Πωγωνάτου συνεκροτήθη τῷ 681 ἐν τῷ λεγόμενῳ Τρούλλῳ, παραρτήματι θολοσκεπεῖ τῶν ἀνακτόρων, ἡ ἔκτη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἥτις κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τῶν μονοθελητῶν, ἥτοι τῶν παραδεχομένων μίαν ἐν τῷ Χριστῷ θέλησιν.

Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐπὶ Πωγωνάτου ἐγένετο ἡ μεγάλη διοι-

κητική μεταρρυθμίσεις. Μέχρι τοῦ Ἡρακλείου τὸ κράτος ἦτο διηρη-
μένον εἰς μεγάλας διοικήσεις. Ἄλλ' ἂφ' οὗ οἱ Ἀραβες κατέκτησαν
τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, ἐν μέρει τὴν Ἀρμενίαν, τὴν Αἴγυ-
πτον καὶ μετ' οὗ πολλὴν τὴν βόρειον Ἀφρικὴν, οἱ δὲ Σλαῦοι καὶ οἱ
Βούλγαροι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤτιον κατέλαβον τὰς βορειοτέρας
ἐπαρχίας Ἰλλυρίαν, ἄνω Μοισίαν καὶ κάτω Μοισίαν, οἱ δὲ πόλεμοι
ἦσαν συνεχεῖς, παρέστη ἀνάγκη νὰ διαιρεθῇ τὸ κράτος εἰς μικροτέ-
ρας διοικητικὰς περιφερείας, αἵτινες ἐκλήθησαν θ έ μ α τ α. Ἡ νέα
αὕτη διαίρεσις ἐτελειώθη σὺν τῷ χρόνῳ, προσέλαβε δὲ καθαρῶς στρα-
τιωτικὸν χαρακτῆρα. Ἐκάστου θέματος προΐστατο εἰς διοικητὴς κα-
λούμενος σ τ ρ α τ η γ γ ό ς, εἶχε δὲ ὁ στρατηγὸς καὶ τὴν στρατιω-
κὴν καὶ τὴν πολιτικὴν διοίκησιν τοῦ θέματος.

23. Ἰουστινιανὸς Β' ὁ Πινότημτος (685 - 695 καὶ 705 - 711).

Τὸν Κωνσταντῖνον Δ' διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Ἰουστινιανὸς Β'. Ἡ
ἐσωτερικὴ διοίκησις τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' ἐληρξεν ἀθλίᾳ καὶ τυραν-
νικῇ. Περιύβρισεν οὗτος τὴν Ἐκκλησίαν καὶ κατεπίεσε πολυειδῶς
τοὺς ὑπηκόους τοῦ δι' ὑπουργῶν ἀπανθρώπων. Ἔνεκα τούτου
προεκλήθη ἐπανάστασις, ἣς ἀρχηγὸς ἔγινεν ὁ στρατηγὸς Λεόντιος.
Ὁ Ἰουστινιανὸς καθηρέθη καὶ ἐργινοκοπήθη, ἐξ οὗ καὶ Πι ν ό-
τ μ η τ ο ς ἐκλήθη, καὶ ἐξωρίσθη εἰς τὴν Χερσῶνα, ὁ δὲ Λεόντιος
ἀνευφημήθη αὐτοκράτωρ (695). Ἀλλὰ καὶ ὁ Λεόντιος μετὰ τινα
χρόνον καθηρέθη καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Τιβέριος Β'. Ἐν
τούτοις ὁ Ἰουστινιανὸς Β' μετὰ δεκαετῇ ἐν Χερσῶνι ἐξορίαν τῇ
βοηθείᾳ τῶν Βουλγάρων καὶ Σλαύων κατώρθωσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς
Κωνσταντινούπολιν καὶ καταλάβῃ ἐκ νέου τὸν θρόνον (705—711).
Πρὸς τοὺς ἐχθρούς τοῦ νῦν ἐδείχθη θηριωδέστατος. Φονεύει καὶ τὸν
Λεόντιον καὶ τὸν Τιβέριον, ἐκτυφλῶν δὲ καὶ ἐξορίζει τὸν πατριάρ-
χην Καλλίνικον. Ἡ ἀγριότης τοῦ ἐξευράπῃ μέχρι παραφροσύνης.
Παραβλέπων τὰς μεγάλας προσόδους τῶν Ἀράβων παρεσκεύασε διὰ
τοῦ στρατηγοῦ Στεφάνου γενικὴν σφαγὴν τῶν κατοίκων τῆς Χερ-
σῶνος καὶ τῶν ἄλλων ἐν τῇ Ταυρικῇ χερσονήσῳ πόλεων, ἐπὶ τῷ
λόγῳ οὗ δὲν περιεποιήθησαν αὐτὸν οὐδ' ἐβοήθησαν κατὰ τὸν χρόνον

τῆς ἐξουρίας του. Ἐντεῦθεν παρεσκευάσθη νέα ἐπανάστασις, καθ' ἣν ἀνηγγορεύθη αὐτοκράτωρ ὁ εὐπατριδῆς Φιλιππικός, ὅστις ἐφόνευσε τὸν Ἰουστινιανόν. Μετὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ Β' ἐξέλιπεν ἡ δυναστεία τοῦ Ἡρακλείου.

§ 24. Φιλιππικός.— Ἀναστάσιος Β'.— Θεοδόσιος Γ'.

Ὁ Φιλιππικός ἦτο ἀνὴρ λόγιος, ἀλλ' ἀνίκανος εἰς τὸ κυβερνᾶν δι' ὃ μετὰ ἔν και ἡμῖσι ἔτος ἐξεθρονίσθη ὑπὸ συνωμοτιῶν καὶ ἐτυφλώθη, ἀνηγγορεύθη δὲ αὐτοκράτωρ ὁ τέως βασιλικὸς ἀρχιγραμματεὺς Ἀρτέμιος, μετονομασθεὶς Ἀναστάσιος. Ὁ Ἀναστάσιος Β' ἐτύφλωσε τοὺς τυφλώσαντας τὸν Φιλιππικὸν καὶ ἐξώρισεν αὐτοὺς, ἀνέλαβε δὲ μετὰ δραστηριότητος καὶ δεξιότητος τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους. Μαθὼν οὖν οἱ Ἀραβες παρεσκευάζον μεγάλας δυνάμεις ἵνα ἐπέλθωσιν ἐκ νέου κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, προέβη δραστηρίως εἰς τὴν ὀχύρωσιν τῆς πόλεως ἀνακαινίσας τὰ τείχη, ἐναυπήγησε δὲ πλοῖα καὶ ἐπλήρωσε τὰς βασιλικὰς ἀποθήκας γεννημάτων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον ἐξεθρονίσθη διὰ στρατιωτικῆς στάσεως, κατέλαβε δὲ τὸν θρόνον ἄσημὸς τις ἐκ Μυσίας ὀνόματι Θεοδόσιος, πρόφην εἰσπράκτωρ.

Ὁ Θεοδόσιος Γ' ἦτο παντελῶς ἀνάξιος τῆς ἀρχῆς· ἦτο ἀπλήσκιὰ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀραβες συμπληρώσαντες τὰς παρὰ σκευὰς τῶν ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπέλθωσι κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ κίνδυνος ἦτο μέγιστος, ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἀνατολῆς Λέων ὁ Ἰσαυρὸς ἐξεθρόνισε τὸν Θεοδόσιον καὶ κατέλαβε τὸν θρόνον αὐτός, γενόμενος ἀρχηγέτης πολυχορτοῦ δυναστείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΙΣΑΥΡΩΝ

§ 25. Λέων ὁ Ἰσαυρὸς (717 — 741).

Ὁ Λέων Γ' ἐγεννήθη ἐν Γερμανικείᾳ τῆς βορείου Συρίας, ἐκλήθη δὲ Ἰσαυρὸς, διότι ἡ οἰκογένειά του κατήγετο ἐκ τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἰσαυρίας. Ἐγεννήθη ἐκ γονέων πτωχῶν καὶ ἀφανῶν καὶ

ἦτο ἀπαίδευτος· εἶχε δ' ὅμως πολλὰς φυσικὰς ἀρετὰς καὶ πρὸ πάντων τόλμην πολεμικὴν, στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν καὶ φύσιν ἀρχικὴν.

Ὁ Λέων Γ' ἀνέλαβε τὸ στέμμα ἐν ὧρα λίαν κρισίμῃ. Μεγάλῃ ἀραβικῇ στρατιᾷ ἐξ ὀγδοήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ περιέζωσεν αὐτὴν (15 Αὐγούστου 717). Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ μέγας τῶν Ἀράβων στόλος καὶ οὕτως ἡ βασιλεύουσα ἀπεκλείσθη καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἀλλ' ὁ μεγαλοφυὴς καὶ μεγαλεπήβολος Λέων διευθύνει αὐτοπροσώπῳ τὴν ἄμυναν καὶ ἐμπνέει εἰς πάντας θάρρος καὶ ἐλπίδα. Διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρὸς ἐπιφέρει φοβερὰς καταστροφὰς εἰς τὸν ἐχθρικὸν στόλον, ὃ δ' ἐνσκήψας κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο (717—718) βαρύντατος χειμῶν ὑποβοηθεῖ τὸ ἔργον τῶν ἀμυνομένων. Ἐπὶ πλεόν ἐνέσκηψεν εἰς τὸ ἀραβικὸν στρατόπεδον καὶ λοιμικὴ νόσος, ἐξ ἧς πολλοὶ ἀπέθνησκον. Μετὰ ἐν ἔτος ἀκριβῶς (15 Αὐγ. 718) ἀπέπλευσαν τὰ ἐλεεινὰ λείψανα τοῦ ἀραβικοῦ στόλου ἄγοντα καὶ τὰ ὑπολειπόμενα συντριμμὰτα τοῦ κατὰ γῆν στρατοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα ταῦτα κατεσιράφησαν κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν ὑπὸ φοβερῶν τρικυμιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Λέων ἔσωσε τὸν ἐλληνισμόν καὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ τὸν χριστιανισμόν.

Ἀφ' οὗ ὁ Λέων ἀπηλλάγη ἀπὸ τοῦ ἀραβικοῦ κινδύνου, ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοργάνωσιν καὶ ἀναμόρφωσιν τοῦ κράτους, ὅπερ εὐρίσκειτο ἐν ἡθικῇ καὶ κοινωνικῇ ἐκλύσει.

Ἀπὸ πολλοῦ χρόνου οἱ ἐξωτερικοὶ τύποι τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ ἐπολλαπλασιάσθησαν, ὃ δὲ λαὸς ὑπὲρ τὸ δέον ἦτο προσκεκολλημένος εἰς αὐτοὺς. Ἐκ τῶν παντοίων δὲ τούτων τύπων ἐγεννῶντο προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι. Εἰς πόλλὰ τῶν ἱερῶν ἀντικειμένων καὶ ἰδίως εἰς τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων ἀπεδόθη θαυματουργὸς δύναμις, ἔνεκα δὲ αὐτῆς παρελύετο ἡ θέλησις καὶ ἡ δραστηριότης τῶν ἀνθρώπων. Ἡ δι' εἰκόνων διακόσμησις τῶν ναῶν ἦτο μὲν ἐπιτηδεΐα εἰς τὸ νὰ προκαλῇ τὴν εὐσεβῆ ἀνάμνησιν τῶν ἱδρυτῶν καὶ τῶν ἀθλητῶν τῆς πίστεως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἡ διάκρισις μεταξὺ τῆς ἀπολύτου λατρείας τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἀπλῆς τιμῆς τῆς ἀπο-

διδομένης εἰς τοὺς Ἀγίους ἐξέλιπεν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν πολλῶν, ἡ δὲ ἄμεσος λατρεία τῶν Ἀγίων ἐπεσκόιασε τὸ πρὸς τὸ ὑπέριαιον Ὅν αἰσθημα εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε τέλος αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς αἱ εἰκόνες τῶν Ἀγίων εὐμύθησαν πολλάκις ὡς θαυματουργοί. Οἱ ἄνθρωποι ἠσπάζοντο αὐτὰς, ἐγονάιζον πρὸ αὐτῶν, καὶ προσεκύνουν αὐτὰς, καὶ ἐν γένει ἀπέδιδον εἰς αὐτὰς ὅλα τὰ δείγματα τῆς ἀμέσου λατρείας.

Αἱ πολυειδεῖς αὐταὶ καταχρήσεις καὶ παρεξηγήσεις περὶ τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ ἐπενήργησαν ὁλεθρώως ἐπὶ τὸν ἐθνικόν, τὸν κοινωνικὸν καὶ τὸν πολιτικὸν βίον. Τὸ ἔθνος ἐπὶ μᾶλλον περιέπιπτεν εἰς τὸν ἠθικὸν καὶ διανοητικὸν μαρασμόν· ὡσαύτως περιέπιπτε καὶ εἰς τὸν ὕλικόν μαρασμόν, διότι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ μοναστηριακὸς βίος εἶχε λάβει τεραστίας διαστάσεις καὶ ἐστέρει τὴν πολιτείαν μυριάδων ἀνδρῶν, οἷνες ἦσαν ἀναγκαῖοι διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος καὶ διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ διὰ τὴν ναυτιλίαν.

Ἡδὴ πρὸ τοῦ Λέοντος εἶχε σχηματισθῇ παρὰ τῇ ἀνεπτυγμένῃ μερίδι τοῦ ἔθνους καὶ παρὰ τῷ ἀνωτέρῳ κλήρῳ ἡ πεποίθησις ὅτι ἦτο ἀναγκαία μία κοινωνικὴ καὶ θρησκευτικὴ μεταρρυθμῖσις πρὸς ἀναχαίτισιν τοῦ κακοῦ, ὅπερ ἠπέλει αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ Λέων λοιπὸν ἐκ συνεννόσεως μετὰ πολλῶν ἐπισκόπων, κυρίως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, διέταξε κατ' ἀρχὰς αἱ εἰκόνες ν' ἀναρτῶνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ὑψηλότερον ὥστε νὰ μὴ δύναται ὁ λαὸς ν' ἀσπάζεταιται αὐτὰς. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ διάταγμα τοῦτο εὔρην ἀντίδρασιν παρὰ τῷ λαῷ, πρὸ πάντων παρὰ τοῖς μοναχοῖς, ὁ Λέων ἐξέδωκε νέον διάταγμα, διατάσσον τὴν ὁλοσχερῇ ἀφαίρεσιν τῶν εἰκόνων ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἐξήγειρεν ἐν τῷ κράτει μεγάλας ταραχὰς καὶ διήρσε τὸν λαὸν εἰς δύο ἀνιμαχομένας μερίδας, εἰς τοὺς εἰκονολάτρους καὶ τοὺς εἰκονομάχους. Εἰς τοὺς εἰκονολάτρους ἀνήκον ὁ κοινὸς ὄχλος, ὅστις ἐταύτιζε τὴν πίστιν μὲ τοὺς τύπους, αἱ γυναῖκες πασῶν τῶν κοινωνικῶν τάξεων, ὁ κατώτερος κλήρος καὶ ἡ πολυάριθμος τάξις τῶν μοναχῶν· εἰς δὲ τοὺς εἰκονομάχους ἀνήκεν ἡ ἀνεπτυγμένη μερίς τοῦ ἔθνους, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν καὶ

οἱ στρατιωτικοὶ καθόλου. Ὁ μεταξὺ εἰκονομάχων καὶ εἰκονολατρῶν ἄγων ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 842 καὶ ἔγινε παραίτιος μυριῶν κακῶν εἰς τὸ κράτος.

Τὰ ἄμεσα ἀποτελέσματα τῆς ἐπὶ Λέοντος ἀντιδράσεως τῶν εἰκονολατρῶν ἦσαν τὰ ἑξῆς· ὁ πάπας Γρηγόριος Β', βοηθούμενος καὶ ὑπὸ τῶν Λογγοβάρδων, οἵτινες κατεῖχον τὴν ἄνω Ἰταλίαν, κατέλυσεν τὰς ἐν τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ βασιλικὰς ἀρχάς· β') οἱ Ἑλλαδικοί, ἤτοι οἱ κάτοικοι τοῦ θέματος Ἑλλάδος, ἐπανεστίασαν καὶ ἀνεκήρυξαν ἴδιον βασιλεῖα, ἄσημόν τινα ὀνόματι Κοσμᾶν, συγκροτήσαντες δὲ στόλον ἔπλεον κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· γ') Οἱ Ἀραβες εἰσέβαλον ἐπανειλημμένως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐδῆσαν αὐτήν.

Ὁ Λέων δὲν ἐπτοίγη ἐκ τῶν ποικίλων τούτων δυσχερειῶν. Καὶ πρῶτον ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν ἐπερχομένων Ἑλλαδικῶν κατετρόπων αὐτοὺς καὶ τὸν στόλον αὐτῶν κατέκαυσεν διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός. Μεταξὺ τῶν παραδοθέντων ἦτο καὶ ὁ Κοσμᾶς, ὅστις ἐφονεύθη κατὰ διαταγὴν τοῦ Λέοντος. Ἐπειτα ἐπεμψε στρατὸν καὶ στόλον εἰς Ἰταλίαν πρὸς τιμωρίαν τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἀποστατῶν· ἀλλ' ὁ στόλος κατεποντίσθη ὑπὸ τρικυμιῶν, ἐν ᾧ ἐπλησίαζεν εἰς τὴν Ῥαβένναν. Ἐπειδὴ δὲ μετ' ὀλίγον οἱ Φράγκοι βασιλεῖς παρουσιάσθησαν ἐν Ἰταλίᾳ ὥς προστάται τοῦ Πάπα ἐναντίον τῶν Λογγοβάρδων, ὡς θὰ ἴδωμεν καὶ κατωτέρω, οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου δὲν ἐπεχείρησαν πλέον ν' ἀνακτήσωσι τὴν μέσσην Ἰταλίαν, ἀπὸ δὲ τῶν χρόνων τούτων τὸ κράτος τῶν Ἑλλήνων ἐν Ἰταλίᾳ περιορίσθη εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ τὴν Σικελίαν. Ἀλλ' ὁ Λέων ἐτιμώρησε καὶ ἄλλον τρόπον τὸν Πάπαν· ἀπέσπασεν ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας αὐτοῦ καὶ ἐπῆγαγεν ὑπὸ τὸ πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως· ὅχι μόνον τὴν κυρίως Ἑλλάδα, τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Σικελίαν καὶ τὴν κάτω Ἰταλίαν.

Κατὰ τῶν Ἀράβων ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως ὁ Λέων τῷ 740, παρὰ δὲ τὸ Ἀκροῖνόν τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Φρυγίας κατέκοψεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασεν νὰ κενώσωσι τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν φοβερῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν πολέμων ὁ Λέων ἀνεδέχθη καὶ τῆς νομοθεσίας μεταρρυθμιστής· ἐξέ-

δωκε νέαν νομοθεσίαν, ἥτις ὀνομάζεται Ἑκλογὴ νόμων καὶ ἦτο ἐλληνιστὶ συντεταγμένη. Διὰ τῆς Ἑκλογῆς μετερρυνμίζοντο πλεῖστα ὅσα καὶ ἰδίως τὰ περὶ γάμου καὶ οἰκογενείας καθόλου ἐπὶ τὸ ἠθικώτερον καὶ κατὰ τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Ὡσαύτως ὁ Λέων ἐξέδωκε καὶ τὸν γεωργικὸν νόμον, δι' οὗ κατηργεῖτο ἡ δουλοπαροικία, μολονότι δὲν ἔπαυσεν αὕτη ὑφισταμένη καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ. Ὁ μέγας οὗτος ἐν πολέμοις καὶ ἐν εἰρήνῃ αὐτοκράτωρ ἀπέθανε τῷ 741, καταλιπὼν εἰς τὸν υἱὸν του καὶ διάδοχον Κωνσταντῖνον Ε' τὸ κράτος ἐξωτερικῶς μὲν ἰσχυρόν, ἐσωτερικῶς δὲ ἡνωρθωμένον.

§ 26. Κωνσταντῖνος Ε' (741—775).

Ὁ Κωνσταντῖνος Ε' ὑπῆρξεν ἀνὴρ γενναῖος καὶ πολεμικός. Τῷ 745 εἰσβαλὼν εἰς τὴν Συρίαν ἐνίκησε τὰ στρατεύματα τοῦ χαλίφου καὶ ἀνέκτησε σπουδαῖον μέρος τῆς χώρας ταύτης, τοὺς δὲ κατοίκους τῇ ἀνακτηθείσῃς χώρας βία ἐξισλαμισθέντας ἐπανέφερεν εἰς τὸν χριστιανισμόν. Τότε ἡλευθέρωσε καὶ τὴν γενέτειραν τοῦ ποιτρός του Γερμανίκειαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ στόλος τοῦ Κωνσταντίνου κατέστρεψε παρὰ τὴν Κύπρον δολόκληρον ἀραβικὸν στόλον ἐκ χιλίων πλοίων, ὧν τρία μόνον ἐσώθησαν.

Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἡδυνήθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ λαμπρὰ του κατὰ τῶν Ἀράβων τρόπαια, διότι τῷ 746 ἐνέσκηπεν αἴφνης συμφορὰ θεήλατος. Δοιμὸς βουβωνικὸς ἐκ Συρίας καὶ Αἰγύπτου μετεφέρθη διὰ τῶν Ἀράβων εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἀπ' αὐτῶν δὲ μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁλόκληροι οἴκοι ἐξηφανίσθησαν ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ὁ πληθυσμὸς αὐτῆς ἡλατιώθη ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε πρὸς ἀναπλήρωσιν αὐτοῦ ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ ἐγκατοικήσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν λαοὺς μιγάδας κληθέντας ἐκ πάσης τῆς αὐτοκρατορίας καὶ μάλιστα ἐκ Πελοποννήσου. Ἀλλ' ἐκ τούτου ἠρραιώθη ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἐπέτρεψε τὴν ἐν αὐτῷ ἐγκατάστασιν σλαυικῶν ἀποικιῶν.

Ἐν τῷ ζητήματι τῶν εἰκόνων ὁ Κωνσταντῖνος ἠκολούθησε τὴν

πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του, σφοδρότερον μάλιστα καὶ ἐπιμονώτερον. Τὴν κατάλυσιν τῶν εἰκόνων ἠθέλησε νὰ κυρώσῃ δι' ἐκκλησιαστικῆς συνόδου, δι' ὃ συνεκάλεσε τοιαύτην τῷ 753 ἐν Ἱερεῖα, κειμένη ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ σύνοδος αὕτη ἐκήρυξεν ἀποβλή-
την τὰς εἰκόνας ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἀνωμολόγησε τὴν ἀγιότητα δλων τῶν ἀθλητῶν τῆς πίστεως. Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου κατεπολεμήθησαν ὑπὸ τῶν μοναχῶν καὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς προσκυ-
νήσεως τῶν εἰκόνων καὶ ἐπὶνέγκαν πολλὰς ταραχὰς ἐν τῷ κράτει. Τὰς ταραχὰς ταύτας κατέσπειλε διὰ τῆς βίας ὁ Κωνσταντῖνος καὶ διέλυσε πολλὰ μοναστήρια μεταβαλὼν εἰς σιρατῶνας. Ἐντεῦθεν οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ λοιποὶ θρησκομανεῖς εἰκονολάτραι ἐλοιδόρουν καὶ ἐσυκοφάντουν τὸν Κωνσταντῖνον καὶ ἀπέδιδον εἰς αὐτὸν δόσφημα καὶ ὕβριστικά ἐπώνυμα, ἐν οἷς ἐπεκράτησε τὸ Κ ο π ρ ὠ ν υ μ ο ς. Ὡνομάσθη δὲ Κοπρῶννος ὁ Κωνσταντῖνος ὑπὸ τῶν μοναχῶν, διότι δῆθεν ἐμόλυνε τὴν ἁγίαν Κολυμβήθραν καθ' ἣν ὥραν ἐβαπτί-
ζετο.

Οἱ Βουλγάροι συμπράττοντες μετὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἐγκατε-
στημένων Σλαύων ἐπεχείρουν ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Θράκην. Ὁ Κων-
σταντῖνος ἐξεστράτευσεν πρῶτον κατὰ τῶν Σλαύων καὶ κατατροπώ-
σας αὐτοὺς, πολλοὺς μὲν ἀπῆγαγεν εἰς αἰχμαλωσίαν, τοὺς δὲ λοιποὺς
κατέστησεν πράγματι ὑπηκόους του, ἐν ᾧ τέως ἦσαν τοιοῦτοι μό-
νον κατ' ὄνομα. Ἐπεὶτα δ' ἐστράφη κατὰ τῶν Βουλγάρων. Κατ' αὐ-
τῶν ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένας ἐκστρατείας καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ
κατὰ θάλασσαν καὶ προεξένησεν εἰς αὐτοὺς ἀνηκούστους συμ-
φοράς. Κατὰ τὴν προτελευταίαν ἐκστρατείαν, τὴν γενομένην τῷ
773, προσβαλὼν τοὺς Βουλγάρους ἀνεισίμους παρὰ τὰ Λιθοσώρια
ἐφόνευσεν πολλὰς χιλιάδας ἐξ αὐτῶν, ἐν ᾧ ὁ βυζαντινικὸς σιρατὶς
δὲν ἔπαθε οὐδὲ τὴν παραμικρὰν ζημίαν. Διὸ ἡ ἐκστρατεία οὕτη
παρεβλήθη πρὸς τὸν ἄ δ α κ ρ υ ν π ὁ λ ῆ μ ο ν, τὸν ὁποῖον ἐπανη-
γύρισέ ποτε ἐν Σπάρτῃ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγησιλάου Ἀρχίδαμος. Ἀλλὰ
κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν του, ἐνάτην ἢ δεκάτην, ὁ βουλγα-
ρομάχος Κωνσταντῖνος ἀσθενήσας ἀπέθανεν ἐν Σηλυβρίᾳ τῷ 775, ἡ
δὲ βασιλεύουσα ὑπεδέχθη νεκρὸν τὸν βασιλέα, ὅστις ἐπὶ εἰκοσαετίαν

σχεδὸν ὅλην εἶχεν ἐπιστρέφει πολλάκις θριαμβευτὴς ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐθνικῶν ἀγώνων του.

§ 27. Λέων Δ' ὁ Χάζαρος (775—780).

Τὸν Κωνσταντῖνον Ε' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λέων Δ', ὁ ἐπικαλούμενος Χάζαρος ἐκ τῆς μητρὸς του Εἰρήνης, ἣς κατήγειο ἐκ τῶν ἐν Κοιμαίᾳ οἰκούντων καὶ ἐκχριστιανισθέντων Τούρκων Χαζάρων. Εἰρήνη ἐκαλεῖτο καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Λέοντος Δ', Ἑλληνὶς αὐτὴ, ἀνήκουσα εἰς ἐπιφανῆ οἰκογένειαν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Λέων Δ' ἦτο ἀσθενὴς σωματικῶς καὶ πνευματικῶς. Ἐνδίδων εἰς τὰς προτροπὰς τῆς φιλοδόξου συζύγου του Εἰρήνης, ἣς συνέπρατε μετὰ τῶν εἰκονολατρῶν, ἀνεκάλεσε τὰς περὶ διαλύσεως τῶν μοναστηρίων διατάξεις τοῦ πατρὸς του καὶ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς μοναχοὺς νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰς μονὰς τῶν.

 § 28. Κωνσταντῖνος Σ' καὶ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία (780—803).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Δ' ὁ θρόνος περιήλθεν εἰς τὸν δεκαετῆ υἱὸν του Κωνσταντῖνον Σ'. Τοῦτου τὴν ἐπιτροπείαν ἀνέλαβεν ἡ τολμηρὰ καὶ φίλαρχος μήτηρ του Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία. Τότε οἱ Ἀραβες ἀναθαρσύναντες εἰσέβαλον εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑπὸ τὸν δεκαπενταετῆ υἱὸν τοῦ χαλῖφου Ἀλμαχαδὶ Ἀροῦν-ἐλ-Ρασὶδ καὶ διήλασαν αὐτὴν διαπράττοντες δεινὰς λεηλασίας. Ἡ Εἰρήνη πιθηθεῖσα ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ἐπονείδιστον, δι' ἣς ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν χαλῖφην εἰρήσιον φόρον.

Ἀφ' οὗ ἀπηλλάγη ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἡ Εἰρήνη ἀπεφάσισε νὰ προσβῇ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῆς μεταρρυθμίσεως. Πρὸς τοῦτο ἐχειροτονήθη ἀπὸ λαϊκοῦ παιδιαρχῆς ὁ Ταράσιος, γραμματεὺς ἐξ ἀπορρητῶν τῆς Εἰρήνης. Ἡ Εἰρήνη συνεκάλεσεν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας σύνοδον τῷ 787, ἐκλήθησαν δὲ εἰς αὐτὴν ἐκεῖνοι τῶν ἐπισκόπων, οἵτινες ἔμελλον νὰ ψηφίσωσιν ὑπὲρ τῶν εἰκόνων, ἀπεκλείσθησαν δὲ οἱ κεκηρυγμένοι ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως. Ἡ σύνοδος αὕτη, ἣς ὠνομάσθη ἐβδόμη οἰκουμένη, ἐθέσπισε τὴν ἀναστήλωσιν τῶν εἰκόνων.

συγχρόνως δὲ ἡρομήνευσε τὴν ἔννοιαν τῆς προσκυνήσεως δογματίσασα διὸ ὁ προσκυνῶν τὴν εἰκόνα Ἀγίου προσκυνεῖ τὴν ὑπόστασιν τοῦ εἰκονιζομένου καὶ οὐχὶ αὐτὴν τὴν εἰκόνα.

Ἡ Εἰρήνη δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὸν νῆον τῆς οὐδεμίαν πραγματικὴν ἔξουσίαν, καὶ ὅτε ἀκόμη οὗτος ἔγινεν ἐνῆλικος. Ἀλλ' ὁ ἐν Ἀσίᾳ στρατὸς ἐξεγερθεὶς ἠνάγκασε τὴν Εἰρήνην νὰ παραδώσῃ τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν νῆον τῆς, εἰς ὃν νομίμως ἀνῆκεν. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ὁ Κωνσταντῖνος ἔνεκα τῆς ἀνικανότητός του περὶ τὸ κυβεργᾶν ἠναγκάσθη νὰ συμμερισθῇ μετὰ τῆς μητρὸς του τὴν ἀρχήν. Ἡ Εἰρήνη ἐντὸς ὀλίγου χρόνου κατέστησε καὶ πάλιν ὑποχείριον τὸν νῆον τῆς, μετεχειρίσθη δὲ αὐτὸν ὡς ὄργανον διὰ νὰ καταστρέψῃ ὅλους ὅσοι εἶχον ζητήσει νὰ περιποιήσωιν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχήν. ἔπειτα δὲ ἀπεφάσισε νὰ ποιήσῃ καὶ τοῦτον ἐκποδὼν. Τοῦτο ἐννοήσας ὁ Κωνσταντῖνος ἔφυγεν εἰς Προποντίδα καὶ ἐκεῖθεν ἐσκέπειτο νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ συντάξῃ περὶ ἑαυτὸν τὸν λαὸν τῶν ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν. Ἀλλ' ἐν Προποντίδι συνελήφθη κατὰ διαταγὴν τῆς μητρὸς του καὶ ἐπανήχθη εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐνεκλείσθη δ' ἐν τῷ δωματίῳ τῶν ἀνακτόρων, τῷ καλουμένῳ Πορφύρεα, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐγεννήθη, καὶ ἐκεῖ ἐτυφλώθη κατὰ διαταγὴν τῆς ἀποτροπαίου ἐκείνης γυναικός.

Ἡ κακοῦργος αὕτη προὔξις ἐξήγειρε τὴν ἀγανάκτησιν ὅχι μόνον τῶν εἰκονομάχων, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐκείνων, οἵτινες δὲν ἐτύφλωτον πρὸς τὰ μεγάλα συμφέροντα τοῦ κράτους ἐξ ἐπουσιωδῶν θρησκευτικῶν λόγων. Ἡ ἀγανάκτησις δὲ αὕτη ἐκορυφώθη, ὅτε ὁ πρὸ ὀλίγου ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων ἐν τῇ Αὔσει Κάρολος ὁ Μέγας, βασιλεὺς τῶν Φράγκων, ἔπεμψε πρεσβείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ζητῶν παρὰ τῆς Εἰρήνης τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ νέου ἀξιώματός του καὶ προτείνων εἰς αὐτὴν γάμον. Τότε οἱ ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ λειτουργοὶ τοῦ κράτους καθήρεσαν τὴν Εἰρήνην καὶ ἀνηγόρευσαν αὐτοκράτορα τὸν Νικηφόρον, γενικὸν λογοθέτην ἦτοι ὑπουργὸν τῶν οἰκονομικῶν. Ὁ Νικηφόρος ἐξώρισε τὴν Εἰρήνην εἰς τὴν νῆσον Πρίγκιπὸν καὶ μετ' ὀλίγον εἰς Λέοβον, ὅπου μετὰ ἔτος ἀπέθανε.

+

§ 29. Νικηφόρος Α' (803—811).

“Αμ’ ἀναβὰς τὸν θρόνον ὁ Νικηφόρος εἰδοποίησε δι’ ἐπιστολῆς τὸν χαλίφην τῶν Ἀράβων Ἀροῦν-Ἐλ-Ρασίδ ὅτι δὲν εἶνε διατεθειμένος νὰ πληρώνη τοῦ λοιποῦ τὸν εἰρησίων φόρον, ὃν εἶχεν ἀναδεχθῇ ἡ Εἰρήνη, Ὁ Ἀροῦν ἀπεκρίθη λακωνικῶς ὅτι θὰ κομίση αὐτὸς τὴν ἀπάντησιν· μετ’ ὃ πλήρης ὀργῆς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὁ Νικηφόρος ἀντεπεξῆλθε κατ’ αὐτοῦ, ἀλλ’ ἐνικήθη καὶ ἐπανάληψιν καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώνη βαρύτερον φόρον. Ἀλλὰ κατ’ εὐτυχῇ σύμπτωσιν ἀπέθανε μετ’ ὀλίγον ὁ Ἀροῦν (809) καὶ ἐπληροφόρησαν μεταξὺ τῶν νύων τοῦ ἐμφύλιου πόλεμοι. Οὕτω δὲ τὸ βυζαντικὸν κράτος ἀπηλλάγη ἀπὸ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ταπεινωτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης.

Ἐν ἔτει 807 οἱ ἐν Πελοποννήσῳ ἐγκατεστημένοι Σλαῦοι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ πρῶτον μὲν ἐδήλωσαν τὴν Ἀχαΐαν, ἔπειτα δὲ προέβησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς ἀνθηρᾶς πόλεως τῶν Πατρῶν. Οἱ πολιορκούμενοι ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ ἐδρεύοντος στρατηγοῦ τοῦ θέματος Πελοποννήσου. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς δὲν ἔσπευσε πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως· ἀλλὰ κατὰ τὴν κρίσιν ἐκείνην σιγμὴν διεδόθη ἕκ τινος τυχαίου γεγονότος ὅτι ἔρχεται στρατὸς ἐκ Κορίνθου. Οἱ πολιορκούμενοι ἐμπλησθέντες θάρρους ἐξώρμησαν ἀμέσως καὶ ἐπιπεσόντες ἀκατάσχετοι κατὰ τῶν Σλαύων τοσαύτην φθορὰν ἐπήνεγκαν, ὥστ’ ἐκίτοι ἐπὶ ἡλθεν ὁ ὀριστικὴ καταστροφή τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Σλαύων. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἐξάγεται ὅτι οἱ Σλαῦοι τῆς Πελοποννήσου ἦσαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ δι’ ἐπαναστάσεως ἐπεδίωξαν τὴν αὐτονομίαν των, ἀλλὰ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν κατοίκων μιᾶς πόλεως. Τοῦτο μαρτυρεῖ πόσον ἐσφαλμένη εἶνε ἡ θεωρία τοῦ Φαλμεράυερ περὶ ἐκλαύισμὸς τῆς Ἑλλάδος.

Μετὰ ταῦτα ὁ Νικηφόρος ἐπεχείρησε τὴν ὁλοσχερῇ ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον εἶχε παραλύσει ἐπὶ τῆς εἰκοσαετοῦς κυβερνήσεως τῆς Εἰρήνης. Ἀλλ’ ἡ μεγάλη αὐστηρότης του περὶ τὴν διαχείρισιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ πρὸ πάντων διότι καθυπέβαλεν εἰς

φορολογίαν τὰ σχεδὸν ἀφορολόγητα μοναστηριακὰ καὶ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἐξήγειρε καθ' ἑαυτοῦ μεγάλην κατακραυγὴν τοῦ κλήρου.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Βούλγαροι ἀνέλαβον ἐντελῶς ἐκ τῆς ταπεινώσεως, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβάλει αὐτοὺς ὁ Κωνσταντῖνος Ε', καὶ ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἡγεμόνα Κροῦμμον ἀπέβησαν ἐπικίνδυνοι. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Νικηφόρον ν' ἀναλάβῃ ἐκ νέου τὸν ἐθνικὸν πόρος τοὺς Βουλγάρους ἀγῶνα καὶ νικήσας αὐτοὺς κατ' ἐπανάληψιν ἠνάγκασε τὸν Κροῦμμον νὰ ζητήσῃ εἰρήνην. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ἀπέρριψε τὰς προτάσεις τοῦ Κροῦμμον ἐπεδιώκων δὲ τὴν ὁλοσχερῇ καταστροφὴν τῶν Βουλγάρων εἰσήλασε τῷ 811 εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Βουλγαρίας καὶ μετὰ τριήμερον δυσχερῇ πορείαν ἔφθασε μέχρι τῆς ἑδρας τοῦ Κροῦμμον, τῆς ἐπιλεγομένης Αὐλῆς. Ὁ Κροῦμμος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ Βούλγαροι ἀπέλπιδες ἐρρίφθησαν εἰς τὴν πάλην τὴν νύκτα τῆς 26 Ἰουλίου. Ὁ Νικηφόρος μάχεται ἡρωϊκῶς. Ἀλλὰ πρὶν ἐξημερώσῃ πίπτει ὁ βουλγαρομάχος βασιλεὺς μετὰ τοῦ πλείστου τῆς στρατιᾶς του. Ὁ θηριώδης Κροῦμμος ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν τοῦ Νικηφόρου ἀνεκρέμασεν αὐτὴν ἐπὶ ξύλου καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐπεδείκνυε τὸ τρόπαιον. Ἐπειτα δὲ καθαρίσας τὸ κρανίον καὶ ἐπαργυρώσας αὐτὸ μετεχειρίζετο εἰς ποτήριον.

Ὁ υἱὸς τοῦ Νικηφόρου Σταυράκιος βαρέως τραυματισθεὶς ἐν τῇ μάχῃ ἤχθη ἐπὶ φορείου εἰς Ἀδριανούπολιν μετὰ τῶν λειψάνων τῆς στρατιᾶς καὶ ἐκεῖ ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ. Ἀλλὰ μετὰ δέμητον βασιλείαν παρέδωκε τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν ἐπ' ἀφελφῇ γαμβρὸν του Μιχαὴλ Παγκαβέ. Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι ἐξεχύθησαν εἰς τὴν Θράκην καὶ μέρος μὲν αὐτῶν ἐπολιόρκησε τὴν Ἀδριανούπολιν, μέρος δὲ ἐπύρχετο κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Μιχαὴλ κατελήφθη ὑπὸ ἀμνηχανίας. Τότε ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς παρεκάλεσε τὸν ἱκανώτατον στρατηγὸν Λέοντα τὸν ἐπικαλούμενον Ἀρμένιον, ὡς καταγόμενον ἐξ Ἀρμενίων προγόνων, νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχήν. Ὁ Λέων ἐδέχθη καὶ ὁ Μιχαὴλ ἔλαβε τὸ μοναχικὸν σχῆμα.

§ 30. Λέων Ε' ὁ Ἀρμένιος (813—820).

Ὁ Λέων Ε' ὑπῆρξε γενναῖος καὶ καθ' ὅλα λαμπρὸς αὐτοκρά-

τωρ. Πέντε ἡμέρας μετὰ τὴν στέψιν τοῦ Λέοντος ἐπεφάνη πρὸ τῶν τευχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Κρούμμος· ἀλλὰ παραιτηθεὶς τὰ τεῖχη καὶ τὴν πρὸς ἄμυναν γενομένην ἐργασίαν ἐπέιοθι διὲν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ κύριος αὐτῆς. Ὅθεν ἐτρόπη εἰς λεηλασίαν τῶν πέριξ τῆς πόλεως. Ἐπὶ ἑννέα δὲ μῆνας δὲν ἔπαυε πορῶν καὶ λεηλατῶν τὴν Θράκην.

Ὁ Λέων παρασκευασθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ δεόντως ἐστράτευσε κατὰ τῶν Βουλγάρων τὸ ἔαρ τοῦ 814, ἐπιπεσὼν δὲ νύκτωρ κατὰ τοῦ στρατοπέδου αὐτῶν περὶ τὴν Μεσημβρίαν, πόλιν τῆς Θράκης παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον, ἐπήνεγκε πινωλεθρίαν εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ὀλίγιστοι ἐσώθησαν μετὰ τοῦ Κρούμμου, ὅσους μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀπέθανεν εἴτ' ἐκ τοῦ τραύματος, τὸ ὅποιον ἔλαβε κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην νύκτι, εἴτ' ἐξ ἀποπληξίας. Ἐκίοιτε οἱ Βούλγαροι ἐπὶ ἑβδομήκοντα καὶ πέντε ἔτη ἀπέσχον πάσης ἐπιδρομῆς εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος.

Κατὰ τοὺς μετέπειτα εἰρηνικοὺς χρόνους ὁ Λέων ἐπεδόθη εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἐσωτερικῶν πραγμάτων. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶχε συμβῇ βαθμὴδὸν νέα τροπὴ εἰς τὰ πνεύματα. Ἐπὶ τῆς Εἰρήνης ἐπεκράτησαν οἱ εἰκονολάτραι. Ἀλλὰ νῦν οἱ ὁπαδοὶ τῆς μεταρρυθμίσεως προβαίνουν εἰς τὸ μέσον ἰσχυρότατοι. Δύο ἄνδρες ἐπρωτοστάτουν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς μεταρρυθμίσεως, Θεόδωτος ὁ Μελισσινὸς καὶ Ἰωάννης ὁ Γραμματικὸς. Τῶν εἰκονολατρῶν καὶ μάλιστα τῶν μοναχῶν μέγας ἀντιπρόσωπος ἦτο Θεόδωρος ὁ Σιουδίτης.

Ὁ Λέων ἐφρόνει διὲν ἔπρεπε τὰ τῆς Ἐκκλησίας νὰ μεταρρυθμισθῶσιν. Ὁ τότε πατριάρχης διαφωνήσας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα παρητήθη, ἐχειροτονήθη δὲ πατριάρχης ἀπὸ λαϊκοῦ Θεόδοτος ὁ Μελισσινός. Ὁ νέος πατριάρχης ἐκάλεσε σύνοδον ἐν Βλαχέρναις (815) αὕτη δὲ κατήργησε τὰς ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς συγκληθείσης ἐπὶ τῆς Εἰρήνης καὶ ἐπεκύρωσε τὰ θεοπισθέντα ὑπὸ τῆς συνόδου τῆς συγκροτηθείσης ἐπὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ε'. Αἱ εἰκόνες ἀφηρέθησαν ἐν ἑνὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐν τούτοις ὁ Λέων προσηνέχθη πρὸς τοὺς ἀντιδοξοῦντας μετὰ προαίτητος καὶ ἐπιεικείας. Ἀλλ' ἐνῶ ἠδδοκίμῳ εἰς ὅλας τοὺς ἐπιχειρήσεις, ἔπρεπε θῦμα ἀγρίας συνωμοσίας, ἐξ

φανθείσης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μιχαὴλ τοῦ Τραυλοῦ, τοῦ ἐξ Ἀμορίου. Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἐδολοφονήθη ὑπὸ τῶν συνωμοσιῶν ἐντὸς τοῦ ἀνακτορικοῦ ναοῦ, μεθ' ὃ ἀνεκρηύχθη αὐτοκράτωρ ὁ Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλός.

§ 31. **Μιχαὴλ Β' ὁ Τραυλός** (820—829).

Ὁ Μιχαὴλ Β' ὁ ἐπικαλούμενος Τραυλός ἐκ τῆς τραυλότητος τῆς γλώσσης, ἦτο μὲν γενναῖος καὶ νοήμων, ἀλλ' ἐστερεῖτο ἡθικοῦ χαρακτιῆρος. Δὲν ἐζήτησε ν' ἀνατρέψῃ τὸ ἔργον τοῦ προκατόχου του ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων· ἀλλ' ἔνεκα τῆς θρησκευτικῆς του ἀδιαφορίας περιήγαγε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα εἰς πλήρη ἀναρχίαν.

Κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐστασίασεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ στρατηγὸς Θωμᾶς Καππαδόκης. Καὶ κατώρθωσε μὲν ὁ Μιχαὴλ μετὰ τριετῆ ἀγῶνα νὰ καταβάλλῃ τὴν στάσιν· ἀλλὰ τὰ ἔμμεσα ἀποτελέσματα τοῦ ἐμφυλίου τούτου πολέμου ὑπῆρξαν ὀλέθρια. Καὶ πρῶτον οἱ Ἀραβες τῆς βορείου Ἀφρικῆς εὐρόντιες εὐκαιρίαν ἤρχισαν νὰ ἐγκαθίστανται ἐν Σικελίᾳ· ἔπειτα πειρατικὸς στόλος Σαρακηνῶν, ἦτοι Ἀράβων ἐξ Ἰσπανίας πειραιῶν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀρχιπειρατοῦ Ἀβουχαβίζ κατέλαβε τὴν Κρήτην καὶ ἴδρυσεν ἐν αὐτῇ ἐντελῶς ἀνεξάρτητον πειρατικὸν κράτος, ὅπερ διετηρήθη 136 ἔτη (825—961). Ἐκίσαν δὲ οἱ Σαρακενοὶ ἐν Κρήτῃ νέαν πρωτεύουσαν τὸν Χάνακα, τὸ σημερινὸν Ἡράκλειον, ἐξ ἧς προέκυψεν ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων ὀνομασία τῆς νήσου Candia. Πρὸς τούτοις τὰ ἐπὶ Ἡρακλείου ἐν Δαλματίᾳ, Ἰλλυρίᾳ καὶ ἄνω Μοισίᾳ ἐγκατασταθέντα οὐανικὰ φῦλα ἀπέσεισαν τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν. Ὁ Μιχαὴλ ἠγωνίσθη ν' ἀνακτῇ τὴν Κρήτην, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Οἱ δὲ Σαρακενοὶ τῆς Κρήτης ἀπέβησαν ἡ μάστιξ τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Ὁ Μιχαὴλ ἀπέθανε τῷ 829 καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱόν του Θεόφιλον.

§ 32. **Θεόφιλος** (829—842).

Ὁ Θεόφιλος ἔσχε διδάσκαλον τὸν σοφὸν καὶ ἐνάρτεον Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν, παρὰ τοῦ ὁποίου ἔτυχε παιδεύσεως ἐπιμελοῦς

καὶ πολυμεροῦς. Εἰς τὰ διδάγματα καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ διδασκάλου τοῦ ἐχρεώσται ὁ Θεόφιλος τὸ φιλοδίκαιον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς καλὰς τέχνας.

Ὁ Θεόφιλος εἶχεν εὐγένειαν φρονήματος καὶ χαρακτήρος, ἀλλ' ἐδείκνυνεν ἐνίοτε πολλὴν ἰδιοτροπίαν ἐν τοῖς ἔργοις δημοσίοις τε καὶ ἰδιωτικοῖς, ἀναμιμνήσκουσιν τὴν κακοτροπίαν τοῦ πατρὸς τοῦ Μιχαήλ Β'. Εἰς τὴν ἰδιοτροπίαν τοῦ Θεοφίλου χρεωστεῖται ἡ ματαιώσις τοῦ συνοικεσίου αὐτοῦ μετὰ τῆς ὥραιας καὶ πεπαιδευμένης κόρης Κασιανῆς, περὶ τοῦ ὁποίου ἡ παράδοσις ἀναφέρει τὰ ἑξῆς.

Ἡ μητριὰ τοῦ Θεοφίλου Εὐφροσύνη θέλουσα νὰ ἐκλέξῃ δι' αὐτὸν τὴν προσήκουσαν σύζυγον συνήγαγεν εἰς τὰ ἀνάκτορα πολλὰς ἐκ πολλῶν χωρῶν τοῦ κράτους ὥραιας κόρας. Δώσασα δὲ εἰς τὸν Θεόφιλον χρυσοὺν μῆλον εἶπε νὰ τὸ προσφέρῃ εἰς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν ἤθελε ἐκλέξῃ ὡς σύντροφον τὸν βίου του. Ὁ Θεόφιλος κρατῶν εἰς χεῖρας τὸ περιζήτητον σύμβολον ἐστάθη ἔμπροσθεν ὥραισιότητος νεανίδος, καλουμένης Κασιανῆς, καὶ ἀστεινύμενος εἶπεν ὅτι «διὰ γυναικὸς ἐρῶ ὑπὲρ τὰ φαντά». Ἀλλὰ πρὸς τὴν τοιαύτην ἀνόητον ἀστείότητα τοῦ Θεοφίλου, τὴν προσβάλλουσαν τὸ γυναικεῖον φῶλον, ἡ Κασιανὴ μετὰ σεμνοῦ ἐρυθήματος, ἅμα δὲ καὶ μετὰ παρησίας ἀπήντησεν «Ἀλλὰ καὶ διὰ γυναικὸς πειράζει τὰ κρείττονα», ἐννοοῦσα τὴν Θεοτόκον. Ἀλλ' ἡ καιρία αὕτη ἀπάντησις ἐστοίχισεν εἰς τὴν Κασιανὴν τὸν θρόνον. Ὁ Θεόφιλος μὴ εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς τοιαύτης ἐτοιμότητος τοῦ πνεύματος καὶ παρησίας προухώρησεν ὀλίγα βήματα καὶ ἔδωκε τὸ μῆλον εἰς ἄλλην μνηστὴν, τὴν ἐκ Παφλαγονίας Θεοδώραν.

Ἡ Κασιανὴ ἀπελπίσασα ἐνεκλείσθη εἰς μονήν, ἐν ᾗ διήλθε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου της προσευχομένη καὶ ἐκφράζουσα τὴν πρὸς τὸν Θεὸν εὐλάβειαν διὰ συγγραφῶν. Εἰς τὴν Κασιανὴν πλὴν ἄλλων ἀποδίδεται καὶ τὸ περίφημον τροπάριον «Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή. . . . »

Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας τοῦ ὁ Θεόφιλος συνῆψε φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν χαλίφην τῶν Ἀράβων Μαμὺν πέμψας μάλιστα καὶ μεγαλοπρεπῆ πρεσβείαν, τῆς ὁποίας προΐστατο ὁ Ἰωάννης Γραμματικός.

Ἀλλὰ πρὸς τὸν διάδοχον τούτου Μοιτασσέμ περιῆλθεν εἰς πόλεμον. Ὁ Θεόφιλος εἰσβαλὼν εἰς τὴν Συρίαν προήλασε νικητὴς μέχρι τῆς Σωζόπετρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχε γεννηθῇ ὁ Μοιτασσέμ. Ὁ χαλίφης παρεκάλεσε τὸν Θεόφιλον δι' ἐπιστολῆς νὰ φεισθῇ τῆς γενεθλίου του πόλεως· ἀλλ' ὁ Θεόφιλος περιφρονήσας τὴν παράκλησιν τοῦ ἀντιπάλου του ἐκυρίευσε καὶ κατηδάφισε τὴν Σωζόπειτραν, μεθ' ὃ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν γαυριῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ του.

Ἡ ἀσύνετος αὐτῇ καὶ ἡκιστα ~~μεγαλόψυχος~~ διαγωγή τοῦ Θεοφίλου πρὸς τὸν ἀντίπαλόν του ἐυμωρήθη κατὰ τρόπον σκληρότατον. Ὁ Μοιτασσέμ ὠρκίσθη νὰ ἐκδικηθῇ τὴν ὕβριν. Νέος μέγας θρησκευτικὸς πόλεμος ἐκηρύχθη. Ὁ χαλίφης ἐπελθὼν κατὰ τῆς φρυγικῆς πόλεως Ἀμορίου, ἐκ τῆς ὁποίας κατήγειο ὁ πατήρ τοῦ Θεοφίλου Μιχαὴλ Β', ἐκυρίευσεν αὐτὴν μετὰ δίμηνον πολιορκίαν· ἀνταποδίδων δὲ τὰ ἴσα εἰς τὸν Θεόφιλον κατέστρεψε τὸ Ἀμόριον, τοὺς δὲ ἐπιζήσαντας κατοίκους ἀπήγαγεν εἰς αἰχμαλωσίαν. Αἱ ἐχθροπραξίαι ἐξηκολούθησαν μέχρι τοῦ 842 ἄνευ μεγάλων καταστροφῶν.

Ὁ Θεόφιλος ἐπεμελήθη πολὺ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων καὶ ἐκόσμησε τὴν πρωτεύουσαν διὰ λαμπρῶν οἰκοδομημάτων. Ἡ μακρὰ περίοδος τῆς παραμελήσεως τῶν γραμμάτων, κυρίως κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα, λήγει ἐπὶ Θεοφίλου. Ἀπ' αὐτοῦ ἤρχισε νέα περίοδος σπουδῆς καὶ καλλιτελείας τῶν γραμμάτων, ἥτις ἐξηκολούθησεν ἀδιάλειπτος κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας. Ἐπὶ Θεοφίλου ἐξεπαιδεύθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ ἔπειτα μεγάλωνμος πατριάρχης Φώτιος.

Ὁ Θεόφιλος ἦτο εἰκονομάχος. Χρηρῶσαντος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἀνεβίβασεν εἰς αὐτὸν τὸν διδάσκαλόν του Ἰωάννην τὸν Γραμματικόν. Ὁ νέος πατριάρχης συνεκάλεσε σύνοδον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Βλαχερνῶν, ἥτις ἀνεθεμάτισε τὰς εἰκόνας. Ἐπειτα ὁ Θεόφιλος προέβη καὶ εἰς αὐστηρότερα μέτρα, κατεδίωξε δὲ τοὺς ὑπὲρ τῶν εἰκόνων ἀμυνομένους μοναχοὺς συστηματικώτερον καὶ δξύτερον τῶν προκατόχων του αὐτοκρατόρων. Ὁ Θεόφιλος ἀπέθανεν ἐν ἀρχῇ τοῦ 842, σὺν αὐτῷ δὲ κατελύθη ὀριστικῶς καὶ ἡ μεταρρυθμίσις.

§ 33. **Μιχαήλ Γ' ὁ Μεθυστής** (842—847)

Τὸν Θεόφιλον διεδέχθη ὁ τριετής υἱὸς τοῦ Μιχαήλ Γ', ὁ ἐπικαλούμενος Μεθυστής, ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τῆς μητρὸς τοῦ Θεοδώρου. Ἡ Θεοδώρα συνεκάλεσε σύνοδον ἀποτελουμένην κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ μοναχῶν. Ἡ σύνοδος αὕτη καθήρεσε τὸν εἰκονομάχον πατριάρχην Ἰωάννην τὸν Γραμματικὸν καὶ ἀντ' αὐτοῦ ἐχειροτόνησε τὸν Μεθόδιον, ἐπεκύρωσε δὲ τὰς πράξεις τῆς ἐπὶ τῆς Εἰρήνης συγκροτηθείσης ἐβδόμης οἰκονομικῆς συνόδου. Ἡ ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων ἔγινε δι' ἐπισήμου ἐκκλησιαστικῆς τελετῆς τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν Νηστειῶν (19 Φεβρουαρίου 842). Μέχρι σήμερον ἐφορτάζεται ὑπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἡ ἡμέρα αὕτη καὶ καλεῖται «Κυριακὴ τῆς Ὄρθοδοξίας».

Ἡ Θεοδώρα εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν ἀδελφόν της Βάρδα τὴν ἐπιμέλειαν περὶ τῆς ἀνατροφῆς τοῦ υἱοῦ τῆς Μιχαήλ. Ἀλλ' ὁ φιλόδοξος Βάρδας, ἐπιθυμῶν νὰ σφετερισθῇ τὴν ἀρχήν, παραμέλησε τελείως τὴν ἀγωγὴν τοῦ Μιχαήλ, καὶ τὸ χεῖριστον, ὑπέθαλψε καὶ παρώξυνε τὰς ἀγενεσιτίας αὐτοῦ ὁρμάς, ἵνα οὕτω καταστῇ ἀνίκανος εἰς τὸ ἄρχεῖν.

Ὁ Μιχαήλ γενόμενος ἐνήλικος περιετοιχίσθη ὑπὸ φαυλοβίων ἀνθρώπων καὶ ἐνέπαιζε πᾶν θεῖον καὶ ἀνθρώπινον, περὶ δὲ τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους οὐδὲν ἔφροντιζεν. Τὴν ὅλην κυβερνήσιν ἀνέθηκεν εἰς τὸν Βάρδα, τὸν ὅποσον προήγαγεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καίσαρος. Ὁ Βάρδας, ἵνα μὴ ἀπαντᾷ προσκόμματα εἰς τὴν διαχείρισιν τῆς ἀρχῆς, ἐνέκλεισε τὴν βασιλομήτορα Θεοδώραν εἰς μοναστήριον καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὴν νὰ γίνῃ μοναχὴ. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πατριάρχης Ἰγνάτιος, ἀνὴρ αὐστηρῶν ἠθῶν καὶ ἀριστοκρατικοῦ χαρακτῆρος, ἤλεγξε δοριμέως τὴν παράνομον καὶ ἄδικον καταφορὰν τοῦ Βάρδα πρὸς τὴν ἀδελφὴν του, ὡς καὶ τὸν ἀνῆθικον ἰδιωτικὸν αὐτοῦ βίον, ὁ Βάρδας ὀργισθεὶς ἐξέβαλε διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Ἰγνάτιον, ἀντικατέστησε δὲ αὐτὸν διὰ τοῦ Φωτίου. Τοιουτοτρόπως ἡ φαυλότης τοῦ Βάρδα ἐδημιούργησε νέον ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα, τὸ ὅποσον ὄχι μόνον τὴν ἐσωτερικὴν εἰρήνην τοῦ κράτους

καὶ τῆς Ἐκκλησίας διετάραξεν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐκ τοῦ ζητήματος τούτου παραχθειςὼν πρὸς τὸν πάπαν ἐρίδων παρεσκεύασε τὸν χωρισμὸν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Καὶ ἦτο μὲν ὁ Βάρδας ἀσεβὴς καὶ ἀνῆθικος ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ, φαῦλος δὲ καὶ ἀσυνείδητος ἐν τῷ δημοσίῳ, εἶχεν ὁμῶς θεορμὸν ἔρωτα πρὸς τὰ γράμματα. Ὁφεληθεὶς ἐκ τῆς πνευματικῆς κινήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδωκε πολλὴν ὥθησιν ὁ Θεόφιλος, ἀνεκαίνισε καὶ συνεπλήρωσε τὸ ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Μαγναύρας πανεπιστήμιον, ἐν τῷ ὁποίῳ διάφοροι καθηγηταὶ ἐδίδασκον φιλοσοφίαν, μαθηματικά, ἀστρονομίαν, ἑλληνικὴν φιλολογίαν καὶ ἄλλα μαθήματα. Ὁ Βάρδας προσήρχετο συχνὰ εἰς τὸ πανεπιστήμιον καὶ ἐπέβλεπε τοὺς διδάσκοντας καὶ διδασκόμενους καὶ ἐνεθάρρυνε τοὺς εὐφρονεστέρους καὶ ἐπιμελεστέρους τῶν μαθητῶν. Ἀπὸ τῆς ἀνακαίνισεως τοῦ πανεπιστημίου τῆς Μαγναύρας καὶ τῆς δράσεως τοῦ Φωτίου ἐπῆλθεν ἡ πλήρης ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων.

Ἄλλ' ἐξωτερικῶς τὰ πράγματα τοῦ κράτους ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Βάρδα εἶχον κάκιστα. Οἱ Ἀραβες τῆς Ἀφρικῆς συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς Σικελίας. Οἱ Σαρακηνοὶ ὀρμώμενοι ἐκ τῆς Κρήτης ἐλεηλάτουν τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὰς ἐν ταῖς ἀκταῖς αὐτοῦ ἑλληνικὰς πόλεις. Δὲν ἔπαυσαν δὲ καὶ αἱ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀράβων. Ἐπὶ πλέον ἐνεφανίσθησαν ἀπὸ βορρᾶ νέοι πολέμιοι, οἱ Ῥῶσοι, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω. Οἱ Ῥῶσοι καταβάντες ἐπὶ διακοσίῳν πειρατικῶν πλοίων διὰ τοῦ Ἀνειστέρου εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ δηλώσαντες δεινῶς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου ἐνεφανίσθησαν καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως (865). Ἀλλὰ τρικυμία ἐπισυμβάσα διεσκόρπισε τὰ πλοῖα τῶν Ῥώσων καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ἡ Κωνσταντινούπολις τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης.

§ 34. Ὁ πατριάρχης Φώτιος καὶ τὸ σχίσμα
τῶν Ἐκκλησιῶν.

Εἵπομεν ἀνωτέρω οὐκ ἀντὶ τοῦ ἐξωθενέντος Ἰγνατίου χειροτονήθη πατριάρχης ὁ Φώτιος. Ὁ Φώτιος ἀνῆκεν εἰς περιφανὲς γένος

καὶ ἦτο ἀνὴρ σοφώτατος, πολυμαθέστατος καὶ πολυγραφώτατος, ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀπὸ λαϊκοῦ. Ἐπὶ τῆς πατριαρχίας τοῦ Φωτίου ἤρχισε τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ἦτοι ὁ χωρισμὸς τῆς Ἀντικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς.

Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Φωτίου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπήνεγκε δεινὰς ταραχὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μεγάλῃ μερίδι τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἀπεκέρχυντε τὸν Φώτιον καὶ ἀνεγνώριζε νόμιμον πατριάρχην τὸν Ἰγνάτιον ὡς μὴ παραιτηθέντα μηδὲ καθαιρεθέντα ὑπὸ συνόδου. Πρὸς τοῦτοις οἱ περὶ τὸν Ἰγνάτιον ἐπεκαλέσθησαν τὴν ἐπέμβασιν τοῦ πάπα τῆς Ῥώμης Νικολάου Α'. Τοῦτο δ' ἔγινεν ἀκριβῶς κατ' ὃν χρόνον ἡ παπικὴ ἐξουσία ἐν τῇ Δύσει εἶχεν ἀνέλθει εἰς μεγίστην περιοπὴν καὶ ἐκέκμητο μεγίστην δύναμιν. Ὁ πάπας ἐπενέβαινε καὶ εἰς ζητήματα πολιτικῆς φύσεως καὶ ἐδίκασεν ἔριδας μεταξὺ ἡγεμόνων ὡς ὑπέρτατος ἄρχων καὶ διαιτητὴς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ὁ Νικόλαος Α' ἐθεώρησεν εὐθὺς τὴν περίστασιν νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν δύναμίν του καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν συνήνεσε νὰ λυθῇ ἡ μεταξὺ Φωτίου καὶ Ἰγνατίου ἔρις διὰ συνόδου, εἰς ἣν ἔμελλον νὰ παραστώσι καὶ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα. Ἡ σύνοδος αὕτη συνελθοῦσα ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 861 καθήρξε τὸν Ἰγνάτιον, συναίνούντων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ πάπα, καὶ ἐπεκύρωσε τὴν ἐκλογὴν τοῦ Φωτίου. Ὁ πάπας ἐδείχθη ὑποχωρητικὸς ὑπὲρ τοῦ Φωτίου, βαυκαλιζόμενος ὑπὸ τῆς ἐλπίδος ὅτι ἤθελεν ἐξαρτηθῇ ἐκκλησιαστικῶς ἐκ τῆς Ῥώμης ἢ νεωστὶ προσελθοῦσα εἰς τὸν χριστιανισμὸν Βουλγαρία. Εἰσῆχθη δὲ ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ τῶν ἐκ Θεσσαλονίκης καταγομένων δύο ἀδελφῶν μοναχῶν Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου. Ὁ Κύριλλος μάλιστα ἐπενόησε καὶ ἀλφάβητον τῆς σλαβικῆς γλώσσης καὶ μετέφρασεν εἰς αὐτὴν τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὰ λειτουργικὰ βιβλία. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Φώτιος ἀντιτάχθη κατὰ τῆς ἀναμίξεως τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ἐν Βουλγαρίᾳ, ὁ πάπας μεταβαλὼν γνώμην ἠρνεῖτο ν' ἀναγνώρισῃ τὸν Φώτιον ὡς πατριάρχην, συνεκάλεσε δὲ τοπικὴν σύνοδον ἐν Ῥώμῃ τῷ 863, ἧτις καθήρξε τὸν Φώτιον.

Ὁ Φώτιος δὲν ἐβράδυνε νὰ δώσῃ τὴν προσήκουσαν ἀπάντησιν

εἰς τὴν σύνοδον τοῦ πάπα. Τῷ 807 ἀπέστειλεν ἐγκύκλιον εἰς ὅλους τοὺς ἀρχιεπισκοπικοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς. Διὰ τῆς ἐγκυκλίου ταύτης κατήγγελλε τὴν Ῥωμαϊκὴν Ἐκκλησίαν ὡς ἐπεμβαίνουσαν παρὰ νόμους εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς αἰρετικὴν, διότι καὶ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἐνόθευε, προσθέσασα εἰς τὸ ὄγδοον ἄρθρον ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ (*filiusque*) καὶ ἄλλας καινοτομίας εἰς τὴν θρησκείαν εἶχεν εἰσαγάγει. Σύνοδος δὲ συνελθοῦσα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐν Κωνσταντινουπόλει καθήρξε καὶ ἀφώρισε τὸν πάπαν Νικόλαον Α', ἀπέκρουσε δὲ πᾶσαν κυριαρχικὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοις οὕτως ἐχωρίσθησαν αἱ δύο Ἐκκλησίαι. Καὶ ἀποκατεστάθησαν μὲν πολλάκις ἔπειτα φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας· ἀλλ' αὗται ἦσαν παροδικαὶ καὶ ἐνίστε προήρχοντο ἐκ πολιτικῶν λόγων.

Ὁ χωρισμὸς μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως προήρχετο ἐκ γενικωτέρων ἱστορικῶν αἰτίων, ὡς θέλομεν ἶδει καὶ κατωτέρω. Εἰς τὰ ἱστορικὰ αἷτια προσετέθησαν νῦν καὶ θρησκευτικοὶ λόγοι, οἵτινες ἐτείναν τὴν διάστασιν καὶ ἐπὶ ἐνεργεσαν μετὰ τινα χρόνον τὸ ὁριστικὸν σχίσμα μεταξὺ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο ἔγινε τῷ 1054, πατριαρχεύοντος τοῦ Μιχαὴλ Κηρουλλάρου.

§ 35. Ἰδρυσις τοῦ ῥωσικοῦ κράτους.

Εἰς τὰς χώρας τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, τῆς πάλαι Σκυθίας, εἶχον ἰδρυθῆ περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔκτου μ. Χ. αἰῶνος, ὅτε ἤρχισαν αἱ μεγάλαι ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον μεταναστεύσεις τῶν σλαβικῶν λαῶν, δύο πόλεις σλαβικάι, τὸ Κίεβον καὶ τὸ Νοβογορόδ. Αἱ πόλεις αὗται ἐφθασαν κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα εἰς ἰκανὴν ἀκμὴν εὐημερίας καὶ πολιτικῆς προαγωγῆς. Ἀλλὰ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν ἀνάπτυξιν ἐπηκολούθησαν ἐσωτερικαὶ ἐρίδες. Ἐν Νοβογορόδ αὐτοὶ οἱ κάτοικοι πρὸς κατάπανσιν τῶν πολιτικῶν ἐρίδων ἐπεκαλέσθησαν τῷ 862 τὴν ἐπέμβασιν τῶν παρὰ τὴν Βαλτικὴν ἐγκατεστημένων Νορμανδῶν πειρατῶν. Οὗτοι ὑπὸ τὸν Ῥοῦρικ καταλαβόντες τὸ Νοβογορόδ ἰδρυσαν ἐν αὐτῷ στρατιωτικὴν δυναστείαν. Ταῦτοχρόνως ἄλλα νορμανδικὰ στίφη ὑπὸ

ἀρχηγούς τοὺς ἀδελφούς Ἀσκόλδ καὶ Διρ κατέλαβον διὰ τῆς βίας τὸ Κίεβον καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐτῷ νέον νορμανδικὸν κράτους. Οἱ Νορμανδοὶ οὗτοι τοῦ Κιέβου ἐπῆλθον μετὰ πειρατικοῦ σιόλου τῷ 865 ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸ ὄνομα Ῥῶς ἢ Ῥῶσοι. Ὁ Ῥυῤῥικ ἀποθανὼν τῷ 872 κατέλιπε διάδοχον τὸν ἀνῆλικον υἱόν του Ἰγῶρ ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ θείου του Ὀλέγ. Ὁ Ὀλέγ ὑπέταξε τοὺς ἐν Κιέβῳ Νορμανδοὺς ὑπὸ τὸ κράτος του καὶ τοιουτοτρόπως ἐκ τῶν δύο ὁμοεικῶν κρατῶν τοῦ Νοβογορόδ καὶ τοῦ Κιέβου ἐδημιούργησεν ἐνιαῖον ὁμοεικὸν κράτος, ὅπερ ἐν βραχεῖ χρόνῳ ἐπεξετάθη μέχρι τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ἦτο δὲ πρωτεύουσα αὐτοῦ τὸ Κίεβον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ

§ 36. Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών (867—886).

Ὁ Βασίλειος Α' κατήγετο ἐκ Θράκης, ἐκλήθη δὲ Μακεδών, διότι ἡ πατρίς του ὑπῆγετο εἰς τὸ θέμα τὸ καλούμενον Μακεδονικόν. Εἰσελθὼν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀνακτόρων ὡς ἱπποκόμος ἡγαπήθη ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Γ' καὶ ταχέως προήχθη εἰς ἀρχιἱποκόμον, μετ' οὗ πολὺν δὲ ἀνεβιβάσθη εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ παρακοιμωμένου ἦτοι τοῦ φύλακος τῆς βασιλείου κλίνης. Ὁ Μιχαὴλ διχονοήσας πρὸς τὸν Βάροδαν ἐδολοφόνησεν αὐτὸν διὰ τοῦ Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου, ὃν καὶ προήγαγεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καίσαρος, ἔπειτα δὲ προσέλαβεν ὡς συμβασιλέα. Ὁ Βασίλειος συνεβασίλευσεν ἐπὶ τινα χρόνον μετὰ τοῦ Μιχαήλ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ ἔζη πάντοτε βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον καὶ πολυτρόπως ἐξηυτέλιζε τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα, ὁ Βασίλειος ἠθέλησε νὰ τὸν συντείη δι' ἐντόνου συμβουλῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Μιχαὴλ ὄχι μόνον δὲν ἀπεδέχθη τὴν συμβουλὴν τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ καὶ

1) Γενικῶς τὸ ὄνομα Ῥῶσοι θεωρεῖται ὡς αὐτὸ τὸ ὄνομα τῶν καταλαβόντων τὸ Νοβογορόδ καὶ Κίεβον Νορμανδῶν, ὄνομα δηλαδὴ νορμανδικόν. Κατ' ἄλλην γνώμην τὸ ὄνομα Ῥῶσοι εἶνε σλαβικόν, τὸ ὄνομα τοῦ σλαβικοῦ λαοῦ, ὃν ὑπέταξαν οἱ Νορμανδοί. Οἱ Ῥῶσοι ἐπομένως εἶνε ἔθνος ἀνήκον εἰς τὴν μεγάλην ὁμάδα τῶν σλαβικῶν λαῶν, τῶν διαδεχθέντων τοὺς ἀρχαίους Σκύθας.

ἠπέιλησεν αὐτόν, ὁ Βασίλειος ἐδολοφόνησε τὸν Μιχαὴλ καὶ τοιουτοτρόπως ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ, γενόμενος ἀρχηγέτης τῆς μακεδονικῆς δυναστείας.

Ἀπὸ εὐτελοῦς λοιπὸν ὑπηρετοῦ ὁ Βασίλειος ἀνυψώθη εἰς τὸν βασιλικὸν θρόνον· ἀλλ' ἀνεδείχθη καθ' ὅλα ἀντάξιός αὐτοῦ. Ἐπὶ δέκα ἑννέα ἔτη ἐλάμπρυνε τὸν θρόνον διακριθεὶς διὰ τὴν μεγάλην δραστηριότητα καὶ τὴν κυβερνητικὴν σύνεσιν. Ἠσχολήθη ἀνευδότως εἰς τὴν βελτίωσιν ὅλων τῶν κλάδων τῆς ἐκτεταμένης διοικήσεως, διορίσας εἰς τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας ἄνδρας χρηστοὺς καὶ ἱκανοὺς· ἀνώρθωσε δὲ τὰ ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν περιελθόντα οἰκονομικά.

Ἡ Ἰουστινιάνειος νομοθεσία εἶχε περιπέσει σχεδὸν εἰς ἀχρησίαν ἰδίως ἔνεκα τῆς ἀγνοίας τῆς λαϊνικῆς γλώσσης, ἥ δὲ Ἐκλογὴ νόμων τοῦ Λέοντος Γ' ἔνεκα τῶν ἐλλείψεων δὲν ἐπλήρουν τὰς ἀνάγκας τῶν κοινωνικῶν σχέσεων. Διὰ ταῦτα ὁ Βασίλειος προέβη εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ ἰσχύοντος δικαίου ἐκδοὺς νέαν νομοθεσίαν. Ἡ νομοθεσία αὕτη συμπληρωθεῖσα κατόπιν ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Βασιλείου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐξεδόθη ἐκ νέου καὶ ὠνομάσθη Βασιλικὸς νόμος ἢ τὰ Βασιλικά (νόμιμα).

Ὡς πρὸς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ὁ Βασίλειος ἐπολιτεύθη ἐπιτηδεύοντα. Ἐπειδὴ ὁ Φώτιος εἶχε περιέλθει εἰς φανεράν ῥῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ῥώμης, οἱ δὲ Ἱγνατιανοὶ ἀποτελοῦντες ἰσχυροτάτην μερίδα ἐτάραττον ἀδιακόπως τὰ πνεύματα καὶ τὰ πράγματα, διὰ τοῦτο ὁ Βασίλειος τὴν ἐπιούσαν τῆς ἀναρροήσεώς του κατεβίβασεν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Φώτιον καὶ ἀνεκάλεσεν εἰς αὐτὸν τὸν Ἱγνάτιον. Ἀποθανόντις δὲ μετ' ὀλίγον τοῦ Ἱγνατίου (878) ὁ Φώτιος ἀνυψώθη ἐκ δευτέρου εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀνεγνωρισθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰωάννου Η'.

Καὶ διὰ πολεμικῶν ἔργων ὁ Βασίλειος ἐλάμπρυνε τὸν θρόνον. Ἀφ' οὗ διωργάνωσε τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον, ἀπέστειλε τὸν ἔξοχον ναύαρχον Ὁρζούφαν μετὰ ἑκατὸν πλοίων κατὰ τῶν Ἀράβων, οἵτινες ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Μόνον ἡ ἐμφάνις τοῦ γενναίου Ὁρζούφα ἤρκεσε νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τοὺς Ἀράβας. Τότε

οἱ Λαλμάται, ξυ δὲ οἱ Χρωβάται καὶ οἱ Σέρβλοι ἀνεγνώρισαν ἐκ νέου τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν, ἣν εἶχον ἀποινάξει ἐπὶ Μιχαήλ Β'. Ἕλληνες δὲ ἱερεῖς ἀποσιαλέντες ὑπὸ τοῦ Βασιλείου διέδωκαν εἰς τοὺς Λαλμάτας, Χρωβάτας καὶ Σέρβλους τὸν χριστιανισμόν. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βασιλείου προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμόν καὶ οἱ κατοικοῦντες τὰς νοτίους κλιτῆς τοῦ Ταϋγέτου πρόγονοι τῶν σημερινῶν Μανιατῶν, οἵτινες μόνοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἦσαν ἀκόμῃ εἰδωολόγοι. Ἐπὶ Βασιλείου Α' ἤρχισαν νὰ κτίζονται εἰς τὸν Ἀθῶν, τὸν καλούμενον Ἀγιον Ὄρος, χριστιανικαὶ μοναὶ, αἵτινες βραδύτερον ἐπολλαπλασιάσθησαν.

Οἱ Ἀραβες ἐλεηλάτουν τὰ βορειοδυτικὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου· ἀλλὰ τῷ 881 ὁ Ὁρσφας μεταβιβάσας ἐν μὲν νυκτὶ τὰ πλοῖά του ἐκ τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου εἰς τὸν Κορινθιακὸν ἐπιπίπτει αἰφνιδίως κατὰ τοῦ ἀραβικοῦ στόλου καὶ συντριβεῖ ὁλοσχερῶς αὐτόν. Ἐκτοτε οἱ Ἕλληνες ἐθαλασσοπόρουν ἐλευθέρως ἐν τῇ Μεσογείῳ θαλάσσῃ.

§ 37. Λέων Γ' ὁ Σοφός (886—912).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου Α' ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν αὐτοῦ Λέων Γ'. Κατ' ἀρχὰς συμμετέσχε τῆς βασιλείας καὶ ὁ νεώτερος τοῦ Λέοντος ἀδελφὸς Ἀλέξανδρος, νέος παραδεδομένος εἰς τὰς ἀπολαύσεις τοῦ βίου, ἀλλ' ἔπειτα παρηγκωνίσθη καὶ ἔμεινε μονοκράτωρ ὁ Λέων.

Ὁ Λέων ἦτο σοβαρὸς καὶ κάτοχος παιδείας, δι' ὃ καὶ Σοφὸς ἐπωνομάσθη· ἀλλ' ἑστρεῖτο τῶν ἀρετῶν ἐκείνων, αἵτινες εἶνε ἀπαραιτήτοι εἰς τοὺς βασιλεῖς. Ἀμ' ἀναβὰς τὸν θρόνον ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν διδάσκαλόν του Φώτιον, τὸν ὅποιον μάλιστα εἶχεν ἐξυμνήσει δι' ἐπιγραμμάτων, καὶ ἀνέδειξε πατριάρχην τὸν δεκαεξατῆ ἀδελφόν του Στέφανον. Κατεγίνετο δὲ γράφων λόγους καὶ προσευχὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰ ἔσματα, καὶ παρημέλησε καθ' ὁλοκληρίαν τὰ στρατιωτικά. Ἐνεκα τούτου ἐπὶ τῆς βασιλείας του τὸ βυζαντινικὸν κράτος ἔπαθε θεινὰς συμφορὰς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Ῥώσων.

Οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τῆς μεγάλης παρὰ τὴν Μεσημβρίαν καταστροφῆς των (814) ἀπέβαλον ὅπωσοῦν τὴν ἀγριότητα αὐτῶν καὶ ἐπέδιδοντο εἰς ἔργα εἰρηνικά· εἰς τοῦτο συνετέλεσε μεγάλως καὶ ὁ χριστιανισμός. Ὁ χριστιανισμός, ὡς προείπομεν, διεδόθη παρὰ τοῖς Βουλγάροις ἐπὶ Μιχαὴλ Γ' διὰ τῶν μοναχῶν Μεθοδίου καὶ Κυρίλλου, ἀλλὰ τὸ ὅλον ἔργον συνετελέσθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Φωτίου παρὰ τῷ ἡγεμόνι αὐτῶν Βογόρει. Ὁ Βόγορις βαπτισθεὶς εἰσῆγαγεν εἰς τὸ κράτος του τὸν χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν, ἐπεμψε δὲ μάλιστα καὶ τὸν υἱόν του Συμεὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα σπουδάσῃ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα. Ὁ χριστιανισμὸς ἐπετάχυνε καὶ τὸν ἐκσλαῦσμὸν τῶν Βουλγάρων, διότι ἡ Ἀγία Γραφή καὶ τὰ λειτουργικά βιβλία μετεφράσθησαν εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν βουλγαρικὴν.

Οἱ Βούλγαροι κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου Α' καὶ τοῦ Λέοντος Γ' διεξῆγον ἐμπόριον κατὰ γῆν, ὅπερ ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους μέχρι τῶν ἔνδον τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὰ βαρέα τελωνειακὰ τέλη, τὰ ἐπιβαλλόμενα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἐμπόριον, παρήγαγον ἐχθρικὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν.

Τῷ 893 ἀνέβη τὸν βουλγαρικὸν θρόνον ὁ προμνημονευθεὶς Συμεὼν, ὅστις διὰ τὴν ἑλληνομάθειάν του προσεπωνυμεῖτο Ἡμιέλλην. Ὁ Συμεὼν ἐπεδίωξε τὴν ἐπ' ἀνόρθωσιν τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων τῶν ὑπηκόων του, μὴ ἐπιτυχὼν δὲ τοῦτο ἤρξατο φοβεροῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐξέτεινε τὰς ἐπιδρομὰς του καθ' ὅλας τὰς ἐν Εὐρώπῃ χώρας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Τότε ὁ Συμεὼν ἵδρυσεν αὐτοκέφαλον βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐγκατέστησε Βούλγαρον πατριάρχην ἐν Πρεσθλάβ. Μὴ ἀρκούμενος δὲ εἰς τὴν ἀπλὴν προσωνυμίαν κ ν ι α ζ ἤτοι ἡγεμῶν, περιεβλήθη πρῶτος αὐτοῦ τὸν μεγαλὸν τιτλὸν τ σ α ρ ο υ καὶ ἤθελε νὰ καλῆται «τσάρος τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτωρ τῶν Ῥωμαίων».

Καὶ οἱ Σαρακηνοὶ ἐπ' ἀνέλαβον τὰς ἐπιδρομὰς των κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Πειρατικοὶ στόλοι τῶν Σαρακηνῶν δρῶντες ἐκ Κρήτης ἐδήλουν ἀνηλεῶς τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου

πελάγους, μετ' αὐτῶν δὲ συνέπραττον καὶ πολλοὶ ἀρρησιθρησκοὶ Χριστιανοί, ἐν οἷς καὶ ὁ Λέων ὁ Τριπολίτης, ναύαρχος τοῦ ἐμίρου τῆς Κορήτης. Οἱ Σαρακηνοὶ ὑπὸ τὸν Λέοντα Τριπολίτην προήλασαν μέχρι Θεσσαλονίκης, ἥτις ἦτο ἡ δευτέρα πόλις τοῦ κράτους διὰ τὴν ποικίλην αὐτῆς ἐμπορίαν καὶ βιομηχανίαν, καὶ μετὰ τριήμερον γενναιοτάτην ἀντίστασιν τῶν κατοίκων ἔγιναν κύριοι αὐτῆς. Ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία ὑπῆρξε τρομερά. Οἱ πολέμοι ἀπῆλθον συνεπαρόμενοι ἀμέτρητον πλῆθος λαφύρων πολυτίμων καὶ εἰκοσι δύο χιλιάδας αἰχμαλώτων ἐκ τῶν ἀνθηροτάτων τῆν ἡλικίαν καὶ τὸ κάλλος.

Ὅμοίως καὶ οἱ Ῥῶσοι ὑπὸ τὸν Ὀλέγ, ἐπίτροπον τοῦ ἀνγλίκου ἡγεμόνος Ἰγώρ, ἐστράτευσαν ἐκ δευτέρου μετὰ ἰσχυροτάτου πειρατικοῦ σιόλου ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 906. Ὁ ἀνίκανος καὶ ἀδρανὴς Λέων Σ', ἀφ' οὗ ἀφῆκε τοὺς Ῥώσους νὰ διαπράξοι κατὰ τὸς ἀκτὰς τοῦ Βοσπόρου τρομερὰς λεηλασίας καὶ σφαγὰς, ἔπειτα παρέσχεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην χρηματικὴν δωρεάν καὶ συνωμολόγησε μετ' αὐτῶν πολιτικὴν καὶ ἐμπορικὴν συνθήκην, ἥτις ἀπέβη ὠφελιμωτάτη εἰς τὸ βωοικὸν κράτος. Εἰς τοιαύτην ἐξωτερικὴν κατάστασιν περιήγαγε τὸ κράτος ἡ ἀνικανότης τοῦ Λέοντος Σ'.

§ 38. **Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος** (912—945)
καὶ **Ῥωμανὸς ὁ Λακαπηνὸς** (919—944).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ὁ θρόνος περιῆλθεν εἰς τὸν ἐπταετῆ υἱόν του Κωνσταντῖνον Ζ' τὸν Πορφυρογέννητον. Τὸν νεαρὸν βασιλέα κατ' ἀρχὰς ἐπειρόπνευεν ὁ ἐκ πατρὸς θεὸς του Ἀλέξανδρος, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν τούτου ἡ μήτηρ του Ζωή, ἡ τετάρτη σύζυγος τοῦ Λέοντος Σ'. Ἀλλ' ἡ βασιλομήτωρ ἦτο ἀνίκανος νὰ διοικήσῃ τὸ κράτος. Ἐνεκα δὲ τούτου φιλόδοξοι στρατηγοὶ ἐμελέτησαν νὰ καθαιρέσωσι τὴν δυναστείαν. Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος τῇ συμβουλῇ τοῦ παιδαγωγοῦ του Θεοδώρου προσέλαβεν ὡς προστάτην καὶ σύμμαχον τὸν ναύαρχον Ῥωμανὸν Λακαπηνόν.

Ὁ Ῥωμανὸς ἐλθὼν εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν τῷ 919 συνέβηξε μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν θυγατέρα του Ἑλένην μετὰ τοῦ Κωνσταντίνου. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (920) ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς καῖσαρ καὶ

μετά τρεῖς μῆνας ἐστέφθη συναύγουστος, συναινούντος καὶ τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ δὲν ἠρκέσθη μόνον εἰς τοῦτο, ἀλλὰ κατέστησε συμβασιλεῖς καὶ τοὺς τρεῖς υἱούς του. Οὕτως ἡ βασιλεία ἔγινε πενταπλῆ, ἀλλ' ὁ κατ' ἀλήθειαν μονάρχης ἦτο ὁ Ῥωμανὸς Λακαπνός.

Ὁ Ῥωμανὸς ἐοφτερίσθη μὲν τὸν θρόνον, ἀλλ' ἀνεδείχθη ἄξιος αὐτοῦ καὶ ἡμύνθη κραταιῶς ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους. Ὁ φοβερός τῶν Βουλγάρων Συμεὼν ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λέοντος Ψ'. Καὶ συνωμολόγησε μὲν μετ' αὐτοῦ εἰρήνην ὁ Ῥωμανὸς τῷ 924. Ἐν τούτοις μόλις μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συμεὼν (929) ἠδυνήθη ὁ ἀναπνεύση ἡ πρωτεύουσα τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ὁ ἀνακουφισθῶσιν αἱ εὐρωπαϊκαὶ αὐτοῦ ἐπαρχίαι ἀπὸ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν.

Γενναίότερον ἐσωφρόνισεν ὁ Ῥωμανὸς τοὺς Ῥώσους. Τῷ 941 ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων Ἰγώρ ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ χιλίων πλοίων. Ἀλλ' ὁ γενναῖος ναύαρχος Θεοφάνης ἐκπλεύσας μετὰ πυρφόρων καὶ δρομώνων καὶ καταλαβὼν τοὺς Ῥώσους ναυλοχοῦντας παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου ἐπέλεσε κατ' αὐτῶν καὶ πολλὰ μὲν τῶν πλοίων κατεβύθισεν αὐτανδρα, πολλὰ δὲ κατέφλεξε διὰ τοῦ ὑγροῦ πυρός, πλείστους δὲν συνέλαβεν αἰχμαλώτους. Λέγεται ὅτι ὁ Ἰγώρ διεσώθη μετὰ δέκα μόνον πλοίων.

Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὁ μεγαλοφυὴς στρατηγὸς Ἰωάννης Κουρκοῦας, Ἀρμένιος τὸ γένος, τὸν ὅποιον ὁ Ῥωμανὸς εἶχε διορίσει στρατάρχην πασῶν τῶν ἐν Ἀσίᾳ στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἐπὶ εἰκοσι δύο ἔτη ἀδιαλείπτως ἀγωνιζόμενος κατὰ τῶν Ἀράβων ἤραιο περιφανῇ τρόπαια, ἐκυρίευσεν πόλεις καὶ φρούρια καὶ κόμας καὶ χώρας καὶ μετέφερε τὰ πρὸς ἀνατολὰς ὅρια τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους ἀπὸ τοῦ Ἄλβου ποταμοῦ εἰς τὸν Εὐφράτην καὶ τὸν Τίγρητα.

Ὁ Ῥωμανὸς ἐπεμελήθη καὶ τῆς εὐωρετικῆς διοικήσεως. Ἀλλ' ἡ πενταπλῆ βασιλεία εἶχε τι τὸ ἀλλόκοτον καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ μέχρι τέλους ἀδιάσπαστος, καὶ τοι ἅπασαν τὴν ἀρχὴν διεχειρίζετο ὁ Ῥωμανός. Ἐπὶ τέλους ἐξεβλήθη οὗτος ἐκ τῆς ἀρχῆς ὑπὸ τῶν δύο υἱῶν του, τοῦ τρίτου ἀποθανόντος. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνδρωθεὶς ἦδη

Κωνσταντῖνος ἐξέβαλε ταχέως ἐκ τῆς ἀρχῆς τοὺς ἀσεβεῖς σφετεριστὰς καὶ τοιουτοτρόπως ἐμονάρχησε (945).

§ 39. Ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' ἀπὸ τοῦ
945 μέχρι τοῦ 959.

Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' δὲν εἶχε πολλὴν πείραν τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἀλλ' ἔσχε τὴν σύνεσιν νὰ διορίσῃ εἰς τὰ ἀνώτατα πολιτικά καὶ στρατιωτικά ἀξιώματα ἄνδρας διαπρέποντας ἐπὶ ἱκανότητι. Τοιουτοτρόπως δ' ἔγινε σεβαστὸς εἰς τοὺς ξένους λαοὺς καὶ ἡγεμόνας. Ἰδίως δὲ ἐνεκολπώθη τὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν οἶκον τῶν Φωκάδων, ὅσους ἀντεφύετο πρὸς τοὺς Λακαπηνίδας. Οἱ περίφημοι στρατηγοὶ Λέων καὶ Νικηφόρος Φωκάς, υἱοὶ τοῦ Βάρδα Φωκά, ἐξηκολούθησαν τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κουρκούα κατὰ τῶν Ἀράβων ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ καὶ ἐταπείνωσαν ἔτι μᾶλλον αὐτούς. Εἶχε δὲ περιέλθει τότε τὸ ἀραβικὸν κράτος εἰς πραγματικὴν ἀποσύνθεσιν. Οἱ κατὰ τόπους διοικηταί, ἐμίραι, ἦσαν πραγματικοὶ ἄρχοντες τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας διώκουν ἐν ὀνόματι τοῦ χαλίφου τοῦ Βαгдаτίου, καὶ κατ' αὐτῶν κυρίως ἐπολέμουν οἱ στρατηγοὶ τοῦ Βυζαντίου.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου Ζ' ἐπεσκέφθη τὴν Κωνσταντινούπολιν τῷ 957 ἡ ἀρχὸν τῆς Ῥωσίας Ὀλγα, χήρα τοῦ Ἰγώρ, ἣν ὁ Κωνσταντῖνος ὑπεδέχθη μετὰ μεγάλων τιμῶν. Ἡ Ὀλγα κατὰ τὴν πιθανωτέραν γνώμην εἶχε βαπτισθῇ πρότερον ἐν Κιέβῳ, ὑπῆρχον δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἱκανοὶ Χριστιανοὶ ἐν Ῥωσίᾳ. Ἀλλὰ τὸ μέγα πλῆθος τοῦ ὠσεικοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως οἱ βοῦδροι, ἥτοι οἱ εὐγενεῖς, ἦσαν εἰδωλολάτραι. Καὶ ὁ υἱὸς τῆς Ὀλγας, ὁ ἡγεμὼν Σβιατοσλαῦος, ἐνέμεινε εἰς τὴν εἰδωλολατρίαν. Ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς ἐπισκέψεως τῆς Ὀλγας εἰς Κωνσταντινούπολιν αἱ σχέσεις τῶν Ῥώσων πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοῦ Βυζαντίου ἔγιναν στενωτέραι καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν εὐρύτεραν διάδοσιν τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς Ῥωσίαν. Ἐπὶ δὲ τοῦ Βλαδιμήρου, υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Σβιατοσλαύου, ὁ χριστιανισμὸς ἔγινεν ἐπίσημος θρησκεία τοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Ὁ ἴδιος ἠσχολεῖτο μᾶλλον περὶ τὰ γράμματα καὶ κατέχευε

ἐπιφανῆ θεοὺς ἐν τοῖς λόγοις· συνέγραψε δὲ πολλὰ καὶ ποικίλης ὕλης συγγράμματα. Ἀνεξωπύρηνσε τὰς σπουδὰς ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῆς Μαγναύρας, διορίσας τοὺς σοφωτάτους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθηγητὰς καὶ ἐμψυχώνων τοὺς ἀρίστους τῶν μαθητῶν, καθιστῶν αὐτοὺς δημοτραπέζους καὶ συνομιλῶν μετ' αὐτῶν προσηκῶς.

Ἀρίστην ὑπηρεσίαν παρέσχεν εἰς τὰ γράμματα ὁ Κωνσταντῖνος κυρίως, διότι ἐνήργησε νὰ συνταχθῶσιν ὑπὸ διαφόρων ὀνομαστικῶν λογίων Ἀνθολογίαι ἱστορικαί, θρησκευτικαί, γεωπονικαί, ἱατρικαὶ καὶ ζωολογικαί. Διὰ τῶν ἀνθολογιῶν τούτων περιεσώθησαν εἰς ἡμᾶς πλεῖστα ὅσα λείψανα τῆς ἀρχαιότητος, ἅτινα ἴσως ἄνευ αὐτῶν ἤθελον ἀπολεσθῆ διὰ παντός. Ὁ Κωνσταντῖνος Ζ' ἀπέθανε τῷ 959, καταλιπὼν τὸν θρόνον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ῥωμανοῦ Β'.

§ 40. Ῥωμανὸς Β' (959—963).

Ὁ Ῥωμανὸς Β' διὰ τοῦ διασήμου στρατηγοῦ Νικηφόρου Φωκά ὄχι μόνον ἐκραταίωσε τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ καὶ ἐλάμπρυνεν αὐτὴν ὅσον ἀπὸ καιροῦ δὲν εἶχε λαμπρυνθῆ.

Ἡ ἀπὸ τοῦ 825 ἀραβοκρατούμενη Κορίνη εἶχε καταστῆ φωλεὰ τῶν Σαρακηνῶν πειρατῶν, οἵτινες ἀδιαλείπτως ἐληγλάνουν τὰς νήσους καὶ τὰ παράλια τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἐκυριαρχοῦν τοῦ Αἰγαίου. Πολλὰ ἀπόπειραι ἔγιναν ἐκ μέρους τῆς βυζαντιακῆς βασιλείας πρὸς ἀνάκτισιν τῆς Κορίνης, ἀλλὰ πᾶσαι ἀπέτυχον. Τῷ 960 ὁ Ῥωμανὸς ἀπέστειλε κατὰ τῆς Κορίνης τὸν Νικηφόρον Φωκᾶν μετὰ πολλῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως. Ὁ Νικηφόρος ἀποβιβασθεὶς εἰς Κορίνην προέβη ἀμέσως εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Χάνδακος, τοῦ σημερινοῦ Ἡρακλείου, καὶ μετὰ γενναίαν ἀντίστασιν ἐκυρίευσεν τὸ φρούριον δι' αἱματηρᾶς ἐφόδου τὸν ὄγδοον μῆνα (961). Ἐπιφυλάξας δὲ τὰ τιμιώτερα τῶν λαφύρων διὰ τὸν αὐτοκράτορα, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν στρατὸν τὴν ἄλλην λεηλασίαν τῆς πόλεως, ἣτις ἔβριθε θησαυρῶν συλλεγέντων διὰ τῆς πειρατείας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Χάνδακος ὁ Νικηφόρος ἐστράτευσεν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ἅτινα ὑπέταξεν εὐχερῶς. Ἰνα δ'

ἐνισχύση τὸν ἑλληνισμόν, τὸν πολλαχῶς βλαφθέντα ὑπὸ τῆς ἀραβικῆς κατακτησεως, ἐκάλεσεν εἰς τὴν νῆσον Ἑλληνας ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Θράκης, ἐκάλεσε προσέτι καὶ Ἀρμενίους Χριστιανούς, διὰ δὲ τοῦ δούλου Νίκωνος, τοῦ ἐπικαλουμένου Μετανοεῖτε, ἀνεζωπύρρησε τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς Χριστιανούς, καὶ πολλοὺς Μωαμεθανοὺς ἐξεχριστιάνισεν. Τοιοῦτοιτρόπως ὁ Νικηφόρος πλὴν τῶν στρατιωτικῶν ἄθλων αὐτοῦ ἐπετέλεσεν ἐν Κρήτῃ καὶ μέγα πολιτικὸν ἔργον διὰ τῆς εἰς τὸν ἑλληνισμόν καὶ χριστιανισμόν ἀποδόσεως τῆς μεγαλονήσου, ἥτις εἰς τοὺς ἔπειτα αἰῶνας παρέσχε μερίστας θυσίας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν καὶ ἐκόσμησε διὰ ἀληθμονήτων σελίδων τὴν ἐθνικὴν ἱστορίαν.

Ταῦτα δὲ πράξας ὁ Νικηφόρος ἐπανάπλευσε θριαμβευτικῶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, κομίζων πλουσιώτατα λάφυρα καὶ πολυαριθμοὺς αἰχμαλώτους. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων διεκρίνοντο ὁ ἐμίρης τῆς Κρήτης Ἀβδοῦλ Ἀζίζ, ὃν οἱ Βυζαντινοὶ καλοῦσι Κουρούπην, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀνεμᾶς. Πρὸς τὸν ἡττημένον Ἀβδοῦλ Ἀζίζ ὁ αὐτοκράτωρ προσηνέχθη ἐπικικῶς δούς εἰς αὐτὸν προσοδοφόρον κτήμα ἐγγὺς τῆς πρωτευούσης, ὅπου ὁ πρόφρων ἐμίρης διῆλθε τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου του. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβδοῦλ Ἀζίζ Ἀνεμᾶς ἀσπασθεῖς τὸν χριστιανισμόν ἠξιώθη μεγάλων ἀξιωματίων ἐν Βυζαντίῳ, οἱ δὲ ἀπόγονοι αὐτοῦ Ἀνεμάδαι τελείως ἐξηλληνίσθησαν.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν τέλει τινος θριάμβου τοῦ ὁ Νικηφόρος διωρίσθη στρατάρχης· πασῶν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δυνάμεων καὶ ἀνέλαβε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Ἀράβων τῆς Ἀσίας, ἔχων προγράμμα τὴν ἀνάκτησιν τῆς Συρίας καὶ τὴν ἀναστήλωσιν τοῦ Σταυροῦ ἐπὶ τοῦ Παναγίου Τάφου. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 962 μετὰ διακοσίων χιλιάδων στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Κιλικίαν ἔχων παρὰ τὸ πλεονόν του τὸν ἀνεψιόν του Ἰωάννην Τζιμισκῆν. Ἐν διαστήματι ὀλίγων ἑβδομάδων ἐκυρίευσεν πεντήκοντα ἢ ἐξήκοντα φρούρια. Ἀργότερον εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ μετὰ γοργότητος ἀπιστεύτου καὶ καταλλήλου διαπορᾶς τοῦ στρατοῦ του ἐκυρίευσεν πλεῖστα φρούρια καὶ συνέλεξεν ἀμύνητον πλοῦτον. Ὅτε δ' ἐπέστρεφεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα παραδώσῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὴν πλουσιωτάτην

λείαν, ἔμαθε καθ' ὁδὸν οὗ ὁ Ῥωμανὸς Β' ἀπέθανεν. Ὁ δαφροστεφὴς στρατηγὸς φθάσας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπέλεσε δεύτερον θρίαμβον καὶ κατέθηκεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον τὸν πλοῦτον, ὃν ἐκόμισεν ἐκ τῆς ἐνδόξου ἐκστρατείας του. Ἀνέλαβε δὲ τὴν ἐπιτροπείαν τῶν δύο ἀγγλικῶν βασιλοπαίδων Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου ἀσκῶν ἐν ὀνόματι αὐτῶν τὴν ὑπεριτάτην ἀρχήν. Μετὰ μικρὸν δὲ ἀνηγορεύθη καὶ αὐτὸς βασιλεὺς τῇ συμπράξει τῆς μόλις ὑπερεικοσαετοῦς χήρας τοῦ Ῥωμανοῦ Θεοφανοῦς, ἣν ἔλαβε σύζυγον, χωρὶς ἐκ τούτου νὰ παραβλαφθῶσι τὰ δικαιώματα τῶν ἀγγλικῶν βασιλοπαίδων.

§ 41. **Νικηφόρος Β'** (963 — 969).

Ὁ Νικηφόρος Β' ἐφιλοτιμήθη νὰ διατηρήσῃ καὶ ὡς αὐτοκράτωρ τὸ μέγα ὄνομα, τὸ ὁποῖον ὡς στρατηγὸς εἶχεν ἀποκτήσει. Ὅθεν ἐπεχείρησε νέας ἐκστρατείας κατὰ τῶν κατὰ τόπους ἐν Κιλικίᾳ, Συρίᾳ, καὶ Μεσοποταμίᾳ ἐμιρῶν ἔχων μετ' ἑαυτοῦ τὸν ἀδελφόν του Λέοντα καὶ ἀνεψιόν του Ἰωάννην Τζιμισκῆν. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 964 εἰσβαλὼν εἰς τὴν Κιλικίαν ἐκυρίευσεν πλείστας πόλεις αὐτῆς, τελευταίαν δὲ προσέβαλε καὶ τὴν Ταρσόν, ἣς μετὰ τὴν Κρήτην ἦτο τὸ ἐπιφοβώτερον ὀρμητήριον τῶν ἀρσβικῶν ἐπιδρομῶν κατὰ τῶν ἐλληνικῶν νήσων καὶ παραλίων. Ἡ Ταρσὸς πολιορκηθεῖσα ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ· βαρεῖς δὲ ὑπῆρξαν οἱ ὄροι τοῦ νικητοῦ. Εἰς τοὺς Ταρσεῖς ἐπετράπη νὰ ἀπέλθωσιν εἰς Συρίαν φέροντες τὰ παραίτητα τῶν ἐνδυμάτων καὶ τὰς ἀναγκαίας τροφάς, ἡ δὲ ἐρημωθεῖσα πόλις ἐνφικίσθη ὑπὸ Χριστιανῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεκτήθη ὁλόκληρος ἡ Κιλικία. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Νικηφόρος συνεπλήρωσε διὰ τοῦ στρατηγοῦ Νικίτα Χαλκούτζη καὶ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κύπρου, ἣς κατεῖχετο κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ Σαρακηνῶν. Καὶ ἐν Κιλικίᾳ ὁ Νικηφόρος ἐπολιτεύθη ὅπως ἐν Κρήτῃ. Ὅσοι τῶν Μωαμεθανῶν ἐδέχθησαν τὸ ἅγιον βάπτισμα ἔλαβον τὴν ἄδειαν νὰ μείνωσιν εἰς τὰς πόλεις των, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπεπέμφθησαν εἰς Συρίαν καὶ αἱ πόλεις κατερκήθησαν ὑπὸ Χριστιανῶν. Μετ' ἀπουσίαν ἐνὸς καὶ ἡμίσεος ἔτους ὁ αὐτοκράτωρ ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν πρέσβεις τῶν

Βουλγάρων, ἵνα ζητήσωσι τὴν χρηματικὴν δωρεάν, τὴν ὁποίαν οἱ Βυζαντινοὶ παρεῖχον ἐτησίως εἰς τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Συμεών. Ἄλλ' ὁ Νικηφόρος ἐν τῇ συναισθήσει τῆς δυνάμεώς του διέταξε νὰ ῥαπίσωσι τοὺς πρέσβεις καὶ εἶπεν ὅτι θὰ ἔλθῃ αὐτὸς εἰς Βουλγαρίαν, ἵνα πληρώσῃ μετ' ἀκριβείας τὸν λεγόμενον φόρον. Ἄλλ' ἐπειγόμενος νὰ περατώσῃ τὰς ἐν Ἀσίᾳ κατὰ τῶν Ἀράβων στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις, ἀνέβηκε τό γε νῦν τὴν τιμωρίαν τῶν Βουλγάρων εἰς τὸν ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων Σβιατοσλαῦον. Ὁ Σβιατοσλαῦος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἀλλὰ παρασυρθεὶς ὑπὸ τῆς πλεονεξίας ἐγκαθιδρύθη ἐν Βουργαρία καὶ ἤθελε νὰ προσουρήσῃ αὐτὴν εἰς τὸ ὅσκιον κράτος. Τὸ δύσκολον ἐργεῖον τῆς ἐκδιώξεως τῶν Ῥώσων ἐκ τῆς Βουλγαρίας ἐπεφυλάσσειτο εἰς τὸν διάδοχον τοῦ Νικηφόρου.

Ἐν ἔτει 968 ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ Λαΐνος ἐπίσκοπος Δουϊτεπράνδος ὡς πρέσβυς ἵνα ζητήτῃ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βασιλέως τῶν Γερμανῶν Ὁθωνος Α' ὡς αὐτοκράτορος Ῥωμαίων ἐν τῇ Δύσει, συγχρόνως δὲ ζητήσῃ ὡς νύμφην διὰ τὸν ὁμώνυμον τοῦ Ὁθωνος Α' υἱὸν τὴν ἐνδεκαετίδα θυγατέρα τοῦ Ῥωμανοῦ Β' Θεοφανώ. Ὁ Νικηφόρος ἀπέρριψεν ἀποτόμως ἀμφοτέρας τὰς αἰτήσεις. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Δουϊτεπράνδος δὲν ἔτυχεν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀνεχώρησεν ἔμπλεως ὀργῆς καὶ πικρίας καὶ ἐξήμεσε μυρίας ὕβρεις κατὰ παντὸς τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῇ περὶ τῆς πρεσβείας ἐκθέσει του, τὴν ὁποίαν ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ὁθωνα Α' μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του.

Ὁ Νικηφόρος ἐξακολουθῶν τὸν κατὰ τῶν Ἀράβων πόλεμον ἐστράτευσεν τὴν ἄνοιξιν τοῦ 969 κατὰ τῆς Συρίας καὶ ἐκυρίευσεν διαφοροὺς πόλεις καὶ φρούρια τῆς Συρίας καὶ τῆς Φοινίκης. Ἐπειτα δ' ἐπολιορκήσας καὶ τὴν μητρόπολιν τῆς Συρίας Ἀντιόχειαν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξ ἐφόδου ἁλώσις αὐτῆς ἦτο δυσχερεσιάτη, ἀπεφάσισε νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς πολιορκουμένους διὰ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶσιν. Ὅθεν ἀνέβηκε τὴν ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας εἰς τὸν ἀνεψιὸν του Πέτρον Φωκᾶν καὶ αὐτὸς ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἀληθῶς μετὰ τινά χρόνον οἱ πολιορκούμενοι περιήλθον εἰς ἀμνηχα-

νίαν, ὁ δὲ Πέτρος Φωκᾶς τὴν νύκτια τῆς 29 Ὀκτωβρίου 969 ἔγινε κύριος τῆς Ἀντιοχείας σχεδὸν ἀμαχητί.

Ὁ Νικηφόρος Β' δὲν ἦτο μόνον μέγας στρατηλάτης, ἀλλὰ καὶ κυβερνήτης ἐν πολλοῖς ἐπιτήδειος καὶ προσοδευτικός. Ὑπεστήριξε οὗτος πολὺ τὴν τάξιν τῶν γεωργῶν. Ἐπροσιάτευσε τοὺς στρατενομένους. Κατέλυσε τὰς καταχρήσεις τοῦ μοναχικοῦ βίου, ὅσις ἐξηκολούθει νὰ λυμαίνεται τὸ κράτος. Ἀπηγόρευσε διὰ νόμου ν' ἀφιερῶνται οἱ ἀγροὺς ἢ οἰκίαι εἰς μοναστήρια ἢ μητροπόλεις ἢ ἐπισκοπὰς. Ἰδεῶδες τοῦ Νικηφόρου ἦτο ὅχι ὁ ἀργὸς μοναχός, ἀλλ' ὁ διὰ τοῦ ἰδρωτός τῆς ἐργασίας περιρραϊνόμενος γεωργὸς καὶ ὁ ὑπὲρ πατρίδος μαχόμενος στρατιώτης. Ἐν τούτοις ὁ Νικηφόρος ἔνεκα τῶν αὐστηρῶν του μέτρων πρὸς περιστολὴν τῶν διαφορῶν καταχρήσεων ἐξήγειρε κατ' ἑαυτοῦ τὸ μῖσος τῶν αὐλικῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἐπειδὴ δὲ ἐνδίδων εἰς τὰς φθονεράς εἰσηγήσεις τοῦ ἀδελφοῦ του Λέοντος ἀφῆρσεν ἀπὸ τοῦ ἀνέμιου τοῦ Ἰωάννου Τζιμισκῆ τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατάρχου τῆς Ἀνατολῆς, ἐξυφάνθη συνωμοσία, ἣς πρωτουργὸς ἦτο ὁ Τζιμισκῆς, συνένοχος δὲ καὶ ἡ βδελυρὰ Θεοφανῶ. Ὁ Νικηφόρος ἐδολοφονήθη ἐν τῷ κοιτῶνί του ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ καὶ ἄλλων συνωμοτῶν, οἵτινες ἀνεκήρυξαν ἀμέσως αὐτοκράτορα τὸν Τζιμισκῆν.

§ 42. Ἰωάννης Τζιμισκῆς (969 — 976).

Ὁ Ἰωάννης Τζιμισκῆς, καὶ τοι κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ βασιλοκτονίας, ὅμως ἀνεδείχθη ἔξοχος αὐτοκράτωρ, κατ' ὅλα ἀντάξιος τοῦ προκατόχου του. Ὅτε ὁ Ἰωάννης προσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἵνα στεφθῇ, ὁ γέρον πατριάρχης Πολύευκτος, ἀτρόμητος ἐν τῇ ἐπιτελέσει τοῦ καθήκοντος, ἐπέβαλεν εἰς αὐτὸν ὡς ὄρον τῆς στέψεως τὴν ἀπομάκρυνσιν ἐκ τῶν ἀνακτόρων τῆς βδελυρᾶς Θεοφανοῦς καὶ τὸν σεβασμὸν τῶν δικαιωμάτων τῶν δύο μικρῶν βασιλοπαίδων. Ὁ Τζιμισκῆς ἐνέδωκε καὶ ἡ Θεοφανὼ ἐξωρίσθη, οἱ δὲ δύο βασιλόπαιδες ἀνεγνωρίσθησαν ὡς βασιλεῖς.

Ὁ Τζιμισκῆς στερεωθεὶς ἐν τῷ θρόνῳ ἐθεώρησε πρῶτιστον καὶ ἀπαραίτητον ἔργον τὴν ἐκ τῆς Βουλγαρίας ἐξέλασιν τῶν Ῥώσων. Ὅθεν προσεκάλεσε τὸν Σβιατοσλαῦον ν' ἀπέλθῃ ἐξ αὐτῆς, καὶ ἐπειδὴ οὗτος ἠρνήθη, ὁ Τζιμισκῆς παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ

τῶν Ῥώσων. Ἀλλὰ πρὸ ταύτης ἔκρινε καλὸν νὰ συνάγῃ φιλικὰς σχέσεις πρὸς τὸν Γερμανὸν αὐτοκράτορα "Οθωνα Α', ὅστις ἐποφθαλμιῶν τὴν κάτω Ἰταλίαν προέβη εἰς ἐχθροπραξίας ἐν αὐτῇ. Συνήνεσε λοιπὸν νὰ δοθῇ ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ τοῦ Ῥωμανοῦ Β', ἡ ὁμώνυμος τῇ μητρὶ Θεοφανώ, σύζυγος εἰς τὸν ὁμώνυμον υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ "Οθωνος Α'. Οἱ παρακολουθήσαντες τὴν Θεοφανὼν ἢ κατόπιν ὑπ' αὐτῆς μετακληθέντες Ἕλληνες σοφοὶ πολὺ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἠθικὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Δύσεως.

Τὸ ἔαρ τοῦ 971 ὁ Τζιμισκῆς διέταξε τὸν στόλον του νὰ ἐκπλεύσῃ ἐπὶ τὸν Εὐξεινον Πόντιον καὶ τὸν Δούναβιν, αὐτὸς δὲ ἀνεχώρησε διὰ ξηρᾶς μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του. Διαβὰς τὰς δυσχωρίας τοῦ Αἴμου φθάνει πρὸ τῆς βουλγαρικῆς πρωτευούσης Πρεσθλαύας πρὸς ἐκπλήξιν τῶν Ῥώσων. Ὁ Τζιμισκῆς προσβαλὼν τὴν Πρεσθλαύαν κυριεύει αὐτὴν ἐξ ἐφόδου καὶ αἰχμαλωτίζει πολλούς, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βόγοριν, ὅστις διέτριβεν ἐν Πρεσθλαύᾳ δίκην αἰχμαλώτου τῶν Ῥώσων. Κατόπιν ὁ Τζιμισκῆς ὥρμησεν ἐπὶ τὸ Δορύστολον, σημερινὴν Σιλιστρίαν, παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου εὗρίσκειτο ὁ Σβιατοσλαῦος μὴ μετασχὼν τοῦ ἀγῶνος τῆς Πρεσθλαύας. Ὁ Σβιατοσλαῦος μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων στρατοῦ ἀντιτάχθη κατὰ τοῦ Τζιμισκῆ ἔξωθεν τοῦ Δορυστόλου. Ἡ μάχη ὑπῆρξε μακρὰ καὶ ἐναγώνιος· ἀλλ' ἐν τέλει κατετροπώθησαν οἱ Ῥῶσοι καὶ ἐνεκλείσθησαν ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Δορυστόλου. Τὸ Δορύστολον ἐπολιορκήθη καὶ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως, καταπλεύσαντος ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Μετὰ τρίμηνον πολιορκίαν ὁ Σβιατοσλαῦος στενοχωρηθεὶς πολὺ ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν ἐξῆλθε καὶ συνῆψε τὴν τελευταίαν κρίσιμον μάχην (31 Ἰουλίου 971). Ἀλλὰ καὶ πάλιν οἱ Ῥῶσοι ἠττήθησαν ὁλοσχερῶς. Μεταξὺ τῶν πεσόντων Ἑλλήνων ἦτο καὶ ὁ ἐκχριστιανισθεὶς Ἀνεμᾶς, υἱὸς τοῦ πρόφην ἐμίρου τῆς Κρήτης Ἀβδουλ' Ἀζίζ, γενναίως ἀγωνισθεὶς. Ὁ Σβιατοσλαῦος περικλυθὼν εἰς ἀμνηχανίαν ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Βουλγαρίας μετὰ τῶν λειπάνων τῆς στρατιᾶς του. Ἀλλὰ φεύγων συνεκρούσθη πέραν τοῦ Δουνάβεως πρὸς τοὺς Πατινάκας καὶ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν.

Ὁ Τζιμισκῆς ἀνακτίσας ἅπασαν τὴν παρὰ τὸν Δούναβιν ἀνατολικὴν Βουλγαρίαν ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατήγαγε λαμπρότατον θρίαμβον. Ἐλθὼν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἀνέπεμψεν εὐχαριστηρίους εὐχὰς καὶ ἀπέθηκεν ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπεζίης τὸ βουλγαρικὸν στέμμα· ἔπειτα δὲ μεταβάς εἰς τὰ ἀνάκτορα ἐκάλεσε τὸν πρόφην ἡγεμόνα τῶν Βουλγάρων Βόγοριν καὶ διέταξεν αὐτὸν ν' ἀποδυσθῇ τὰ τῆς βασιλείας παράσημα. Τοῦτου γενομένου ὁ μὲν Βόγορις ἐτιμήθη διὰ τοῦ τιμητικοῦ ἀξιώματος τοῦ μαγίστρου, ἡ δὲ Βουλγαρία μεταβληθεῖσα κατ' οὐσίαν εἰς ἐλληνικὴν ἐπαρχίαν διηρέθη ὑπὸ τοῦ Τζιμισκῆ εἰς ἐπτὰ ἐπαρχίας, εἰς αὐτὰς δὲ διώρισεν οὗτος ἰθαγενεῖς τοπάρχας, β ο ε β ό δ α ς καλουμένους.

Μετὰ ταῦτα ὁ Τζιμισκῆς ἐπεχείρησε δύο ἐκστρατείας κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Ἀράβων. Κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατείαν (974) εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μεσοποταμίαν ἐκυρίευσεν πλείστας πόλεις αὐτῆς καὶ ἐνέπνευσεν πανταχοῦ τὸν τρόμον εἰς τρόπον ὥστε νὰ θεωρῇται κύριος ὅλης τῆς Μεσοποταμίας. Κατὰ τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν (975) εἰσέβαλεν εἰς τὴν Συρίαν καὶ κατέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος τῆς νοτίου Συρίας. Μετὰ τὴν ἐκουσίαν παράδοσιν τῆς Λαμασκοῦ ὁ αὐτοκράτωρ προεχώρησε πρὸς τὴν Παλαιστίνην καὶ κατέλαβε τὴν Τιβεριάδα, τὸ Θαβώρ καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Παλαιστίνης. Ἐπειτα ἐιράπη πρὸς τὴν Φοινίκην καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Βηρυτόν, τὴν Σιδῶνα καὶ ἄλλας παραθαλασσίας πόλεις. Τοιοῦτοτρόπως εἰς διάστημα ἑνῆς μηνῶν ἐκυρίευσεν τὴν νότιον Συρίαν (τὴν βόρειον Συρίαν εἶχεν ὑποτάξει ὁ Νικηφόρος Β') τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν Φοινίκην. Ἀλλὰ παραδόξως χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἵσως ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπανόδου δὲν εἶνε ἄσχετος πρὸς τὴν μυστηριώδη ἀσθένειαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἣτις ἐπήνεγκε τὸν θάνατον αὐτοῦ. Πιστεύεται διὸ ἐδηλητηριάζεσθαι καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ παρακοιμωμένου Βασιλείου, οὗτινος εἶχεν ἀνακαλύψει φοβερὰς καταχρήσεις. Ἡ δηλητηρίασις ἐγινε βραδεῖα. Ὁ Τζιμισκῆς ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν κακῶς ἔχων καὶ μετὰ τινος μῆνας ἀπέθανε (976). Ἐπικρατεῖ δ' ὅμως ἡ γνώμη ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Τζιμισκῆ προῆλθεν ἐκ καρδιακῆς παθήσεως.

§ 43. Βασίλειος Β' ὁ Βουλγαροκτόνος (976 — 1025).

Ἀποθανόντος τοῦ Ἰωάννου Τζιμισκῆ ἔμεινε μόνος καὶ οὐσίαν κυβερνήτης τοῦ κράτους ὁ Βασίλειος Β' ἐν ἡλικίᾳ εἴκοσιν ἐτῶν, ἔχων καὶ ὄνομα ὡς συμβασιλέα τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον. Ὁ Βασίλειος Β' ὑπῆρξεν εἰς τῶν διασημοτάτων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ἔνεκα τῆς ἀπειρίας του κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας αὐτοῦ διεχειρίσθη πᾶσαν σχεδὸν τὴν ἐξουσίαν ὁ Βασίλειος ὁ παρακοιμώμενος. Ὁ Βασίλειος ὁ παρακοιμώμενος θέλων νὰ περιστείλῃ τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ στρατάρχου τῆς Ἀνατολῆς Βάρδα Σκληροῦ μετέθεσεν αὐτὸν εἰς τὴν δευτερεύουσαν στρατηγίαν τῆς Μεσοποταμίας. Ἀλλ' ὁ Βάρδας Σκληρὸς ἀγανακτήσας ἐπὶ τούτῳ ἐστάσισε καὶ ἀνεκέρηξεν, ἑαυτὸν αὐτοκράτορα. Ἡ σιάσις αὕτη τοῦ Βάρδα Σκληροῦ κατεβλήθη μετὰ τριετὴ ἀγῶνα διὰ τοῦ ἐμπείρου στρατηγοῦ Βάρδα Φωκά.

Ὁ Τζιμισκῆς εἶχεν ὑποτάξει τὴν ἀνατολικὴν Βουλγαρίαν. Ἀλλ' αἱ δυτικαὶ βουλγαρικαὶ χῶραι μετὰ τῆς Ῥοδόπης καὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ ἕξινχολούθουν νὰ διαμένωσιν ἀνεξάρτητοι ὡς ἴδιον βασίλειον ἰδρυθὲν ἀπὸ τοῦ 963 ὑπὸ τοῦ Σίσμαν ἐν ἀνταγωνισμῷ πρὸς τὸν τσάρον τῆς ἀνατολικῆς Βουλγαρίας Πέτρον, υἱὸν τοῦ Συμεῶν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Σίσμαν δευτερότοκος υἱὸς του Σαμονύλ, ὠφελούμενος ἐκ τῆς ἐν τῷ βυζαντιακῷ κράτει ἐκραγείσης στάσεως τοῦ Βάρδα Σκληροῦ, ἤρχισε νὰ ἐπιτίθεται κατὰ τῶν βυζαντιακῶν χωρῶν, συγχρόνως δὲ ἀπεπειράθησαν καὶ οἱ Βούλγαροι τῆς ἀνατολικῆς Βουλγαρίας ν' ἀποτινάξωσι τὴν ἑλληνικὴν κυριαρχίαν καὶ διοίκησιν. Καὶ ἐδραπέτευσε μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ πρόφην ἡγεμὼν τῆς ἀνατολικῆς Βουλγαρίας Βόγορις μετρημφοισμένος φέρων ἑλληνικὴν στολὴν· ἀλλὰ παργνωρισθεὶς ὑπὸ τῶν Βουλγάρων τῶν φρουρούντων τὰ πέραν τοῦ Αἴμου στενὰ ἐφονεύθη ὑπ' αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων τῶν Βουλγάρων ὡς τσάρος ὁ νεαρὸς καὶ τολμηρὸς Σαμονύλ. Οἱ Βούλγαροι ἐξέτειναν τὰ καταστρεπτικὰ ἐπιδρομαὶς των εἰς τὴν νότιον Μακεδονίαν, τὴν Ἡπείρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ αὐτὴν τὴν κυρίως Ἑλλάδα προχωρήσαντες μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ.

Ὁ Βασίλειος Β' ἀνδρωθεὶς πλέον καὶ ἀφ' οὗ ἀπηλλάγη ἀπὸ τοῦ Βάρδα Σκληροῦ, ἀπεινάξε μετὰ τόλμης καὶ ἀποφασιστικότητος τὴν κηδεμονίαν τοῦ πανισχύρου Βασιλείου τοῦ παρακοιμωμένου, καθή-
ρεσεν αὐτὸν καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς ὑπερόριον ἐξορίαν, ἀνέλαβε δὲ
μόνος τὰς ἡνίας τοῦ κράτους καὶ ἐπεχείρησε τὴν πρώτην ἐκστρατείαν
κατὰ τῶν Βουλγάρων. Ἐν ἔτει 986 εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν
καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς τοῖς πρωτευούσης τοῦ Σαμουήλ Σοφίας καὶ
ἐπολιορκήσεν αὐτήν. Ἄλλ' ὅχι μόνον ἀπέτυχεν εἰς τὴν πολιορκίαν,
ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ διέτρεξεν ὁ ἴδιος τὸν ἔσχατον
κίνδυνον ὑπὸ τῶν ἐπιτεθέντων Βουλγάρων.

Ἐν τούτοις, ὁ Βασίλειος δὲν ἀπεθαρσύνθη. Ἀφ' οὗ κατέβαλεν
ἔσωτερικὰς τινὰς στάσεις ἐκραγείσας ἐν Ἀσίᾳ, ἐστράφη αὖθις κατὰ
τῶν Βουλγάρων. Ἐκτοτε δὲ ἄρχεται ὁ ἀδιάλειπτος, ὁ μακρὸς, ὁ δια-
βόητος αὐτοῦ πόλεμος κατὰ τῶν Βουλγάρων. Τὸν ἀγῶνα τοῦτον
κατέστησεν ἀναπόδραστον καὶ τὸ ὁσημέραι ἀποκαλυπτόμενον βού-
λευμα τοῦ Σαμουήλ ὅχι ν' ἀφαιρέσῃ ἐπαρχίας τινὰς τοῦ ἐλληνικοῦ
κράτους, ἀλλὰ νὰ καταλύσῃ ὁλοσχερῶς τὸ ἐν Εὐρώπῃ ἐλληνικὸν κρά-
τος καὶ νὰ ἰδρύσῃ βουλγαρικὸν κράτος περιλαμβάνον πᾶσαν τὴν ἐν
Εὐρώπῃ ἐλληνικὴν χερσόνησον.

Ἐν ἔτει 995 οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὸν Σαμουήλ ἐπέδραμον τὴν
Θεσσαλίαν, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Ἀττικὴν καὶ διαβάντες τὸν Ἰσθμὸν
εἰσῆλθαν εἰς τὴν Πελοπόννησον· ὁ Βασίλειος ἐπεμψε κατὰ τῶν
Βουλγάρων τὸν στρατηγὸν Νικηφόρον Οὐρανόν. Ὁ Σαμουήλ μα-
θὼν τὴν κατ' αὐτοῦ ἐκστρατείαν τοῦ Νικηφόρου Οὐρανοῦ ἀνῆρ-
χετο ἐκ τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Στερεᾶς πρὸς τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ
Νικηφόρος φθάσας εἰς τὴν Φθιώτιδα εὗρε τοὺς Βουλγάρους ἐστρα-
τοπεδευμένους ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Σπερχειοῦ, ὅστις πρὸ
ὀλίγου εἶχε πλημμυρῆσαι ἔνεκα τῶν ῥαγδαιοτάτων φθινοπωρινῶν
βροχῶν. Οἱ Βούλγαροι θεωροῦντες ἀδύνατον τὴν διάβασιν τοῦ πο-
ταμοῦ, ὅτε ἐπῆλθε νύξ, ἐκοιμήθησαν ἀμέριμνοι. Ἄλλ' ὁ Νικη-
φόρος Οὐρανὸς ἀκοίμητος περισκοπεῖ τὸν ποταμὸν ἄνω καὶ κάτω
καὶ ἐπὶ τέλους εὗρίσκει πόρον διαβάσεως. Ἐπιπεσὼν δ' αἰφνιδίως
κατὰ τῶν κοιμωμένων Βουλγάρων ἐπήνεγκε κατ' αὐτῶν ἀνῆλεῃ

σοφαγὴν. Ἐλάχιστοι διεσώθησαν, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ ὁ Σαμουήλ, βαρέως τετραυματισμένος. Διὰ τῆς νίκης ταύτης ὁ Νικηφόρος Οὐρρανὸς ἀπῆλλαξε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Βουλγάρων, ἐν μέρει δὲ καὶ τῆς κυριαρχίας αὐτῶν.

Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην οἱ Βούλγαροι ἀπεχώρησαν ὁλοσχερῶς ἀπὸ τῶν νοτιωτέρων ἐλληνικῶν χωρῶν Θεσσαλίας καὶ Ἠπείρου. Ὁ Βασίλειος ἐπιθυμῶν ν' ἀπαλλαγῇ ἅπαξ διὰ παντὸς ἀπὸ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν ἐξηκολούθησε τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον, ὅστις διήρκεσε μέχρι τοῦ 1018, διεξήχθη δὲ κυρίως ἐν Μακεδονίᾳ, Ἀλβανίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ. Ὁ Βασίλειος δὲν ἔπαυεν ἐκστρατεύων κατὰ τῶν Βουλγάρων διὲ μὲν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτε δ' ἐκ Θεσσαλονίκης ὁρμώμενος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σαμουήλ δὲν ἐτόλμα ν' ἀγωνισθῇ ἐκ παρατάξεως, ὁ Βασίλειος περιορίζετο εἰς τὸ νὰ καταστρέφῃ τὴν χώραν τῶν πολεμίων. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Σαμουήλ ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τι γενναϊότερον πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας του. Ἐπειδὴ ὁ Βασίλειος τὰς εἰσβολὰς του εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἔκαμνε συνήθως διὰ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ κλεισσορείας, τῆς καλουμένης Κλειδίον, ὁ Σαμουήλ κατέλαβε μετὰ μεγάλης δυνάμεως τὴν κλεισώρειαν καὶ ὠχύρωσεν αὐτὴν καλῶς (1014). Ὁ Βασίλειος ἐπέρχεται ὁρμητικὸς καὶ κυκλῶνει τοὺς Βουλγάρους. Καὶ ὁ μὲν στρατηγὸς Νικηφόρος Ξυφίας προσβάλλει τοὺς πολεμίους ἐκ τῶν ὀπισθεν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ κατὰ μέτωπον. Οἱ Βούλγαροι καταπλαγέντες ἐγκαταλείπουν τὸ ὀχύρωμα καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν, καὶ πολλοὶ μὲν αὐτῶν ἔπεσον, δεκαπεντακισχίλιοι δὲ ἠχμαλωτίσθησαν. Τότε, ὥς λέγεται, ἐκδικούμενος ὁ Βασίλειος τὴν ὀμότητα καὶ τὴν θηριωδίαν τῶν Βουλγάρων ἐξώρυσσε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν δεκαπεντακισχιλίων αἰχμαλώτων, ἀφήσας ἕνα ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν μὲ ἕνα ὀφθαλμόν, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ὁδηγὸς τῶν ἄλλων· οὕτω δ' ἔχοντας ἀπέπεμψεν αὐτοὺς πρὸς τὸν ἡττημένον ισάρον τῶν Βουλγάρων. Ἡ τιμωρία αὕτη, ἂν ἀληθεύῃ, εἶνε φοβερὰ καὶ ἀποτροπαιος· ἀλλ' ἐξηγεῖται εὐκόλως ἐκ τοῦ φυλετικοῦ καὶ ἐθνικοῦ πάθους, μεθ' οὗ ἡ βυζαντινὴ βασιλεία ἠγωνίζετο πρὸς τὸν λαὸν ἐκείνον, ὑπὸ τοῦ ὁποίου μυρία δεινὰ εἶχον ὑποστῆ αἱ ἐλληνικαὶ χώραι, καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης

X=1 15000
100

ἤν ἡσθάνετο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ καταπλήξῃ καὶ ἀφοπλίῃ τελεσφόρως τοὺς ἀντιπάλους διὰ ποινῆς παραδειγματικῆς. Ὁ Σαμουήλ, ὡς εἶδε προσερχομένους τοὺς τυφλοὺς μαχητάς, κατελήφθη ὑπὸ σκοτοδίνης καὶ λιποθυμίας καὶ ἔπεσε χαμαὶ καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπέθανε.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαμουήλ Γαβριήλ ἐφάνη πρόθυμος νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Βασίλειον· ἀλλ' ὁ Βασίλειος προτιθέμενος νὰ καταλύσῃ ὁλοσχερῶς τὸ νέον βουλγαρικὸν κράτος δὲν ἐδέχθη τὴν ὑποταγὴν τοῦ Γαβριήλ καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον· ἐπεράτωσε δὲ αὐτὸν τῷ 1018 διὰ τῆς καταλήψεως ὅλων τῶν βουλγαρικῶν χωρῶν. Τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Βασίλειος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Ἀχρίδα, τελευταίαν πρωτεύουσιν τῆς Βουλγαρίας. Τοιοῦτοτρόπως ἐπερατώθη ὁ μέγας βουλγαρικὸς πόλεμος, ὅστις μετὰ τινων διαλειμμάτων διήρκεσε περὶ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἡ Βουλγαρία ὅλη κατέστη ἐλληνικὴ ἐπαρχία διοικουμένη ὑπὸ διοικητῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀποστελλομένων. Μέρος τῶν αἰχμαλώγων Βουλγάρων διεσπάρη εἰς τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας, οἱ δὲ λοιποὶ Βούλγαροι ἔγιναν εἰρηνικοὶ ὑπῆκοοι τοῦ βασιλέως.

Ἐξ Ἀχρίδος ὁ Βασίλειος διὰ τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας ἦλθεν εἰς Ἀθήνας, ἀναβὰς δὲ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὅστις ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχε μεταποιηθῇ εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἀφιερωμένην εἰς τὴν Παναγίαν τὴν Ἀθηνιώτισσαν, καὶ προσήνεγκεν εἰς τὴν Θεοτόκον εὐχαριστήρια διὰ τὰς νίκας του. Ἐπειτα δ' ἐπιβιβασθεὶς ἐν Πειραιεὶ εἰς ὁρμητικὸν ἀναμένοντα αὐτὸν ἐλληνικὸν στόλον ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν του εἴσοδον ἀνευφημούμενος ἀπὸ τοῦ λαοῦ προσηγορεύθη Βουλγαροκτόνος ὡς κατασας ὁλοσχερῶς τὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῶν Βουλγάρων.

Διαρκούντος τοῦ μεγάλου πρὸς τοὺς Βουλγάρους πολέμου ὁ Βασίλειος διεξήγαγε διὰ τῶν στρατηγῶν του καὶ ἕτερον ἐπιτυχὴν πόλεμον κατὰ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ του Ὀθωνος Β', Γερμανοῦ αυτοκράτορος ἐν τῇ Δύσει. Ὁ Ὀθων Β' διεκδικῶν τὴν κάτω Ἰταλίαν ὡς προῖκα τῆς συζύγου του Θεοφανοῦς ἐπεχείρησε νὰ καταβῇ αὐτήν· ἀλλ' ἡττήθη ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων καὶ μι-

κροῦ δεῖν συνελαμβάνετο αἰχμάλωτος. Τοιοῦτοτρόπως δ' ἐξησφαλίσθη ἐν τῇ κάτω Ἰταλίᾳ ἡ ἐλληνικὴ κυριαρχία.

Ὁ ἡγεμὼν τῶν Ῥώσων Βλαδίμηρος, υἱὸς τοῦ Σβιατοσλαύου, προσελθὼν εἰς τὸν χριστιανισμὸν ἔλαβε σύζυγον τὴν νεωτέραν ἀδελφὴν τοῦ Βασιλείου Ἀνναν. Εὐγνωμονῶν δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διὰ τὸν γάμον τοῦτον ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐν τῇ Κοιματικῇ χερσονήσῳ πόλιν Χερσῶνα, τὴν ὁποίαν πρὸ μικροῦ εἶχε κυριεύσει.

Ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου τὸ βυζαντιανὸν κράτος ἔλαβε τὴν μεγίστην ἔκτασιν, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς Κασπίας μέχρι καὶ τῆς Συρίας, καὶ ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ τῶν μυχῶν τοῦ Ἀδρίου. Ἡ βασιλεία τοῦ Βασιλείου Β' ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς αἰγλῆς τοῦ βυζαντιανοῦ κράτους. Ὁ Βασίλειος ἀπέθανε τῷ 1025.

§ 44. Οἱ τελευταῖοι ἐκ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας βασιλεῖς.

Οἱ μετὰ τὸν Βασίλειον Β' ἐκ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας βασιλευσάντες ὑπῆρξαν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀνίκανοι καὶ ἀνάξιοι καὶ δὴ ῥηδυνήθησαν ν' ἀποκρούσωσιν ἢ νὰ καταβάλωσι τοὺς ἐχθροὺς τοῦ περιστοιχίζοντος τὸ βυζαντιανὸν κράτος. Ἦσαν δὲ οὗτοι α') Κωνσταντῖνος Η', ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Β', β') Ῥωμανὸς Γ' ὁ Ἀγνός, γαμβρὸς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Ζωῇ τοῦ Κωνσταντίνου Η', γ') Μιχαὴλ Δ' ὁ Παφλαγών, δεύτερος σύζυγος τῆς Ζωῆς, δ') Μιχαὴλ ὁ Καλαφάτης, ἀνεψιὸς τοῦ Παφλαγόνος, ε') Κωνσταντῖνος Θ' Μονομάχος, ^{ἑρπύστης} τρίτος σύζυγος τῆς Ζωῆς, καὶ ς') ἡ Θεοδώρα, ἀδελφὴ τῆς Ζωῆς.

Ἐπὶ Μιχαὴλ Δ' ὁ ἑξοχος στρατηγὸς Γεώργιος Μανιάκης ἀπέκτησε κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν Σικελίαν ἀπὸ τῶν Ἀράβων, εἰς τὴν δ' ἐβόήθησαν αὐτὸν καὶ μισθοφόροι Νορμανδοὶ ἐκ τῶν ἐκ τῆς γαλλικῆς Νορμανδίας (βορείου Γαλλίας) ἐλθόντων καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἐγκαθιδρουμένων. Ὅτε δ' ὅμως ὁ Μανιάκης διοβληθεὶς ἀνεκλήθη, ἡ Σικελία πάλιν ἤλθε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀράβας, οἱ δ' ἐν Ἰταλίᾳ Νορμανδοὶ συσπείροντες πλῆθος ταχυδιωκτῶν ἐκ τῆς μέσης καὶ ἄνω Ἰταλίας ἐπὶ

χείρισαν τὴν κατάντησιν τῆς κάτω Ἱταλίας καὶ μέχρι τοῦ 1041 ἔγιναν κύριοι τοῦ μεγαλειτέρου μέρους αὐτῆς.

Ἐπὶ Μιχαὴλ Ε' ὁ στρατηγὸς Μανιάκης ἐστάλη εἰς Ἱταλίαν ἔν' ἀνορθώσῃ τὴν βυζαντιακὴν κυριαρχίαν ἐν τῇ κάτω Ἱταλίᾳ. Ἀλλ' ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μιχαὴλ Ε' Κωνσταντῖνος Θ' καθήρσεε τὸν Μανιάκην ἀπὸ τῆς στρατηγίας. Ὁ Μανιάκης ἀγανακτήσας ἐστασίασε καὶ διαπεραιωθείς μετὰ τῆς στρατιᾶς του εἰς τὸ Ἀνυράχιον προήλανε πρὸς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλὰ καθ' ὁδὸν ἔλαβεν ἀοράτως πληγὴν θανατηφόρον. Οὕτω τὸ κράτος ἐστερήθη τοῦ ἀρίστου τῶν στρατηγῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου οἱ Ῥῶσοι ἐπῆλθον μετὰ μεγάλου στόλου ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλ' ἐν ᾧ ἔναυλόχουν παρὰ τὸ στόμιον τοῦ Βοσπόρου, ἐπιπεσὼν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπήνεγκεν εἰς αὐτοὺς μεγάλην φθορὰν διὰ τοῦ ὕψους πυρός. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ τελευταία ἐκστρατεία τῶν Ῥώσων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκτοτε οἱ Ῥῶσοι περιέπεσον εἰς ἐμφυλίους πολέμους καὶ κατὰ τὸν δέκατον τρίτον αἰῶνα ὑπέκνυψαν εἰς τοὺς Μογγόλους.

Ἐπὶ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου ἐπανελήφθησαν σφοδρότερον αἱ ἔριδες μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, διότι ὁ Πάπας Λέων Θ' ἀνεμιγνύετο σκανδαλωδῶς εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα τῆς ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν κατεχομένης κάτω Ἱταλίας. Ἐκ τούτου ἐπῆλθεν ὀριστικὸν τὸ σχῆμα μεταξὺ Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, πατριαρχεύοντος Μιχαὴλ τοῦ Κηρουλλαρίου.

§ 45. Παρακμὴ τῶν Ἀράβων. — Οἱ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι.

Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ἐνάτου αἰῶνος οἱ Ἀράβες εἰσῆλθον ὀριστικῶς εἰς τὴν περίοδον τῆς παρακμῆς. Καὶ πρῶτον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ ὀγδόου αἰῶνος τὸ μέγα ἐνιαῖον χαλιφικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο διὰ τῆς ἰδρύσεως νέου χαλιφικοῦ κράτους ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἐπειτα κατὰ τὸν δέκατον αἰῶνα ὁλόκληρος ἡ βόρειος Ἀφρικὴ ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ χαλιφικοῦ κράτους τῶν Ἀββασιδῶν, ἰδρυθείσης ἐν αὐτῇ νέας χαλιφικῆς δυναστείας, τῆς τῶν Φατιμίδων. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀσίᾳ ἡ ἐνότις τοῦ κράτους τῶν Ἀββασιδῶν ἀπὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος κατέστη εἰκονικὴ, διότι οἱ ἐμίραι, ἤτοι οἱ κατὰ τόπους διοικηταί, μόνον

κατὰ τύπους καὶ κατ' ὄνομα ἀνεγνώριζον τὴν ἀρχὴν τοῦ χαλίφου τοῦ Βαγδατίου, κατ' οὐσίαν δὲ ἦσαν ἀνεξάρτητοι. Ἐκ τοῦ κατακερματισμοῦ τούτου τοῦ μεγάλου ἀραβικοῦ κράτους ὠφελοῦμενοι οἱ μεγάλοι Ἕλληνες βασιλεῖς τῆς μακεδονικῆς δυναστείας ἀνέκτισαν ἀπὸ τῶν Ἀράβων πολλὰς χώρας ἐν Μεσοποταμίᾳ, Συρίᾳ καὶ Ἀρμενίᾳ. Ἀλλ' ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τούτους μία ἀπότομος καὶ ῥιζικὴ μεταβολὴ πραγμάτων ἐπῆνεγκεν ἐκ νέου τὴν κραταίωσιν τοῦ Ἰσλάμ καὶ τὴν ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου κατάλυσιν ἐν Ἀσίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους. Ἐν ᾧ ὁ μωαμεθανισμὸς εἶχε παρακμάσει στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ἐν τοῖς Ἀραβιν, ἀνεξωγογήθη αἴφνης ἀπὸ τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος ἐν τοῖς Σελδζουκίδαις Τούρκοις.

Οἱ Σελδζουκίδαι Τούρκοι, ὀνομασθέντες οὕτω ἐκ τοῦ γενάρχου αὐτῶν Σελδζούκ, μεινέαστευσαν εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ὠξου περσικὰς χώρας κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα ὑπὸ τὸν ἔργονον τοῦ Σελδζούκ Τουγρούλ, ἀποδεχθέντες δὲ τὸ ἰσλαμισμόν κατέλυσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς ἐν ταῖς περσικαῖς χώραις μωαμεθανικὰς δυναστείας καὶ ἴδρυσαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν μέγα τουρκικὸν κράτος, οὗτινος ὁ ἡγεμὼν ἐκαλεῖτο σουλτάνος. Ὁ χαλίφης τοῦ Βαγδατίου ἀνέθηκεν εἰς τὸν Τουγρούλ, ἡγεμόνα τῶν Σελδζουκιδῶν, τὴν διοίκησιν τοῦ ὅλου ἀραβικοῦ κράτους, κρατήσας δι' ἑαυτὸν μόνον τὴν πνευματικὴν ἀρχήν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Σελδζουκίδαι Τούρκοι ἔγιναν εἰρηρικῶς διάδοχοι τῶν Ἀράβων. Ἐπὶ Τουγρούλ, βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Κωνσταντίνου Θ' τοῦ Μονομάχου, ἔγιναν αἱ πρῶται πολεμικαὶ συγκρούσεις ἐν Ἀρμενίᾳ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Σελδζουκιδῶν Τούρκων, καθ' ἃς οἱ Ἕλληνες ἀπώλεσαν μέγα μέρος τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ κτήσεών των.

§ 46. Ἀγῶνες τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ Δ' Διογένης πρὸς τοὺς Σελδζουκίδας Τούρκους. — Ἐπέκτασις τοῦ κράτους τῶν Σελδζουκιδῶν εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Θεοδώρας ἐβασίλευσαν κατὰ σειρὰν ὁ Μιχαὴλ Γ' ὁ ἐπιλεγόμενος Στρατιωτικὸς, γέρον κακοδόλος, ὁ Ἰσαά-

κιος Κομνηνός, μετριοπαθής και συνετός κυβερνήτης, και ο Κωνσταντίνος Ι' Δούκας, όσους είχε σύζυγον την λογίαν Ευδοκίαν την Μακρεμβολίτισσαν και επί του όποιου οι Σελτζουκίδαι Τούρκοι έγιναν κύριοι όλης της Ἀρμενίας και ήρχισαν να εμβάλλωσι και εις την Μικράν Ἀσίαν.

Ὁ Κωνσταντίνος Ι' Δούκας κατέλιπε διά διαθήκης την βασιλείαν εις τούς τρεῖς ἀνηλικίους υἱούς του και κατέστησε κηδεμόνα αὐτῶν και ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς την σύζυγόν του Ευδοκίαν, ἀφ' οὗ ἔλαβε παρ' αὐτῆς την ἔνορκον διαβεβαίωσιν ὅτι δὲν ήθελεν ἔλθει εις δεύτερον γάμον. Ἀλλ' αἱ περιστάσεις ήσαν δειναί. Οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι ὑπὸ τὸν μέγαν αὐτῶν σουλτάνον Ἀλπ-Ἀρσλάν, ἀνεψιὸν τοῦ Τουγρούλ, εισέβαλον ὡς κατακτηταὶ ἐκ τῆς Ἀρμενίας εις την Μικράν Ἀσίαν και ἐλεηλάτουν αὐτήν· ἔπειτα δὲ εισώρμησαν εις την Κιλικίαν και τελευταῖον εισέβαλον και εις την Συρίαν. Ἡ Ευδοκία μὴ δυναμένη ν' ἀντιμετωπίσῃ τούς κινδύνους ὑπανδρεύθη τὸν γενναιότατον τῶν τότε στρατηγῶν Ῥωμανὸν Διογένην και κατέστησεν αὐτὸν συμβασιλέα.

Ὁ Ῥωμανὸς Δ' Διογένης, γενόμενος αὐτοκράτωρ (1067—1071) ἐπεχείρησε τρεῖς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Κατὰ τὰς δύο πρώτας ἀπώθησε τούς Τούρκους πρὸς τὸν Εὐφράτην· ἀλλὰ κατὰ την τρίτην εισβαλὼν ἐπιθετικὸς εις την Ἀρμενίαν ήττήθη ὑπὸ τοῦ Ἀλπ-Ἀρσλάν ἔνεκα τῆς ἀθλίας καταστάσεως τοῦ στρατοῦ του και ήρωϊκῶς μαχόμενος ἐτραυματίσθη και συνελήφθη αἰχμάλωτος. Ὁ μεγαλόψυχος σουλτάνος Ἀλπ-Ἀρσλάν θανμάσας τὸν ήρωῆσμόν του Ῥωμανοῦ Διογένης ήξίωσεν αὐτὸν βασιλικῶν τιμῶν, και ὄχι μόνον την ἐλευθερίαν τῷ ἀπέδωκε, ἀλλὰ και τῷ ὑποσχέθη την κατάπαυσιν τῶν κατὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπιδρομῶν του, ἀρκεσθεὶς εις ἀπλήν μόνον διαβεβαίωσιν τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένης περὶ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως.

Ἀλλ' οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντίπαλοι τοῦ Ῥωμανοῦ Διογένης μαθόντες την αἰχμαλωσίαν ἐκήρυξαν αὐτὸν ἔκπτωτον και ἀνέκηρυξαν αὐτοκράτορα τὸν Μιχαὴλ Ζ', υἱὸν τοῦ Κωνσταντίνου Ι' Δούκα. Ὅτε δὲ ὁ Ῥωμανὸς Διογένης ἐπατήρησεν εἰς Κωνσταντινού-

Ἱστορία Βυζαντιακὴ Ν. Βραχνοῦ

πολιν, συνελήφθη παρασπόνδως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του καὶ ἐτυφλώθη
Ἄλλὰ τότε οἱ Σελδζουκίδαι Τοῦρκοι εἰσέβαλον καὶ πάλιν εἰς τὴν
Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῆς ἐλ-
ληνικῆς ταύτης χερσονήσου. Ταῦτοχρόνως δὲ κατέλαβον τὴν Μεσο-
ποταμίαν, πᾶσαν τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ὁ δὲ διαδεχθεὶς
τὸν ἀποθανόντα Ἀλπ-Ἀρσλὰν υἱὸς του Μαλέκ-Σάχ ἐξέτεινε τὰς
κατακτήσεις του μέχρι τῆς Βιθυνίας καὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Προποντί-
δος καὶ τοῦ Αἰγαίου. Οὕτω τὸ σελδζουκικὸν κράτος ἐπὶ Μαλέκ-Σάχ
ἀνῆλθεν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ¹.

Ὁ Μιχαήλ Ζ' ὑπῆρξεν ὅλως ἀνάξιος αὐτοκράτωρ. Ἐν ᾧ τὸ
κράτος του ἡκρωτηριάζετο ἐν Ἀσίᾳ, αὐτὸς ἀνεγίνωσκε χειρόγραφα
ἢ ἡσχολεῖτο εἰς τὴν σιχουργίαν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ διδασκάλου του
καὶ πρωθυπουργοῦ Μιχαήλ Ψελλοῦ. Ἐνεκα τούτου ἐξεργάγη στά-
σις καὶ ὁ Μιχαήλ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Τότε ἤρριζον περὶ τοῦ
θρόνου οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν, ἀλλ' ἐν τέλει ὑπερίσχυσεν
ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς καὶ κατέλαβεν ὀριστικῶς τὸν θρόνον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΕΓΑΛΗΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΙΝ ΤΩΝ ΕΘΝΩΝ ΕΠΕΛΘΟΥΣΑ ΕΝ ΕΥΡΩΠῃ ΜΕΤΑΒΟΛΗ

§ 47. *Βαρβαρικά γερμανικὰ κράτη παραχθέντα ἐν τῇ Δύσει
ἀπὸ τοῦ πέμπτου μ. Χ. αἰῶνος.*

Εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅτι κατὰ τὸν πέμπτον μ. Χ. αἰῶνα
ιδρύθησαν διάφορα γερμανικὰ κράτη ἐν ταῖς πέραν τῶν Ἀλπεων
ὄρμαϊκαῖς χώραις, τὸ τῶν Βουργουνδίων ἐν Γαλατίᾳ, τὰ τῶν Σουή-
βων, τῶν Ἀλανῶν καὶ τῶν Βανδάλων ἐν Ἰσπανίᾳ, τὰ τῶν Βησι-

1) Ὁ Μαλέκ-Σάχ τὰς ἀπομακρυνόμενας τοῦ κράτους του χώρας κατέστησεν
ὑποτελὲς κράτη κυβερνώμενα κληρονομικῶς ὑπὸ συγγενῶν του. Τότε αἱ χώραι τῆς
Μικρᾶς Ἀσίας αἱ ἀφαιρεθεῖσαι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπετέλεσαν ἴδιον κράτος ὑπο-
τελές, ὅπερ ἐκαλεῖτο κράτος τῆς Νικαίας ἐκ τῆς πρωτευούσης αὐτοῦ. Σὺν τῷ
χρόνῳ τὸ κράτος τοῦτο ἐξησθένησε καὶ ἀπώλεσε τὴν Νίκαιαν καὶ πολλὰς πρὸς
δυομᾶς χώρας, καὶ τέλος περιωρίσθη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἔχον
πρωτεύουσαν τὸ Ἰκόνιον, ἐξ οὗ καὶ κράτος τοῦ Ἰκονίου ἐκαλεῖτο.

γότητων καὶ τῶν Φράγκων ἐν Γαλατία, καὶ τὸ τῶν Ἀγγλοσαξόνων ἐν Βρετανία (ιδ. σ. 9). Οἱ Φράγκοι κατέλυσαν τὰ κράτη τῶν Βουργουνδίων καὶ τῶν Βησιγόττων ἐν Γαλατία. Ἀλλ' οἱ Βησιγότθοι κατέλαβον τότε τὴν πέραν τῶν Πυρηναίων ἐκτεινομένην Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ κράτος, ὅπερ διειρηθήη μέχρι τοῦ 711, κατελύθη δὲ ὑπὸ τῶν ἐξ Ἀφρικῆς ἐλθόντων Ἀράβων. Ἐν Ἰταλία ἰδρύνθησαν ἀλληλοδιαδόχως δύο γερμανικὰ κράτη, τὸ τοῦ Ὀδοάκρου, ἐκ ποικίλων γερμανικῶν λαῶν ἀποτελούμενον, καὶ τὸ τοῦ Θευδερίχου ὀστρογοθικόν.

Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ ἔκτου αἰῶνος οἱ Λογγοβάρδοι κατέλαβον τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐτῇ λογγοβαρδικὸν βασίλειον, ὅπερ βραδύτερον κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Φράγκων Καρόλου τοῦ Μεγάλου.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω γερμανικὰ κράτη τὰ ἰδρυνθέντα ἐν χώραις ῥωμανικαῖς ἢ νεολατινικαῖς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξελατινίσθησαν, πλὴν τοῦ ἐν Βρετανία ἀγγλοσαξονικοῦ, διότι ὑπερίσχυεν εἰς αὐτὰ ὁ λατινικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ἐξ ἧς ἐοχηματίσθησαν κατόπιν παρὰ τοῖς λαοῖς τούτοις αἱ νεολατινικαὶ λεγόμεναι γλῶσσαι, γαλλικὴ, ἰταλικὴ καὶ ἰσπανικὴ. Εἰς τὸν ταχύτερον ἐκλατινισμὸν συνετέλεσε πρὸ πάντων ὁ χριστιανισμὸς, διότι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ παιδείᾳ τοῦ μεσαίωνος ἐγίνετο χρῆσις μόνης τῆς λατινικῆς γλώσσης, οἱ δὲ γερμανικοὶ λαοὶ Βησιγότθοι, Ὀστρογότθοι, Βανδῆλοι, Βουργουνδιοὶ, Λογγοβάρδοι ἦσαν ἤδη χριστιανοὶ (κατ' ἀρχὰς Ἀρειανοί, ἔπειτα ὁρθόδοξοι) καθ' ὃν χρόνον εἰσέβαλον εἰς τὰς ῥωμανικὰς χώρας καὶ ἵδρυσαν ἐν αὐταῖς κράτη. Μόνον οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἀγγλοσαξόνες διετήρησαν ἐπὶ μακρὸν χρόνον τὸν γερμανικὸν αὐτῶν χαρακτῆρα.

Οἱ πρὸς βορρᾶν τοῦ Ῥήνου μέχρι τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης οἰκοῦντες γερμανικοὶ λαοὶ προσῆλθον εἰς τὸν χριστιανισμὸν τὸν ὄγδοον αἰῶνα, οἱ δὲ βορείωτατοι Δανοί, Σουηδοὶ καὶ Νορβηγοὶ κατὰ τὸν ἑνατον καὶ δέκατον αἰῶνα. Καθ' ὅλου δὲ ἡ ἡμέρωσις τῶν διαφορῶν λαῶν τῆς δυτικῆς Εὐρώπης ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ αὐτῶν. Τοῦτον δὲ προήγαγε τὸ φραγκικὸν κράτος καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'

ΤΟ ΦΡΑΓΚΙΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ

§ 48. Χλωδοβίκος (481—511).—Διάδοχοι αὐτοῦ.

Οἱ Φράγκοι ἦσαν ἔθνος γερμανικῆς καταγωγῆς, συνέκειντο δὲ ἐκ πολλῶν φύλων, καὶ ἕκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχεν ἴδιον βασιλέα. Τὸ ἐπισημότερον τῶν φραγκικῶν φύλων ἦτο τὸ τῶν Σαλίων. Ἡ πρώτη δυναστεία τῶν Σαλίων Φράγκων ἦτο ἡ τῶν Μεροβιγγίων (Merovig), ἐπιφανέστατος δὲ τῶν βασιλέων τῆς δυναστείας ταύτης ἦτο ὁ Χλωδοβίκος (481—511), ὁ ἀληθὴς ἰδρυτὴς τοῦ φραγκικοῦ κράτους. Ὁ Χλωδοβίκος εἰκοσαετῆς ὄν τὴν ἡλικίαν κατέβαλε τῷ 486 τὸν Σύναργιον, Ῥωμαῖον διοικητὴν τῆς μεταξὺ Σηκουάνα καὶ Λείγης χώρας, καὶ ὑπέταξε τὴν χώραν ταύτην, οὕτω δὲ ἐξηφάνισε καὶ τὸ τελευταῖον λείψανον τῆς ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, τῆς ἰδρυθείσης ἐν Γαλατία ὑπὸ τοῦ Ἰουλίου Καίσαρος.

Τῇ προτροπῇ τῆς χριστιανῆς συζύγου του Κλωτίλδης, θυγατρὸς τοῦ βασιλέως τῶν Βουργουνδίων, ὁ Χλωδοβίκος προσῆλθεν εἰς τὸν χριστιανισμόν τῷ 496, ἐβαπτίσθη δ' ἐν Ῥήμοις (Reims) τῆς Γαλατίας μετὰ τρισχιλίων εὐγενῶν Φράγκων. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπήνεγκε μετ' ὀλίγον τὴν προσέλευσιν ὅλου τοῦ φραγκικοῦ κράτους εἰς τὸν χριστιανισμόν. Ὁ Χλωδοβίκος ἐπολέμησε κατὰ τῶν ἐν τῇ νοτίῳ Γαλατία Βησιγόθων καὶ νικήσας αὐτοὺς κατέλαβε πᾶσαν τὴν μεταξὺ Λείγης καὶ Πυρηναίων χώραν. Φονεύσας δὲ ὡμῶς καὶ δολίως τοὺς ἄλλους Φράγκους βασιλεῖς ἤνωσε ὑπὸ τὸ σκήπτρόν του πάντα τὰ φραγκικὰ φύλα καὶ οὕτως ἵδρυσεν ἐν μέγα φραγκικὸν κράτος, οὗτινος πρωτεύουσα ἦσαν οἱ Παρίσιοι. Τῷ 511 ἀπέθανεν ὁ Χλωδοβίκος.

Οἱ τελευταῖοι βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Μεροβιγγίων ὠνομάζοντο *rois fainéants* (οἱ τοιοῦτοι πράγματι ἦσαν. Ἀποκεχαυνωμένοι ἐκ τῆς μαλθακότητος καὶ τῆς διαφθορᾶς ἔζων εἰς τὸ βάθος τῶν ἀνακτόρων των παντελῶς μεμονωμένοι καὶ ἀόρατοι, ἄφινον δὲ πᾶσαν ἐξουσίαν εἰς τοὺς καλουμένους ἀυλάρχας (*majordomus*), οἵονοι πρωθυπουργοὺς. Διασημότεος τῶν ἀυλαρχῶν ὑπῆρξεν

ὁ Κάρολος Μαριέλλος. Οὗτος ὑπῆρξεν ἑξοχος πολεμιστής. Τὸ σπουδαιότερον δὲ κατόρθωμα αὐτοῦ ἦτο ἡ μεγάλη νίκη του κατὰ τῶν Ἀράβων. Τῷ 732 οἱ Ἀραβες τῆς Ἰσπανίας διαβάντες τὰ Πυρηναῖα κατέκλυσαν τὴν νότιον Γαλατίαν καὶ ἠπείλησαν τὸ φραγκικὸν κράτος. Ἀλλ' ὁ Κάρολος Μαριέλλος ἐν ἑπταήμερῳ μάχῃ παρὰ τὴν Πικτιανίαν (Poitiers) κατετρόπωσε τοὺς Ἀραβας καὶ οὕτως ἀπήλλαξε τὸ κράτος σπουδαιότητου κινδύνου.

§ 49. Πιπῖνος ὁ Μικρός.

Τὸν Κάρολον Μαριέλλον ἀποθανόντα διεδέχθη ὡς αὐλάρχης ὁ υἱὸς αὐτοῦ Πιπῖνος ὁ Μικρός, ἦτοι μικρόσωμος. Ὁ Πιπῖνος διετήρησε τὸ ἀξίωμα τοῦ αὐλάρχου ἐπὶ ἐννέα ἔτη. Μετὰ ταῦτα βαρυνθεὶς ν' ἄρχῃ τοῦ κράτους, χωρὶς νὰ φέρῃ καὶ τὸ ἐπίσημον ὄνομα τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς, ἠρώτησε διὰ πρεσβείας τὸν πάπα, ἂν δὲν εἶνε δίκαιον ἐκεῖνος, τοῖς διαχειρίζεται ὅλην τὴν ἐξουσίαν, νὰ φέρῃ καὶ τὸν τίτλον βασιλέως. Διὰ τῆς τοιαύτης ἐρωτήσεως ὁ πάπας ἀνεγνωρίζετο ἐμμέσως καὶ ὡς πολιτικὸς ἀρχηγὸς ὑπέριτος καὶ κρατὴς πάντων τῶν ἡγεμόνων. Ὁ τότε πάπας Ζαχαρίας, ἔχων ἀνάγκην τῆς βοηθείας τοῦ Πιπίνου κατὰ τῶν Λογγοβάρδων, οὕτως εἰσβαλόντες εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν ἠπείλουν καὶ αὐτὴν τὴν Ῥώμην, ἀπήντησε καταφατικῶς. Τότε ὁ Πιπῖνος ἐκβαλὼν τῆς ἀρχῆς τὸν τελευταῖον Μεροβίγγιον νωθρὸν βασιλέα Ἰλδέριχον Γ' ἀνεκηρύχθη αὐτὸς βασιλεὺς τῶν Φράγκων. Θέλων δὲ νὰ περιάψῃ μείζον κῦρος εἰς τὸ ἀξίωμα, ὅπερ ἐσφοτερίσθη, ἐζήτησε παρὰ τοῦ πάπα τὴν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν αὐτοῦ. Ὁ πάπας Στέφανος Β' μετέβη εἰς Γαλατίαν καὶ ἔχρισεν ὁ ἴδιος τὸν Πιπῖνον βασιλέα (754). Ἐκτοτε οἱ βασιλεῖς τῶν Φράγκων δὲν ἦσαν ἀπλοὶ στρατιωτικοὶ ἀρχηγοί, ἀλλ' ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐφαίνοντο περιβεβλημένοι θεῖον κῦρος καὶ ὠπλισμένοι μὲ τὸ θεῖον δίκαιον. Ἀπὸ τοῦ Πιπίνου ἄρχεται ἡ δευτέρα δυναστεία τῶν Φράγκων, ἥτις ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐνδοξοτέρου αὐτῆς ἀντιπροσώπου Καρόλου τοῦ Μεγάλου ὀνομάζεται δυναστεία τῶν Καρολιδῶν.

Ὁ Πιπῖνος ὀλίγον μετὰ τὴν στέφιν του εὐγνωμονῶν πρὸς τὴν παπικὴν ἔδραν ἐστράτευσεν εἰς Ἰταλίαν καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα τῶν

Λογγοβάρδων νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν πάπαν τὴν ἑξαρχίαν τῆς Ῥαβέννης. Οὕτως ἰδρύνθη τὸ κοσμικὸν καὶ πολιτικὸν κράτος τοῦ πάπα.

§ 50. **Κάρολος ὁ Μέγας** (768—814).

Τὸν Πιπῖνον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Κάρολος, ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας. Ὁ Κάρολος ὑπῆρξε μέγας δορικτῆτωρ καὶ μέγας νομοθέτης. Ἀναστήματος ὑψηλοῦ, σχεδὸν γίγας, μεγαλοφυῆς καὶ ἀκαταπόνητος, ἐπὶ τεσσαράκοντα καὶ πλέον ἔτη δὲν ἀφῆκε τὸ ξίφος καὶ τὸν ἵππον. Ἐτρεχεν ἀδιακόπως ἐκ τῆς Γαλατίας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐκ τῆς Ἰταλίας εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, μαχόμενος κατὰ διαφόρων ἐχθρῶν καὶ πάντοτε νικῶν. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ ἐνάτου αἰῶνος ἀποκατέστησε τὴν δυτικὴν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἔδωκε νέαν ὀρθμίσιν εἰς τὰ πράγματα τῆς Δύσεως. Πολέμους διεξήγαγε

α') Κατὰ τὸν Λογγοβάρδον.—Ὁ Κάρολος θέλων ν' ἀπαλλάξῃ τὸν πάπαν ἀπὸ τοῦ κινδύνου ἐκ μέρους τῶν Λογγοβάρδων εἰσέβαλε καὶ ἐπανάληφιν εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν, ἐξεπόρθησε τὴν Πανύαν καὶ κατέλυσε τὸ λογγοβαρδικὸν βασιλεῖον. Οἱ Λογγοβάρδοι ἀνεγνώρισαν ὡς βασιλεῖα τὸν Κάρολον, ὅστις καὶ ἐστέφθη ἐν Μεδιολάνῳ μὲ τὸ σιδηροῦν καλούμενον στέμμα τῶν Λογγοβάρδων, ὠνομάζετο δ' ἔκτοτε «βασιλεὺς τῶν Φράγκων καὶ Λογγοβάρδων».

β') Κατὰ τὸν Ἀράβον.—Ὁ Κάρολος ὑπερβὰς τὰ Πυρηναῖα κατενίκησε τοὺς Ἀράβας καὶ κατέλαβε τὴν μεταξὺ Πυρηναίων καὶ τοῦ Ἰβήρου ποταμοῦ χώραν, ἣν ὠνόμασεν «Ἰσπανικὴν μαρκιωνίαν». Ὀνομαστὸς ἦρως τῆς ἐκστρατείας ταύτης εἶνε ὁ ἀνεπίδς τοῦ Καρόλου Ῥολάνδος, ὃν οἱ ποιηταὶ ἐξύμνησαν ὡς ἄλλον Ἀχιλλέα (chansons de Roland).

γ') Κατὰ τὸν Σαξόνον.—Ὁ μακρότερος καὶ πεισματωδέστερος ὅλων τῶν πολέμων τοῦ Καρόλου ἦτο ὁ κατὰ τῶν Σαξόνων, λαοῦ γερμανικοῦ, ὅστις κατόκει πέραν τοῦ Ῥήνου παρὰ τὸν Βίσουργιν καὶ τὸν Ἀλβιν καὶ ἔζη κατὰ κοινότητος ἐλευθέρως. Ἐν διαστήματι τριάκοντα τριῶν ἐτῶν ὁ Κάρολος δεκαοκτάκις εἰσέβαλε εἰς τὴν χώραν αὐτῶν. Διάσημος εἶνε ὁ ἀρχηγὸς τῶν Σαξόνων Βιτ

κινδός, ὅστις ὠργάνωσε τὰς ἐπανειλημμένας ἐπαναστάσεις αὐτῶν. Ὑποχωρῶν πρὸ τῶν Φράγκων ἐπανάρχετο καὶ πάλιν με νέας δυνάμεις. Ὁ Κάρολος καταληφθεὶς ὑπὸ ἀγανακτήσεως ἤρχισε νὰ ἐξημερῇ τὴν χώραν τῶν Σαξόνων, διέταξε δὲ νὰ φονεύσῃ καὶ τετρακισχιλίους πεντακοσίους αἰχμαλώτους. Οἱ Σάξονες ἐπὶ τέλους ὑπετάχθησαν ὁλοσχερῶς τῷ 785. Ὁ Βυζάντινος ἐδέχθη τὸ βάπτισμα, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτοῦ ἠκολούθησε καὶ ὁ λαός. Ὁ Κάρολος, ἵνα ἐξημερώσῃ τὴν χώραν, ἦις ἀκόμη ἦτο βάρβαρος, καὶ παρώσῃ τὸν χριστιανισμόν, ἴδρυσεν ἐν αὐτῇ ἐπισκοπὰς καὶ μοναστήρια.

δ') Κατὰ τῶν Ἀβάρων. — Ὁ Κάρολος ἐξεστράτευσεν ἐπανειλημμένως κατὰ τῶν Ἀβάρων, οἵτινες ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἐν ταῖς χώραις τῆς σημερινῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας, καὶ ἐπὶ τέλους κατέλυσε τὸ κράτος αὐτῶν. Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Ἀβάρων ἐξηλείφθη ἐκ τῆς ἱστορίας. Προσέκηρτε δὲ ὁ Κάρολος καὶ τὴν Βαυαρίαν εἰς τὸ κράτος του.

Ὁ Κάρολος αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων. — Οὕτω τὸ κράτος τοῦ Καρόλου ἔλαβε τόσῃν ἔκτασιν, ὅσῃν καὶ τὸ ἀρχαῖον δυτικὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος· περιελάμβανε δὲ τοῦτο τὴν Γαλατίαν, τὴν βόρειον Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ Ἰβηρος ποταμοῦ, τὴν ἄνω Ἰταλίαν, καὶ ἅπασαν τὴν Γερμανίαν μέχρι τοῦ Ἀλβίου ποταμοῦ καὶ τῆς Βοημίας. Ἐν ἔτει 800 ὁ πάπας Λέων Γ' ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ Καρόλου, διότι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον στασιάζει κατ' αὐτοῦ. Ὁ Κάρολος ἐλθὼν εἰς Ῥώμην κατέστειλε τὴν στάσιν, ἐιμώρησε τοὺς στασιαστάς, καὶ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν. Κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ὁ Κάρολος προσῆλθεν εἰς τὸν μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, ἵνα ἀκροασθῇ τῆς θείας λειτουργίας. Καθ' ἣν στιγμήν γονυπετήσας κατὰ τὴν συνήθειάν του προσεῆχετο πρὸ τοῦ ἁγίου βήματος, ὁ πάπας ἐπέθηκεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ πολὺ τιμὸν στέφανον καὶ ἀνεκήρυξεν «αὐτοκράτορα Ῥωμαίων», ἐν ᾧ τὸ παριστάμενον πλήθος ἀνευφήμει εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἁγίου βήματος, ὅπερ ἀπὸ τοῦ Ἐωμίου ἢ Αὐγουστίνου εἶχεν ἐκλείπει.

Διοικήσεις τοῦ Καρόλου. — Ἡ διοίκησις τοῦ ἀχανοῦς κράτους τοῦ Καρόλου ἦτο ὠργανωμένη ὥς ἐξῆς· τὸ ὅλον κράτος ἦτο

διηρημένον εἰς κομιτείας ἢ επαρχίας, ἐν ἐκάστη δὲ κομιτεία ἢ επαρχία ἦτο διωρισμένος εἰς κόμης, ὅστις εἶχε τὴν στρατιωτικὴν, πολιτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν. Κατ' ἔτος ἀπεστέλλοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἑκτακτοὶ ἐπιτροποὶ, οἵτινες περιέτρεχον τὰς κομιτείας καὶ ἐβεβαιοῦντο ἂν οἱ κόμιτες ἐξεπλήρουν μετ' ἀκριβείας τὰ καθήκοντά των.

Ὁ Κάρολος εἶχε τὴν ἔδραν τοῦ ἐν Ἀκνύσγραφ. Φίλος δὲ ὢν τῆς παιδείας ἐνθερμος ἵδρυνε διάφορα σχολεῖα πρὸς ἐκπαίδευσιν τῶν ὑπηκόων του, συνήθροισε δὲ περὶ ἑαυτὸν τοὺς μᾶλλον πεπαιδευμένους ἄνδρας τῆς ἐποχῆς του καὶ δι' αὐτῶν διεμόρφωσε τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν. Ἡ φήμη τοῦ μεγάλου τούτου βασιλέως ἐξετάθη καὶ πέραν τοῦ κράτους του. Καὶ αὐτὸς ὁ μέγας χαλίφης τῶν Ἀράβων Ἀρσὺν-Ἐλ-Ρασίδ ἐπεδίωξε τὴν φιλίαν τοῦ κράταιοῦ μονάρχου τῆς Δύσεως.

§ 51. Διάδοχοι Καρόλου τοῦ Μεγάλου.

Τὸν Μέγαν Κάρολον ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ὁ ἐπιλεγόμενος Εὐσεβής. Ὁ Λουδοβίκος δὲν εἶχε τὴν δραστηριότητα καὶ ἱκανότητα τοῦ πατρὸς του, δι' ὃ καὶ δὲν ἠδύνατο τὰ διοίκησιν ἐν τόσῳ μέγα κράτι συγκεείμενον ἐκ διαφόρων λαῶν ἀνομοίων πρὸς ἀλλήλους κατὰ τὰ ἥθη, τὴν γλῶσσαν καὶ τὸν χαρακτῆρα. Ἀλλ' ἀντὶ τὰ φροντίσῃ τὰ διατηρήσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, παρεχώρησε πρὸς διοικήσιν τμήματα τοῦ κράτους εἰς τοὺς τέσσαρας υἱοὺς του Λουθάρον, Λουδοβίκον, Πιπῖνον ἐκ τοῦ πρώτου γάμου, καὶ Κάρολον τὸν Φαλακρὸν ἐκ τοῦ δευτέρου γάμου. Ἀλλ' οἱ τρεῖς πρῶτοι ἀδελφοὶ νομίζοντες ὅτι ἠδικήθησαν ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τοῦ πατρὸς. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ταραχῶν τούτων ἀπέθανεν ὁ Λουδοβίκος ὁ Εὐσεβής, τὸν δὲ αὐτοκρατορικὸν θρόνον ἔλαβεν ὁ πρεσβύτερος τῶν υἱῶν του Λουθάρος. Ἀλλ' οἱ δύο ἐπιζῶντες ἀδελφοὶ τοῦ Λουθάρου Λουδοβίκος καὶ Κάρολος ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἐν Βορδοῦνῳ περίφημον συνθήκην (843), δι' ἧς διένειμαν ὡς ἐξῆς τὸ κράτος. Ὁ Λουδοβίκος, ὁ ἐπικληθεὶς Γερμανικὸς, ἔλαβε πάσας τὰς πέραν τοῦ Ρήνου γῆρας, τὰς καθαρῶς γερμανικάς. Ὁ Κάρολος ὁ

Φαλακρός ἔλαβε τὴν δυτικὴν Γαλατίαν (τὰ δύο τρίτα τῆς σημερινῆς Γαλλίας) καὶ ὁ Λουθάρος ἔλαβεν ἐντεῦθεν μὲν τῶν Ἀλπεων τὴν Ἰταλίαν, πέραν δὲ τῶν Ἀλπεων τὴν Βουργουνδίαν καὶ μίαν λωρίδα γῆς μετὰ τὴν Γερμανίας καὶ Γαλατίας, τὴν ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθεῖσαν Λοθαριγγίαν, διετήρησε δὲ καὶ τὴν προσυνωμίαν αὐτοκρατορίας τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Οὕτως ἡ Ἰταλία, ἡ Γαλατία καὶ ἡ Γερμανία, αἵτινες εἶχον ἐνωθῆ ὑπὸ τὸ σκήπτρον Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ἐχωρίσθησαν πλέον. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ βαθμιαία διαμόρφωσις ἐν μὲν τῇ Γερμανίᾳ τοῦ γερμανικοῦ κράτους μὲ τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ¹ τοῦ γαλλικοῦ κράτους μὲ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἡ Ἰταλία μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ οἴκου τῶν Καρολιδῶν (875) ὑποδιηρέθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς πληθὺν μικρῶν καὶ ἀνεξαρτήτων ἡγεμονιῶν.

§ 52. Τὸ ἅγιον ῥωμαϊκὸν κράτος τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους
"Οἰων Α' ὁ Μέγας (936—973).

Ἡ δυναστεία τῶν Καρολιδῶν ἐξέλιπεν ἐν Γερμανίᾳ τῷ 911. Τότε οἱ ἰδιαίτεροι ἡγεμόνες τῶν γερμανικῶν φυλῶν ἐξέλεξαν βασιλεῖα τῆς Γερμανίας ἓνα ἐξ ἑαυτῶν, τὸν δοῦκα τῆς Φραγκονίας Κορράδον Α'. Μετὰ τοῦτον ἀποθανόντα ἔτεκνον προσηνέχθη τὸ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν δοῦκα τῆς Σαξονίας Ἐρρίκον Α', τὸν ἐπικαλούμενον Ὁρθηθῆραν, ὅστις ἐξέτεινε τὴν γερμανικὴν κυριαρχίαν μέχρι τοῦ Ὁδέρου ποταμοῦ.

Τὸν Ἐρρίκον Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Ὁθων Α', ὁ ἐπικαλούμενος Μέγας. Ὁ Ὁθων ἐκ πρώτης ἀφαιτηρίας ἀνέδειξεν ὅλην τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖόν του. Κατέβαλε πρῶτον διαφόρους Γερμανοὺς δοῦκας συνασπισθέντας κατ' αὐτοῦ, τὰ δὲ χηρεύονται αὐτῶν δουκᾶτα ἔδωκεν εἰς πλησιεστέρους συγγενεῖς του καὶ οὕτω κατέστησε τὴν βασιλείαν ἐν Γερμανίᾳ τόσον ἰσχυράν, ὅσον δὲν ἦτο πρότερον.

1) Γαλλίαν ὀνομάζομεν ἡμεῖς τὴν Γαλατίαν ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν ἀρχαίων Γάλλων ἢ Γαλατῶν Gallia. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κράτους τούτου εἶπε France (Φραγκία) ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὀνόματος τῶν ἐκλατινισθέντων Φράγκων.

Ἐπειτα ἐπετέθη κατὰ τῶν Οὐγγρων ἢ Μαγάρων, οἵτινες ἀπὸ πολλοῦ ἐπέτρεχον τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ παρὰ τὴν Αὐγοῦσταν μάχῃ (955) ἐπὶνενγκεν εἰς αὐτοὺς τελείαν καταστροφὴν, ὥστ' ἔκτοτε δὲν ἀνεφάνησαν ἐν Γερμανίᾳ. Ἀλλὰ τὸ ἐνδοξότερον τῶν ἔργων τοῦ Ὄθωνος εἶνε ἡ ἐκ νέου ἔνωσις τῆς Ἰταλίας μετὰ τῆς Γερμανίας.

Ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ οἴκου τῶν Καρολιδῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπεκράτει φρικώδης ἀνωμαλία. Ὁ Ὄθων ἐκστρατεύσας δις εἰς Ἰταλίαν κατέλαβεν αὐτὴν καὶ ἀνηγорεύθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ἐσιτέφθη δ' ἐν Μεδιολάνῳ μὲ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λογγοβάδων· μεταβὰς δὲ εἰς Ῥώμην ἐχορίσθη ὑπὸ τοῦ πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους. Ἐκτοτε τὰ τρία ἀξιώματα τοῦ βασιλέως τῆς Γερμανίας, βασιλέως τῆς Ἰταλίας καὶ αὐτοκράτορος τοῦ ῥωμαϊκοῦ κράτους, συνεδέθησαν ἀδιαρρήκτως πρὸς ἄλληλα, καὶ πᾶς βασιλεὺς τῆς Γερμανίας ἐγίνετο καὶ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας περιτυνθέμενος ἐν Μεδιολάνῳ τὸ σιδηροῦν στέμμα τῶν Λογγοβάδων, εἶτα δὲ μεταβαίνων εἰς Ῥώμην ἐχορίετο ὑπὸ τοῦ πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ «ἁγίου ῥωμαϊκοῦ κράτους» (*imperator sancti imperii Romani*), ὅπερ ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ὠνομάζετο «ἅγιον ῥωμαϊκὸν κράτος τοῦ γερμανικοῦ ἔθνους». Οἱ βασιλεῖς τῆς Γερμανίας διετήρησαν τὸ ἀξίωμα τοῦτο μέχρι τοῦ 1806, ὅτε κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος. Ὁ οἶκος τοῦ Ὄθωνος Α' συνεδέθη διὰ κηδεστίας μετὰ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ οἴκου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (ἴδ. σ. 72).

§ 53. Ὁ κοινωνικός, πολιτικὸς καὶ θρησκευτικὸς βίος ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τῶν μεσαίων.

Μετὰ τὴν μεγάλην μετανάστευσιν τῶν ἐθνῶν καὶ τὴν ἴδρυσιν ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ διαφόρων βαρβαρικῶν κρατῶν ἐπῆλθεν ἐν αὐτῇ χαώδης κατάστασις. Βαθμυδὸν τὰ διάφορα ταῦτα κράτη ἐξεχριστιανίσθησαν καὶ νέος βίος κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς παρήχθη, ὁ καλούμενος μεσαιωνικὸς. Ὁ νέος οὗτος βίος, τοῦ ὁποίου οὐσιώδη γνωρίσματα εἶνε ὁ φεουδαλισμὸς καὶ ὁ ἱπποτισμὸς, διεμορφώθη κατὰ τὰ τέλη τοῦ ὀγδόου αἰῶνος. Εἰς τὴν διαμόρφωσιν δὲ αὐτοῦ ἐπέδρασε τὸ φραγκικὸν κράτος καὶ ἡ παπικὴ Ἐκκλησία.

§ 54. Ἡ δύναμις τῆς παπικῆς ἀρχῆς.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, τῆς ὁποίας κατὰ τινα παράδοσιν πρῶτος ἐπίσκοπος ὑπῆρξεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος, ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου αἰῶνος ἀπῆλθε μεγάλης τιμῆς, ὃ δὲ ἐπίσκοπος τῆς Ῥώμης, ὅσους ἔνωρις προσέλαβε τὴν προσωνυμίαν πάπα, δῆλα δὴ πατρός, ἐθεωρεῖτο ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος ἡ Δύσις κατὰ τὸ πλεῖστον κατελήφθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων, ὧν τινὲς μὲν ἦσαν χριστιανοὶ Ἀρειανοί, ἄλλοι δὲ εἰδωολάτραι (ιδεὲ σ. 83), ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης κατέβαλε μεγάλους ἀγῶνας ὅπως καὶ τοὺς Ἀρειανοὺς χριστιανοὺς προσαγάγῃ εἰς τὴν καθολικὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ παρὰ τοῖς εἰδωολάτραις διαδόσῃ τὸν χριστιανισμόν. Καὶ τὸ κατώρθωσε. Πάντες οἱ ἐκ Ῥώμης εἰς τὰ διάφορα μὴ χριστιανικὰ ἔθνη πεμπόμενοι ἱεραπόστολοι διδάσκοντες τὴν χριστιανικὴν πίστιν εἰς τὰ ἔθνη ἐδίδασκον συγχρόνως τὴν ὑπακοὴν καὶ τὸν σεβασμὸν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τῆς Ῥώμης ὡς ὑπέριστατον ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ὡς ἕδραν τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Οὕτω τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥώμης ἡυξήθη κατὰ μικρὸν καὶ ἐμεγαλύνθη· συνδυαζόμενον δὲ καὶ μετὰ τῆς ἡθικῆς αἴγλης, τὴν ὁποίαν ἡ Ῥώμη καὶ μετὰ τὴν πολιτικὴν αὐτῆς πτώσειν περιεβάλλετο ἀπέναντι τῶν βαρβάρων ὡς ἄλλοτε κοσμοκράτειρα, προσελάμβανεν ἔτι μεγαλειτέραν ἡθικὴν δύναμιν καὶ ἀντικαθίστα ἡθικῶς καὶ θρησκευτικῶς τὴν πολιτικῶς ἐκλιποῦσαν κοσμοκρατορίαν τῆς Ῥώμης. Οἱ δὲ Φράγκοι βασιλεῖς Πιπῖνος ὁ Μικρὸς καὶ Κάρολος ὁ Μέγας, ὠφελοῦμενοι ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ ἡθικὸν ἀξίωμα καὶ κύρος τῆς παπικῆς ἀρχῆς, περιῆψαν λεληθότως εἰς αὐτὴν (τὴν παπικὴν ἀρχὴν) ἀκόμη μεγαλειτέραν πραγματικὴν δύναμιν, διότι ἀνεγνώρισαν εἰς τὸν πάπαν τὸ δικαίωμα τοῦ ἀπονέμειν (ἄρα καὶ τοῦ ἀφαιρεῖν) βασιλικὸν ἢ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Ὁ Πιπῖνος, ὡς γνωστόν, ἐζήτησε παρὰ τοῦ πάπα τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βασιλικοῦ του ἀξιώματος, ὃ δὲ Κάρολος ὁ Μέγας ἔλαβε παρὰ τοῦ πάπα τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα.

Ἡ τοιαύτη δύναμις τοῦ παπισμοῦ, ἥτις προῆλθεν ἐκ καθαρῶς

ἱστορικῶν αἰτίων, παρεστάθη ὑπὸ τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἀρχὴ καὶ ἐξουσία θεόθεν τειταγμένη ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ῥώμης, ὡς ὢν διάδοχος τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, παρεστάθη ὡς ἐπίτροπος καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Χριστοῦ, ἔχων πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπέρτατος ἡγεμὼν καὶ κυριὴς πάντων τῶν ἡγεμόνων.

Οἱ πάπαι τῆς Ῥώμης, μὴ θέλοντες νὰ ἐννοήσωσι τοὺς πραγματικούς λόγους τῆς ἐν τῇ Δύσει δυνάμεως τῶν καὶ μὴ προσέχοντες εἰς τὴν μεγάλην διαφορὰν τὴν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς βαρβάρου Δύσεως ὡς πρὸς τὸ κοινωνικόν, ἠθικόν καὶ διανοητικὸν βίον, ἤθελον νὰ ἐπιβάλωσι τὸ κράτος τῶν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἀλλ' αἱ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀποστολικαὶ Ἐκκλησίαι Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἀνεγνώριζον εἰς τὸν ἀρχιερέα τῆς Ῥώμης ὑπεροχὴν ἵνα ἀλλὰ μόνον πρεσβεῖόν τι τιμῆς ὡς ἐπίσκοπον τῆς πρωτευούσης ἐν τῷ κράτει πόλεως καὶ ὡς διάδοχον τοῦ ἀποστόλου Πέτρου. Ἐθεώρουν δὲ τὸν πᾶπαν τῆς Ῥώμης ὡς π ρ ὦ τ ο ν ἐ ν ἴ σ ο ι ς (*primus inter pares*) καὶ κατεπολέμουν ἀνέκαθεν πᾶσαν ἀξίωσιν αὐτοῦ περὶ οἵσδ' ἄν ποτε ἄλλης ἀρχῆς καὶ κυριαρχίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ.

§ 55. Φεουδαλισμός.

Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα παρήχθη κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ ἦτο κοινὸν εἰς πάντα τὰ γερμανικὰ κράτη τὰ ἰδρυθέντα ἐπὶ τῶν ξειπίων τοῦ καταλυθέντος δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Μετὰ τὴν κατάκτησιν χώρας τινὸς ρωμαϊκῆς ὑπὸ γερμανικοῦ ἔθνους ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ ἀντήμειβε τοὺς διακριθέντας συμπολεμιστάς του παραχωρῶν εἰς αὐτοὺς μερίδια τῆς κατακτηθείσης χώρας, ὅπως διοικῶσι καὶ καρπῶνται αὐτὰ ἐπὶ ὥρισμένον χρόνον ἢ ἰσοβίως. Τὰ παραχωρούμενα ταῦτα μερίδια ἐλέγοντο φ έ ο υ δ α (*feuda*) ἢ ἑλληνιστὶ τιμάρια.

Ὁ Μέγας Κύρολος ἐπειράθη νὰ καταλύσῃ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, ὀργανώσας τὸ κράτος του διοικητικῶς κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν ἀπλῶς ἀνώτατοι ἔμμισθοι λειτουργοὶ τοῦ κράτους, οὔτινες διώκουν τὰς ἐπαρχίας μέχρις ἀνακλή-

σεως. Ἀλλὰ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἐπανῆλθεν ἰσχυρότερον καὶ διωργανώθη συστηματικῶς, πρῶτος δὲ ὁ Κάρολος ὁ Φαλακρὸς κατέστησε διὰ νόμου (*capitulaire*) τῷ 877 τὰ φέουδα κληρονομικά. Οἱ λαμβάνοντες φέουδα ἢ τιμάρια παρὰ τοῦ βασιλέως ἦσαν καὶ ἐλέγοντο *υ̐ π ο τ ε λ ε ῖ ς* εἰς τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς ἦτο καὶ ἐλέγετο *κ υ ρ ῖ α ρ χ ο ς* αὐτῶν. Οἱ τιμαριούχοι ὤμνουν πίσιν εἰς τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑπηρετῶσιν αὐτὸν στρατιωτικῶς. Οὕτω τὸ κράτος συνεκροτεῖτο ἐκ πολλῶν ἰδιαιτέρων κρατῶν, τῶν φεούδων. Καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς κυρίως εἶπεῖν ἦτο ἀπλοῦς φεουδάρχης.

Οἱ μεγάλοι φεουδάρχαι οἱ ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα ἔδιδον πολλάκις ἐκ τοῦ φεούδου των τεμάχια εἰς ἄλλους καὶ οὕτως ἀπέκτιων καὶ αὐτοὶ ὑποτελεῖς. Καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ οἱ μικροὶ φεουδάρχαι ἀπέκτιων καὶ αὐτοὶ ὑποτελεῖς. Οὕτως ἐμορφώθη σειρὰ εὐγενῶν διαφόρων βαθμῶν. Πρῶτοι ἦσαν οἱ *δ ο ὕ κ ε ς*, μετ' αὐτοὺς οἱ *κ ό μ ι τ ε ς* καὶ οἱ *δ ρ ι ο κ ό μ ι τ ε ς* ἢ *μ α ρ κ ῖ ω ν ε ς* (ἄρχοντες τῶν ὀρίων, γερμ. *markgrafen*, γαλλ. *marquis*), τελευταῖοι δὲ οἱ *β α ρ ῶ ν ο ι*. Οἱ βαρῶνοι ἦσαν οἱ ἄμειστοι κύριοι τῶν γεωργῶν, οἵτινες ὥς ἐπὶ τὸ πολὺ ἦσαν δουλοπάροικοι (*serf*). Ἐν ἐλλείψει κληρονομῶν διέθετε τὰ φέουδα ὁ βασιλεὺς κατὰ βούλησιν.

Τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἐπέδρασεν ἐπιβλαβῶς εἰς τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν ἀνάπτυξιν. Κατέστρεψε πᾶσαν λαϊκὴν ἐλευθερίαν καὶ διήρесе τοὺς ἀνθρώπους εἰς εὐγενεῖς καὶ δουλοπαροίκους. Ὡσαύτως τὸ φεουδαλικὸν σύστημα ἐξηθένισε πολὺ τὴν βασιλείαν καὶ κατέστησε τὴν δύναμιν αὐτῆς σκιώδη. Οἱ μεγάλοι φεουδάρχαι μόνον κατὰ τύπον ἦσαν ὑποτελεῖς εἰς τὸν βασιλέα, πράγματι δὲ ἦσαν ἀνεξάρτητοι καὶ πολλάκις ἰσχυρότεροι καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως

§ 56. Ἱπποτισμός.

Ὁ Ἱπποτισμὸς ἦτο κυρίως στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ ἱππότης ἐλέγετο ὁ ἔφιππος στρατιώτης. Ὁ Ἱπποτισμὸς συνεδυνάσθη μετὰ τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε πᾶς ἱππότης ἦτο καὶ μικρὸς τιμαριούχος, εἶχε μικρὸν τιμάριον ἥτοι κτήσιν γῆς μι-

κράν, ἣν ἐλάμβανε παρ' οἰουδήποτε φρουδάρχου ὡς ἀμοιβὴν τῆς πρὸς αὐτὸν στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἐντεῦθεν ὁ ἱππότης ἀπετέλεσε κατὰ μικρὸν τάξιν τινὰ εὐγενείας, τὴν κατωτάτην εὐγένειαν. Ἄλλ' ἐν ᾧ κανονικῶς οἱ ἱππῶται ἀπετέλουν τὴν κατωτάτην εὐγένειαν, ἡθικῶς ἐξεπροσώπων τὴν ἀρίστην καὶ τελείαν, διότι ἡ ἀνδρεία πάντοτε μὲν, πρὸ πάντων δὲ κατὰ τὸν μεσαίωνα, ἐθεωρεῖτο ὡς κύριον γνώρισμα εὐγενείας, ὁ δὲ ἱππότης ἐθεωρεῖτο τέλειος τύπος ἀνδρείου. Γνώρισμα τοῦ ἱπποῦ ἦτο ὅχι μόνον τὸ νὰ μάχεται ἀνδρείως ἐν τοῖς πολέμοις, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ ὑπερασπίξῃ πανταχοῦ τὸ δίκαιον, νὰ προστατεύῃ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ καταθλιβομένους ἐναντίον τῆς βίας τῶν ἰσχυρῶν, νὰ λέγῃ πάντοτε τὴν ἀλήθειαν, νὰ τηρῇ τὸν λόγον τῆς τιμῆς του, νὰ μένῃ πιστὸς εἰς τὴν φιλίαν, καὶ νὰ φέρεται κοσμίως καὶ εὐγενῶς πρὸς τὸ γυναικεῖον φῶλον. Ἡ τάξις τῶν ἱπποτῶν κατέστη διὰ ταῦτα πολυθρόνητος καὶ οἱ ποιηταὶ ἐξύμνουν τὰς ἀρετὰς αὐτῶν.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν, ὅποτε χρὸς παντὸς χριστιανοῦ ἐθεωρεῖτο νὰ στρατεύῃ εἰς τοὺς ἁγίους τόπους καὶ ν' ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτῶν ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατακτητῶν, οἱ ἱππῶται ἐπρωταγωνίσουν ἐν τῷ ἁγῶνι τούτῳ. Ἐντεῦθεν οἱ ἱππῶται ἔγιναν καὶ στρατιῶται τῆς πίστεως. Ἐλαβε δὲ μεγίστην τότε ἐπίδοσιν ὁ ἱπποτισμὸς, διότι συνεδνάσθη μετὰ τοῦ μοναχικοῦ βίου. Ἐκ τοῦ συνδυασμοῦ δὲ τούτου παρήχθησαν τὰ διάφορα μοναχικά τάγματα, ἅτινα εἶχον ἰδίας στολὰς καὶ ἰδία διακριτικὰ σήματα (παράσημα). Τὰ τάγματα ταῦτα προσήνεγκαν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν χριστιανισμόν.

§ 57. Σταυροφορίαι. — Αἷτια αὐτῶν.

Σταυροφορίαι ὀνομάζονται αἱ ἐκστρατεῖαι, ἃς ἐπεχείρησεν ἡ δυτικὴ Εὐρώπη πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν κατακτητῶν. Τοιαῦται σταυροφορίαι ἔγιναν ὀκτὼ ἐν διαστήματι δύο περὶπου αἰῶνων.

Ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἡ μήτηρ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πορευθεῖσα εἰς τὴν Παλαιστίνην ἀνεῦρε τὸν τάφον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος ἀνήγειρεν ἐπ' αὐτοῦ ναὸν τῆς Ἀναστάσεως, εἶχεν

ἐπικρατήσῃ συνήθεια παρὰ τοῖς χριστιανοῖς ἐξ ἀπωτάτων χωρῶν ν' ἀποδημῶσι χάριν ψυχικῆς σωτηρίας εἰς τοὺς ἁγίους τόπους, ὅπου ἐνεφανίσθη, ἐδίδαξε, καὶ ἐσταυρώθη ὁ Λυτρωτὴς τοῦ κόσμου. Αἱ ἀποδημίαι αὐταὶ ἐξηκολούθουν καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Ἀράβων, τὴν γενομένην κατὰ τὸν ἑβδομον αἰῶνα. Ἄλλ' ἀφ' οὗτου ἡ Συρία καὶ ἡ Παλαιστίνη ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἐνδεκάτου αἰῶνος, οἱ προσκυνηταὶ τῶν ἁγίων τόπων ὑφίσταντο τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν βαρβάρων κατακτητῶν· ἐληστεύοντο, ἐκακοποιοῦντο καὶ ὑπεβάλλοντο εἰς κεφαλικὸν φόρον. Οἱ ἐκ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης προσκυνηταὶ ἐπιστρέφοντες εἰς τὰ ἴδια διηγοῦντο τὰ δεινοπαθήματά των καὶ διήγειρον παρὰ τοῖς χριστιανοῖς τῆς Δύσεως ἱερὰν ἀγανάκτησιν. Οἱ πάπαι ὑπέβαλον παρὰ τοῖς λαοῖς τῆς Δύσεως τὴν ἰδέαν μεγάλης ἐκστρατείας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων, διότι διέβλεπον ἐν τῇ πραγματοποιήσει τῆς ιδέας ταύτης τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἰδίας ἑαυτῶν δυνάμεως καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Κατὰ τὸ ἔτος 1093 προσκυνητὴς τις, ὁ ἐρημίτης Πέτρος ἐξ Ἀμβριανοῦ τῆς Γαλλίας, ἐπανελθὼν ἐκ τῆς Ἱερουσαλὴμ παρουσιάσθη εἰς τὸν τότε πάπαν Οὐρβανὸν Β' καὶ διηγήθη εἰς αὐτὸν πάντα ὅσα ἔπαθε καὶ εἶδε κατὰ τὴν ἀποδημίαν του εἰς τοὺς ἁγίους τόπους. Κατ' ἐντολήν τοῦ πάπα ὁ ἐρημίτης Πέτρος περιῆλθε τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν ἵνα παρασκεύασῃ τὰ πνεύματα εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ μελετώμενον ἔγχειρμα, τοιούστιν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἁγίων τόπων. Ἡ ἀφελὴς καὶ εὐγλωττος διήγησις τοῦ ἐρημίτου Πέτρου περὶ τῶν δεινοπαθημάτων τῶν χριστιανῶν ἐν τοῖς ἁγίοις τόποις διήγειρε πανταχοῦ ζῶηράν συγκίνησιν· ὅτε δὲ κατόπιν ὁ πάπας Οὐρβανὸς Β' συνεκάλεσεν ἐν Κλερμοντίῳ τῆς Γαλλίας σύνοδον (1095), συνέρρευσαν εἰς αὐτὴν ἐπίσκοποι, μεγιστᾶνες καὶ ἄπειρον πλῆθος πάσης τάξεως. Ὁ πάπας διὰ λόγου ἐνθουσιαστικοῦ ἐκάλεσεν ἕκαστον ν' ἀπαρνηθῇ ἑαυτὸν καὶ νὰ ἄρῃ τὸν σταυρὸν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἁγίας χώρας. Πάντες ἐνὶ στόματι ἀνεβόησαν «ὁ Θεὸς τὸ θέλει», χιλιάδες δ' ἐγονάτισαν καὶ ὠρκίσθησαν ν' ἀπέλθωσιν εἰς τὸν ἱερὸν

πόλεμον, προσέγραψαν δὲ ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ βραχίονος ξυυθρόν σταν-
 ρόν ἐξ ὀθόνης, ἐξ οὗ καὶ σ τ α υ ρ ο φ ὅ ρ ο ι ἐκλήθησαν.

§ 58. Ἡ πρώτη σταυροφορία (1096—1100)

Τὸ ἔαρ τοῦ 1096 πολυπληθὴ σίφη ἀσύντακτα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐρημίτου Πέιρου ἐξεχύθησαν εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης μεταβαίνοντα εἰς Παλαιστίνην· ἀλλὰ καθ' ὁδὸν διέπραξαν τοσαύτας ἀσεβεῖς καὶ μιὰρὰς πράξεις, ὥστε οἱ Οὐγγροι, διὰ τῆς χώρας τὴν ὁποίαν διήρχοντο, ἐπιπεσόντες ἐφόνευσαν πολλὰς χιλιάδας τῶν σιφῶν τούτων, τοὺς δὲ λοιποὺς διεσκορπίσαν. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐξεκίνησαν ἐκ τῆς Εὐρώπης τὰ κύρια σταυροφορικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν διαφόρων ἡγεμόνων, ὧν ὀνομαστίαιτοι ἦσαν ὁ Γοδοφρέδος ὁ Βουῖλλωνος, ὅστις διὰ τὴν ἀνδρείαν του τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν φρόνησιν ἐπεκλήθη Νέστωρ τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Βαλδουῖνος, ὁ ἡγεμὼν τοῦ Τάραντος Βοημοῦνδος καὶ ἄλλοι. Οἱ σταυροφόροι διὰ διαφόρων ὁδῶν διηυθύνθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τόπον συνενώσεως. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς παρέσχεν εἰς τοὺς σταυροφόρους πλοῖα, ἵνα διαπεραιωθῶσιν εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀφ' οὗ ἔλαβε παρὰ τῶν ἀρχηγῶν αὐτῶν ἔνορκον ὑπόσχεσιν ὅτι θ' ἀναγνωρίσωσι τὸν Ἐλληνα αὐτοκράτορα ὑπέρτατον κυρίαρχον τῶν χωρῶν ὅσας ἤθελον κυριεύσει ἀπὸ τῶν Μωαμεθανῶν, οὗτοι δὲ θὰ κυβερνῶσιν αὐτὰς ὡς φεουδαλικοὶ ἄρχοντες.

Οἱ σταυροφόροι ἀνερχόμενοι εἰς πλείονας τῶν τριακοσίων χιλιάδων διέβησαν τὸν Βόσπορον καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Νίκαιαν, πρῶτεύουσαν τοῦ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ σελδζουκικοῦ κράτους. Ὁ σουλιᾶνος Καλλιζ-Ἀρσλὰν στενοχωρηθεὶς παρέδωκε τὴν πόλιν οὐχὶ εἰς τοὺς σταυροφόρους, ἀλλ' εἰς τὸν Ἀλέξιον, ὅστις παρηκολούθει μετὰ στρατοῦ τοὺς σταυροφόρους. Τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σταυροφόρων δυσαρεστηθέντας ἐξηυμένισε διὰ δώρων ὁ Ἀλέξιος. Μετὰ ταῦτα οἱ σταυροφόροι διασχίσαντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν εἰσῆλσαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Ἀντιόχειαν, ἣν ἐκυρίευσαν μετὰ ἐν-
 νεάμηρον πολιορκίαν. Ἐπειὰ δ' ἐβάδισαν κατὰ τῆς Ἱερουσαλῆμ.

Εὐθὺς ὡς εἶδον μακρόθεν τὴν ἀρίαν πόλιν, ἐγονάτισαν, ἔχυσαν δάκρυα χαρᾶς καὶ ἔψαλον ὕμνους πρὸς τὸν θεόν· προσβαλόντες δὲ αὐτὴν κατόπιν ἐκυρίευσαν μετὰ πολιορκίαν τριάκοντα ἑννέα ἡμερῶν καὶ προέβησαν εἰς ἀνηλεῆ σφαγὴν Μωαμεθανῶν καὶ Ἰουδαίων. Ἀὐτὸν ἐφείσθησαν οὐδεμιᾶς ἡλικίας καὶ οὐδενὸς γένους. Αἱ ὁδοὶ ἐπληρώθησαν νεκρῶν. Ἀφ' οὗ δ' ἐκορέσθησαν ἐκδικούμενοι, ἐπῆλθε πάλιν εἰς αὐτοὺς ἡ χριστιανικὴ ταπεινότης καὶ μετάνοια. Μὲ τὴν κεφαλὴν ἀποκεκαλυμμένην καὶ γυμνοὺς τοὺς πόδας ἐπορεύοντο εἰς τὸν ναὸν τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ ἔψαλλον δοξολογίαν εἰς τὸν θεόν.

Οἱ σταυροφόροι λησμονήσαντες τὰς δοθείσας εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξιον ἐνόρκους ὑποσχέσεις ἀπεφάσιον νὰ ἰδρῶσωσιν ἴδιον βασιλεῖον ἐν τῇ Ἀνατολῇ μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὅθεν προσήνεγκαν τὸ στέμμα εἰς τὸν Γοδοφρέδον, τὸν ἐπιφανέστερον καὶ εὐλαβέστερον τῶν ἀρχηγῶν. Ὁ Γοδοφρέδος ἠρνήθη νὰ φορέσῃ τὸ βασιλικὸν στέμμα εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἄλλοτε ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου περιεβλήθη ἀκάνθινον στέφανον, ἠρκέσθη δὲ νὰ λέγηται «Προστάτης τοῦ Παναγίου Τάφου». Τὰς κυριευθείσας χώρας διένειμαν πρὸς ἀλλήλους οἱ ἀρχηγοὶ ὡς φέουδα τοῦ βασιλείου. Μετὰ ἕντος ἀπέθανεν ὁ Γοδοφρέδος, ὁ δὲ ἀδελφὸς του Βαλδουῖνος κληρονομήσας τὴν ἀρχὴν ἔλαβε τὴν βασιλικὴν προσωνυμίαν, προσέτι δ' ἐκυρίευσεν τὰς παραλίους πόλεις Πτολεμαῖδά, Τρίπολιν καὶ Βηρυτόν.

§ 59. Δευτέρα καὶ τρίτη σταυροφορία

(1147—1149 καὶ 1189—1193).

Ὁ ἡγεμὼν τῆς ἐν Ἀσσυρίᾳ Μοσούλης Νουρεδὶν ἐκυρίευσεν τῷ 1146 τὴν Ἑδεσσαν, ἣς ἦτο τὸ κυριώτατον ἐξ ἀνατολῶν προπύργιον τοῦ ἐν Ἀσίᾳ φραγκικοῦ κράτους, καὶ οὕτως ἠπειλεῖ τὴν Ἱερουσαλήμ. Τότε ἐπεχείρησαν τὴν δευτέραν σταυροφορίαν (1147—1149) ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ Κονράδος Γ' καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Ζ'. Ἀμφότεροι οἱ ἡγεμόνες οὗτοι διῆλθον διὰ Κωνσταντινουπόλεως, βασιλεύοντος τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ, καὶ μετὰ πολλὰς καὶ θλιβερὰς περιπετείας ἐφθασαν εἰς τὴν Συρίαν καὶ Ἱστορία Βυζαντικὴ Ν. Βραχνού

ἐπολιόρκησαν τὴν Δαμασκόν, ἀλλ' ἀποτυχόντες ἐπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια ἀδόξως.

Μετά τινα ἔτη, ἦτοι τῷ 1187, ὁ νέος σουλτᾶνος Δαμασκοῦ καὶ Καίρου Σαλαδῖνος ἐκυρίευσεν τὴν Ἱερουσαλήμ. Τὸ γεγονός τοῦτο γνωσθὲν εἰς τὴν Εὐρώπην προεκάλεσε τὴν τρίτην σταυροφορίαν (1189—1193). Ἐπεχείρησαν δὲ αὐτὴν ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος Α' Βαρβαρόσσας, ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος Β' Αὔγουστος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος.

Πρῶτος ἐστράτευσεν ὁ Φρειδερίκος Βαρβαρόσσας, ἀνὴρ γενναῖος καὶ συνετός. Διαβάς διὰ τοῦ Ἑλλησπόντου εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐνίκησε τὸν σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου· ἀλλ' ἐν ᾧ διήρχετο διὰ τῆς Κιλικίας ἐπνίγη εἰς τὸν ποταμὸν αὐτῆς Καλύκανδον. Οἱ κατόπιν διὰ θαλάσσης ἐλθόντες βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας ἐκυρίευσαν μὲν τὴν Πτολεμαῖδα, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν Ἱερουσαλήμ. Καὶ ὁ μὲν Φίλιππος Αὔγουστος ἐπέστρεψε μετὰ μικρὸν εἰς τὰ ἴδια· ὁ δὲ Ῥιχάρδος παραμείνας ἐν Παλαιστίνῃ κατώρθωσε νὰ συνομολογήσῃ πρὸς τὸν Σαλαδῖνον συνθήκην, δι' ἧς ἐπετραπή ἡ ἐλευθέρᾳ προσέλευσις τῶν προσκυνητῶν εἰς τὸν Ἁγίον Τάφον. Μετὰ τοῦτο ὁ Ῥιχάρδος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

§ 60. Αἱ λοιπαὶ σταυροφορίαι.

Ἡ τετάρτη σταυροφορία ἀπέληξεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων, περὶ αὐτῆς δὲ θὰ γίνῃ ἐκτενὲς λόγος κατωτέρω. Ἡ πέμπτη σταυροφορία ἔγινε τῷ 1217 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Ἀνδρέου Β' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐπιτυχὴς ὑπῆρξεν ἡ ἕκτη σταυροφορία, ἣν ἐπεχείρησεν ὁ Γερμανὸς αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος Β'. Ἀποβιβασθεὶς οὗτος εἰς τὴν Πτολεμαῖδα κατώρθωσεν ἄνευ μάχης νὰ συνομολογήσῃ μετὰ τοῦ σουλτᾶνου τοῦ Καίρου Μαλέκ-Καμίλ, ἐγγόνου τοῦ Σαλαδίνου, συνθήκην, δι' ἧς παρεχωρεῖτο εἰς αὐτὸν ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ Βηθλεὲμ καὶ ἡ Ναζαρεθ μετὰ τῆς πέριξ χώρας. Ὁ Φρειδερίκος ἐπέφθην ἰδίαις χερσὶ βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν τῷ ναῷ τοῦ Παναγίου Τάφου. Ἀλλὰ

μετά τὴν ἐπάνοδόν του εἰς Εὐρώπην δὲν παρήλθον πολλὰ ἔτη καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Μωαμεθανῶν (1244).

Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λουδοβίκος Θ', ὁ ἐπικαλούμενος Ὁ Ἅγιος, ἐπεχείρησε δύο σταυροφορίας, τὴν μὲν (ἐβδόμην) τῷ 1248 εἰς Αἴγυπτον, ὅπου μετὰ τινὰς ἀποτυχίας συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἡλευθερώθη ἐπὶ λύτροις, τὴν δὲ (ὀγδόην) τῷ 1270 εἰς Τύνιδα, ὅπου ἀπωλέσθη καὶ αὐτὸς ὁ Λουδοβίκος καὶ τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ του ὑπὸ λοιμικῶν νόσων.

Ἐν τῷ μεταξὺ κατελύθη ἡ Αἰγύπτου ἢ δυναστεία τοῦ οἴκου τοῦ Σαλαδίνου ὑπὸ τῶν Μαμελούκων, οἵτινες ἴδρυσαν ἰδίαν δυναστείαν. Οἱ Μαμελοῦκοι κατέλαβον πάσας τὰς ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ φραγκικὰς κτήσεις, τελευταῖον δὲ τῷ 1291 καὶ τὴν Πτολεμαῖδα καὶ οὕτω κατέλυσαν διὰ παντὸς τὸ ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Συρίᾳ φραγκικὸν κράτος.

§ 61. Ἀποτελέσματα τῶν σταυροφοριῶν.

Ἄν καὶ αἱ σταυροφορίαι ἀπέτυχον τοῦ κυρίου σκοποῦ των, ὁμως ἀπέβησαν παραίτιοι πολλῶν ἀξιολόγων ἀποτελεσμάτων. Ἐπὶ νεγκαν ζωηρὰν συγκοινωνίαν μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἔδωκαν μεγαλειτέραν κίνησιν καὶ ἔκτασιν εἰς τὸ κατὰ θάλασσαν καὶ κατὰ ξηρὰν ἐμπόριον· ἐξέτειναν τὸν διανοητικὸν ὁρίζοντα διὰ τῆς αὐξήσεως τῶν γεωγραφικῶν καὶ φυσικοῖστορικῶν γνώσεων· συνετέλεσαν εἰς τὴν γένεσιν τοῦ ἱπποτισμοῦ, ὅπερ εἶνε τὸ ἀξιολογώτερον φαινόμενον τοῦ μεσαίωρος. Τὰ δ' ἐκ τῶν σταυροφοριῶν προκύψαντα ἐν Ἱερουσαλὴμ ἱπποτικὰ τάγματα ἦσαν α') τὸ τῶν Ἰωαννιτῶν, λαβόντων τὸ ὄνομα ἐκ τοῦ προστάτου τοῦ τάγματος Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρομοῦ· β') τὸ τῶν Ναϊτῶν, ὀνομασθέντων οὕτω, διότι κατῴκουν εἰς τὸ μέρος, ὅπου ἄλλοτε ποτε ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Σολομῶντος· καὶ γ') τὸ τῶν Τευτόνων, κληθέντων οὕτως ἐκ τῶν πλεοναζόντων ἐν αὐτῷ Γερμανῶν. Εἰς τὰ τάγματα ταῦτα ἦτο ἠγνωμένον τὸ πνεῦμα τοῦ ἱπποτισμοῦ καὶ τῆς μοναχικῆς πολιτείας, διότι τὰ μέλη αὐτῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ τηρῶσι τὰς τρεῖς ἀρετάς, τὴν πενίαν, τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ὑπακοήν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἶχον ἀναλάβει τὴν ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας, τὴν προστασίαν τῶν καταπιεζομένων καὶ τὴν περιποίησιν τῶν ἀσθενῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΟΜΝΗΝΩΝ

§ 62. 'Αλέξιος Α' Κομνηνός (1081—1118).

Οἱ Κομνηνοὶ ἦσαν μεγάλη καὶ ἐπιφανὴς στρατιωτικὴ οἰκογένεια. Ἡ πρώτη πατὴρ αὐτῶν ἦτο τὸ χωρίον Κόμνη παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἀργότερον δ' ὅμως οἱ Κομνηνοὶ ἀπέκτησαν μεγάλα κτήματα ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ παρὰ τὴν παφλαγονικὴν Κασταμῶνα· δι' ὃ καὶ ἡ μεγάλη αὕτη οἰκογένεια ἐθεωρεῖτο καταγομένη ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας. Καὶ ἐβασίλευσε μὲν ἐπὶ δύο ἔτη (1057—1059) ὁ Ἰσαάκιος Κομνηνός, ἀλλ' ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τῆς δυναστείας τῶν Κομνηνῶν ἔγινεν ὁ Ἀλέξιος Α', ἀνεψιὸς τοῦ Ἰσαακίου.

Ἡ δυναστεία τῶν Κομνηνῶν παρέσχεν τρεῖς μεγάλους αὐτοκράτορας, τὸν Ἀλέξιον Α', Ἰωάννην Β', καὶ Μανουὴλ Α', οἵτινες ἐπὶ δολόκληρον αἰῶνα ἠγωνίσθησαν γενναϊότατα ν' ἀποτρέψωσι τοὺς ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἐπικρεμαμένους κινδύνους καὶ ἔδωκαν εἰς τὸ κράτος τὴν τελευταίαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν αὐτοῦ αἴγλην.

Καθ' ὃν χρόνον κατέλαβε τὸν θρόνον ὁ Ἀλέξιος Α', τὸ βυζαντικὸν κράτος ἐσωτερικῶς μὲν ἦτο παραλελυμένον ἕνεκα τῶν συχῶν σιάσεων, ἐξωτερικῶς δὲ περιεστοιχίζετο ὑπὸ παντοίων ἐχθρῶν. Ἐν τούτοις ὁ Ἀλέξιος κατώρθωσεν ὅχι μόνον νὰ διατηρήσῃ αὐτὸ σῶον καὶ ἀβλαβές, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸ ἐπεκτείνῃ ἀνακτήσας πολλὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι εἶχον ὑπάγῃ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ νὰ τὸ ἀναπτύξῃ ἐσωτερικῶς.

Κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἀναρρήσεως τοῦ Ἀλεξίου οἱ Νορμαννοὶ τῆς κάτω Ἰταλίας ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ροβέρτον Γυσκάρδον ὤρμησαν πρὸς κατάκτησιν ὅλης τῆς ἐν Εὐρώπῃ ἐλληνικῆς χερσονήσου. Καὶ πρῶτον κατέλαβον τὴν Κέρκυραν· ἔπειτα δ' ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Δυρραχίου καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Τὸ Δυρράχιον ἐδέσποζε τοῦ Ἀδρίου καὶ ἦτο ὁ πρῶτος λιμὴν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατασκευασθείσης Ἑγνατίας ὁδοῦ, ἥτις ἦγεν εἰς Θεσσαλονίκην. Ὁ Ἀλέξιος ἔχων ἀνάγκην στόλου ἠναγκάσθη νὰ συμμα-

χρήση μετὰ τῶν Ἑνετῶν καὶ νὰ χορηγήσῃ εἰς αὐτοὺς σπουδαιότατα ἐμπορικὰ προνόμια ἐν τῷ κράτει· προσέτι δὲ ἤλθεν εἰς συνεννοήσεις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἑρρῆκον Δ' τῆς Γερμανίας, ὅστις διέκειτο δυσμενῶς πρὸς τὸν Νορμαννὸν ἡγεμόνα.

Ὁ ἐνετικὸς στόλος ἐμφανισθεὶς πρὸ τοῦ Δυρραχίου κατεναυμάχησε τοὺς Νορμαννοὺς. Ἀλλὰ κατὰ ξηρὰν ἐνίκησαν οἱ Νορμαννοὶ τὸν Ἀλέξιον καὶ ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὸ Δυρράχιον, ἔπειτα δ' ἐκυρίευσαν ἅπασαν τὴν Ἰλλυρίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἀλλ' αἰφνης ὁ Γυσκάρδος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰταλίαν, ἵνα προστατεύσῃ τὸν φίλον του πάπαν Γρηγόριον Ζ', εἰς τὸ κράτος τοῦ ὁποίου εἰσέβαλεν ὁ Ἑρρῆκος Δ' τῆς Γερμανίας, ἀφῆκε δ' ἐν Ἑλλάδι ὁ Ῥοβέρτος τὸν υἱὸν του Βοημοῦνδον μεθ' ὅλης τῆς δυνάμεως. Ὁ Βοημοῦνδος ἐκυρίευσεν τὰ Ἰωάννινα καὶ τὴν Ἀρτιαν, ἀλλ' ἠτήθη ὁλοσχερῶς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου παρὰ τὴν Λάρισαν τῆς Θεσσαλίας. Ἡ ἦτα αὕτη καὶ ἡ ἔλλειψις χρημάτων διήγειρεν ἐν τῷ νορμαννικῷ στρατοπέδῳ φοβερὰν στάσιν, ἥτις ἠνάγκασεν τὸν Βοημοῦνδον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἰταλίαν, ἵνα ζητήσῃ παρὰ τοῦ πατρὸς του τὰ ἀναγκαιούντα χρήματα. Ὁ Ῥοβέρτος ἐπεχείρησε δευτέραν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἵνα ἐκδικηθῇ τὴν γενομένην εἰς τὸν υἱὸν του κατασχύνην· ἀλλ' ἐν ᾧ ἐπολιόρκει τὴν Κεφαλληνίαν ἀπέθανε. Μετὰ τοῦτο ὁ Ἀλέξιος ἀνέκτησε ὅσα μέρη εἶχον κυριεύσει οἱ Νορμαννοί.

Ὁ Ἀλέξιος ἀπαλλαγείς ἀπὸ τῶν Νορμαννῶν ἐστράφη κατὰ τῶν Σελδζουκιδῶν Τούρκων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀνέκτησεν ἀπ' αὐτῶν πόλεις τινάς, ὥς τὴν Νικομήδειαν καὶ τὴν Σινώπην. Ἀλλ' ἐν ᾧ εὗρίσκετο ἐν μέσῳ τοιούτων δυσχερειῶν, ἐπῆλθεν ἐκ δυσμῶν ἡ πρώτη σταυροφορία. Οἱ σταυροφόροι δὲν ἦσαν πολέμιοι τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἀλλ' ἀποτελοῦντες παμπληθεῖς στρατιάς, αἵτινες περιεῖχον καὶ πολλὰ ἄτακτα στοιχεῖα, διήρχοντο διὰ τῶν χωρῶν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους ἄνευ τάξεως καὶ πειθαρχίας, συνήθως δὲ παρεξέτεροντο εἰς διαρπαγὰς καὶ ληστείας. Ὁ Ἀλέξιος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἐπολιτεύθη δεξιότατα καὶ κατώρθωσε ν' ἀνακτήσῃ τὴν Νίκαιαν καὶ ἄλλας τινάς ἐν Ἀσίᾳ χώρας, τὸν δὲ γνωστὸν Βοημοῦνδον, υἱὸν

τοῦ Ῥοβέρτου Γοσκάρδου, ὅστις ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν τῆς Ἀντιοχείας, ἠνάγκασε διὰ πόλεμον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν του.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Ἀλέξιος κυβερνῶν ἐν ἡμέραις μεγάλων κινδύνων κατώρθωσε διὰ τῆς πολιτικῆς του συνέσεως καὶ στρατιωτικῆς ἀρετῆς του νὰ διατηρήσῃ ἀμείωτον τὸ κράτος. Ἀλλ' ἔνεκα τῶν πολλῶν πολέμων ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ καὶ εἰς τοὺς Πισάτας προνόμια ἀνάλογα πρὸς τὰ τῶν Ἑνετῶν.

§ 63. Ἰωάννης Β' Κομνηνός (1118—1143).

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἀλεξίου Α' Ἰωάννης Β', ὅστις ἔνεκα τῆς ἀγαθότητός του ἐπωνομάσθη Καλοῖωάννης, καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τοῦ κράτους ἐφάνη βασιλεὺς καὶ κυβερνήτης ἀριστος καὶ εἰς τοὺς πολέμους ἀνδρεῖος μαχητὴς καὶ στρατιώτης. Ἀπέκρουσε τὰς ἀπὸ βορρᾶ ἀλληλοδιαδόχους ἐπιδρομὰς τῶν Πατινᾶκων καὶ Οὐγγρων· ἔπειτα δ' ἐστράφη κατὰ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων καὶ ἀνέκτησε πολλὰς πόλεις ἐν Φρυγίᾳ, Παμφυλίᾳ καὶ Πισιδίᾳ. Τῷ 1125 εἰσβαλὼν εἰς τὴν Παφλαγονίαν ἀνέκτησε τὴν Κασσιανῶνα. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ἐστράτευσεν εἰς τὴν Συρίαν, ἣν ἀνακίησεν τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατεχομένην Ἀντιόχειαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δούξ τῆς Ἀντιοχείας Ραῖμουῦνδος ἀνεγνώρισε τὸν Ἰωάννην ὡς κυρίαρχον, ἤρκεσθη οὗτος εἰς τοῦτο. Ὁ Ἰωάννης Β' ἀπέθανε τῷ 1143 ἐκ πληγῆς, ἣν ἔλαβε κυνηγῶν ἀγριοχοίρους ἐν Ταύρῳ τῆς Κιλικίας.

§ 64. Μανουὴλ Α' Κομνηνός (1143—1180).

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰωάννην Β' υἱὸς τοῦ Μανουὴλ Α' ὑπῆρξεν ὁ ῥωμαλεώτερος καὶ ἡρωϊκώτερος πάντων τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου. Ὁ αὐτοκράτωρ οὗτος διεξήγαγε δι' ὅλης τῆς μακρᾶς βασιλείας του διαφόρους πολέμους κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις. Ἀμ' ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἀπέστειλε κατὰ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ραῖμουῦνδον μεγάλην ναυτικὴν καὶ πεζικὴν δύναμιν. Ὁ Ραῖμουῦνδος ἡττηθεὶς ὑπεχρεώθη νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ ὁμώσῃ τὸν ὅρκον τῆς ὑποτελείας παρὰ τὸ μνημα τοῦ Καλοῖωάννου. Ὁ Μανουὴλ διὰ τῆς τόλμης καὶ τῆς συνέσεως ὑπερενίκησε τὰς πολλὰς δυσχερείας, ἃς παρεσκεύασεν εἰς αὐτὸν ἡ δευτέρα σταυροφορία.

Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Μανουὴλ ἀπησχολεῖτο μὲ τοὺς σταυροφόρους, οἱ Νορμαννοὶ ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα αὐτῶν Ῥογήρον Β' ἐπῆλθον κατὰ τῆς Κερκύρας καὶ ἐκυρίευσαν αὐτήν· ἔπειτα δὲ εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον καὶ ἀποβιβασθέντες εἰς τὴν Κορίνθον. Ἀμφοτέρας τὰς πόλεις ταύτας, αἵτινες ἦσαν ὀνομασται διὰ τὰ πλούτη των καὶ τὰ μεταξουργεῖα, ἐλεηλάτησαν δεινῶς. Ἐλαβον ὅλον τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον καὶ τὰ πλούσια σκεύη καὶ ὑφάσματα, δι' ὧν ἐπλήρωσαν τὰ πλοῖά των, ἠχμαλώτισαν δὲ τοὺς ἐπισημοτέρους τῶν ἀνδρῶν, τὰς ὥραιότερας τῶν γυναικῶν καὶ τοὺς ἐπιτηδειοτέρους τῶν μεταξουργῶν.

Ὁ Ῥογήρος ἐπιστρέψας εἰς τὴν Σικελίαν ἐγκατέστησεν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ αὐτοῦ, Πανόρμῳ τοὺς ἐκ Θηβῶν καὶ Κορίνθου μεταξουργοὺς καὶ δι' αὐτῶν ἐνεκλιματίσθη ἐν Σικελίᾳ ἡ βιομηχανία τῆς μετὰ τῆς. Ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῶν συμφορῶν τούτων τῆς Ἑλλάδος ὁ Μανουὴλ ἐσιράτευσε αὐτοπροσώπως κατὰ τῶν Νορμαννῶν καὶ ἀνέκτισε τὴν Κέρκυραν. Ἄλλ' ἀναγκασθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ ὅπως ἀποκρούσῃ εἰσβολὴν τινὰ τῶν Σέρβων, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπεινάξαν τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν, καὶ τῶν Οὐγγρων, ἔπεμψεν εἰς Σικελίαν καὶ Καλαυρίαν τοὺς στρατηγοὺς Μιχαὴλ Παλαιολόγον καὶ Ἰωάννην Δούκαν. Οἱ στρατηγοὶ οὗτοι ἠνάγκασαν τὸν Γουλιέλμον Β', ὅστις διεδέχθη πρὸ μικροῦ τὸν ἀποθανόντα πατέρα του Ῥογήρον Β', ν' ἀποδώσῃ ἅπαντας τοὺς Ἕλληνας αἰχμαλώτους, πλὴν τῶν μεταξουργῶν, καὶ μέρος τῆς λείας τῆς ἐξ Ἑλλάδος ἀρπαγῆς.

Ὁ Μανουὴλ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους κατὰ τῶν ἐν Ἀσίᾳ Σελδζουκιδῶν Τούρκων καὶ διὰ λαμπρῶν νικῶν ἠνάγκασεν αὐτοὺς ν' ἀποδώσωσιν εἰς αὐτὸν ὅλας τὰς πόλεις, ὅσας εἶχον κυριεύσει περὶ τὸν Πόντον καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ. Ἄλλ' ἡ τελευταία ἐκστρατεία τοῦ Μανουὴλ κατὰ τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου ὑπῆρξεν ἀτυχής. Ἐν τέλει ὁ Μανουὴλ ὑπέστη δεινὴν ἥτταν παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον τῆς Φρυγίας (1176) καὶ ἡ ὁδὴν του ἐπὶ τῇ ἥττῃ ταύτῃ ὑπῆρξε βαρεῖα. Μετὰ τέσσαρα ἔτη ἀπέθανεν ὁ Μανουὴλ καὶ μετ' αὐτοῦ ἐσβέσθη ἡ τελευταία λάμψις τοῦ βυζαντιτικοῦ κράτους.

Οἱ χρόνοι τῆς βασιλείας τοῦ Μανουὴλ εἶνε ἄξιοι λόγου καὶ ὑπὸ

φιλολογικὴν ἔποψιν. Πάντες οἱ Ἕλληνες λόγιοι τοῦ μεσαίωνος καὶ ἐν τῷ πεζῷ καὶ ἐν τῷ ποιητικῷ λόγῳ μετεχειρίζοντο τὴν ἀρχαΐζουσαν ἐκείνην γλῶσσαν, ἥτις ἔκπαλαι ἐδιδάσκετο ἐν τοῖς σχολείοις. Ἀλλὰ τὴν γλῶσσαν ταύτην οὐτ' ἐλάλουν οὐτ' ἐνόουν τὰ πλήρη. Αἱ λαϊκαὶ τάξεις ἐλάλουν τὴν ἐκ τῆς κοινῆς τῶν ἀλεξανδρινῶν χρόνων ἀπορρεῦσασαν δημώδη, ἥτις σὺν τῷ χρόνῳ ὑπέστη μεταβολὰς καὶ ἀπεςχίσθη εἰς τοπικὰς διαλέκτους. Οἱ λόγιοι κατεφρόνουν τὸ λαϊκὸν ἰδίωμα, ἀλλ' ὁ λαὸς τοὺς μεγάλους ἄθλους τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατιῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν ἡρώων ἔφαλλε διὰ λαϊκῶν στίχων ἐν τῇ βυζαντινῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ. Συνέβη δὲ τοῦτο μάλιστα εἰς τὰ καλούμενα ἀ κ ρ ι τ ι κ ᾶ ῥήματα, δι' ὧν ἐξυμνοῦντο οἱ κατὰ τῶν Σαρακηνῶν ἄθλοι τῶν Ἀ κ ρ ι τ ῶ ν, ἥτοι τῶν μεσαιωνικῶν ἄρματωλῶν τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Τὸ πρότυπον τῶν ἡρώων ἐκείνων ἦτο ὁ Β α σ ί λ ε ι ο ς Δ ι γ ε ν ῆ ς Ἀ κ ρ ί τ α ς, τοῦ ὁποίου τὰ κλέη ἐφάλλοντο δι' ῥημάτων ἐν πάσῃ γωνίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου. Ἐκ τοῦ ἀκριτικοῦ κύκλου προῆλθε τὸ ἐπιφανὲς περὶ τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἡρωϊκὸν ἔπος τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ.

Ἡ δημώδης ποίησις ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν Κομνηνῶν ἀπέκτησε μεγάλην δύναμιν. Ἀλλ' ἡ ἐξέλιξις τῆς δημώδους συνδέεται πρὸ πάντων πρὸς τὸν Μανουήλ, ὅστις, φαίνεται, ἠσθάνετο ἰδιάζουσας συμπάθειαν πρὸς αὐτήν. Ἀπὸ τοῦ Μανουήλ ἤρχισαν καὶ οἱ λόγιοι νὰ γράψωσι ποιήματα ἐν δημώδει γλώσσῃ.

§ 65. Οἱ τελευταῖοι Κομνηνοὶ Ἀλέξιος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Α'.

Ὁ Μανουήλ κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἀνήλικον υἱόν του Ἀλέξιον Β'. Τοῦτου τὴν ἐπιτροπείαν ἀνέλαβεν ἡ Γαλλίς μήτηρ του Μαρία, δευτέρα σύζυγος τοῦ Μανουήλ, θυγάτηρ τοῦ δουκὸς τῆς Ἀντιοχείας Ῥαϊμόνδου. Ἀλλ' ἡ Μαρία ἔνεκα τοῦ σκανδαλώδους ἰδιωτικοῦ βίου της καὶ τῆς περιποιήσεως τοῦ λατινικοῦ στοιχείου διήγειρε παρὰ τῷ λαῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεγάλας δυσαρσεκείας. Ταύτας ἐπωφελοῦμενος ὁ ἐξάδελφος τοῦ Μανουήλ Ἀνδρόνικος Κομνηνὸς εἰσῆλσε μετὰ ἰσχυρᾶς δυνάμεως εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὡς ἐπίτροπος τοῦ Ἀλεξίου Β', ἀλλὰ

μετ' ὀλίγον ἐφόνευσε καὶ τὴν βασιλομήτορα καὶ τὸν Ἀλέξιον Β'. Θέλων δὲ νὰ θεραπεύσῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα ἤγειρε δεινότατον διωγμὸν κατὰ τῶν Λατίνων καὶ πλείστοι αὐτῶν ἐσφάγησαν.

Ὁ Ἀνδρόνικος ἦτο μῖγμα ἀρετῶν καὶ κακιῶν. Ἦτο εὐφυής, ἀνδρεῖος καὶ καθ' ὅλα ἱκανός· ἀλλ' ἦτο συνάμα φαῦλος, ἀσυνείδητος καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἠθικῆς ἀρχῆς. Ἐν τῇ διοικήσει τοῦ κράτους ἐπέδειξε πολλὰ προτερήματα. Ὑπῆρξεν ἀπηνῆς πρὸς τὰς ἀνωτέρας τῆς κοινωνίας τάξεις καὶ περιέστειλεν ἀμειλίκτως τὴν πλεονεξίαν καὶ τὰς καταπίσεις τῶν μεγιστάνων· τοῦναντίον δὲ τὸν λαὸν ἐπροσιάτευσε κατὰ διαφόρους τρόπους. Ἀλλ' ἡ ὠμὴ πολιτεία του πρὸς τοὺς μεγιστάνας καὶ πρὸς τοὺς Λατίνους ἐπέσυρε κατὰ τοῦ κράτους θύελλαν, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀνδρόνικος δὲν ἠδυνήθη ν' ἀντιμετωπίῃ.

Οἱ Νορμαννοὶ ἐκδικούμενοι τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει σφαγὰς τῶν Ἰταλῶν ὥρμησαν πάλιν ἐξ Ἰταλίας καὶ κατέλαβον τὸ Δυρράχιον. Κατόπιν ἐχωρίσθησαν εἰς δύο· καὶ ὁ μὲν πεζὸς σιρατὸς ὤδευσε διὰ ξηρᾶς κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ δὲ οἰόλος περιπλεύσας τὴν Πελοπόννησον ἔφθασε καὶ αὐτὸς μετ' ὀλίγον πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πόλις ἐκχυρεύθη. Φόνοι, αἰχμαλωσίαι, ἀρπαγαί, λεηλασίαι καὶ παντὸς εἶδους συμφοραὶ ἐπλήρωσαν τὴν δευτέραν ταύτην πόλιν τοῦ κράτους. Καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχιεπίσκοπον Εὐδοκίαν, τὸν σοφὸν σχολιαστὴν τοῦ Ὁμήρου, ἐβασάνισαν οἱ Νορμαννοὶ ποικιλοτρόπως· ἀλλ' ἔπειτα εὐλαβηθέντες αὐτὸν διὰ τὴν ἀγαθότητα καὶ πραότητα ἀποκατέστησαν εἰς τὸν ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ κράτος συνεταράσσετο δεινῶς. Ἰσαάκιος τις Δούκας, ἐκ μητρὸς Κομνηνός, σιασιάσας κατέλαβε τὴν Κύπρον καὶ ἀνεκέρυξεν ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα τῆς νήσου. Ἐν Νικαίᾳ, ἐν Προύσῃ καὶ ἐν Φιλαδελφείᾳ ἐξερράγησαν στάσεις ὑπὸ διαφόρων σιρατηγῶν. Καὶ κατέστειλε μὲν τὰς στάσεις ταύτας ὁ Ἀνδρόνικος, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἦσαν ἀκόμη τεταραγμένα, ὅτε ἦλθεν ἡ ἀγγελία ὅτι οἱ Νορμαννοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπῆρχοντο κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τότε ἐξερράγη ἐπανάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος συναθροίσας περὶ ἑαυτὸν τοὺς δυσμενῶς διακειμένους πρὸς τὸν Ἀνδρόνικον κατέλαβε τὸν θρόνον. Ὁ

Ἀνδρόνικος εὐρισκόμενος ἐν Προποντίδι, ὥς ἔμαθε τὰ συμβάντα, ἔσπευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσάν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν φίλων τοῦ Ἰσαακίου ὑπέστη θάνατον οἰκτροτάτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ

§ 66. Ἰσαάκιος Ἀγγελος (1185—1195).

Ὁ Ἰσαάκιος Ἀγγελος ἦτο ἀνὴρ ἀδρανὴς καὶ ἀνίκανος, ἐκ τύχης δὲ μόνον ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας του ὑπῆρξε λαμπρά· ἠτύχησε δηλονότι νὰ διορίσῃ κατὰ τῶν ἐπερχομένων Νορμαννῶν ἀρχηγὸν γενναῖον καὶ δεξιόν, τὸν Ἀλέξιον Βρανᾶν. Οἱ Νορμαννοί, ὥς προσείπομεν, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Θεσσαλονίκης ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· καὶ ὁ μὲν στόλος κατεστράφη ὑπὸ τρικυμιῶν, ὁ δὲ πεζὸς στρατὸς διηρέθη εἰς πολλὰ τμήματα καὶ ἐτράπη εἰς λεηλασίαν. Ὁ Βρανᾶς καὶ ἀρχὰς προσέβαλε τὰ μεμονωμένα ἀποσπάσματα καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν· οὕτω δ' ἐνίσχυσε τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ του· ἔπειτα δὲ προσβαλὼν τὸ κύριον σῶμα τῶν πολεμίων παρὰ τὸν Σιτυμόνα ποταμὸν κατετρόπωσεν αὐτό. Οἱ περισσυνθέντες τῶν Νορμαννῶν ἐγκατέλιπον τὰς ἐλληνικὰς χώρας.

Μετὰ τὸ εὐτυχὲς αὐτὸ γεγονός τῆς βασιλείας του ὁ Ἰσαάκιος ἤρχισε νὰ περιπίπτῃ ἀπὸ ἀτυχήματος εἰς ἀτύχημα. Ἔνεκα τῆς βαρείας φορολογίας οἱ Βούλγαροι, οἱ ἀπὸ τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου ἦσαν οὖν ὑπὸ τὸν βυζαντινὸν κράτους, ἐπανεστάτησαν νῦν καὶ ἐνωθέντες μετὰ τῶν πέραν τοῦ Δουναβέως οἰκούντων βλαχικῶν νομαδικῶν φύλων ἵδρυσαν νέον βουλγαροβλαχικὸν κράτος (1186). ἔκτοτε δ' ἐπανελήφθησαν αἱ κατὰ τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καταστρεπτικαὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Βουλγάρων. Καὶ ἀπέκρουσε μὲν τοὺς πολεμίους πέραν τοῦ Αἴμου ὁ Ἀλέξιος Βρανᾶς, ἀλλ' ἀποπειραθεὶς ἔπειτα μετὰ τῆς νικηφόρου στρατιᾶς του νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν Ἰσαάκιον ἀπέτυχε καὶ ἐφρονεύθη. Τότε οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Βλάχοι ἐξέτειναν τὸ κράτος των μέχρι τοῦ ποταμοῦ τῆς Μακεδονίας Ἀξιοῦ. Ἐν δ' ἄλλο τμήμα Βλάχων κατέλαβε τὴν Θεσσαλίαν, ἥτις ὠνομάσθη τότε Μεγαλοβλαχία.

Ἐπὶ Ἰσαακίου Ἀγγέλου ἐγένετο ἡ τρίτη σταυροφορία. Κατὰ ταύτην ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας Ῥιχάρδος ὁ Λεοντόθυμος κατέλαβε τὴν Κύπρον, ἐκβαλὼν ἐξ αὐτῆς τὸν Ἰσαάκιον Δούκα Κομνηνόν, καὶ ἐπώλησεν αὐτὴν εἰς τὸν γαλλικὸν οἶκον τῶν Δουσινιαίων. Οἱ Δουσινιανοὶ ἤρξαν ἐν τῇ νήσῳ μέχρι τοῦ 1484, ὅτε περιῆλθεν αὕτη εἰς τοὺς Ἑνετοὺς.

Τὴν ἀδράνειαν τοῦ Ἰσαακίου καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ δυσσεβέειαν ὠφελοῦμενος ὁ ἀδελφός του Ἀλέξιος Ἀγγελος ἐξέφανε κατ' αὐτοῦ συνωμοσίαν. Ὁ Ἰσαάκιος Β' καθηρέθη, ἐτυφλώθη καὶ ἐφυλακίσθη, ἐπὶ δὲ τοῦ θρόνου ἀνεβιβάσθη ὁ Ἀλέξιος Γ'.

§ 67. Ἀλέξιος Γ' (1195—1203).—Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων (1204).

Ὁ Ἀλέξιος Γ' ἐδείχθη ἀνικανώτερος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰσαακίου Β'. Ἐν ᾧ οἱ Βούλγαροι ἐδήουν τὸ κράτος καὶ αἱ ἐσωτερικαὶ στάσεις διεδέχοντο ἀλλήλας, αὐτὸς κατέθλιβε τοὺς ὑπηκόους τῶν δι' ἐπαχθῶν φόρων καὶ ἐσυλαγώγει τὰ πολύτιμα σκεύη τῶν ναῶν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς τοιαύτης καταιστίας τῶν πραγμάτων ἐπῆλθεν ἐκ δυσμῶν σφοδροτάτη καταιγίς, ἥτις ἀπέληξεν εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Ἐν ἔτει 1200 ὁ μεγαλουργὸς πάπας Ἰννοκέντιος Γ' ἐκήρυξε τὴν τετάρτην σταυροφορίαν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ. Οἱ σταυροφόροι Γάλλοι, Ἱταλοὶ καὶ Γερμανοί, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βονιφατίου, μαρκίωνος τοῦ Μομφερράτου, καὶ τοῦ Βαλδουίνου, κόμητος τῆς Φλάνδρας, ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσι διὰ θαλάσσης εἰς τοὺς ἁγίους τόπους. Ὁ δόγης τῆς Ἑνετίας Ἐρρίκος Δάνδολος, γέρον ὑπερενενηκοντούτης, σχεδὸν τυφλὸς ἀλλὰ φιλόδοξος καὶ πανοῦργος, ἀνέλαβεν ἐπὶ πληρωμῇ νὰ διαπεραιώσῃ τοὺς σταυροφόρους δι' ἐνετικῶν πλοίων εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ἀλλὰ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ υἱὸς τοῦ ἐκθρονισθέντος Ἰσαακίου Ἀγγέλου Ἀλέξιος διαφυγὼν κρυφίως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προσῆλθεν εἰς τοὺς σταυροφόρους καὶ παρεκάλει αὐτοὺς νὰ πλεύσωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ βοηθήσωσι τὸν πατέρα του πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ θρόνου· ἀντὶ τούτου δὲ

αὐτὸς ἀνελάμβανε νὰ βοηθήσῃ τοὺς σταυροφόρους καὶ διὰ χρημάτων καὶ δι' ἀνδρῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Ἱερουσαλήμ.

Οἱ σταυροφόροι ἐδυσκολεύθησαν κατ' ἀρχὰς νὰ παραδεχθῶσι τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου, μὴ θέλοντες νὰ παραβιάσωσι τὴν ἱερὰν αὐτῶν πρόθεσιν, ἣτις τοὺς ὠδήγει εἰς Παλαιστίνην· ἀλλ' ἔπειτα πεισθέντες ὑπὸ τοῦ πανούργου Δανδόλου, ὅστις διέβλεπεν ἐκ τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης μεγάλα κέρδη διὰ τὴν Ἑνετίαν, ἔπλευσαν εἰς Κωνσταντινούπουλιν καὶ προσωρμίσθησαν τῷ 1203 εἰς Χαλκηδόνα, ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀφ' οὗ δὲ μάτην προσεκάλεσαν τὸν σφετεριστὴν Ἀλέξιον Γ' ν' ἀποδώσῃ τὸν θρόνον εἰς τὸν νόμιμον αὐτοκράτορα Ἰσαάκιον Β', διεπραιώθησαν εἰς τὴν βόρειον ἀκτὴν τοῦ λιμένος Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατέλαβον τὸ Πέραν καὶ τὸν Γαλατῆν καὶ προухώρησαν διὰ ξηρᾶς ἄνωθεν τοῦ λιμένος μέχρι τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου. Συγχρόνως δὲ οἱ Ἑνετοὶ διαρρήξαντες τὴν σιδηρᾶν ἄλυσιν τὴν φράσσουσαν τὴν εἴσοδον τοῦ Κερατίου κόλπου εἰσέπλευσαν ἐντὸς αὐτοῦ. Γενικὴ ἐπηκολούθησεν ἔφοδος ἀπὸ ξηρᾶς καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Καὶ ἀπέμεινε μὲν αὕτη. Ἀλλ' οἱ Ἑνετοὶ πλησιάσαντες διὰ τῶν πλοίων εἰς τὰ τεῖχη ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς παρακειμένας οἰκίας. Ὁ δειλὸς Ἀλέξιος ἐπιτοήθη ἐκ τούτου καὶ ἔφυγε διὰ νυκτὸς ἐγκαταλιπὼν εἰς τὴν τύχην τὴν πόλιν καὶ τὴν οἰκογένειάν του.

Τότε ἀπεφυλακίσθη ὁ τυφλὸς Ἰσαάκιος καὶ ἀποκατεστάθη ἐπὶ τοῦ θρόνου· ἀφ' οὗ δὲ ἀπεδέχθη τὰς μεταξὺ τοῦ υἱοῦ του καὶ τῶν σταυροφόρων συνομολογηθείσας συνθήκας, εἰσῆλθεν ὁ Ἀλέξιος πανηγυρικῶς εἰς τὴν βασιλεύουσαν καὶ ἔγινε συνάρχων τοῦ πατρός. Ἀλλὰ νῦν ὁ Ἀλέξιος Δ' ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσῃ τὰς ἀναληφθείσας πρὸς τοὺς Φράγκους ὑποχρεώσεις. Φράγκοι ἢ Λατῖνοι ὀνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως. Ὁ Ἀλέξιος Δ' μόνον τὸ ἥμισυ τῆς ὑποσχεθείσης χρηματικῆς ἀμοιβῆς ἠδυνήθη νὰ πληρώσῃ, ἦτοι ἑκατὸν χιλιάδας μάρκων. Ἰνα δ' ἐξοικονομήσῃ καὶ τὸ ὑπόλοιπον, κατεπίεσε χρηματικῶς τὸν λαὸν καὶ ἐσύλησε καὶ αὐτὰ τὰ ἱερὰ σκευὴ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' ὅτε κατόπιν ἀπέστειλε πρὸς τὸν πάπαν τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἀπαιτηθεῖσαν ὁμολογίαν τῆς πίστεως καὶ ὁ πατριάρχης πιεζόμενος ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀνεκήρυξεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σο-

φία τὸν πάπαν ὡς τὸν πρῶτον ἐπίτροπον τοῦ Σωτήρος ἐπὶ τῆς γῆς, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξωργίσθη ὁ λαός, ὥστε στασιάσας καθήρσε καὶ τὸν Ἰσαάκιον καὶ τὸν υἱόν του Ἀλέξιον Δ', ἀνεβίβασε δ' ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπίσημόν του πολίτην, τὸν Νικόλαον Καναβόν. Ἀλλὰ τότε φαυλός τις καὶ πανοῦργος συγγενὴς τοῦ Ἰσαακίου, ὁ Ἀλέξιος Μούρτζουφλος, ἐφόνευσε διὰ δόλου καὶ τὸν Καναβὸν καὶ τὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ ἐσφειτερίσθη αὐτὸς τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν ὡς Ἀλέξιος Ε'. Μετ' ὀλίγον ἀπέθανε καὶ ὁ Ἰσαάκιος ἐκ τῆς λύπης καὶ τοῦ φόβου.

Μετὰ τὰ συμβάντια ταῦτα οἱ σταυροφόροι ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ πάθους τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς πλεονεξίας ἀπεφάσισαν νὰ κατακτήσωσι τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη ἐφοδος ἀπέτυχεν· ἀλλὰ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐπανελήφθη ἡ ἐφοδος. Ὁ Μούρτζουφλος δειλιάσας ἐδραπέτευσεν. Ὁ λαὸς κατὰ τὴν τελευταίαν σιγμὴν ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα τὸν Θεόδωρον Λάσκαριν, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ Ἀλεξίου Γ'. Ἀλλὰ καὶ οὗτος οὐδὲν κατώρθωσεν. Οἱ σταυροφόροι ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως· διέπραξαν δ' ἐν αὐτῇ ἀνηκούστους ὠμότητας· ἔσφαξαν, ἠχμαλώτισαν, ἠτίμασαν γυναικας, ἐβεβήλωσαν ἱερά, ἐνέπαιξαν τὴν θρησκείαν καὶ μυρίας ἄλλας ἀτιμίας διέπραξαν, ἅτινα πάντα καταισχύνουσι τὴν ιδιότητα αὐτῶν ὡς χριστιανῶν καὶ δὴ ὡς ἰπποτῶν καὶ σταυροφόρων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΟΙ ΦΡΑΓΚΟΙ ΕΝ ΤΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

§ 68. Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἰδρυθέντα ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκικὰ καὶ ἑλληνικὰ κράτη.

Οἱ Φράγκοι, οἱ σταυροφόροι δὴλα δὴ καὶ οἱ Ἑνετοί, ἂφ' οὗ ἔγιναν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφάσισαν νὰ ἰδρῶσωσιν ἐν τῇ Ἀνατολῇ κράτος φραγκικὸν ἐπὶ βάσεως φεουδαλικῆς, περιλαβάνον πάσας τὰς χώρας, αἵτινες ἀπειτέλουν τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν. Διένειμάν λοιπὸν μεταξύ των τὰς χώρας ταύτας, διανοοῦμενοι νὰ καταλάβωσιν αὐτὰς κατόπιν εἴτε εἰρηρικῶς εἴτε διὰ τῶν ὁπλων. Ὁ Βαλδουῖνος, κόμης τῆς Φλάνδρας, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ

Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἔλαβεν ὡς ἄμεσον βασιλικὴν κτῆσιν τὴν Θράκην καὶ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ χώρας. Ὁ Βονιφάτιος ἔλαβε τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπερ τότε ἰδρύθη χάριν αὐτοῦ καὶ περιελάμβανε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ τὴν Κρήτην, εἶχε δὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην. Συνεδέετο δὲ τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκρατορίαν διὰ χαλαροῦ δεσμοῦ ὑποτελείας. Οἱ Ἑνετοὶ ἔλαβον τὰς καλλίστας πρὸς ἔμπορίαν χώρας ἥτοι τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν, τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου καὶ τὰς Κυκλάδας καὶ τὴν Πελοπόννησον· ἔτι δὲ τὸν Ὠρεὸν καὶ τὴν Κάρυστον ἐν Εὐβοίᾳ. Μετ' οὗ πολὺν δὲ ἡγόρασαν παρὰ τοῦ Βονιφατίου καὶ τὴν Κρήτην ἐπὶ εὐτελεῖ χρηματικῷ ποσῷ· ἔλαβον δὲ προσέει καὶ μεγάλην συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς αὐτοτελὴ ἐνετικὴν ἀποικίαν. Λατῖνος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐξελέχθη ἐπίσης Ἑνετός, ὁ Θωμᾶς Μοροζίνης.

Ἀφ' οὗ οἱ Φράγκοι διένειμαν ὅλας τὰς χώρας τοῦ βυζαντιακοῦ κράτους εἰς τρία μεγάλα μερίδια, ἐπεχείρησαν ἔπειτα νὰ κατακτήσωσιν αὐτάς. Πρῶτος ὁ Βονιφάτιος καταλαβὼν τὴν Θεσσαλονίκην ὥρμησεν ἐπὶ τὴν κατάκτησιν τῶν χωρῶν, αἵτινες ἔλαχον εἰς αὐτόν. Ἄγων ἱκανὴν στρατιωτικὴν δύναμιν ἐκ Γάλλων, Ἰταλῶν καὶ Γερμανῶν κατέλαβεν ἄνευ δυσχερειῶν πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν· κατὰ τὴν πομπήν αὐτοῦ παρὰ τὰς Θερμοπύλας τὸν ἄρχοντα Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας Λέοντα Σγουρὸν ἔγινε κύριος τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μέχρι τοῦ Ἰθμοῦ τῆς Κορίνθου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον οἱ Γάλλοι ἱππῆται Γοδοφρέδος Βιλλαρδουῖνος καὶ Γουλιέλμος Σαμπλίτης ἄγοντες στίφη Βουργουνδίων καὶ Γάλλων, τῇ ἐπινεύσει καὶ τοῦ Βονιφατίου, ἐκυρίευσαν τὸ πλεῖστον τῆς Πελοποννήσου, καίτοι ἡ χώρα αὕτη εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τοὺς Ἑνετούς, ἰδρυσαν δὲ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Ἀχαΐας ἥτοι τῆς Πελοποννήσου. Ταύτης ἡγεμονίαν ὠνομάσθη ὁ Σαμπλίτης. Βραδύτερον, ἀναχωρήσαντος τοῦ Σαμπλίτου εἰς Γαλλίαν καὶ ἀποθανόντος καθ' ὁδόν, ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας ἦ τοῦ Μορέως, ὡς ὠνομάσθη τὸ φραγκικὸν κράτος τῆς Πελοποννήσου, περιήλθεν εἰς τὸν Βιλλαρ-

δουίνον. Διέμεινε δὲ αὕτη κληρονομικῶς εἰς τὸν οἶκον τῶν Βιλλαρδουίνων ἐβδομήκοντα ἔτη μὲ ἔδραν τὴν Ἀνδραβίδαν.

Βραδυτέρων τῶν σιαυροφόρων ἐπεχείρησαν οἱ Ἐνετοὶ νὰ καταλάβωσι τὰς χώρας, αἵτινες ἔλαχον εἰς αὐτοὺς. Κατέλαβον τὸ Ἀνυράχιον, τὴν Κέρκυραν, τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην, μετὰ μακρὸν δὲ ἀγῶνα (1205—1212) κατέλαβον καὶ τὴν Κρήτην, ἣν εἶχον προκαταλάβει οἱ Γενοῖται. Τέλος προέβησαν καὶ εἰς τὴν κατάληψιν τῶν Κυκλάδων. Ἡ Ἐνετικὴ πολιτεία θέλουσα ν' ἀποφύγῃ μακροὺς ἀγῶνας καὶ μεγάλας δαπάνας ἐπέτρεψε τὴν κατάληψιν τῶν ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει νήσων εἰς τοὺς βουλομένους ἐκ τῶν Ἐνετῶν εὐπατριδῶν. Τότε ὁ Μᾶρκος Σανοῦδος, ἀνεψιὸς τοῦ Δανδόλου, ἐξώπλισεν ὠκτὼ γαλέρας, παραλαβὼν δὲ φιλοκιδύνοους καὶ φιλοκλήμονας ἱππίας ἐπλευσεν εἰς τὰς Κυκλάδας καὶ ἐντὸς ὀλίγου χρόνου ἔγινε κύριος δέκα ἑπτὰ νήσων. Τινὰς τῶν καταληφθεῖσων νήσων ὁ Σανοῦδος διένειμεν ὡς τιμάρια εἰς τοὺς συναγωνιστάς του, αὐτὸς δὲ ἐκράτησε τὰς πλείους μὲ ἔδραν τὴν Νάξον.

Τὰ πάντα τότε μετεβλήθησαν κατὰ τὰς φραγκικὰς τοῦ μεσαίωνος ἰδέας καὶ θεσμοθεσίας. Ἡ Ἑλλὰς διηρέθη εἰς δουκάτα, κομητείας βαρωνίας. Αἱ Ἀθῆναι μετὰ τῶν Θηβῶν παρεχωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Βονιφατίου εἰς τὸν Βουργούδιον Ὅθωνα Δελαρός, ὅστις συνήθως προσηγορεῖτο ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων του Μ έ γ α ς Κ υ ρ ι ς. Ἡ Πελοπόννησος διηρέθη ὑπὸ τοῦ Βιλλαρδουίνου εἰς δώδεκα βαρωνίας. Αἱ πλείστοι τῶν Κυκλάδων νήσων ἀπήρτιζον τὸ δουκάτον τῆς Νάξου, τινὲς δὲ διετέλουν ὑπὸ ἰδίου δυνάστης, οἷνες ὑπέκειντο εἰς τὸν δοῦκα τῆς Νάξου Μᾶρκον Σανοῦδον.

Ἐν τούτοις οἱ Φράγκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταλάβωσι πάσας τὰς διανεμηθείσας μετὰ τῶν βυζαντινὰς χώρας, διότι ἰδρύνθησαν ἀμέσως ἑλληνικὰ κράτη ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, τὰ ὁποῖα ἤρριξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Φράγκων. Τοιαῦτα ἦσαν α') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, β') ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος, καὶ γ') τὸ δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. Περὶ τῶν κρατῶν τούτων γενήσεται λόγος κατωτέρω.

§ 69. Ἀσθένεια τῆς λατινικῆς ἢ φραγκικῆς αὐτοκρατορίας
τῆς Κωνσταντινουπόλεως. — Λατῖνοι αὐτοκράτορες.

Τὸ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἰδρυθὲν λατινικὸν ἢ φραγκικὸν κράτος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπῆρξεν ἀσθενὲς καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Ἐσωτερικῶς μὲν ἔνεκα τῆς διαιρέσεως αὐτοῦ εἰς τρία τμήματα, εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βαλδουίνου, εἰς τὸ βασιλεῖον τοῦ Βονιφατίου καὶ εἰς τὸ κράτιστον μερίδιον τῶν Ἑνετῶν, αἵτινα πάλιν, ὡς προείπομεν, ὑποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας ἡγεμονίας, οἱ δὲ δεσμοὶ τῶν μικροτέρων τούτων ἡγεμονιῶν πρὸς τοὺς κυριάρχας ἦσαν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥτιον χαλαροί. Ἐξωτερικῶς δέ, διότι περιετοιχίζετο ὑπὸ διαφόρων κρατῶν, ἐν Εὐρώπῃ μὲν ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ κράτους καὶ ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου, ἐν Ἀσίᾳ δὲ ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Πρὸς τοῦτοις οἱ ὑπῆκοοι Ἕλληνες ἐμίσουν τοὺς Φράγκους καὶ οὐδεμίαν ἠθικὴν ἢ ὕλικήν δύναμιν παρεῖχον εἰς αὐτοὺς. Τὸ μῖσος δὲ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θράκης κατὰ τῶν Φράγκων ἦτο τόσον σφοδρόν, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ συνεννοηθῶσι πρὸς τὸν τότε τσάρον τῶν Βουλγάρων Ἰωαννίτζην καὶ νὰ ὑποσχεθῶσι ν' ἀναγνωρίσωσιν αὐτὸν βασιλέα Ῥωμαίων (Ἑλλήνων) καὶ Βουλγάρων ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ἀπὸ τῶν Φράγκων κατακτητῶν. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐπανεστίασαν καὶ κατέλαβον τὴν Ἀδριανούπολιν. Ὁ Βαλδουῖνος ἐπῆλθε κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰωαννίτζης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Θράκην καὶ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν κατετρόπωσε τοὺς Φράγκους. Ὁ Βαλδουῖνος συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ κατεκρεουργήθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Ἀλλὰ νῦν ὁ ἀπιστὸς τσάρος τῶν Βουλγάρων ἐπετέθη καὶ κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ χιλιάδας αὐτῶν ἠχμαλώτισε καὶ ἐξηνδραπόδισε, ἀπὸ βασιλέως Ῥωμαίων γενόμενος Ῥωμαιοκτόνος.

Τὸν Βαλδουῖνον Α' διεδέχθη ὁ ἡρωϊκὸς ἀδελφός του Ἐρζίκος (1206—1216). Οὗτος ἐδείχθη πρῶτος καὶ εὐμενὴς πρὸς τοὺς Ἕλληνας ὑπηκόους του, δι' ὃ καὶ ἐφείλκυσε τὴν ἀγάπην αὐτῶν μεταμεληθέντων διὰ τὴν πρὸς τοὺς Βουλγάρους συμμαχίαν. Ἐπροστάτισε δὲ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν ἐλευθερίαν ἐναντίον τῶν προσηλυτιστικῶν

ἐνεργειῶν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Λατίνου πατριάρχου. Ὁ Ἐρ-
ρικός διεξήγαγε πολέμους κατὰ τῶν Βουλγάρων, τοὺς δποίους κατε-
τρόπως παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, κατὰ τῶν Ἑλλήνων τοῦ δεσπο-
τάτου τῆς Ἡπείρου καὶ κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Νικαίας. Ἀλλ' οἱ
πόλεμοι αὐτοῦ ἀπέβησαν ἀτελεσφόρητοι ἕνεκα τῆς καθόλου δυσχεροῦς
καταστάσεως τῶν πραγμάτων. Οἱ δὲ τῷ 1216 ἐστράτευσεν κατὰ τοῦ
δεσπότη τῆς Ἡπείρου Θεοδώρου, ἠσθένησεν καθ' ὁδὸν καὶ ἀπέθα-
νεν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Τὸν Ἐρρῖκον διεδέχθη ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρός του Πέτρος Κουρ-
τεναῖς (1216 — 1219). Ἀλλ' οὔτος στεφθεὶς ἐν Ῥώμῃ ὑπὸ τοῦ
πάπα ἤρχεται εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵν' ἀναλάβῃ τὴν ἀρχήν, συν-
λήφθῃ αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπέθανεν ἐν
τῇ φυλακῇ. Μετὰ δύο ἔτη ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Πέτρου Κουρτεναῖ
ἔλαβε τὸν θρόνον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ῥοβέρτος (1221 — 1228). Ἐπὶ
τούτου ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Θεόδωρος Ἀγγελος, νικήσας τὸν
υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ Βονιφατίου Δημήτριον κατέλαβε τὴν Θεσσα-
λίαν, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως
καὶ κατέλυσεν ὀριστικῶς τὸ φραγκικὸν βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης,
ἔλαβε δὲ τὸν τίτλον βασιλέως καὶ ἤδρευεν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Διάδοχος τοῦ Ῥοβέρτου ἔγινεν ὁ ἑνδεκαετὴς ἀνεψιὸς του, υἱὸς
τοῦ Πέτρου Κουρτεναῖ, Βαλδουῖνος Β', ὃν ἐπετρόπευε μέχρι τοῦ
1237 ὁ Ἰωάννης κόμης Βοιέννης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἰωάν-
νου ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν ὁ Βιλδουῖνος. Βλέπων οὗτος καταρρέον
τὸ κράτος του, τρεῖς ὥς ἐπαίτης περιῆλθε τὴν δυτικὴν Εὐρώπην
ἐπικαλούμενος ματαίως τὴν συνδρομὴν τῶν βασιλέων καὶ τοῦ πάπα.
Ἐπανελθὼν δὲ παρέστη εἰς τὴν ἐσχάτην ἀγωνίαν τοῦ κράτους του,
ὅπερ εἶχε περικοπῇ πανταχόθεν καὶ ἐπὶ τέλους εἶχε περιορισθῇ εἰς
μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπὶ Βαλδουίνου Β' ἀνεκτῆθη ὑπὸ
τῶν Ἑλλήνων ἡ Κωνσταντινούπολις.

§ 70. Ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας.

Μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Θεόδωρος
Λάσκαρις, ὡς προσέπομεν, εἶχεν ἀνακηρυχθῇ αὐτοκράτωρ. Ἀλλὰ μὴ

Ἱστορία Βυζαντινῆς Ν. Βραχνοῦ

δυνηθῆις τὰ ἐμπνεύση θάρρος καὶ ἐνθουσιασμόν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως διεπεραιώθη εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Βοηθούμενος δὲ καὶ ὑπὸ τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως φυγάδων κατῴρθησε κατόπιν μυρίων δυσχερειῶν τὰ γίγνη κύριος τῆς Βιδυνίας καὶ τὰ ἰδρύσῃ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Ἐγκατέστησε δ' ἐν Νικαίᾳ πατριάρχην τὸν Μιχαὴλ Αὐτωρειανόν, φέροντα τὴν προσωνυμίαν πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐστέφθη ὑπ' αὐτοῦ αὐτοκράτωρ Ῥωμαίων. Οὕτως ἡ φυγὰς βασιλεία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ ἐκδιωχθὲν πατριαρχεῖον εὗρον ἄσυχον ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Βιδυνίας. Εἰς τὴν Νικαίαν δ' ἐπίσης εὗρον ἄσυχον οἱ εὐπατριδαὶ τοῦ Βυζαντίου καὶ οἱ λόγοι τοῦ ἔθνους.

Μετὰ μακροὺς ἀγῶνας ὁ Δάσκαρις καὶ πρὸς τοὺς Φράγκους καὶ πρὸς τοὺς Σελδζουκίδας Τούρκους ἠῦρνε τὸ κράτος τῆς Νικαίας κατὰ τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μέχρι Σμύρνης καὶ μεσογείως μέχρι Φρυγίας καὶ Λυδίας, πρὸς ἀνατολὰς δὲ τὸ κατέστησεν ὁμορον τῆς ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντος.

Τὸν Θεόδωρον Δάσκαριν διεδέχθη ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρός του Ἰωάννης Βατάτζης (1222—1254), ἀνὴρ μεγαλεπήβολος. Ὁ Βατάτζης νικήσας τοὺς Φράγκους ἀπέσπασεν ἀπ' αὐτῶν πολλὰ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ὀχυρὰ χωρία. Κατόπιν συμμαχήσας μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων Ἀσάν προουχώρησε μέχρι τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπολιόρκησεν αὐτὴν ἐπὶ Βαλδουίνου Β', καὶ θὰ τὴν ἐκυρίευν, ἂν μὴ ἀνεφύοντο ἔριδες μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Μετὰ τοῦτο ὁ Βατάτζης ἐστράτευσεν κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐδρεύοντος βασιλέως Ἰωάννου Ἀγγέλου, υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου, καὶ νικήσας αὐτὸν ἠγάγκασεν ν' ἀποθέσῃ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα καὶ ν' ἄρξῃ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς ὑποτελὴς αὐτοῦ, φέρων τὸν τίτλον δεσπότην.

Τὸν Ἰωάννην Βατάτζην διεδέχθη ὁ υἱὸς του Θεόδωρος, ὅστις λαβὼν τὴν ἐπωνυμίαν τοῦ πρὸς μητρὸς ἐνδόξου πάππου του εἶνε γνωστός ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς Θεόδωρος Β' Δάσκαρις. Ὁ Θεόδωρος Β' ἦτο ἀνὴρ λόγιος καὶ ἐπροστάτευσεν πολὺ τὰ γράμματα ἰδρύσας βιβλιοθήκην καὶ σχολεῖα, ἀλλ' ὑστέρει πολὺ τοῦ πατρὸς του ὡς πρὸς τὴν διοικητικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν δλὴν ἐπιβολήν. Ἐν τούτοις ἐπολέμησε

γενναίως πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Ἀποθανὼν τῷ 1259 κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν δικταετῆ υἱὸν του Ἰωάννην Λάσκαριν. Τούτου ἐπίτροπος καὶ ἔπειτα συμβασιλεὺς ἔγινεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

§ 71. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος.

Καθ' ὃν χρόνον οἱ Λατῖνοι ἐγίνοντο κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἕγγονος τοῦ Ἀνδρονίκου Α', συγκροτήσας στρατὸν ἐξ Ἰβήρων, ὧν ἡ βασίλισσα Θάμαρ ἦτο θεία του, κατέλαβε τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἀνεκηρύχθη αὐτοκράτωρ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του, προσονομασθεὶς Μέγας Κομνηνός πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τῶν ἐκ θηλυγενείας Κομνηνῶν, ταχέως δ' ἐπεξέτεινε τὰ ὅρια τοῦ κράτους του. Ὁ οἶκος τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν ἤρξεν ἐν Τραπεζοῦντι μέχρι τοῦ 1461, ὅτε ὁ σουλτάνος τῶν Ὀθωμανῶν Μωάμεθ Β' καταλύσας τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος ἐφόρνευσε τὸν τελευταῖον αὐτῆς αὐτοκράτορα Δανιὴ Κομνηνὸν μεθ' ὅλης τῆς οἰκογενείας του.

§ 72. Τὸ δεσποτῆτον τῆς Ἠπείρου.

Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ἐξάδελφος τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου Ἰσαακίου Β' καὶ Ἀλεξίου Γ', ἔδρυσεν τὸ δεσποτῆτον τῆς Ἠπείρου, περιελάμβανε δὲ τοῦτο τὴν Ἠπειρον, τὴν Ἀκαρνανίαν, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἀργεαν. Ὁ διάδοχος τοῦ Μιχαὴλ Α' ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Θεόδωρος κατέλαβε κατὰ πρῶτον μέγα μέρος τῆς Ἰλλυρίας, ἔπειτα δὲ ὑπέταξε τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ κατέλυσεν ὀριστικῶς τὸ φραγκικὸν βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης, ἐξέτεινε δὲ τὴν κυριαρχίαν του καὶ πρὸς τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας ἔλαβε τὸν τίτλον βασιλέως, ἥδρυνε δ' ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἀλλὰ κατόπιν στρατεύσας κατὰ τῶν Βουλγάρων ἠττήθη καὶ ἡχημαλωτίσθη, τὸ δὲ κράτος του διελύθη. Πολλὰ μέρη τῆς Θράκης (μετὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως) καὶ τῆς Μακεδονίας κατέλαβον οἱ Βούλγαροι, τὰς δὲ λοιπὰς χώρας κατέλαβον οἱ σύγγενεῖς τοῦ Θεοδώρου.

Οὕτω τὸ ἐν Εὐρώπῃ ἑλληνικὸν κράτος διηρέθη εἰς δύο· α')

τὸ ἀπθενέστατον βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπερ συνέκειτο ἐκ χωρῶν τινων τῆς Μακεδονίας καὶ Θεσσαλίας, ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰωάννου Ἀγγελίου, υἱοῦ τοῦ Θεοδώρου, μετεβλήθη, ὡς εἶδομεν, εἰς ἀπλοῦν δεσποτιᾶτον καὶ ἔγινεν ὑποτελὲς εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Νικαίας, καὶ β') εἰς τὸ νέον δεσποτιᾶτον τῆς Ἡπείρου ὑπὸ τὸν Μιχαὴλ Β', νόθον υἱὸν τοῦ ἰδρυτοῦ Μιχαὴλ Α', περιλαμβάνον μέρος τῆς Θεσσαλίας, τὴν Ἡπείρου, τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν.

§ 73. Πόλεμος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου πρὸς τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β'.— Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλικίου Ἰωάννου Λασκάρεως Μιχαὴλ Παλαιολόγος ταχέως ἔγινε συμβασιλεὺς αὐτοῦ. Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τοῦ Θεοδώρου Λασκάρεως καὶ Ἰωάννου Βατάτζη. Καὶ πρῶτον ἐταπείνωσε διὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἀλεξίου Στρατηγοπούλου τὸν δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β', ὅστις ἐφιλοτιμεῖτο ν' ἀνακτήσῃ αὐτὸς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, καὶ ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτοῦ πολλὰ μέρη τῆς νοτίου Μακεδονίας. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἔλαβε μέρος καὶ ὁ γαμβρὸς τοῦ Μιχαὴλ Γ' Γουλιέλμος Βιλλαρδουῖνος, ἡγεμὼν τῆς Ἀχαΐας, ὅστις καὶ ἡχμαλωτίσθη. Ὁ Βιλλαρδουῖνος ἔμεινε τρία ἔτη αἰχμάλωτος τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Τέλος ἀπελυτρώθη τῷ 1262, ἀφ' οὗ παρεχώρησεν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὰ ὀχυρὰ φρούρια τῆς Μαΐνης καὶ τῆς Μονεμβασίας, τὸ Γεράκι (ἀρχαίας Γερόνθρας) καὶ τὸν νεόκτιστον Μυστρᾶν.

Μετὰ τὴν ταπείνωσιν τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἐστράτευσεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν Θράκην καὶ κατέλαβε τὴν Σηλυβρίαν καὶ τὰς ἄλλας περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν μικρὰς πόλεις καὶ οὕτω περιώρισε τὴν φραγκικὴν αὐτοκρατορίαν εἰς μόνην τὴν περιοχὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Κατόπιν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται ὅπως ἐπιτεθῇ καὶ κατ' αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἀλλὰ πρὸ τούτου ἤθελε νὰ προλάβῃ πάντα ἀντιπερισπασμὸν ἐκ μέρους τοῦ δεσπότη τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Β' καὶ τοῦ βασιλέως τῶν Βουλγάρων. Διὰ τοῦτο ἐπεμψεν εἰς τὴν Θράκην τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον μετὰ

μικρῶς δυνάμεως. Εἰς τὴν περὶστασιν ταύτην ὁ Παλαιολόγος παρήγγειλεν εἰς τὸν Στρατηγόπουλον νὰ διέλθῃ διὰ τῶν προαστείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἐμβάλῃ εἰς ἀνησυχίαν καὶ φόβον τοὺς ἐν αὐτῇ Λατίνους.

“Οτε ὁ Στρατηγόπουλος ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ὄχθην τῆς Προποντίδος καὶ ἐπλησίασεν εἰς τὴν Σηλυβρίαν, περιεστοιχίσθη ὑπὸ πλῆθους ἐθελοντῶν, οἵτινες συνέρρευσαν πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πρωτευούσης. Παρ’ αὐτῶν ἔμαθεν ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἔρημος στρατιωτῶν, διότι οἱ Λαῖνοι μεθ’ ὅλης τῆς πεζικῆς καὶ ναυτικῆς δυνάμεως εἶχον ἐκστρατεύσει κατὰ τῆς οὐχὶ μακρὰν κειμένης νησίδος Λαφνουσίας. Ὁ Στρατηγόπουλος ἐπλησίασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ συνεννοηθεὶς μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ εἰσήγαγεν ἐν καιρῷ νυκτὸς διὰ τινος ὑπογείου εισόδου πεντήκοντα ἄνδρας, οἵτινες κυριεύουσι μίαν τῶν πυλῶν καὶ ἀνοίγουσιν αὐτήν. Ὁ Στρατηγόπουλος εἰσῆλθεν ἀμέσως μετὰ τοῦ στρατοῦ του καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τῶν κατοίκων κατέλαβεν εὐχερῶς τὴν πόλιν (26 Ἰουλίου 1261). Ὁ αὐτοκράτωρ Βαλδουῖνος Β' καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ ἑδραπέτευσεν εἰς Εὐρώπην· ἀφ’ οὗ δὲ ἐπὶ πολλὸν χρόνον ἐπλανήθη ἀνὰ τὴν Εὐρώπην μάτην ζητῶν ἐπικουρίας, ἀπέθανε τέλος τῷ 1273.

Ἡ εἰδησις τῆς ἀνακτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοῦ Στρατηγοπούλου ἐνέπλησε χαρᾶς τὸν Μιχαὴλ Παλαιολόγον. Μετὰ τρεῖς ἑβδομάδας εἰσῆλθεν οὗτος ἐν πομπῇ εἰς τὴν ἀνακηθεῖσαν πρωτεύουσαν, προηγούμενης τῆς εἰκόνος τῆς Θεοτόκου.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους τοῦ Βυζαντίου ἡ φραγκικὴ κυριαρχία διετηρήθη ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν ἑλληνικαῖς χώραις καὶ δὴ ἐν Πελοποννήσῳ, ἐν τῇ ἀνατολικῇ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ πελάγει. Κατὰ τούτους μάλιστα τοὺς χρόνους κατελήφθη καὶ ἡ Ῥόδος ὑπὸ τῶν ἱπποτῶν τοῦ τάγματος τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τῶν Μαμελούκων οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται κατέφυγον προσωρινῶς εἰς Κύπρον· ἐκ ταύτης δὲ οἱ ὁρμώμενοι κατέκτησαν τὴν Ῥόδον καὶ ἔδρυσαν ἐν αὐτῇ ἴδιον κράτος (1310)· ὅθεν καὶ ἱππῶται τῆς Ῥόδου ἐκλήθησαν. Ἡ

Ῥόδος παρέμεινεν εἰς τοὺς Ἰωαννίτας μέχρι τοῦ 1522, ὁπότε κατελήφθη αὕτη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΔΥΝΑΣΤΕΙΑ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ

§ 74. Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος (1261—1282).

Ὁ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος ἐστέφθη ἐκ δευτέρου αὐτοκράτωρ ἐν τῷ ναῶ τῆς Ἀγίας Σοφίας. ὠθούμενος δὲ ὑπὸ φιλοδοξίας καὶ ἵν' ἀπαλλαγῇ εἰς τὸ μέλλον παντὸς κινδύνου ἐκ μέρους τοῦ βασιλόπαιδος Ἰωάννου Λασκάρεως, διέταξε καὶ ἐτύφλωσαν αὐτόν, οὕτω δ' ἔργινεν ἀρχηγέτης τῆς τελευταίας δυναστείας τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλ' οὐτε ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος οὐτε οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἠδυνήθησαν ἢ ἀποδώσωσιν εἰς τὸ ἀνασυσταθὲν βυζαντιακὸν κράτος τὴν προτέραν αὐτοῦ ζωὴν. Περιορίζετο τότε τὸ βυζαντιανὸν κράτος εἰς τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, μέρος τῆς Θεσσαλίας, ὀλίγας νήσους, καὶ εἰς τὰς περὶ τὴν Νίκαιαν ἄσσιατικὰς κτήσεις. Τὰ λοιπὰ μέρη κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Φράγκων, τῶν Ἑνετῶν καὶ ὑπὸ τοῦ δεσπότη τῆς Ἠπείρου. Μέγα δ' ἐπίσης μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατεῖχον οἱ Σελτζουκίδαι Τοῦρκοι. Καὶ ὁ αὐτοκρατορικὸς οἶκος τῶν Κομνηνῶν ἐν Τραπεζοῦντι ἠρνεῖτο ἐκ ζηλοτυπίας ἢ ἀναγνωρίσῃ τὸν Παλαιολόγον ὡς νόμιμον κύριον τοῦ Βυζαντίου. Πλὴν δὲ τούτου καὶ ὁ Κάρολος ὁ Ἀνδηγαυός, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου Θ' καταλαβὼν τὸ Νορμανικὸν βασίλειον τῆς κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας καὶ ἀγοράσας ἀντὶ χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκπιώτου Βαλδουίνου Β' τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματα τούτου παρεσκεύαζε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἀντὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ κράτους ὅπερ εἶχεν ἀκόμη ἱκανοὺς πόρους, τόσον πολὺ ἐφοβήθη ἐκ τοῦ κινδύνου τοῦ προσερχομένου ἐκ τοῦ Καρόλου τοῦ Ἀνδηγαυοῦ, ὥστε πρὸς ἀποσόβησιν αὐτοῦ ἤλθεν εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν πάπαν περὶ ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Πέμπας δὲ πρέσβεις εἰς τὴν ἐν Λουγδούνῳ, σημερινῇ Λυὼν, συγκροτηθεῖσαν σύνοδον (1274) πα-

ρεδέχθη τὰ δόγματα τῶν Ααίνων καὶ ἀνεγνώρισε τὸν πάπαν ὡς κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλ' ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξεγερθέντες ἐματαίωσαν τὴν ἔνωσιν ταύτην τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ὁ δ' ἐκ δυσμῶν κίνδυνος ἀπεσοβήθη, διότι τῇ 30 Μαρτίου 1282 κατὰ τὸν ἐσπερινὸν τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα ἐξεοράγη ἐν Σικελίᾳ μεγάλη ἐπανάστασις κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐσφάγησαν καθ' ὅλην τὴν νῆσον εἴκοσι χιλιάδες Γάλλοι. Τὸ γεγονός τοῦτο ὀνομάζεται ἐν τῇ ἱστορίᾳ Σικελικὸς ἐσπερινός. Μικρὸν μετὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἀπέθανεν ὁ Κάρολος ὁ Ἀνθηγαυός· κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἀπέθανε καὶ ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος.

Ἀλλὰ καθ' ὃν χρόνον ἀπεσοβεῖτο ὁ ἐκ δυσμῶν κίνδυνος, ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνεκνυμονεῖτο νέος φοβερός κίνδυνος κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς προθύροις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐδημιουργεῖτο, ἀφανῶς ἐν ἀρχῇ, τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, οἵτινες ἡμέραν τινα ἔμελλον νὰ καταλύσωσι τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν.

§ 75. Ἡ γένεσις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἐν Βιθυνίᾳ.

Εἰς τὰς πέραν τοῦ Ὀξου χώρας κατέκονον διάφοροι τουρκοκαὶ φυλαί. Εἰς Τοῦρκος φύλαρχος, ὀνόματι Σουλεϊμάν, μετενάστευσε μετὰ τῆς φυλῆς τὸν, τῆς τῶν Ὀγούζων, εἰς τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ὀξου περσικὰς χώρας καὶ εἰσῆλθεν ὡς μισθοφόρος εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῶν Χοβαρσεμίων ἢ Χωρασμίων, οἵτινες καταλαβόντες πάσας τὰς περσικὰς χώρας εἶχον ἰδρύσει ἴδιον κράτος. Ἀλλ' ὅτε μετ' ὀλίγον τὸ χοβαρσεμιακὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων, ὁ Σουλεϊμάν ἔφυγε μετὰ τῆς φυλῆς του εἰς Ἀρμενίαν. Μετὰ τινα ἔτη ὁ Σουλεϊμάν θελήσας νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια, ἐν ᾧ διέβαινε τὸν Εὐφράτην, ἐπνίγη. Οἱ τέσσαρες υἱοὶ αὐτοῦ διαμοιράσαντες τὰ στίφη, ἅτινα ἠκολούθουν τὸν πατέρα των, ἀπεχωρίσθησαν καὶ ἐζήτησαν τῇδε κακεῖσε μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν. Ἀλλ' εἰς μόνον τῶν υἱῶν τοῦ Σουλεϊμάν μνημονεύεται, ὁ Ἐρτογρούλ. Οὗτος μετὰ τῶν εὐαρίθμων ὀπαδῶν του, ἐν οἷς ἦσαν μόνον τετρακόσιοι μαχηταὶ ἱππεῖς, ἦλθεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἀνέλαβε στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ

τῷ Σελδζουκίδῃ σουλιάνῳ τοῦ Ἰκουνίου Ἀλαεδίν Α'. Βοηθήσας δὲ τὸν Ἀλεεδίν ἐπιτυχῶς εἰς τοὺς κατὰ τῶν Μογγόλων καὶ τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου πολέμους τοῦ ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἐπ' ἀμοιβῇ τῶν ὑπηρεσιῶν του ὡς τιμᾶριον μικρὰν χώραν ἐγγὺς τῆς ἀρχαίας Βιδυνίας. Ἡ μικρὰ αὕτη χώρα ὑπῆρξεν ὁ πυρὴν τοῦ κατοπιν μεγάλου ὀθωμανικοῦ κράτους. Εἰς αὐτὴν συνέρρεον ἐκ τῶν πέριξ πλεῖστοι Σελδζουκίδαι Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ἀκόμη ἀρνηοίθρησκοι δελεαζόμενοι διὰ δώρων, ἀμοιβῶν καὶ ἀξιομάτων. Ταῦτα ἔγιναν, ὅτι ἔβασίλευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγος, χωρὶς τὸ πρᾶγμα νὰ παράσχη εἰς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν μέλλοντος κινδύνου καὶ χωρὶς καὶ νὰ γίνῃ γνωστὸν ὡς ἐκ τῆς ἀσημότητός του.

Ὁ υἱὸς τοῦ Ἐρτογρούλ Ὀθωμάν ἢ Ὀσμάν (1281—1326) ἐξέτεινεν ὀλίγον καὶ ὀλίγον τὰ ὅρια τῆς μικρᾶς ἐπικρατείας του πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιδυνίας. Ὅτε δὲ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου τετάρτου αἰῶνος τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου κατελύθη ὑπὸ τῶν Μογγόλων, αἱ δυτικαὶ μωαμεθανικαὶ χῶραι τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, αἱ ἐντεῦθεν τοῦ Ἄλβου, κατεσιάθησαν ἀνεξάρητοι καὶ ὅσοι κατὰ τύχην ἦσαν διοικηταὶ αὐτῶν ἔγιναν ἡγεμόνες κληρονομικοί. Τότε καὶ ὁ Ὀθωμάν ἢ Ὀσμάν ἀπὸ ὑποτελοῦς ἀνεκηρύχθη ἀνεξάρητος ἡγεμὼν καὶ ἔγινεν ἀρχηγέτης τῶν ἀπ' αὐτοῦ ὀνομασθέντων Ὀθωμανῶν ἢ Ὀσμανιδῶν.

§ 76. Ἀνδρόνικος Β' καὶ Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος.

Ὁ Ἀνδρόνικος Β' (1282—1327) διαδεχθεὶς τὸν πατέρα του Μιχαὴλ Η' ἀπέρριψε τὰ δόγματα τῶν Λατίνων, αἵνα εἶχε παραδεχθῇ ὁ πατὴρ του, καὶ οὕτως ἀποκατέστησε τὴν εἰρήνην ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἐπεὶτα δὲ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Τούρκων, καὶ μάλιστα τῶν Ὀθωμανῶν, προσέλαβεν ἐπὶ μισθῷ ξένους Ἰσπανοὺς τυχοδιώκτας, τὴν λεγομένην Ἑταίρειαν τῶν Καταλάνων, ἧς ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Δεφλώρ. Ἀλλ' οἱ Καταλάνοι οὗτοι ταχέως ἀπέβησαν ἡ μάστιξ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας προωρίσθησαν νὰ ὑπερασπίσωσι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἀντὶ τοῦ πολέμου πρὸς τοὺς Τούρκους ἤρχισαν νὰ ὀργιάζωσι κατὰ

τῶν Ἑλλήνων δίκην κατακτητῶν καὶ νὰ ληστεύσιν αὐτούς· ἔπειτα δ' ἐγκαταλιπόντες τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐπέστρεψαν εἰς τὴν θρακικὴν χερσόνησον καὶ ἐσκήνωσαν ἐν Καλλιπόλει. Ἐκ Καλλιπόλεως ὁ Δεφλὼρ ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἵνα ζητήσῃ τοὺς καθυστερουμένους μισθοὺς· ἔπειτα δὲ μετέβη μετὰ τριακοσίων δορυφόρων εἰς Ἀδριανούπολιν, ἵνα χαιρετίσῃ τὸν βασιλόπαιδα Μιχαήλ, ὃν ὁ πατὴρ εἶχε προσλάβει ὡς συμβασιλέα. Ἀλλὰ κατὰ διαταγὴν τοῦ Μιχαήλ Θ', ὅστις ἠορᾶνετο ἀποστροφῆν πρὸς τοὺς Καταλωνίους, ὁ Δεφλὼρ συνελήφθη καὶ ἐφορευθῆ μετὰ πάντων τῶν δορυφόρων του, πλὴν τριῶν διασωθέντων εἰς Καλλιπόλιν.

Οἱ Καταλώνιοι ἐξαργιωθέντες διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρχηγοῦ των διέπραξαν φρικῶδεις σφαγὰς ἐν Καλλιπόλει. Προσλαβόντες δὲ πρὸς ἐνίσχυσιν των καὶ Τούρκους μισθοφόρους ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας κατέκλυσαν ἅπασαν τὴν Θράκην καὶ ἐλεηλάτησαν αὐτὴν φρικωδῶς. Ἀκολουθῶς εἰσέβαλον εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ προχώρησαν μέχρι τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Κατατροπώσαντες δὲ παρὰ τὴν Κωπαΐδα τὸν δοῦκα Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν Οὐάλτερον Βοιέντιον ἔγιναν κύριοι τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας καὶ διένειμαν τὰς χώρας ταύτας πρὸς ἀλλήλους.

Καὶ ἄλλα κακὰ ὑπέστη τὸ βυζαντικὸν κράτος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἀνδρονίκου Β'. Ὁ υἱὸς τοῦ Στεφάνου Νεμάνια, ἰδρυτοῦ τῆς δυναστείας τῶν Νεμανιδῶν ἐν Σερβίᾳ, Στέφανος Οὐρσεϊς Β' ἀνηγορευθῆ τῷ 1282 κ ρ α λ η ς ἦτοι βασιλεὺς τῆς Σερβίας. Ὁ Στέφανος Οὐρσεϊς Β' κατέλαβε τὴν βόρειον Μακεδονίαν καὶ κατέστησε πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του τὰ Σκόπια. Καὶ τὸ παραδοξότερον, λαβὼν τετάρτην σύζυγον τὸ ὀκταετὲς θυγάτριον τοῦ Ἀνδρονίκου Β' κατώρθωσεν ὥστε αἱ ἀρπαγεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ ἑλληνικαὶ χώραι ν' ἀναγνωρισθῶσιν ὡς νόμιμος προικοδοτῆσις τῆς Παλαιολογίνας συζύγου του. Ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β' κατελήφθη καὶ ἡ Ῥόδος ὑπὸ τῶν Ἰωαννιτῶν ἱπποτῶν (ιδ. σ. 117).

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεως τῶν πραγμάτων τὸ βυζαντικὸν κράτος κατετρούχετο καὶ ὑπὸ ἐμφυλίων πολέμων. Ὁ Ἀνδρόνικος Β' ἐξ ὑπερβολικῆς ἀγάπης πρὸς τὸν νεαρὸν ἑγγονόν του

Ἀνδρόνικον, υἱὸν τοῦ προώρως ἀποθανόντος Μιχαήλ Θ', ἀνέδειξεν αὐτὸν συμβασιλέα. Ἀλλ' ὁ νέος Ἀνδρόνικος ἦτο ἄσωτος καὶ ὀκνηρός. Ὁ Ἀνδρόνικος Β' διανοίξας τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πρὸς τὰς κακίας τοῦ ἐγγόνου τοῦ ἐμελέτα ν' ἀποκλείσῃ αὐτὸν τῆς ἀρχῆς. Ἀλλ' ὁ νεώτερος Ἀνδρόνικος παροξυνόμενος καὶ χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου συγγενοῦς τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ἐκεῖθεν ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ πάππου του. Οὕτω τὸ κράτος διηρέθη εἰς δύο, ἐκάτερος δὲ τῶν αὐτοκρατόρων εἶχε συμμάχους τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Βουλγάρους, οἵτινες ἀμφοτέρω ἐιργάζοντο πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον. Τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ἀνδρόνικος Γ', ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Β' ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον καὶ ἐκεῖ ἀπέθανεν. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἀναλαβὼν τὴν ὅλην ἀρχὴν ἀνέθηκε τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους εἰς τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν, αὐτὸς δὲ ἡσχολεῖτο εἰς θρησκευτικὰς ἐριδας.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κατέλαβον διὰ πολιορκίας τὴν πρωτεύουσαν τῆς Βιθυνίας Προῦσαν (1326) καὶ κατέστησαν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους των· ὁρμώμενοι δ' ἐξ αὐτῆς ὑπὸ τὸν νέον σουλτάνον Ὀρχάν, υἱὸν τοῦ Ὀθωμάν, ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Βιθυνίας καὶ ἐξέτεινον τὰς ἐπιδρομὰς των μέχρι τῶν ὀχθῶν τοῦ Βοσπόρου. Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' θέλων ν' ἀναχατίσῃ τὰς προσόδους τῶν Ὀθωμανῶν ἐστράτευσε κατ' αὐτῶν τῷ 1330, ἀλλ' ὑπέστη τρομερὰν ἥτιαν ἐν Φιλοκρήνῃ.

§ 77. Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος (1341—1355) καὶ
Ἰωάννης Σ' Καντακουζηνὸς (1341—1355).

Ὁ Ἀνδρόνικος Γ' ἀποθανὼν κατέλιπε τὸν θρόνον εἰς τὸν ἐννεατῇ υἱόν του Ἰωάννην Ε', ἐπίτροπον δὲ αὐτοῦ διὰ διαθήκης κατέστησε τὸν Ἰωάννην Καντακουζηνόν. Ἀλλὰ τὴν ἐπιτροπείαν ἤθελε καὶ ἡ φίλαρχος βασιλομήτωρ Ἄννα καὶ περὶ αὐτὴν συνετάχθησαν πάντες οἱ ἀντιπολιτευόμενοι τὸν Καντακουζηνόν. Ὁ Καντακουζηνὸς ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ κράλη τῆς Σερβίας, τοῦ ὀνομαστοτάτου Στεφάνου Δουσάν, ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν αὐτοκράτορα ἐν Διδυμοτείχῳ, ὀχυρῷ φρουρίῳ τῆς Θράκης. Ἐντεῦθεν ἐξερχομένη μεταξὺ

Καντακουζηνού και Ἀννης ἐμφύλιος πόλεμος. Ἀμφότερα τὰ διαμαχόμενα μέρη συνεμάχουν ἐναλλάξ πρὸς τοὺς διαφόρους ἐχθροὺς τοῦ κράτους Τούρκους, Βουλγάρους καὶ Σέρβους πρὸς ὄφελος πραγματικὸν οὐχὶ ἐαυτῶν ἀλλὰ τῶν συμμάχων.

Διαρκοῦντος τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ὁ κράλης τῆς Σερβίας Στέφανος Δουσάν κατέλαβε πᾶσαν τὴν Μακεδονίαν πλὴν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἡπειρον, καὶ ἐστέφθη ἐν Σκοπίοις ὡς τσάρος Σέρβων ὁμοῦ καὶ Ἑλλήνων. Ἰδρυσε δὲ καὶ τὸ πατριαρχεῖον τοῦ Ἰπέκ. Ὁ Δουσάν ἡτοιμάζετο νὰ καταλάβῃ καὶ ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ δὲν προέλαβεν, ἀποθανὼν τῷ 1355. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ διελύθη τὸ σερβικὸν κράτος. Ἐξ ἄλλου οἱ Ὀθωμανοὶ κατέλαβον πᾶσας τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς κτήσεις, πλὴν τῆς Σμύρνης καὶ Φιλαδελφείας.

Ὁ Καντακουζηνός, ἵνα προσελκύσῃ πρὸς ἐαυτὸν τὸν σουλτᾶνον Ὁρχάν, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν σύζυγον τὴν δεκατριετὴ θυγατέρα του Θεόδωραν. Μετὰ ἐξαετῇ δ' αἵματηρὸν ἀγῶνα ὁ Καντακουζηνὸς ὑπερίσχυσε τῇ βοηθείᾳ τοῦ γαμβροῦ του Ὁρχάν καὶ εἰσῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν (1347), διένειμε δ' ὅμως τὴν ἀρχὴν μετὰ τοῦ Ἰωάννου Ε' Παλαιολόγου. Ἀλλὰ καὶ οὕτω δὲν ἔπαυσαν αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ καὶ ἔριδες. Ὁ δὲ γαμβρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ Ὁρχάν ὠφελούμενος ἐκ τῆς ὁσημέραι προοιούσης ἀναρχίας τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους ἔβαλε στερρὸν πῶδα ἐπὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐδάφους, καταλαβὼν τὴν Καλλίπολιν, ἣτις ἦτο ἡ κλεῖς τοῦ Ἑλλησπόντου. Ὁ Καντακουζηνὸς καταληφθεὶς ὑπὸ ἀηδίας πρὸς τὴν ὅλην κατὰστασιν τῶν πραγμάτων παρήτησε τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεχώρησεν εἰς μοναστήριον περιβληθεὶς τὸ μοναχικὸν σχῆμα (1355), ἐκεῖ δ' ἔγραψε τὴν ἱστορίαν του. Οὕτως ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ὁ Ἰωάννης Ε'. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Καντακουζηνὸς μετέβη εἰς Πελοπόννησον παρὰ τῷ νιῷ του Μανουήλ, δεσπότη τοῦ Μυστρᾶ, καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε.

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰωάννου Ε' χάος πολιτικὸν ἐπεκράτει καθ' ὅλην τὴν ἐλληνικὴν χερσόνησον. Ἦρχον ἐν αὐτῇ Ἕλληνες, Σέρβοι, Βούλγαροι, Φράγκοι, Ἑνετοί, καὶ οἱ νεήλudes Ὀθωμανοὶ κατέχοντες μέρος τῆς Θράκης. Ἡ ἐλληνικὴ χερ-

·σόνησος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀπετέλει περίεργον ἐθνογραφικὸν καὶ πολιτικὸν μωσαϊκόν. Οὐδὲν τῶν ἐν αὐτῇ χριστιανικῶν κρατῶν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἰδρῦσῃ τι μόνιμον καὶ σταθερόν. Τὸ μόνον στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς ὀργανωμένον κράτος, τὸ δυνάμενον διὰ τῆς ὀλικῆς βίας νὰ ἰδρῦσῃ τι μόνιμον καὶ διαρκές, ἦτο τὸ ὀθωμανικὸν καὶ περὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ λέγομεν ὀλίγα ἐνταῦθα.

§ 78. Ἀνάπτυξις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. — Στρατιωτικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωσις αὐτοῦ.

Τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, ὡς προείπομεν, συνέσθη ὑπὸ τετρακοσίων μόνον μαχητῶν, καὶ ὅμως ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ κατέλαβε πᾶσαν σχεδὸν τὴν τότε ἑλληνικὴν Ἀσίαν καὶ μεταβίβασαν τὸ κέντρον τῆς δυνάμεώς του ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην καθυπέταξε πάντας τοὺς ἐν τῇ ἑλληνικῇ χερσονήσῳ λαούς, οἵτινες ἤριζον πρὸς ἀλλήλους περὶ ἐπικρατήσεως ἐν αὐτῇ.

Ἡ ταχεῖα καὶ θαυμαστὴ ἀνάπτυξις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἐξηγεῖται πολλαχῶς· πρῶτον τὸ κράτος τοῦτο ἐν αὐτῇ τῇ γενέσει του ἦτο στρατιωτικόν. Ἰδρῦθη ὑπ' ἀνδρῶν πολεμιστῶν καὶ ὀργανώθη στρατιωτικῶς σιτηριχθὲν ἐπὶ στρατιωτικῆς τιμαριωτικῆς ἀριστοκρατίας. Πᾶς γενναῖος πολεμιστὴς ἀνδραγαθήσας ἐν πολέμῳ ἐλάμβανεν ὡς ἀμοιβὴν τιμᾶριον· πᾶς δὲ τιμαριούχος ἦτο στρατιωτικὸς ἄρχων τοῦ τιμαρίου, ἔχων κυριωτάτην ὑποχρέωσιν νὰ ἐξοπλίσῃ πάντας τοὺς ἄνδρας τοῦ τιμαρίου του τοὺς δυνάμενους νὰ φέρωσιν ὅπλα. Τὰ τιμάρια ταῦτα δὲν ἦσαν, ὡς τὰ εὐρωπαϊκά, μεγάλαι κτήσεις δυνάμεναι νὰ ἐξασθενίσωσι τὸ κράτος, ἀλλὰ μικρά, προσωρισμένα νὰ δώσωσιν εἰς τὸ κράτος ἀσφαλὴ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Δεύτερον τὸ ὀθωμανικὸν κράτος ἰδρῦθη ἐν χώραις χριστιανικαῖς, οἱ δὲ πρῶτοι ἥρωες τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ὑπῆρξαν Ἕλληνες ἀρνησίθρησκοι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ κοινὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἦτο ἑλληνικὴ, ἡ Βιθυνία, καὶ οἱ πρῶτοι πόλεμοι ἐγίνοντο κατὰ χριστιανῶν καὶ εἶχον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα διεξαγόμενοι μετὰ μεγάλου φανατισμοῦ ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν Τούρκων καὶ τῶν νεοφωτίστων χριστιανῶν ἀρνησιθρησκῶν. Ὅλος δὲ ὁ στρατὸς ἦ

τὸ πλεῖστον τοῦ στρατοῦ, δι' οὗ οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξέτειναν τὸ κράτος των, συνεκροτεῖτο ἐξ ἀρνητηθρήσκων χριστιανῶν καὶ μάλιστα Ἑλλήνων. Τοῦτο δὲ ἰδίως ἔγινεν ἐπὶ Ὁρχὰν διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ περιβοήτου τζαματιοῦ των γενιτσάρων.

Ὁ Ὁρχὰν διωργάνωσε πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος, συνέστησε δὲ τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Οἱ γενιτσαροὶ ἐστρατολογοῦντο διὰ τοῦ περιβοήτου στρατολογικοῦ συστήματος, ὅπερ οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον παιδομαζωμα. Πᾶσα χώρα καταλαμβανομένη ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ὑπεχρεοῦτο νὰ δίδῃ εἰς τὸν στρατὸν ὠμισμένον ἀριθμὸν παίδων χριστιανῶν, ἡλικίας ἐπὶ μέρει δέκα πέντε ἐτῶν. Οἱ παῖδες οὗτοι ἀποσπώμενοι ἀπὸ τῆς ἀγκάλῃς τῶν γονέων των ἐξισλαμίζοντο καὶ ἀντρέφοντο στρατιωτικῶς ἐν μεγάλῃ πειθαρχίᾳ. Ὡς μόνον κατοικίαν ἐγνώριζον τὸν στρατῶνα, ὡς οἰκογένειαν τὸ τάγμα των, διότι ἀπηγορεύετο εἰς αὐτοὺς ὁ γάμος, καὶ ὡς πατέρα τὸν σουλιτᾶνον, οὗτινος ἀπετέλουν τὴν σωματοφυλακίαν. Ἡ στρατολογία τῶν χριστιανῶν διεκόπη τῷ 1634, τὸ δὲ σῶμα τῶν γενιτσάρων ὑφίστατο μὲν, ἀλλ' ἀπετελεῖτο ἐξ Ὀθωμανῶν μόνον καὶ δὲν εἶχε τὴν πειθαρχίαν παλαιότερων χρόνων. Τέλος διελύθη τῷ 1826.

Διὰ τοῦ παιδομαζώματος διπλῇ ὠφέλεια καὶ δύναμις ἡθικὴ καὶ ὀλικὴ προσεγίνετο εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος· πρῶτον ἠδύνατο ὁ μωαμεθανικὸς πληθυσμὸς, ἐν ᾧ ὁ χριστιανικὸς ἡλαιοῦτο, οὕτω δὲ συνεκροτεῖτο κράτος φοβερὸν μωαμεθανικὸν ἀπὸ τῶν τέκνων τῶν χριστιανῶν καὶ κυρίως τῶν Ἑλλήνων· δεύτερον ὁ ἑλληνισμὸς διὰ τῶν ἰδίων του χειρῶν ἐσπάρασσε τὰ σπλάγχνα του χάριν τοῦ ἰσλάμ καὶ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐν μέσῳ τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ διὰ ζύμης ἑλληνικῆς ἴδρυσαν καὶ ὠργάνωσαν τὸ κράτος των.

§ 79. Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος (1355—1391) καὶ οἱ σύγχρονοι σουλιτᾶνοι Μουράτ Α' (1361—1389) καὶ Βαγιαζήτ (1389—1403).

Τὸν Ὁρχὰν ἀποθανόντα διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μουράτ Α'. Οὗτος δομώμενος ἐκ Καλλιπόλεως προσηύχθη πρὸς τὰ ἐνδότερα τῆς Θράκης καὶ κατέλαβε τὸ δχυρὸν Διδυμότειχον. Ἐπειτα δ' ἐκυρίευσεν τὴν

Ἀδριανούπολιν καὶ κατέστησεν αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐκυρίευσεν δὲ προσέειπεν τὴν Φιλιππούπολιν καὶ πᾶσαν τὴν βόρειον Θράκην καὶ εἰσέδυσσε καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ὁ Ἰωάννης Ε', ἀναλαβὼν μόνος τὰς ἡνίας τοῦ κράτους μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Καντακουζηνοῦ, ἐνόησεν ἀμέσως ὅτι δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὸν Μουράτ. Βλέπων δ' ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν ἀπεφάσισε νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῆς Αὔσεως. Πρὸς τοῦτο μετέβη εἰς Ῥώμην τῷ 1369 καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ πάπα καὶ ὄλου τοῦ ῥωμαϊκοῦ κλήρου ἐξώμωσε τὰ δόγματα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ πάπας Οὐρβανὸς Ε' ὡς ἀμοιβὴν τῷ ἔδωκεν εὐλογίας καὶ συστατικὰς ἐπιστολάς πρὸς τοὺς διαφόρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης. Ἐκ Ῥώμης δ' Ἰωάννης μετέβη εἰς Ἑνετίαν. Ἐκεῖ ἔδανείσθη παρὰ τῶν τραπεζίτων χρήματα ἐπὶ βαρυντίῳ τόκῳ καὶ ἐξηκολούθησε τὸ ἀνὰ τὴν Εὐρώπην ταξείδιον. Ὁ ταλαίπωρος αὐτοκράτωρ ἐπεσκέφθη τὰς αὐτὰς τῶν ἡγεμόνων, ἀλλὰ μόνον ὑποσχέσεις παρ' αὐτῶν ἔλαβεν καὶ οὐδὲν πλέον. Ἐπιστρέφων δὲ διὰ τῆς Ἑνετίας ἐκραιήθη ἐκεῖ, διότι δὲν εἶχε νὰ πληρώσῃ τὸ χρέος του. Καὶ τὸ οἰκτρότερον ὁ πρесоβύτερος υἱὸς του Ἀνδρόνικος, ὃν εἶχε κατελίπει ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, ἠρνήθη ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι ν' ἀποστείλῃ εἰς Ἑνετίαν τὰ ἀναγκαιοῦντα πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ πατρὸς του χρήματα. Ἀλλ' ὁ δευτερότοκος υἱὸς του Μανουὴλ συλλέξας ὅσα ἠδύνατο χρήματα ἐπλευσεν εἰς Ἑνετίαν καὶ ἀπήλλαξε τὸν πατέρα του ἀπὸ τῶν δυνάμεων τῶν δανειστῶν. Ὁ Ἰωάννης ἀνακτῆσας τὴν ἐλευθερίαν του ἐπανῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Τότε ἀπελπισθεὶς νὰ λῶσῃ βοήθειαν ἐξ Εὐρώπης ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ ἐξευτελεστικὴν συνθήκην πρὸς τὸν Μουράτ ὑποσχεθεὶς νὰ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν εἰσσίως φόρον ὑποτελείας. Συγχρόνως δὲ κατέστησε συμβασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν του Μανουὴλ ἀντὶ τοῦ πρωτοτόκου Ἀνδρόνικου, ὅστις εἶχε δευχθῇ τόσον κακοήθης.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Μουράτ προέβαιεν εἰς κατακτήσεις ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Καταπολεμήσας τὸν βασιλέα τῶν Σέρβων Λάζαρον κατέστησεν αὐτὸν φόρου ὑποτελῆ. Ὡσαύτως κατέστησε φόρου ὑποτελῆ καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βουλγαρίας Σίσμαν. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη

Σίσμαν ἐπανεστάτησεν. Ἀμέσως τότε ὁ Μουράτ εἰσέβαλεν εἰς τὴν οὐλγαρίαν καὶ κατέλαβε πᾶσαν τὴν χώραν μέχρι τοῦ Δουνάβεως. Ὁ Σίσμαν ἠχμαλωτίσθη καὶ ἡ Βουλγαρία ἐγένετο ὀθωμανικὴ ἐπαρχία (1388). Οὕτω κατελύθη τὸ νέον βουλγαρικὸν κράτος.

Ἡ τοιαύτη πρὸς τὸν Δούναβιν πρόοδος τῶν Ὀθωμανῶν ἐνέβαλεν φόβον τοῖς περιοικοῦντας χριστιανικοὺς λαοὺς Βοσνίους, Κροάτας, Βλάχους, Πολωνοὺς, Οὐγγρους. Ὅθεν ἠνώθησαν πάντες οὗτοι ἐπὶ τῶν Σέρβων ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν. Κατὰ τῶν ἠνωμένων οὐτιῶν ἐχθρῶν ἐπῆλθεν αὐτοπροσώπως ὁ Μουράτ καὶ κατετρόπωσεν τοὺς ἐν τῇ μεγάλῃ μάχῃ τοῦ Κοσσυφοπεδίου (1389). Ἀλλὰ καὶ Μουράτ μικρὸν μετὰ τὴν μάχην ἐδολοφονήθη ὑπὸ τινος τολμηροῦ Σέρβου. Ὁ βασιλεὺς τῶν Σέρβων Λάζαρος αἰχμαλωτισθεὶς ἤχθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Μουράτ, ὅστις, καίτοι ἔπνεε τὰ λοισθία, διέταξε ἅ τὸν φονεῦσθαι ὥς ἠθικὸν αὐτουργὸν τῆς δολοφονίας.

Τὸν Μουράτ διεδέχθη ὁ υἱὸς του Βαγιαζήτ ὁ διὰ τὴν δξύτητά του πικαλούμενος Ἰλοδερίμ ἥτοι κεραυνός. Ὁ Βαγιαζήτ σπεύδων νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ὅπου οἱ διάφοροι μικροὶ σελδζουκίδαι ἡγεμόνες εἶχον συναπισθῇ ἐναντίον τῶν Ὀθωμανῶν, συνωμολόγησεν εἰρήνην πρὸς τὸν νέον βασιλεῖα τῆς Σερβίας Στέφανον, υἱὸν τοῦ Λαζάρου, καταστήσας αὐτὸν καὶ πάλιν φόρον ὑποτελῆ, ἀνανέωσε δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην Ε' συνθήκην τῆς ὑποτελείας, ἥτις καθίστα αὐτὸν ἐπὶ πλέον ὑπόχρεων νὰ συνεκστρατεύῃ μετὰ τοῦ σουλτάνου. Ὁ Βαγιαζήτ διαβὰς εἰς Ἀσίαν κατετρόπωσε τοὺς κατ' αὐτοῦ συναπισθέντας Σελδζουκίδας ἡγεμόνας.

§ 80. **Μανουήλ Β'** (1391—1425). — **Βαγιαζήτ—Μωάμεθ Α'.**

Ἀποθανόντος μετὰ τινα χρόνον τοῦ Ἰωάννου Ε', ὁ υἱὸς αὐτοῦ Μανουήλ, ὅστις διέτριβεν ἐν Προύση ὡς ὁμηρος τοῦ Βαγιαζήτ, δραπετεύσας ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν. Ὁ Βαγιαζήτ μαθὼν τὴν φυγὴν τοῦ Μανουήλ ὠργίσθη καὶ ἀπήγγισε παρ' αὐτοῦ νὰ ἐδρεύῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει καθὼς ἦτοι Μωαμεθανὸς δικαστής, ἵνα λύῃ τὰς μεταξὺ τῶν Μουσουλμάνων διαφοράς, προσέει δὲ νὰ κυσιθῇ τζαμίον, ὅπως τελῶσιν ἐν αὐτῷ οἱ Μουσουλ-

μαῖνοι τὰ τῆς λατρείας των. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μανουὴλ δὲν ὑπήκουσε εἰς τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τοῦ σουλτάνου, ὁ Βαγιαζήτ ἀπέκλεισε τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ ἐπὶ ἔτη διαρκῶς διὰ στρατοῦ ἐπιτηρητικοῦ ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἐπιχείρησεν ἄλλας ἐκστρατείας εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Εὐρώπην, κατέστησε φόρου ὑποτελῆ τὸν ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας ἠπεῖλει δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Οὐγγαρίαν.

Ἡ ἀκατάσχετος αὕτη πρὸς τὰ πρόσω ὁρμὴ τοῦ Βαγιαζήτ ἐνέβαλεν εἰς φόβον τινὰς τῶν ἐν Εὐρώπῃ δυναστῶν. Ὁθεν ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Σιγισμόουνδος τῷ 1396 ἐστράτευσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐν οἷς ἦσαν καὶ πολλοὶ Γερμανοὶ καὶ Γάλλοι, εἰσβαλὼν δὲ εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπολιόρκησε τὴν Νικόπολιν. Ὁ Βαγιαζήτ ἐπέρχεται καὶ αὐτοῦ μετὰ ἑκατὸν χιλιάδων στρατοῦ. Παρὰ τὴν Νικόπολιν συνεκροτήθη μάχη κρατερά (1396) καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ κατετροπώθησαν. Ἐκτοτε τὸ ὄνομα τῶν Ὀθωμανῶν ἐνέπνεε τρόμον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην.

Μετὰ τὸ ἰσόπαιον τοῦτο ὁ Βαγιαζήτ μετέβαλε τὸν μέχρι τοῦδε ἀποκλεισμόν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς πολιορκίαν καὶ περιήγαγε τοὺς κατοίκους διὰ τῆς πείνης εἰς δεινὴν θέσιν. Ἀλλ' ὁ εὐπατριδὴς Βουσιώ, ὅστις ἐν τῇ προορηθείσῃ μάχῃ τῆς Νικοπόλεως εἶχεν αἰχμαλωτισθῆ καὶ ἔπειτα διὰ λύτρων ἀπελύθη, ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν καὶ καταρτίσας μικρὸν στόλον καὶ στρατὸν δαπάναις τοῦ βασιλέως Καρόλου V' ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκδιώξας τὰ ἀποκλείοντα αὐτὴν τουρκικὰ πλοῖα ἐτροφοδότησε τὴν πόλιν· ἔπειτα δ' ἔπεισε τὸν Μανουὴλ ν' ἀκολουθήσῃ αὐτὸν εἰς Εὐρώπην ὅπως ζητήσῃ βοήθειαν παρὰ τῶν χριστιανῶν ἡγεμόνων αὐτῆς. Ὁ Μανουὴλ ἀναδείξας συμβασιλέα τὸν ἀνεψιὸν του Ἰωάννην, ὃν ἐπροστάτευεν ὁ Βαγιαζήτ, ἀνεχώρησεν εἰς Εὐρώπην μετὰ τοῦ Βουσιώ.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μανουὴλ ὁ Βαγιαζήτ ἀνεγνώρισεν ὡς αὐτοκράτορα Κωνσταντινουπόλεως τὸν Ἰωάννην Ζ', ὃν ὑπέβαλεν εἰς ἐξευτελισμούς. Ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ πληρώσῃ μεγαλείτερόν φόρον, προσέει δὲ νὰ συναινέσῃ νὰ κτισθῇ τζαμίον ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ νὰ ἐδρεύῃ ἐν αὐτῇ καθῆς. Ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ὁ Βαγιαζήτ μεταβαλὼν γνώμην ἀπῆλθε παρὰ τοῦ Ἰωάννου ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ Κωνσταντινουπό-

λεως· τούτου δὲ ἀρνηθέντος, ὁ Βαριαζήτ προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1400. Ἄλλ' ἐν ᾧ ὁ Βαριαζήτ ἐπολιόρκει τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὁ περιβόητος ἡγεμὼν τῶν Μογγόλων Ταμερλάνος εἰσήλασε μετὰ ὀκτακοσίων χιλιάδων ποικιλωνύμων βαρβάρων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐπεχείρησε ν' ἀνατρέψῃ τὸ ὀθωμανικὸν κράτος. Ὁ Βαριαζήτ ἔσπευσε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἀσίαν κατὰ τοῦ φοβεροῦ ἐκείνου ἀντιπάλου. Ἄλλ' εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἀγκυραν τῆς Φρυγίας συγκροτηθεῖσαν μεγάλην μάχην (1402) ὁ Βαριαζήτ κατετροπώθη καὶ ῥηγμαλωτίσθη. Μετὰ ταῦτα ὁ Ταμερλάνος, ἄφ' οὗ διέσχισε πᾶσαν τὴν Μικρὰν Ἀσίαν μὲ τὰ στίφη του καὶ προυξένῃος φοβερωτάτας καταστροφάς, ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, ἄγων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν Βαριαζήτ αἰχμάλωτον, ὅστις καὶ ἀπέθανεν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ.

Ὁ Μανουήλ, ὅστις περιεφέρετο εἰς τὴν Εὐρώπην μάτην ζητῶν ἐπικουρίας, μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ Βαριαζήτ ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἀναλαβὼν δὲ τὴν βασιλείαν ἐξώρισεν εἰς Ἀἷμνον τὸν ἀνεψιὸν τοῦ Ἰωάννην Ζ' καὶ κατέλυσε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τζαμίον καὶ δικαστήριον τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βαριαζήτ ἐξεργάγῃ ἐμφύλιος πόλεμος μετὰ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὅστις διήρκεσε δέκα ἔτη καὶ ἐπῆνεγκε τὴν παροδικὴν διάλυσιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὁ Μανουήλ κατ' ἀρχὰς νυνεμάχησε μὲ τὸν πρεσβύτερον τῶν υἱῶν τοῦ Βαριαζήτ Σουλεϊμάν αἰ ὡς ἀντάλλαγμα τῆς συμμαχίας ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τοῦ μεγίστου μέρους τῆς Μακεδονίας καὶ τὰς ἀκτὰς τῆς θοράκης πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Τελευταῖον δὲ ὁ Μανουήλ συνεμάχησε μετὰ τοῦ νεώτερου τῶν υἱῶν τοῦ Βαριαζήτ Μωάμεθ, ὅστις αταβαλὼν τοὺς ἀδελφούς του κατώρθωσεν ἐν τέλει νὰ γίνῃ κύριος ὅλου τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ὁ Μωάμεθ Α' μέχρι τέλους τοῦ βίου του ἡγάπα καὶ εἶμα ὡς πατέρα τὸν Μανουήλ καὶ ἐξεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὰς ὑπὸ τοῦ Σουλεϊμάν παραχωρηθείσας εἰς αὐτὸν ὥρας, ἀπέθανε δὲ τῷ 1421 τριακονταετὴς τὴν ἡλικίαν.

Τὸν Μωάμεθ Α' διεδέχθη ὁ υἱὸς του Μουράτ Β'. Οὗτος περιῆλθεν ἀμέσως εἰς ὄξιν πρὸς τὸν Μανουήλ· δι' ὃ καὶ ἐπολιόρκει τὴν Ἱστορία Βυζαντιανῇ Ν. Βραχνοῦ

Κωνσταντινούπολιν μετὰ μεγάλων δυνάμεων. Ἡ πολιορκία αὕτη διήρκεσε τρεῖς μῆνας καὶ εἶνε κατὰ τοῦτο ἀξιοσημείωτος, ὅτι διὰ πρῶτην φορὰν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔγινε χρῆσις πυροβόλων ὅπλων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐν ᾧ ἐν τῇ Δύσει ἀπὸ ἐνὸς καὶ πλέον αἰῶνος μετεχειρίζοντο τὴν πυρίτιδα εἰς τοὺς πολέμους. Τὰ πυροβόλα τῶν πολιορκητῶν, ἄν καὶ κατ' ἀρχὰς ἐξέπληξαν τοὺς πολιορκουμένους, οὐδεμίαν σπουδαίαν βλάβην προξένησαν εἰς τὰ τεῖχη τῆς πόλεως.

Ὁ Μανουὴλ δι' ἀδράς δαπάνης ἔπεισεν ἕνα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Μουράτ νὰ στασιάσῃ ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ Μουράτ τότε ἔλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἐπῆλθε κατὰ τοῦ στασιάσαντος ἀδελφοῦ του, καὶ κατέβαλε μὲν αὐτόν, ἀλλὰ δὲν ἐπανέλαβε τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθκνεν ὁ Μανουὴλ Β', γέρον ἤδη καὶ ἀπόπληκτος, διεδέχθη δὲ αὐτὸν ὁ υἱὸς του Ἰωάννης Η'.

§ 81. Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ τέσσαρα ὄχυρά φρούρια τῆς Μαίνης, τῆς Μονεμβασίας, τοῦ Γερακίου καὶ τοῦ Μυστρᾶ, τὰ παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς (ιδ. σ. 116) ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα κράτους ἑλληνικοῦ ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπερ βραδύτερον ὠνομάσθη δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου. Πρῶτος δεσπότης τῆς Πελοποννήσου ἐσιτάλη τῷ 1348 ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ὁ δευτερότοκος αὐτοῦ υἱὸς Μανουὴλ. Ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνὸς ἐδρεύων ἐν Μυστρᾷ διέφυκε μετὰ πολλῆς συνθέσεως τὸ δεσποτᾶτον καὶ ἐνίσχυσε τὸν πληθυσμὸν αὐτοῦ δεχθεὶς τὴν ἐν αὐτῷ ἐγκατάστασιν Ἀλβανῶν ἐποίκων, οἵτινες ἀπέβησαν λαμπεροὶ γεωργοὶ καὶ κτηνοτρόφοι.

Τὸν Μανουὴλ Καντακουζηνὸν ἀποθανόντα τῷ 1380 διεδέχθη ὁ πρεσβύτερος ἀδελφὸς αὐτοῦ Μαίθαϊος, τὸν δὲ Μαίθαϊον διεδέχθη τῷ 1384 ὁ νεώτερος ἀδελφὸς Δημήτριος. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Δημήτριος ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὸ δεσποτᾶτὸν του ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει βασιλείας, ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος καθήρκεσεν αὐτὸν καὶ ἀπέστειλε δεσπότην τῆς Πελοποννήσου τὸν τριτότοκον υἱὸν του Θεόδωρον μετ' ἐπαρκoῦς στρατιωτικῆς δυνά-

ως. Οὕτω τὸ δεσποιατον τῆς Πελοποννήσου περιῆλθεν εἰς τοὺς Παλαιολόγους. Ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων δεσποτῶν ἤρχισεν ἡ ἀναγέννησις τῆς Πελοποννήσου. Ὡς ὁ Μανουὴλ Καντακουζηνός, οὕτω καὶ Θεόδωρος Παλαιολόγος ἐδέχθη εἰς τὸ δεσποιατόν του νέους ἐποίους Ἀλβανούς, ἐπεξέτεινε δὲ τὴν ἀρχὴν του περιλαβὼν εἰς τὸ δεσποιατόν του τὰ Καλάβρυτα καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου.

Τοῦ Θεοδώρου Α' ἀποθανόντος ἄπαιδος, τὸ δεσποιατον περιῆλθεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Παλαιολόγον, ὅστις ἐπέτρεψε τοῦτο εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν του Θεόδωρον Β'. Ὁ Μανουὴλ τοῖς μετ' αὐτοῦ εἰς Πελοπόννησον ὅπως ἐνισχύσῃ τὸ ἑλληνικὸν δεσποιατον καὶ φέλησεν αὐτὸ διὰ τῶν συμβουλῶν του καὶ διὰ τῆς οἰκοδομήσεως τοῦ εἰχους τοῦ Ἰσθμοῦ.

82. Ἰωάννης Η' (1421—1449) καὶ Μουράτ Β'.—Κατάλυσις τῆς φραγκικῆς κυριαρχίας ἐν Πελοποννήσῳ.

Ὁ Ἰωάννης Η' ἀπεφάσισε διὰ πάσης θυσίας νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὸν Μουράτ Β', δι' ὃ καὶ παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν τὴν παραλιάν τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου Πόντου, ἐκτὸς τῶν πόλεων Ἐηλυβρίας καὶ Δέρκων, καὶ ἄλλας παρὰ τὸν Σιτυμόνα πόλεις, προστιθεμένη δὲ ὑποσχέθη νὰ πληρώσῃ εἰρήσιον φόρον.

Διαρκούσης τῆς εἰρήνης ταύτης κατελύθη ἐν Πελοποννήσῳ ἡ φραγκικὴ κυριαρχία. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η' Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, συζευχθεὶς τὴν ἀνερπιδὴν τοῦ Καρόλου Τόκκου, γεμόνος Κεφαλληνίας, Ζακύνθου, Λευκάδος καὶ Βονίτιος, ἔλαβε τὰς πόλεις αὐτοῦ ὡς προῖκα τὴν εἰς αὐτὸν ἀνήκουσαν Γλαρέντζαν, πόλιν τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου. Ἐπειτα δὲ κυριεύσας τὰς Πάτρας ἵδρυσε ἐκεῖ ἐν δεσποιατόν ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ δὲ ἑτερος ἀδελφὸς Θωμᾶς Παλαιολόγος, εἰς ὃν ὁ ἐν Μυστρᾷ ἄρχων Θεόδωρος Β' Παλαιολόγος ἐπέτρεψε τὰ Καλάβρυτα μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτῶν, κατατροπώσας τὸν ἡγεμόνα τῆς Ἀχαΐας Ζαχαρίαν Κεντυρίωνα ἠνάγκασεν αὐτὸν νὰ παραδώσῃ τὴν θυγατέρα του Εἰρήνην εἰς γάμον καὶ ὡς προῖκα τὰς πόλεις τῆς ἡγεμονίας του, διατηρῶν δι' ἑαυτὸν μόνον τὴν ψιλὴν προσωνυμίαν ἡγεμόνος τῆς Ἀχαΐας. Οὕτω πᾶσα ἡ Πελοπόννησος

ἀπεινάξε τὴν φραγκικὴν κυριαρχίαν καὶ διηρέθη εἰς τρία τμήματα ὑπὸ τοὺς τρεῖς ἀδελφούς Παλαιολόγους Θεόδωρον Β', Κωνσταντῖνον καὶ Θωμᾶν. Μόνον αἱ πόλεις Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον καὶ Ἀργος κατεῖχοντο ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε πωληθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ἑνετοὺς. Ὁ Μουράτ μὴ ἀναγνωρίζων εἰς τοὺς Ἑνετοὺς τὸ δικαίωμα ν' ἀγοράσῃ πόλιν δωρηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης τῷ 1430 καὶ ἐκπολιορκήσας αὐτὴν παρέδωκε εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν λεηλασίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1431) ἐκυρίευσεν καὶ τὰ Ἰωάννινα, ἅτινα κατεῖχον οἱ Φράγκοι· ἐπὶ δεκαετίαν δὲ ὁ Μουράτ περισπώμενος ὑπὸ τῶν πρὸς τοὺς Οὐγγυροὺς πολέμων δὲν ἠνώχλησε τὴν Κωνσταντινούπολιν οὔτε τὰς ἄλλας ἐλληνικὰς χώρας.

Ὁ Ἰωάννης Η' προβλέπων ἐπικείμενον τὸν κίνδυνον ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς προσκαιροῦ ἐκείνης εἰρήνης. Ὅθεν ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην ὅπως εὖρη συμμάχους διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀφήσας ἐπίτροπον τῆς ἀρχῆς τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον, ὃν μετεκάλεσεν ἐκ Πελοποννήσου, παρέλαβε τὸν πατριάρχην Ἰωσήφ καὶ πολλοὺς ἄλλους διαπρεπεῖς ἱεράρχας καὶ λογίους καὶ μετέβη εἰς τὴν ἐν Φλωρεντία συγκροτηθεῖσαν πολυθρόνητον σύνοδον (1439). Μετὰ πολὺς ἡμέρας ἐν αὐτῇ συζητήσεις ἀπεφασίσθη ἡ ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ συνετάχθη τὸ πρακτικὸν τῆς Ἐνώσεως, ὅπερ καλεῖται Ὁ ρος, καὶ ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν περὶ αὐτόν. Μόνος ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικὸς ἐπολέμησεν ἐν τῇ συνόδῳ σθεναρῶς τὴν ἔνωσιν καὶ ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν ἔνωσιν· ὁ δὲ πατριάρχης Ἰωσήφ ἀπέθανεν πρὸ τοῦ ὑπογραφῆναι τὸ Ὁρος. Εἰς ἀντάλλαγμα τῆς ἐνώσεως ὁ πάπας Εὐγένιος Δ' ἀνέλαβε νὰ προτρέψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ πέμψωσι βοήθειαν εἰς τὴν κινδυνεύουσαν Κωνσταντινούπολιν. Ἀλλ' ὅτε ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ἡ ἀκολουθία του ἐπανῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, γενικὴ κατακραυγὴ ἐξηγέρθη. Οὕτως ἡ κατὰ τύπον συντελεσθεῖσα ἔνωσις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκινδύνευεν νὰ ἐπιφέρῃ τὸ σχίσμα ἐν αὐτῇ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ μεταξὺ τῶν καλουμένων

ετικῶν καὶ ἀνθενωτικῶν. Εἰς τοὺς ἀνθενωτικοὺς ἐτάχθησαν καὶ ἄλλοι τῶν ὑπογραψάντων τὴν ἔνωσιν, μετανοήσαντες. Μόνος ὁ ἐπίτοπος Νικαίας Βησσαρίων ὑπεσιήριξεν ἐνθέρμως τὴν ἔνωσιν. Ἀποχούσης δὲ ταύτης, μετέβη οὗτος καὶ αὖθις εἰς Ἱταλίαν κατὰ πρόσησιν τοῦ πάπα καὶ ἐγκατεστάθη μονίμως ἐκεῖ, εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῆς τοσαυτοῦ τοῦ ἀπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἔλαβε τὸ ἀξίωμα τοῦ καρδινάλιου.

§ 83. Στρατεῖαι τῶν Οὐγγρων κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν. — Ἡ παρὰ τὴν Βάρναν μάχη (1444).

Ἐν τούτοις ὁ πάπας Εὐγένιος Δ' ἐφρόντισε νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς υποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἐν Φλωρεντίᾳ ἔδωκεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἰωάννην Η'. Τῇ προτροπῇ αὐτοῦ ὁ Οὐγγρος σιραιοὺς Οὐννάδης ἐστράτευσε κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ κατετρόπωσεν αὐτοὺς πρῶτον παρὰ τὸ Βελιγράδιον καὶ ἔπειτα παρὰ τὰς Σιδηρᾶς Πύλας τῆς Μαδονίας (1442). Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Οὐννάδης μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Λαδισλάου Γ' ἐπεχείρησε τὴν λεγομένην Μ α κ ρ ἄ ν κ σ τ ρ α τ εῖ α ν. Ὁ ἡρωϊκὸς Οὐννάδης ἄγων τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν προήλασε μέχρι τῆς Νίσσης, νικήσας δὲ παρ' αὐτὴν τοὺς Τούρκους κατέλαβε τὴν Νίσσαν καὶ ἔπειτα τὴν Σοφίαν τῆς Βουλγαρίας, καὶ ἀπετέφρωσε. Ἐπειτα ὁ Οὐννάδης ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Λαδισλάου, ὅστις ὠδήγει τὸ κύριον μέρος τοῦ σιραιοῦ, προουχώρησεν ἐν μέσῳ τοῦ χειμῶνος μέχρι τοῦ Αἵμου. Ὁ Μουράτ Β' ἐντρομος πρὸς τὸν κατὰ τὰς κατωρθεμάτων τοῦ Οὐννάδου συνωμολόγησε πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς τὸν Λαδισλαὸν δεκαετὴ εἰρήνην.

Ἄλλ' ἢ δεκαετὴς εἰρήνην δὲν διήρκεσεν οὐδὲ δέκα ἐβδομάδας. Ὁ Λαδισλαὸς καὶ ὁ Οὐννάδης κατὰ προτροπὴν τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου Η' διέρρηξαν τὴν πρὸς τὸν Μουράτ εἰρήνην κατ' ὃν χρόνον οὗτος εὗρίσκετο ἐν Ἀσίᾳ καὶ μετὰ δέκα πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν εισέβαλον εἰς τὴν Βουλγαρίαν, προελάσαντες δὲ μέχρι τῆς Σοφίας ἐστρατοπέδευσεν παρ' αὐτὴν (Νοέμβριον 1444). Ἄλλ' ὁ Μουράτ μαθὼν τὴν διάρρηξιν τῆς εἰρήνης λαμβάνει τεσσαράκοντα χιλιάδες στρατοῦ καὶ διαπεράσας τὸν Βόσπορον δι' ἐνετικῶν καὶ γε-

νοατικῶν πλοίων ἐπὶ ἀδρα πληρωμῇ εὐρίσκεται ὁλως ἀπροόπιον παρὰ τὸν χριστιανικὸν σιρατόν. Τότε συνεκροτήθη ἡ πολυθρύλιος παρὰ τὴν Βάργαν μάχη (1444), καθ' ἣν οἱ χριστιανοὶ ὑπέστησαν πανωλεθρίαν, φονευθέντος καὶ τοῦ Λαδισλάου.

§ 84. Τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου
ἐν Πελοποννήσῳ. — Στρατεία τοῦ Μουράτ Β'
εἰς Πελοπόννησον.

Ὁ ἐν Μυστρᾷ ἄρχων Θεόδωρος Β' Παλαιολόγος παρεχώρησε τὸ δεσποιατόν του εἰς τὸν ἀδελφόν του Κωνσταντῖνον, αὐτὸς δὲ ἀνέλαβεν τὴν διοίκησιν τῶν περὶ τὴν Σηλυβρίαν χωρῶν· οὕτως ὁ Κωνσταντῖνος ἐγκατεστάθη τῷ 1443 ὀριστικῶς δεσπότης ἐν Μυστρᾷ, τὸ δὲ δεσποιατόν του περιελάμβανε τὴν Λακωνικὴν, τὴν Κορινθίαν, τὴν Ἀχαΐαν, τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὰ ἀνατολικά τμήματα τῆς Μεσσηνίας. Ὁ Θωμᾶς Παλαιολόγος περιορίσθη εἰς μόνην τὴν Ἠλίδαν.

Ὁ Κωνσταντῖνος βλέπων ὅτι ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία περιορίσθη εἰς μόνην τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἣτις εἶχε πρὸ τῶν πυλῶν τῆς τὸν φοβερὸν πόλεμον, κατέγινε μετὰ δραστηριότητος εἰς τὸ νὰ ὁργανώσῃ ἐν Πελοποννήσῳ ἀξιόμαχόν τινα δύναμιν καὶ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῆς πρωτευούσης. Ἐξελθὼν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἠνάγκασε τὸν τότε δοῦκα τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας Νέριον Β' Ἀτταλιώλην ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν κυριαρχίαν του καὶ πληρώσῃ κατ' ἔτος φόρον· προσέλασας δὲ μέχρι Θεσσαλίας κατέλαβεν αὐτὴν καὶ διώρισεν ἐν αὐτῇ ἰδίους ἄρχοντας. Δὲν ἔλαυσε δὲ συνεννοούμενος καὶ μετὰ τῶν Οὐγγρων. Ἀλλ' ὁ Μουράτ Β' ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ διέλυσε τὰ μεγάλα σχέδιά του. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐθεώρησεν ἀσύνητον ν' ἀντιπαραταχθῇ ἐκ τοῦ συστάδην πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ Μουράτ, ἣτις πρὸ δλίγου κατετρόπωσε παρὰ τὴν Βάργαν τοὺς ἀρίστους μαχητὰς τῆς Εὐρώπης. Ὑπεχώρησε λοιπὸν ὀπισθεν τοῦ τείχους τοῦ Ἰσθμοῦ, προσκαλέσας ἐκεῖ καὶ τὸν ἀδελφόν του Θωμᾶν. Ὁ Μουράτ μετὰ ἐξήκοντα χιλιάδων ἀνδρῶν ὥρμησεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ μετὰ ἐπταήμερον πολιορκίαν ἐκυρίευσεν τὸ τεῖχος (Δεκέμβριος. 1446).

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰσθμοῦ κατέλαβεν εὐχερῶς τὴν Κόρινθον,

προελάσας δὲ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου ἠνάγκασε τοὺς δύο ἀδελφοὺς Παλαιολόγους νὰ γίνωσι φόρου ὑποτελεῖς εἰς αὐτόν. Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ Β' ἐστράτευσεν εἰς Ἀλβανίαν, ὅπου ἀπὸ τετραετίας εἶχεν ἐξεγερθῇ ἔτερος πρόμαχος τοῦ χριστιανισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς, ὁ Σκεντέρμπεης.

§ 85. Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἦτο υἱὸς τοῦ Ἀλβανοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἡγεμόνος τῆς ἀλβανικῆς χώρας Μάτι. Νεαρὸς τὴν ἡλικίαν εἶχε σταλῇ ὡς ὁμηρος εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μουράτ, ἐξισλαμισθεὶς δὲ μετωνομάσθη Ἰσκεντέρ ἦτοι Ἀλέξανδρος. Ἐνεκα τῶν πολεμικῶν προτερημάτων του καὶ ἀνδραγαθημάτων ἠδυνήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ εἰκοσαετῆς ὧν διωρίσθη ὑπ' αὐτοῦ ἀρχηγὸς πεντακισχιλίων ἱππέων, προήχθη δὲ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μπέη, ἐξ οὗ προήλθε τὸ περὶ ὧν αὐτοῦ ἐπώνυμον Σκεντέρμπεης. Ἀλλ' οὕτε ἡ εὐνοία τοῦ σουλτάνου οὔτ' αἱ τιμαί, ὧν ἀπῆλπε παρ' αὐτῷ, ἤρκουν εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ Σκεντέρμπεη, ὅστις βαρέως ἔφερε τὸν ἐξισλαμισμόν. Διὰ τοῦτο τῷ 1443 παρευρεθεὶς εἰς τὴν παρὰ τὴν Νίσσαν μάχην ἠδυνόμηνε μετὰ τριακοσίων Ἀλβανῶν ἱππέων εἰς τὰς τάξεις τῶν Οὐγγρων καὶ συνετέλεσε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν ὀλοσχερῇ ἦταν τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τὴν μάχην ἐκείνην. Κατὰ σύμπτωσιν μεταξὺ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Τούρκων ἦτο καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ Μουράτ Β'.

Ὁ Γεώργιος Καστριώτης μὲ τὸ ξίφος εἰς χεῖρας ἠνάγκασε τὸν γραμματέα νὰ συντάξῃ φιορμάνιον μὲ τὴν βασιλικὴν σφαγίδα, δι' οὗ ἀνείθετο εἰς αὐτόν ἡ διοίκησις τῆς ὀχυρᾶς Κροΐας. Λαβὼν τὸ φιορμάνιον καὶ οὐδὲν ἦτιον φονεύσας τὸν γραμματέα, ἵνα μὴ γνωσθῶσι τὰ γενόμενα, ἀπῆλθε μετὰ τῶν ὁπαδῶν του εἰς Κροΐαν καὶ κατέλαβον αὐτὴν ἀμαχητί. Εὐθὺς δ' ἔπειτα ἐκάλεσε τοὺς ὁμοεθνεῖς του εἰς πόλεμον ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ εἴκοσι τέσσαρα δὲ ὅλα ἔτη πολέμων κατὰ τῶν Τούρκων κατέστρεψεν ἐπαυελημένως τὰ πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα. Ἐν ἔτει 1450 ὁ Μωάμεθ Β' ἐπεχείρησε καὶ διὰ τρίτην φορὰν νὰ κυριεύσῃ τὴν Κροΐαν, ἀποτυχὼν δὲ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς Ἀδριανούπο-

λιν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, 1451, ἀπέθανεν ἀφήσας διάδοχον τὸν υἱὸν του Μωάμεθ Β'.

§ 86. Τὸ νέον δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων καταλήψεως τῶν χωρῶν αὐτοῦ.

Τὸ νέον δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου κατέλυσεν ἐν ἔτει 1334 ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρόνικος Γ' καὶ προσήρτησε τὰς χώρας αὐτοῦ εἰς τὸ βυζαντιανὸν κράτος. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀνδρόνικου Γ' αἱ χώραι, αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ πρῶτον δεσποτᾶτον τῆς Ἡπείρου, ἀπέβαλον τὴν ἐλευθερίαν ἀλλάσσουνσαι κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ξένους δυνάστας. Ἀπὸ τοῦ 1358 διάφοροι ἄλβανικοὶ οἰκοὶ ἐπεκράτησαν ἐπὶ τῶν χωρῶν τῶν κειμένων μεταξὺ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου καὶ τοῦ Δυρραχίου. Ἀλλὰ τοὺς Ἀλβανοὺς τούτους βραδύτερον ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς Ἡπείρου τῇ βοηθείᾳ τῶν Ἑλλήνων ὁ ἄρχων Κεφαλληνίας, Ζακύνθου καὶ Λευκάδος Κάρολος Τόκκος. Οὕτως ἡ Ἡπειρος, μετ' αὐτῆς δὲ ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία καὶ ἡ νότιος Ἀλβανία περιῆλθον εἰς τὸν οἶκον τῶν Τόκκων, ἀπ' αὐτῶν δὲ ἀφῆρθέησαν αἱ χώραι αὗται κατόπιν, μετὰ τὸ 1430, ὑπὸ τῶν Τούρκων.

§ 87. Ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας ἢ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ φραγκικὴ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας ἢ τῆς Πελοποννήσου διέμεινεν εἰς τοὺς Βιλλαρδουῖνους μέχρι τοῦ 1278, ὑπὸ δὲ τὴν συνετὴν καὶ δεξιὰν διοίκησιν αὐτῶν ἡ Πελοπόννησος ἤκμασε μεγάλως. Ὁ τελευταῖος τῶν Βιλλαρδουῖνων Γουλιέλμος, ὡς γνωρίζομεν, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τὰ φρούρια τῆς Μαΐνης, Μονεμβασίας, Γερακίου καὶ Μυστρά. Τοῦ Γουλιέλμου Βιλλαρδουῖνου μὴ ἔχοντος ἄρρενα τέκνα ἀλλὰ μόνον θυγατέρας, μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ ἡγεμονία τῆς Ἀχαΐας περιῆλθεν εἰς τοὺς ἐξ ἐπιγαμίας συγγενεῖς καὶ κληρονόμους του Γάλλους Ἀνδηγαυοὺς, ἐπ' αὐτῶν δὲ ἤρchiσε νὰ παρακμάξῃ τὸ ἐν Πελοποννήσῳ φραγκικὸν κράτος. Ἡ ἀρχὴ τῶν Ἀνδηγαυῶν ἐν Πελοποννήσῳ διεκόπη ἐπὶ μικρὸν ὑπὸ τῶν ἐξ Ἰσπανίας Ἀραγωνίων, συγγενῶν καὶ αὐτῶν ἐξ ἐπιγαμίας πρὸς τὸν Γουλιέλμον Βιλλαρδουῖνων. Ἀλλ' οἱ Ἀραγῶνιοι ἐξεβλήθησαν μετὰ

ἐν ἔτος ὑπὸ τῶν Ἀνδηγαυῶν, ἀνακτησάντων τὴν ἐν Πελοποννήσῳ κυριαρχίαν των. Ὑπὸ τῶν Ἀνδηγαυῶν ἐπροστατεύθη πολὺν ὁ ἐκ πλουσίου τραπεζιτικοῦ οἴκου τῆς Φλωρεντίας καταγόμενος Νικόλαος Ἀτσαϊώλης καὶ ἔλαβεν ἐν Πελοποννήσῳ πολλὰ τιμάρια, ἐν τέλει δὲ διωρίσθη βαρῶνος τῆς Κορινθίας καὶ τῶν φρουρίων καὶ παραρτημάτων αὐτῆς. Καὶ οἱ ἐξ Ἰσπανίας Ναυαρραῖοι, οἵτινες ἀπετέλουν μεγάλην στρατιωτικὴν ἑταιρείαν, ὠφελούμενοι ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλους ἐρίδων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φράγκων, κατέλαβον τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου καὶ ἤρξαν ἐπ' αὐτῷ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ἔτη. Ἀπὸ τῶν Ναυαρραίων, ὡς φαίνεται, ὠνομάσθη ἡ πόλις Ναυαρρῶνον.

Ἐπὶ τῶν Ἀνδηγαυῶν, Ἀραγωνίων καὶ Ναυαρραίων ἡῤῃσαν μεγάλως τὴν ἀρχὴν των ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Ἕλληνες δεσπόται τοῦ Μυστρά. Ὁ Μυστράς κατέστη κέντρον τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων· ἐκεῖ δὲ ἤκμασε καὶ ὁ περίφημος πλατωνικὸς φιλόσοφος Γεώργιος Γεμιστὸς ἢ Πλήθων. Ἐν Μυστρά σφύζονται μέχρι σήμερον ἐκκλησίαι καὶ ἀνάκτορα τῶν χρόνων τῶν Καντακουζηνῶν καὶ τῶν Παλαιολόγων. Ἐπὶ τέλους οἱ ἀδελφοὶ Παλαιολόγοι Θεόδωρος, Θωμᾶς καὶ Κωνσταντῖνος κατέλυσαν ἐντελῶς τὴν ἀρχὴν τῶν Φράγκων ἐν Πελοποννήσῳ (ιδ. σ. 131).

§ 88. Τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν μέχρι τῆς καταλήψεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ οἴκου τῶν Ἀτσαϊώλων.

Ὁ Ὀθων Δελαρὸς, Μέγας κῦρις Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν, διώκησεν ἐπιεικῶς καὶ ἐπ' αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες ἀπῆλθον αὐτονομίας τινός. Τὸν Ὀθωνα ἐπιστρέψαντα εἰς Γαλλίαν διεδέχθη ὁ ἀνεψιὸς του Γουϊδων Α' (1225—1263), ὅστις πρῶτος ἔλαβε τὸν τίτλον δουκός. Τελευταῖος Δελαρὸς ἦτο ὁ Γουϊδων Β'. Τοῦ Γουϊδωνος Β' ἀποθανόντος ἄπαιδος τῷ 1308, τὸ δουκάτον Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν περιήλθεν εἰς τὸν συγγενὴ του Βάλθερον Α' Βριέννιον. Ἀλλ' ἐπὶ Ἀνδρονίκου Β', αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου, οἱ Καταλώνιοι εἰσβαλόντες εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐνίκησαν τὸν Βάλθερον Βριέννιον παρὰ τὴν Κωπαῖδα καὶ ἔγιναν κύριοι τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον (1385) ὁ ἰσχυρὸς δυνάστης τῆς Κορινθίας Νέριος Ἀτσαϊώλης,

ὠφελοῦμενος ἐκ τῶν διχονοιῶν τῶν Καταλωνίων, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, κατειρόπωσε τοὺς Καταλωνίους καὶ ἔγινε κύριος καὶ αὐτῆς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Οὕτω κατελύθη ἡ ἐπὶ ἐβδομήκοντα πέντε ἔτη περίπου διαρκέσασα ἐν Ἀττικῇ καὶ Βοιωτίᾳ ἀρχὴ τῶν Καταλωνίων καὶ τὸ δουκάτον Ἀθηνῶν καὶ Θηβῶν περιήλθεν εἰς τὸν οἶκον τῶν Ἀτσαῖωλῶν. Καὶ ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Καταλωνίους οἱ Ἀτσαῖωλοι ὑπῆρξαν φιλέλλητες κυβερνήται. Κατέστησαν ἐπίσημον γλῶσσαν τῆς χώρας τὴν ἐλληνικὴν καὶ ἐπέτρεψαν τὴν ἐκλογὴν Ἑλλήνος μητροπολίτου, τοῦ ὁποίου ἡ ἔδρα ἔμεινε κενὴ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Κέα, ὁ ἐξαίρετος μητροπολίτης Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀχομινάτος ἦτοι κατὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τοῦ Βουρνατίου.

§ 89. Κωνσταντῖνος ΙΑ' Παλαιολόγος (1449—1453).—Μωάμεθ Β' (1451—1480).—Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τὸν Ἰωάννην Η' Παλαιολόγον διεδέχθη τῷ 1449 ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος, ὅστις μέχρι τοῦδε ἐκυβέρνησα τὴν Πελοπόννησον μετὰ τὴν προσωρινὴν δεσπόειν. Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο ἡρώϊκος τὸ φρόνημα, εὐσεβὴς πρὸς τὸν θεὸν καὶ μεγαλόψυχος πρὸς τοὺς ὑπηκόους του. Ἀφήσας τὸ δεσποτῆτὸν του εἰς τοὺς ἀδελφούς του Δημήτριον καὶ Θωμᾶν ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐν ἀρχῇ τοῦ 1449 καὶ περιεβλήθη τὸ στέμμα τῆς ἐλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἥτις τότε εὗρίσκετο εἰς τὴν ἐσχάτην παρακμὴν.

Μετὰ δύο ἔτη, τῷ 1451, ἀνέβη εἰς τὸν ὀθωμανικὸν θρόνον ὁ Μωάμεθ Β', ἡλικίας εἰκοσι δύο ἐτῶν. Ὁ Μωάμεθ ἦτο δξὺς τὴν φύσιν καὶ ἱταμὸς τὸν χαρακτῆρα, κατεῖχετο δὲ ὑπὸ τῆς φλογερᾶς ἐπιθυμίας νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ καταστήσῃ αὐτὴν πρωτεύουσαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Πρὸς τοῦτο ἤρρισε νὰ παρασκευάζεται δραστηρίως. Καὶ πρῶτον ἵνα στερῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν πάσης συγκοινωνίας πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἐμποδίσῃ τὸν ἐκεῖθεν ἐπισιτισμὸν αὐτῆς, ἔκτισεν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁχθῆς τοῦ Βοσπόρου, κατὰ τὸ στενώτατον αὐτοῦ μέρος, φρούριον, τὸ μέχρι

σήμερον διατηρούμενον καὶ καλούμενον Ῥο υ μ ε λ ῆ - Χ ι σ σ ά ρ, ὅπερ οἱ Βυζαντινοὶ ἐκάλουν Δ α ι μ ο κ ο π ί α ν. Ἐπειτα δ' ἔπεμψε στρατὸν εἰς Πελοπόννησον, ἵνα ἐμποδίσῃ πᾶσαν ἐκείθεν βοήθειαν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Καὶ ὁ Κωνσταντῖνος βλέπων τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον δὲν ἔμεινεν ἀργός, ἀλλ' ἤρχισε νὰ ἐπισκευάξῃ τὰ τείχη τῆς πόλεως, συγχρόνως δὲ διεπραγματεύετο πρὸς τὸν πάπαν καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους ἡγεμόνας περὶ ἀποστολῆς βοηθείας. Ἀλλ' ἀνάξιαι λόγου βοήθειαι ἐστάλησαν. Σπουδαιότερα ὅπωςδῆποτε ἐπικουρία ἦτο ἡ τοῦ Ἰουστινιάνη, ὅστις ἦλθεν ἐκ Γενοῦς· ὡς ἰδιώτης ἔχων δύο πλοῖα καὶ τετρακοσίους ἄνδρας. Τοῦτον ὁ Κωνσταντῖνος διώρισεν ἀρχηγὸν τῆς ἀμύνης.

Ὁ Μωάμεθ, χωρὶς νὰ κηρύξῃ ἐπισήμως τὸν πόλεμον, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῇ 17 Ἀπριλίου 1453 μετὰ διακοσίων ἐξήκοντα χιλιάδων στρατοῦ καὶ τετρακοσίων πλοίων καὶ ἤρχισε νὰ πολιορκῇ αὐτὴν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπέναντι τῶν κολοσσιαίων τούτων δυνάμεων ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε παρὰ πέντε χιλιάδας Ἑλλήνας καὶ δύο χιλιάδας ξένους καὶ τούτους ὅχι εἰλικρινεῖς.

Ἡ πολιορκία διήρκεσε πεντήκοντα δύο ἡμέρας, πᾶσαι δὲ αἱ προσπάθειαι τοῦ Μωάμεθ, ὅπως κυριεύσῃ τὴν πόλιν ἀπέβησαν μάταιαι. Ἡ Κωνσταντινούπολις περιβάλλετο ὑπὸ διπλοῦ τείχους καὶ ὑπὸ τάφρου. Μόνον ἀπὸ τοῦ λιμένος ἦτο εὐπρόσβλητος· ἀλλ' ἡ εἴσοδος τοῦ Κερατίου Κόλπου ἐφράσσετο διὰ σιδηρᾶς ἀλύσεως, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ διασπᾶσωσιν. Ὁ Μωάμεθ τότε διενόηθη νὰ ὑπεργεωλκήσῃ ἥτοι νὰ μεταφέρῃ τὰ πλοῖα του κατὰ γῆν ἀπὸ τοῦ Διπλοκιονίου, ὅπου ἐναυλόχουν, εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Ἐκ συνεννόησεως λοιπὸν μετὰ τοὺς ἐν Γαλατῇ κατοικοῦντας Γενοάτας ἐκαθαρίσθη τὸ μεταξὺ διάστημα καὶ ἐστρώθη μετὰ σανίδας ἀληθιμιμένας διὰ λιπαρῶν οὐσιῶν καὶ ὑπὸ τὸν ἥχον τυμπάνων καὶ σαλπύγγων ἐσύρθησαν ὑπὲρ τὰ ἐβδομήκοντα πλοῖα.

Ἀλλὰ πρὶν ἐπιχειρήσῃ γενικὴν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως ὁ Μωάμεθ ἐμήνυσε διὰ κήρυκος εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ τῷ παραδῶσῃ

τὴν πόλιν καὶ ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῆς ἀκολουθίας του εἰς Πελοπόννησον ἀνενόχλητος καὶ ν' ἀρχῇ ἐν αὐτῇ ὡς ἡγεμὼν ἀνεξάρτητος. Ἄλλ' ὁ μεγαλόφρων Κωνσταντῖνος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τοῦ σουλιάνου. Τότε ὁ Μωάμεθ ἀνήγγειλεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του τὴν ἐπικειμένην γενικὴν ἐφοδον, ἥτις ἐμελλε νὰ γίνῃ τὴν νύκτα τῆς 28 πρὸς τὴν 29 Μαΐου. Τὴν προτεραίαν ὁ Κωνσταντῖνος μαθὼν τὴν μελετωμένην ἐφοδον μετέβη καὶ ἤκουσε τὴν τελευταίαν λειτουργίαν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων· ἔπειτα προσεκάλεσε τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ ἀπηύθυνε τοὺς ὑστάτους λόγους συστήσας εἰς αὐτοὺς νὰ ὑπερασπίσωσι μέχρις ἐσχάτων τὴν βασιλίδα τῶν πόλεων, ἥτις ἦτο ἡ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ πάντων τῶν Ἑλλήνων. Μετὰ τοῦτο δὲ ἦλθεν εἰς τὸν τόπον τοῦ καθήκοντος.

Τὴν δευτέραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥραν, ἐξημέρωνεν ἡ 29 Μαΐου ἡμέρα Τρίτη, κρότος πυροβόλου ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς γενικῆς ἐφόδου. Οἱ βάρβαροι μετὰ μανίας ἐφώρμων κατὰ τῶν τειχῶν καὶ προσεπάθουν διὰ κλιμάκων ν' ἀναβῶσιν, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες μετὰ παραδειγματικῆς γενναιότητος ἀπέκρουον τοὺς ἐφορμῶντας καὶ κατεκρήμνιζον αὐτοὺς ἀπὸ τῶν τειχῶν. Ἀλλὰ περὶ τὰ ἐξημερῶματα ἀπροσδόκητον περιστατικὸν εἰσῆγαγε τοὺς βαρβάρους εἰς τὴν πόλιν. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεκάλυψαν μικράν τινα καὶ ἀφανῆ πύλην Κερκοπόρταν καλουμένην, ἀφύλακτον. Δι' αὐτῆς εἰσῆλθον κατ' ἀρχὰς ὀλίγοι, ἔπειτα πολλοί. Ἡ φωνὴ Οἱ Τοῦρκοι εἰς τὴν πόλιν διέσπειρε τὸν τρόμον εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἕως τότε ἀντεῖχον, ἐν ᾧ συγχρόνως ἄλλοι Τοῦρκοι κατώρθωσαν ν' ἀναρριχηθῶσιν εἰς τὰ τείχη. Ὁ Κωνσταντῖνος εὐρισκόμενος παρὰ τὴν πύλην τοῦ Ἀγίου Ῥωμανοῦ εἶδεν αἰφνης ἑαυτὸν περικυκλωμένον. Κατὰ τὴν ὑστίαν ἐκείνην στιγμήν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς ὁδύνης ὁ αὐτοκράτωρ ἀγωνίζεται ὡς ἥρως καὶ ὡς ὁ ἐσχάτος τῶν στρατιωτῶν καὶ τὸ αἶμα ῥέει ποταμηδὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν. Πάντες οἱ περὶ αὐτὸν πίπτουσιν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον γενναίως μαχόμενοι. Καθ' ἣν δὲ στιγμήν ὁ Κωνσταντῖνος ἐφώναξε «Δὲν ὑπάρχει κανεὶς χριστιανὸς νὰ λάβῃ τὴν κεφαλὴν μου» πληγώνεται θανάσιμως καὶ πίπτει νεκρὸς ἐν μέσῳ ἀπείρων νεκρῶν.

Οἱ Τοῦρκοι διασκορπισθέντες εἰς τὴν πόλιν διέπραττον ἀνηλεεῖς σφαγὰς καὶ λεηλασίας καὶ μυρρία ἀνομιουργήματα. Ὁ Μωάμεθ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἐπιτελείου του καὶ ἀποσπάσματος γενιτσάρων, ἐξήτησε δὲ νὰ ἴδῃ τὸν νεκρὸν τοῦ Κωνσταντίνου, ὅστις ἀνεγνωρίσθη ἐν μέσῳ σωροῦ πτωμάτων ἐκ τῶν ἀετοφόρων πεδίων. Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἀπεκόπη καὶ προσηλώθη ἐπὶ κίονος πρὸς ἐπίδειξιν, τὸ δὲ σῶμα ἐδόθη εἰς τοὺς χριστιανοὺς πρὸς ταφὴν. "Ἀγνωστον ποῦ ἐτάφη. "Ἰσως ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας (Γκιουλ-Τζαμί), ὅστις ἐώρταζε κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως. Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας, μεταβληθείσης εἰς τζαμίον, καὶ ἐν ποιήμασι καὶ ἐν πεζῷ λόγῳ.

Μετὰ τριήμερον λεηλασίαν καὶ ἐντελὴ ἐρήμωσιν τῆς πόλεως ὁ σουλτᾶνος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς χριστιανοὺς ἐλευθέραν οἰκήσιν. Καὶ ἵνα μάλιστα προσελκύσῃ αὐτοὺς, ἐχορήγησεν εἰς τοὺς Ἕλληνας πολιτικὰ καὶ θρησκευτικὰ προνόμια καὶ ἀνεβίβασεν ἐπὶ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ἄσποδον ἐχθρὸν τῶν Λατίνων, ἀνεγνώρισε δὲ τὸν πατριάρχην ὡς θρησκευτικὸν καὶ ἐν πολλοῖς πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων ἥτοι ἐθνάρχην.

Μετὰ τινα ἔτη, τῷ 1458, ὁ Μωάμεθ κατέλυσεν τὸ ἐν Πελοποννήσῳ κράτος τῶν δεσποτῶν Παλαιολόγων Θωμᾶ καὶ Δημητρίου, τῷ 1460 κατέλυσεν τὸ φραγκικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τῷ 1461 τὴν ἐλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος. Ἀφῆρσε δὲ προσέει ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον καὶ ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, πλὴν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου. Ὡσαύτως ἀφῆρσε καὶ τὴν Λέσβον ἀπὸ τῶν Γενοαίων. Οὕτω πρὸ τοῦ τέλους τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ἅπασαι αἱ ἐλληνικαὶ χῶραι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Τούρκους, πλὴν τῶν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν κατεχομένων Ἰονίων νήσων, τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου καὶ τινων παραλίων πόλεων τῆς Πελοποννήσου (Κορώνης, Μεθώνης, Μονεμβασίας, ἔτι δὲ καὶ Ἀργους), καὶ τῆς Ῥόδου, ἣν κατεῖχον οἱ Ἰωαννῖται ἱππῶται.

Τ Ε Α Ο Σ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

Ἀρχάδιος.....	395-408	Μιχαήλ Γ' ὁ Μεθυστής.....	842-827
Θεοδόσιος ὁ Μικρός.....	408-450	Συνθήκη τοῦ Βεροδούνου.....	843
Ἄλωσις Ῥώμης ὑπὸ Ἀλαρίχου.....	409	Βασίλειος Α' ὁ Μακεδών.....	867-886
Πουλχερία-Μαρκιανός.....	450-457	Λέων Σ' ὁ Σοφός.....	886-912
Ἦτα τοῦ Ἀτίλλα ἐν τοῖς Κα- ταλυνικοῖς πεδίοις.....	451	Κωνσταντῖνος Ζ'.....	912-959
Λέων Α'.....	457-474	Ῥωμανὸς Λακκαπηνός.....	919-944
Λέων Β'—Ζήνων.....	474-491	Ῥωμανὸς Β'.....	959-964
Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ Ῥωμαί- κοῦ κράτους.....	476	Νικηφόρος Β'.....	964-969
Ἀναστάσιος Α'.....	491-518	Ἰωάννης Τριμισχής.....	969-976
Ἰουστίνος Α'.....	518-527	Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος.....	976-1025
Ἰουστινιανός.....	527-565	Ῥωμανὸς Διογένης.....	1067-1071
Ἡ Στάσις τοῦ Νίκα.....	532	Ἀλέξιος Κομνηνός.....	1081-1118
Ἰουστίνος Β'.....	565-578	Α' Σταυροφορία.....	1096-1100
Τιβέριος 578-582—Μαυρίκιος.....	582-602	Δευτέρα Σταυροφορία.....	1147-1149
Φωκάς.....	602-610	Ἰωάννης Β' Κομνηνός.....	1118-1143
Ἡράκλειος.....	610-641	Μανουήλ Α' Κομνηνός.....	1143-1180
Ἡ γέννησις τοῦ Μωάμεθ.....	571	Ἀλέξιος Β'—Ἀνδρόνικος Α'.....	1180-1185
Ἡ Ἐγίρα.....	622	Ἰσαάκιος Ἀγγελοῦ.....	1185-1195
Κώνστας Β'.....	641-668	Τρίτη Σταυροφορία.....	1189-1193
Κωνσταντῖνος Α' Πωγωνάτος.....	668-685	Ἀλέξιος Γ'.....	1195-1203
Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταν- τινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.....	672-679	Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπό- λεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.....	1204
Δυναστεία Οὐμμεϊάδων.....	661-750	Ἀνάκτησις τῶν Κωνσταντινου- πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.....	1261
Ἰουστινιανός Β'.....	685-695 καὶ 705-717	Μιχαήλ Α' Παλαιολόγος.....	1261-1282
Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρός.....	717-741	Ἀνδρόνικος Β' Παλαιολόγος.....	1282-1328
Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταν- τινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.....	717-718	Ἀνδρόνικος Γ' Παλαιολόγος.....	1328-1341
Κωνσταντῖνος Ε'.....	741-775	Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος.....	1341-1391
Λέων Δ' ὁ Χάξαρς.....	775-780	Ἰωάννης Σ' Καντακουζηνός.....	1341-1355
Κωνσταντῖνος Σ' καὶ Εἰρήνη.....	780-803	Κατάλυσις τοῦ νέου βουλγαρικοῦ κράτους ὑπὸ Μουράτ Α'.....	1388
Κάρολος ὁ Μέγας.....	768-814	Μάχη Κοσσυφοπεδίου.....	1389
Νικηφόρος Α'.....	803-811	Μανουήλ Β' Παλαιολόγος.....	1391-1425
Λέων Ε' ὁ Ἀρμένης.....	813-820	Μάχη τῆς Ἀγκύρας.....	1402
Μιχαήλ ὁ Τραυλός.....	820-829	Μάχη τῆς Βζερης.....	1444
Κατάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων.....	825	Ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπό- λεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.....	1453
Θεόφιλος.....	829-842	Κατάλυσις τῆς αὐτοκρατορίας Τραπεζούντος.....	1461

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἀδελφὸν Ἀδελφὸν σ. 68
 Ἀδελφὸν Ἀδελφὸν σ. 37
 Ἀδελφὸν Ἀδελφὸν σ. 36
 Ἀδελφὸν Βασιλὸν σ. 31, 33
 Ἀέτιος σ. 11, 12
 Ἀθηναῖος σ. 6
 Ἀλάριχος σ. 4, 5, 8, 10
 Ἀλῆς σ. 34
 Ἀλπ-Ἀρσλάν σ. 81, 82
 Ἀμροῦ σ. 33
 Ἀναστάσιος Α' σ. 15
 Ἀναστάσιος Β' σ. 42
 Ἀνεμῆς σ. 68, 72
 Ἀννα σ. 14, 15
 Ἀριάννη σ. 4, 5
 Ἀρῶν-Ἐλ-Ρασίδ σ. 37, 48, 50
 Ἀσπαρ σ. 12
 Ἀσπαροῦχ σ. 40
 Ἀττίλας σ. 7, 8, 11, 12
 Ἀτζαϊώλης σ. 137
 Βαγιαζήτ σ. 127-129
 Βαλδουῖνος σ. 109-112
 Βελισάριος σ. 17, 20
 Βάρδας σ. 56, 57
 Βασίλειος Α' σ. 60-62
 Βασίλειος Β' σ. 74-78
 Βατάτζης Ἰωάννης σ. 114
 Βησσαρίων σ. 133
 Βιλαρδουῖνος σ. 110, 136
 Βλαδέμηρος σ. 66, 78
 Βοημοῦδος σ. 101
 Βόγορις σ. 73-74
 Βονιφάτιος σ. 11
 Βῶνος σ. 28
 Γιζέρηχος σ. 12
 Δάνδολος σ. 107
 Εἰρήνη Ἀθηναία σ. 48, 49
 Ἑρρίκος σ. 112, 113
 Εὐδοκία σ. 6
 Εὐδοξία σ. 5, 12

Εὐτυχῆς σ. 8
 Ζήνων σ. 14, 15.
 Ἡράκλειος σ. 25-30
 Θεοδόσιος Β' σ. 5, 6
 Θεόδοτος Μελισσινός σ. 52
 Θεοδώρα σ. 17, 18, 56
 Θεοφανῶ σ. 69, 71
 Θεόφιλος σ. 53-55
 Θεοδέρηχος σ. 13, 15
 Θωμᾶς Καππαδόκης σ. 53
 Ἰγνάτιος σ. 56, 57, 58, 61
 Ἰγῶρ σ. 60, 65
 Ἰννοκέντιος σ. 107
 Ἰουστινιανός Α' σ. 16-22
 Ἰουστινιανός Β' σ. 41
 Ἰουστίνος σ. 16, 22
 Ἰσαάκιος σ. 106
 Ἰωάννης Β' σ. 102
 Ἰωάννης Γραμματικὸς σ. 52, 54, 55
 Καλῆδ σ. 33
 Καλλίνικος σ. 39
 Καλίτζ-Ἀρσλάν σ. 196
 Κάρλος ὁ Μέγας σ. 49, 86, 87
 Καντακουζηνός Ἰωάννης σ. 122
 Κασσανή σ. 54
 Κονράδος σ. 97
 Κουδράτ σ. 40
 Κοσμᾶς σ. 45
 Κουρκούας Ἰωάννης σ. 65
 Κρούμμος σ. 51, 52
 Κομνηνός Ἀλέξιος σ. 100, 102
 Κομνηνός Ἰωάννης σ. 102
 Κομνηνός Μανουὴλ σ. 102-104
 Κύριλλος σ. 63

Κωνσταντῖνος Α. Παγω-
 νῆτος σ. 38
 Κωνσταντῖνος Ε' σ. 46, 47
 Κωνσταντῖνος ζ' σ. 48
 Κωνσταντῖνος Ζ' Πορφυ-
 ρογέννητος σ. 64, 66, 67
 Κωνσταντῖνος Θ' Μονο-
 μάχος σ. 78, 79
 Κῶνστας Β. σ. 38
 Λάσκαρις Θεόδωρος σ. 113, 114
 Λέων Α' σ. 14
 Λέων Β' σ. 14
 Λέων Γ' Ἰσαυρος σ. 42
 —46
 Λέων Δ' Χαζάρος σ. 48
 Λέων Ε' Ἀρμένιος σ. 51, 52
 Λέων ζ' Σοφός σ. 62-64
 Λουδοβίκος σ. 88
 Λουίπρανδος σ. 70
 Μαλέκ Σάχ σ. 82
 Μαρμούν σ. 37, 54
 Μανιάκης σ. 78, 79
 Μαρκεσιάνος σ. 8
 Μαρτίνος σ. 23, 24
 Μεθόδιος σ. 63
 Μεσρόβ σ. 6
 Μιχαήλ Α' σ. 51
 Μιχαήλ Β' ὁ Τραυλός σ. 53
 Μιχαήλ Γ' ὁ Μεσσηνίης σ. 56, 60
 Μοτασσάρ σ. 37, 55
 Μουράτ Α' σ. 125-127
 Μουράτ Β' σ. 129, 130
 Μωλβιζ σ. 34, 35, 38
 Μωάμεθ σ. 30, 31, 32
 —
 Ναρσῆς σ. 17, 19
 Νεστόριος σ. 6

Νικηφόρος Α' σ. 50, 51
 Νικηφόρος Β' Φωκᾶς σ.
 67, 71
 Νικηφόρος Οὐρανός σ. 75
 Νικόλαος Α' Πάπας σ.
 58, 59
 Νίκων σ. 68.
 Νουρεδίν σ. 97
 —
 Ὀδύσεος σ. 13
 Ὀθων Α' σ. 70
 Ὀθων Β' σ. 77
 Ὀθων Δεσπότης σ. 111
 Ὀλγα σ. 65
 Ὀλέγ σ. 60, 64
 Ὀμάρ σ. 33, 34
 Ὀνώριος σ. 8, 10
 Ὀρχάν σ. 122.
 Ὀσμάν σ. 34
 Οὐαλεντιανός Γ' σ. 11, 12
 Οὐτίγγης σ. 19.
 —
 Πέτρος (Ἀπόστολος) σ.
 91
 Πιπίνος ὁ Μικρὸς σ. 85

Πλακιδία σ. 11
 Πολύευκτος σ. 71
 Πουλχερία σ. 5, 7, 8
 Πρόκλος σ. 39
 —
 Ρικίμερος σ. 13
 Ροδέρτος Γουσκάρδος σ.
 100
 Ρολάνδος σ. 86
 Ριχάρδος σ. 88
 Ρούρικ σ. 59, 60
 Ρωμανός Δακκαπηγός σ.
 64, 65
 Ρωμανός Β' σ. 67
 Ρωμύλος Αὐγουστύλος σ.
 13
 —
 Σαῖβ σ. 33
 Σαλαδίνος σ. 98
 Σαμουήλ σ. 74, 77
 Σβιατοσλάβος σ. 66, 71
 Σελτζούκ σ. 80
 Σέργιος σ. 26
 Σερμαούνδος σ. 128

Σρόγος σ. 24, 30
 Σταλίων σ. 5, 9
 Σταυανός Δουστάν σ. 123
 Συμεὼν σ. 63
 Ταμερλάνος σ. 129
 Ταρχή σ. 35
 Τζιμισκὴς σ. 68—74
 Τσιφρουλ σ. 80
 Τριφωνιανός σ. 17
 Τροίλας σ. 19
 Τυάτιος σ. 18
 Φαλμεράνερ σ. 23
 Φελλπιτικός σ. 42
 Φελλπὸς Αὐγουστός σ.
 98
 Φρειδερίκος Βυρθερό-
 σης σ. 98
 Φωκᾶς σ. 25
 Φώτιος 37, 58, 61
 Χακίμ σ. 37
 Χασρόης Α' σ. 20
 Χασρόης Β' σ. 23—29
 Χλωδοβίκος σ. 34
 Χρυσόστομος σ. 5
 Ξορίφας σ. 61, 62

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Ἐν σελίδι 16 στίχῳ 13 ἀντὶ Ἰουστίνου Β' γράφε Ἰουστίνου Α'	
» » 23 » 3 » ἐκλαύσιμον » ἐκλαύσιμον	
» » 50 » 27 » ἐκλαύσιμον » ἐκλαύσιμον	
» » 102 » 1 » Γουσκάρδος » Γουσκάρδος	